

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç

YAYIN YÖNETMENİ

EMİNE GÜRSOY NASKALİ

HAZIRLAYANLAR

ARZU ÖZTÜRK - ERHAN KIVANÇ

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

KUYRUKLU YILDIZ ALTINDA
BİR İZDİVAÇ

Gürpınar, Hüseyin Rahmi (1864-1944)

Kuyruklu yıldız altında bir izdivaç / Hüseyin Rahmi Gürpınar; hazırlayanlar: Arzu Öztürk, Erhan Kıvanç; yayın yönetmeni: Emine Gürsoy Naskali.--Ankara: Türk Dil Kurumu, 2021.

228 s.; 21 cm.— (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları; 1378)

ISBN 978-975-17-4767-9

1. Türk Romanı 2. Türk Edebiyatı—Roman I. Öztürk, Arzu (haz.) II. Kıvanç, Erhan (haz.) III. Naskali, Emine Gürsoy (yayın yönetmeni) IV. e.a

813.317

Türk Dil Kurumu Yayınları

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

KUYRUKLU YILDIZ ALTINDA
BİR İZDİVAÇ

Yayın yönetmeni
Emine Gürsoy NASKALİ

Hazırlayanlar
Arzu ÖZTÜRK - Erhan KIVANÇ

Ankara, 2021

Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu

Türk Dil Kurumu Yayınları: 1378

KUYRUKLU YILDIZ ALTINDA BİR İZDİVAÇ

Hüseyin Rahmi GÜRPINAR

*

Yayın yönetmeni:

Prof. Dr. Emine Gürsoy NASKALİ

*

Hazırlayanlar:

Dr. Arzu ÖZTÜRK – Erhan KIVANÇ

*

Metin denetimi:

TDK - Sevede GÜREL

*

Sayfa ve kapak tasarımı:

TDK - Mehmet GÜVEN

*

Birinci baskı: Ankara, Şubat 2021

ISBN: 978-975-17-4767-9

*

Dağıtım:

Türk Dil Kurumu

Atatürk Bulvarı No.: 217

06680 Kavaklıdere/ANKARA

Telefon: +90 (312) 457 52 00

Belgegeçer: +90 (312) 468 07 83

Genel ağ: <http://tdk.gov.tr>

*

©5846 sayılı Yasa'ya göre
eserin bütün yayın, çeviri ve alıntı hakları
Türk Dil Kurumuna aittir.

İçindekiler

Sunuş • 7

Giriş • 31

Mukaddime • 33

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç • 37

Sunuş

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Yaşamı

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da Ayazpaşa'da doğdu.¹ Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Okur yazar bir kadın olan annesi 22 yaşında veremden vefat ettiğinde Hüseyin Rahmi üç yaşındaydı. Annesinin ölümü üzerine Girit'te görevde bulunan babasının yanına gönderildi ancak babasının yeniden evlenmesiyle altı yaşındayken anneannesinin yanına İstanbul'a geldi.

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştîyesi ve idadide okuyan Hüseyin Rahmi, tarihçi Abdurrahman Şeref Bey'in himayesiyle Mekteb-i Mülkiyeye girdi (1878). Okulun ikinci sınıfında iken ağzından kan gelince yani verem belirtisi üzerine Hüseyin Rahmi öğrenimini yarıda bıraktı (1880). Kısa bir süre Adliye Nezaretî Ceza Kaleminde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalıştı. Hayatını kalemîyle kazanmaya karar verince 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Sonra, *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalıştı. II. Meşrutîyet Dönemi'nde 37 sayı süren *Boşboğaz ile Güllabi* adlı bir gazete çıkardı. İbrahim Hilmi Bey ile birlikte çıkardığı *Millet* gazetesi de uzun ömürlü olmadı. Bundan sonra çalışmalarını *İkdam*, *Söz*, *Za-*

¹ Hüseyin Rahmi'nin hayatını anlatan en doyurucu kaynak: Abdullah Harmancı: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

man, Vakit, Son Posta, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde neşretti. Türkiye Büyük Millet Meclisine 5. ve 6. dönem Kütahya milletvekili olarak katıldı (1936-1943). Ömrünün son yıllarını, 1924'te Heybeliada'da yaptırdığı evde geçirdi. 1944'te yaşama veda etti. Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedildi.

Hüseyin Rahmi'nin Heybeliada'daki evi müze olarak düzenlenmiştir.

Yazarlığı

Hüseyin Rahmi Gürpınar; Tanzimat, Servet-i Fünun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde eser vermiş bir yazarımızdır.

Yazarlığa 1884'te *Ceride-i Havadis*'te yayımlanan “Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti” ve hemen ardından “İstanbul'da Bir Frenk” hikâyesiyle adım atar. İlk romanı *Şık*'ı (*Ayna*) 1887'de tamamlar ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı *Tercüman-ı Hakikat*'e gönderir. Ertesi gün romanın gazetede tefrika edileceği ve Ahmet Mithat'ın kendisini matbaaya çağırdığı haberi gelir. Hüseyin Rahmi, Ahmet Mithat ile karşılaşmasını şöyle anlatır: “Hazretin huzuruna büyük bir helecanla çıktım. Gür kaşlı, kara sakallı, iri yarı, heybetli bir zat... Beni görünce ilk sorusu şu oldu:

— Kimsin sen çocuğum?

— *Şık* yazarı Hüseyin Rahmi.

Korktuğuma uğradım. Efendi'nin yüzünde derhâl bir güvensizlik gülümsemesi belirdi. [...] Bana pek alaycı gelen bir sesle:

— Oğlum, senin ağzın daha süt kokuyor. Bu roman usta işi. Senin ne kalemin ne yazı gücün ne deneyimin ne de görgün henüz bunu yazmaya yeterli değil. Bu gerçek görünüyor. Sen böyle bir şey tasvirine özenabilirsin ama tek başına başaramazsın. Sana bir yardım eden var. Baban mıdır, ağabeyin midir, arkadaşın mıdır, o kimdir? Söyle...

[...] Koca Ahmet Mithat Efendi'nin bu suçlaması karşısında küçüldüm, büzüldüm, hiçbir söz bulamadım. Sonunda gözlerimden dökülen iki damla, hüznü bir yanıt yerine geçti. Bu saf, masumca ağlayışım Efendi'ye dokundu, hemen:

— Ağlama... Ağlama, inandım... dedi."²

Böylece Hüseyin Rahmi, edebiyat dünyasına Ahmet Mithat Efendi'nin desteğiyle girmiş olur. Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi'yi kızıyla evlendirmeyi düşünecek kadar beğenmekte ve sevmektedir. Hüseyin Rahmi bu evlenme teklifini nazıkçe reddeder ve ömrü boyunca hiç evlenmez.

İlk romanın bu kadar büyük bir ün kazanmasına Hüseyin Rahmi de hayret eder. Ahmet Mithat bu ünün sebebini şöyle açıklar: "Oğlum, senin kafandan daha çok şeyler doğacak gibi görünüyor. Eserinin en büyük erdemi, okuyanları kahkahalarla güldürmesidir."³

Romanlarındaki karakterler ve konular

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden, her yaş grubundan seçilmiştir: İstanbul hanımefendileri, İstanbul beyefendileri, evlatlıklar, öksüz ve yetimler, yoksullar, dadılar, kalfalar, kâhyalar, bürokratlar, küçük memurlar, polisler, yazarlar, Mülkiyeliler, hukukçular, askerler, doktorlar, eczacılar, tüccarlar, öğretmenler, din adamları, politikacılar, şairler, müzikseverler, ressamalar, tiyatrocular, sporcular, harp zenginleri, vurguncular, mirasyediler, iç güveyiler, dullar, gayrimeşru çocuklar, dolandırıcılar, dilenciler, eşkıyalar, fahişeler, metresler, muhabbet tellalları, hovardalar, şıpsevdiler, fedakârlar, iffetsizler, namussuzlar, alafanga tipler, dejenere tipler, züppe tipler, dedikoducular, fettanlar, Fransızlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Ruslar, vb.

² Şık romanının ikinci baskısının (1920) girişinden alıntıdır. [Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır (Hüseyin Rahmi Gürpınar, *Billur Kalp*, Özgür Yayınları, 2005).]

³ Kemal Bek'in *Billur Kalp*'e yazdığı ön sözden aktarılmıştır.

Romanlarda bu karakterler gerçek hayattaki gibi konuşturulurlar. Eğitimlerine uygun söz dağarcıkları, ağız özellikleri, şiveleri, ifade biçimleri, kullandıkları argo sözler yazıya geçirilmiştir.

Romanlarının konuları şöyle sınıflandırılabilir:⁴

1. Türk toplumunun geleneklerine tezat teşkil ettiği için gülünç durumlara düşen, alafranga, züppe ve dejenere tiplere yer veren eserler: *Şık, Mürebbiye, Metres, Şıpsavdi, Tutuşmuş Gönüller, Gönül Bir Değirmendir Sevda Öğütür, Dirilen İskelet, Kaderin Cilvesi, Can Pazarı*.

2. Himayeden mahrum, zavallı, âciz kimseleri, sorunlarını ve düştükleri kötü durumları ele alan eserler: *İffet, Nimetşinas, Hakka Sığındık, Billur Kalp*.

3. Batıl şeylere inanan ve birtakım fantastik unsurların etkisinde kalan tipleri konu edinen eserler: *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Gulyabani, Cadı, Efsuncu Baba, Muhabbet Tilsimi, Mezarından Kalkan Şehit, Şeytan İşi*.

4. Karı koca geçimsizliklerini ve bunların zeminini hazırlayan çeşitli faktörleri işleyen eserler: *Mutallaka, Tebessüm-i Elem*.

5. Kadının veya erkeğin isteğine aykırı olarak yapılan evlilikleri ve bunların olumsuz neticelerini konu alan eserler: *Muadele-i Sevda, Tesadüf, Sevda Peşinde, Son Arzu*.

6. Yaşlı erkeklerle evlendirilen genç kızların fizyolojik ve ruhsal çırpınmalarını, ev içindeki veya dışındaki kendi yaşıtları delikanlılarla gayrimeşru münasebetlerini, türlü maceralarını ve neticede tam anlamıyla ahlaki düşüşlerini sergileyen eserler: *Toraman, Cehennemlik, Dünyanın Mihveri Kadın mı, Para mı?, Namuslu Kokotlar*.

7. Toplumu temelinden sarsan sosyal meselelerin en mühimlerinden birini teşkil eden fuhuş, realist ölçüler içerisinde gözler önüne seren eserler: *Hayattan Sayfalar, Kokotlar Mektebi*.

⁴ bk. Önder Göçgün: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları no.: 722, Kültür Eserleri Dizisi no.: 63.

8. Felsefeyi hareket noktası kabul ederek dünya ve ahiretle ilgili çeşitli hadiselerle uğraşan filozof tavrırlı kimseleri, onların fikir ve ruh yapılarını, anlayışlarını, davranış özelliklerini, eğilimlerini ve ideallerini ele alan eserler: *Deli Filozof, İnsanlar Önce Maymun muydu?*

9. Ruhsal bakımdan hasta tipleri ve onların toplum içerisindeki son derece olumsuz, zararlı hareketlerini, bir psikolog titizliğiyle tahlil ve tenkit eden eserler: *Ben Deli miyim?, Utanmaz Adam.*

10. İlerlemiş yaşlarına rağmen, hâlâ olgunlaşmamış ve kendilerini sadece cinsel içgüdülerine teslim etmiş tipleri, yer yer hicve ederek ele alan eserler: *Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?*

11. Tehditle para sızdırmak amacıyla kaçırılan insanları ve onlara türlü eziyetler çektiren eşkıyayı konu alan eserler: *Eşkıya İnde.*

12. Baştan sona polisiye bir nitelik taşıyan, gerilimi yüksek eserler: *Kesik Baş.*

13. Ruhçuluk ve bu nedenle ruhçuluğa inanan kimselerin geçirdikleri sarsıntıları konu alan eserler: *Ölümler Yaşıyor mu?*

14. Çeşitli psikolojik zikzaklar çizerek çareyi canlarına kıymakta bulan ve neticede intihar manyasına tutulan zavallıları ve onların bu hâllerini tasvire yönelik eserler: *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Romanları ve hikâyeleri önce gazete tefrikası olarak yayımlanmış, sonradan kitap olarak basılmıştır. Eserlerinin kitap olarak basım tarihi, bazen kaleme alınış tarihinden epey sonradır hatta bazı yazıları, ölümünden sonra kitap olarak basılmıştır. 1960 sonrasında roman ve hikâyelerinin sadeleştirilmiş baskıları yapılmıştır. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

Eserleri

Romanlar: *Ben Deli miyim?*; *Billur Kalp*; *Bir Muadele-i Sevda*; *Cadı*; *Can Pazarı*; *Cehennemlik*; *Deli Filozof*; *Dirilen İskelet*; *Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?*; *Efsuncu Baba*; *Eşkîya İninde*; *Evlere Şenlik*, *Kaynanam Nasıl Kudurdu?*; *Gönül Bir Yeldeğirmenidir* *Sevda Öğütür*; *Gulyabani*; *Hakka Sığındık*; *Hayattan Sayfalar*; *İffet*; *İnsanlar Maymun muydu?*; *Kaderin Cilvesi*; *Kesik Baş*; *Kokotlar Mektebi*; *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç*; *Metres*; *Tesadüf*; *Mezarından Kalkan Şehit*; *Muhabbet Tılsımı*; *Mürebbiye*; *Namuslu Kokotlar*; *Nimetsinas*; *Ölümler Yaşıyor mu?*; *Ölüm Bir Kurtuluş mudur?*; *Sevda Peşinde*; *Şeytan İşi*; *Şık*; *Şipsevdi*; *Son Arzu*; *Tebessüm-i Elem*; *Toraman*; *Tutuşmuş Gönüller*; *Utanmaz Adam*.

Hikâyeler: *Açlıktan Ölmemenin Çaresi*; *Ada Vapurunda*; *Aferin Hayrullah* (=Bravo Hayrullah); *Ahlak Humması*; *Allah Gönülüne Göre Versin*; *Annemin Ölümü*; *Asansör*; *Balta ile Doğuran Böyle Doğurur*; *Benim Babam Kimdir?*; *Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak* (=Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak); *Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti*; *Bir Hafîyenin İtirafatı*; *Bir Muamma*; *Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi*; *Bir Seyahat-ı Acibe* (=İki Hödüğün Seyahati); *Bugün Ne Yiyeceğiz?*; *Büyük Ana*; *Büyük Bir İbret Dersi*; *Büyük Bir Nedamet* (=Büyük Bir Pişmanlık); *Büyük Günah*; *Çocuğumun Babası*; *Çocuklara Yasak*; *Ecir ve Sabır*; *Er Kişi Niyetine*; *Erkeğe Galebe Reçetesi*; *Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Mutehasıs* (=Eşeklerin Dilinden Anlayan Bir Uzman); *Eşkîya Oyunu*; *Eti Senin Kemiği Benim*; *Falaka*; *Fırkacı* (=Partici); *Galip ve Mağlup Vaziyeti* (=Yenme ve Yenilme Durumu); *Garip Kaldığımız Günlerde*; *Gönül Ticareti*; *Gugular*; *Hangisi Daha Zevkli?*; *Hattı İstiva* (=Kadayıfçı Yusuf); *Hayvanat Mitingi*; *Heybeliada Merkezlerinin Grevi*; *Horoza Ses Talimi* (=Horoza Ses Eğitimi); *İhtiyar Muharrir* (=Yaşlı Yazar); *İki Külhane Arasında*; *İki Loğusa*; *İmrenilecek Bir İntihar* (=İmrenilecek Bir Ölüm); *İstanbul'da Bir Frenk*; *İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra* (=İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı); *Kadını Müdafaaanın Cezası* (=Kadını Savunmanın Cezası); *Kadının Erkeğe Galabesi*; *Kadınlar Mebusu*; *Kadınlar Vaizi*; *Kanlı*

Eldiven; Katil Puse (=Öldüren Öpücük); Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide; Kaynata-Kaynana); Kedi Yüzünden; Kedim Nasıl Öldü?; Kılıbık; Kıpti Düğünü; Kırço; Kiralık Vücut; Kocasını İçin Deli Divane; Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım; Kumru ile Büyükhanımın Mükamelesi; Lakırdı Beynimizde (=Söz Aramızda); Lekeleli Humma Şüphesi (=Lekeli Humma Kuşkusu); Melek Sanmıştım Şeytanı; Menekşe Kalfa'nın Müdafaaanamesi; Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar); Mırnav... Mırnav; Misafir; Mutallaka (Boşanmış Kadın); Mübareğin Kuyruğu; Müslüman Mahallesinde Bu İş Olur mu?; Namusla Açlık Meselesi; Nasıl Dolandırıcı Oldum?; Nasıl Öldürdüler?; Nergis Hanım'la Fehmi Bey; Nurker Hanım'dan Mektup; Ölü Diri Getirir; Refia Hanım'ın Köftesi; Sahte Doktor; Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala; Sigarayı Nasıl Terk Ettim? (=Sigarayı Nasıl Bıraktım?); Sirkeci Lokantalarında İftar; Sokakta; Sonbahar Göçleri; Şıllıkla Züppe; Şehirde Bir Şekavet; Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor; Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama); Ters Konuşma; Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir; Tosun; Tövbeler Tövbesi; Tünelde İlk Çıkış; Türkân Hanım'dan Mektup; Uçurumun Kenarında; Üç Misal; Varda İspanyol Geliyor!; Yanık Dolma; Yankesiciler (=El Elden Üstündür); Yankesiciler Kulübü; Yeni Diyojen; Zarafet ile Tekir; Zavallı Halime; Zavallı Katil; Zavallı Şair.

Kısa yazıları: *Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor; Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup; Balık Pazarı; Bir Maymunun İntiharı; Boykotajın Telakki-i Değeri; Dağların Şenliği; Döşekten Bir Sada (=Döşekten Bir Sesleniş); Gökten Köpek mi Yağıyor?; Halkın Saflığı; Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi; Hayat ve Ölüm; Heybeli Yangını; Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu; İğneli Fıçı; İlk Orucum; İnsan Çekiştiren Eski Vaizler; Kanatsız Uçak Yelkensisiz Gemi; Kanımızı Emenler; Karıncalarla Savaştayım; Pis Bir Vak'a; Taharet Meraklısı (=Temizlik Meraklısı); Üfürükçülüğüm; Yazarlar Nasıl Ölüyor?; Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri.*

Hüseyin Rahmi'nin hikâye antolojileri: *Kadınlar Vaizi* (1920); *Meyhanede Hanımlar* (1924); *Namusla Açlık Meselesi* (1933); *Ka-*

til Buse (1933); *İki Hödüğün Seyahati* (1933); *Tünelden İlk Çıkış* (1934); *Gönül Ticareti* (1939); *Melek Sanmıştım Şeytanı* (1943); *Eti Senin Kemiği Benim* (1963).

Oyunlar: *Gülbahar Hanım* (kayıp); *Hazan Bülbülü*; *Kadın Erkekleşince*; *Tokuşan Kafalar*; *İki Damla Yaş*.

Sanat ve edebiyat konulu yazıları: *Cadı Çarpıyor*; *Şekavet-i Edebiyat*.

Derlemeler: *Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi*, 3 cilt (1899), *Sanat ve Edebiyat* (1972), *Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri* (1998), *Gazetecilikte İlk Yazılarım* (1999), *Gazetecilikte Son Yazılarım 1* (2001), *Gazetecilikte Son Yazılarım 2* (2002), *Gazetecilikte Son Yazılarım 3* (2004), *Gazetecilikte Son Yazılarım 4* (2006).

Çeviri romanlar: Emile Gaboriau'dan *113 Numaralı Cüzdan* (1889), *Bir Kadının İntikamı* (1891), *Batinyollu İhtiyar* (1891), Jules Arsène Arnaud Claretie'den *Paris'te Bir Teehhül* (1892), Alfred de Musset'den *Frederick ile Bernerette* (1896), Paul de Kock'tan *Biçare Bakkal* (1903).

Çeviri hikâyeler: *Arsızlık Eden Cezasını Bulur*; *Baba Kornil'in Mühim Bir Sırrı*; *Bir Sehv-i Rü'yet*; *Bir Zeki Rehnüma*; *Garip Bir Mektup*; *Hâli Zamanı Olmayan Adam*; *Hasta Çocuk*; *İki Öksüz*; *Kedilenmek İlleti*; *Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?*; *Münzevi Rahip* (=Köşeye Çekilmiş Rahip); *Ne Boş Hayal İmiş*; *Rahibin Merkebi* (=Papazın Eşeği); *Sadakat*; *Şeytanın Karısı*; *Zavallı Cambaz*.

Kaynaklar

- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında I”, *Akşam*: 1944, no.: 9151, 11 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında II”, *Akşam*: 1944, no.: 9152, 12 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Arasında III”, *Akşam*: 1944, no.: 9153, 13 Nisan 1944.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 8, s. 6-7.
- ADIVAR, Halide Edib: “Hüseyin Rahmi’nin Eserleri Karşısında”, *Yeditepe*: 1964, S 9, s. 10-11.
- ÂDİL, Fikret: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni İstanbul*: 7 Mart 1961.
- ÂDİL, Fikret: “Türk Edebiyatının Büyük Kaybı”, *Tanin*: 11 Mart 1944.
- AHMED MİDHAT: “Muhâbere-i Aleniyye”, *Tercüman-ı Hakikat*: 1888, no.: 2858, 2 Rebiü’l-âhir 1304/1888.
- AKAGÜN, Oya: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Dört Romanında Dejenere Tipler*: Erzurum 1966, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı lisans tezi.
- AKBAL, Oktay: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, no.: 100.
- AKBAL, Oktay: *Konumuz Edebiyat*: İstanbul 1974, Varlık Yayınevi, S 1817, s. 9-16.
- AKGÜN, Adnan: “Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Edebiyatçılarımızın Resmî Hâl Tercümeleri VII: Hüseyin Rahmi Bey”, *Yedi İklim*: Şubat 1993, S 35, s. 45.
- AKTAŞ, Şerif: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Büyük Türk Klâsikleri*: 1990, Ötüken Neşriyat, C 10, s. 237-243.
- AKYÜZ, Kenan: *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*: İstanbul 1995, İnkılâp Kitabevi.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *Değirmen*: Nisan 1944, Y 2, S 12.

ALANGU, Tahir: “Hüseyin Rahmi”, *Ataç*: Ekim 1964, C 3, S 29-30, s. 3-7.

ALANGU, Tahir: “W. Shakespeare ile Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 11 Haziran 1964.

ALANGU, Tahir: *100 Ünlü Türk Eseri*: Milliyet Yayınları, C 2, s. 823-847.

ALÇIÇEK, Esin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hikâyeciliği*: İzmir 2010, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ALİ RAUF: “Hüseyin Rahmi Ne Bıraktı?”, *Tanin*: 18 Mart 1944.

ALPASLAN, Gonca Gökalep: *XIX. Yüzyıl Yazılı Anlatılarında Sözlü Kültür Etkileri*: Ankara 2002, Kültür Bakanlığı Yayınları.

ALPTEKİN, Turan: “Ölümünün 60. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Bugüne Yansıyanlar”, *Hürriyet Gösteri*: Mart 2004, S 237, s. 26-29.

ALVER, Köksal: “Züppeğin Sosyolojisi: Türk Romanında Züppe Tipler Örneği”, *Hece*: Mayıs/Haziran/Temmuz 2002, S 65-66-67, s. 252-266.

ARPAD, Burhan: “Hüseyin Rahmi’nin Romanları”, *Türk Dili*: 1966, C 20, S 213, s. 197-199.

ATAY, Falih Rıfkı: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Ulus*: 12 Mart 1944.

ATEŞ, Ömer; Yusuf ÇOTUKSÖKEN, “Popüler Edebiyat ve Hüseyin Rahmi”, *Tema Larousse Tematik Ansiklopedi*: İstanbul 1993-1994, Milliyet Yayınları, s. 86-87.

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı: “Hüseyin Rahmi ve İnsanoğlu”, *Yeni Adam*: 2 Ağustos 1945, no.: 553.

BANARLI, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*: İstanbul 1948, C II, Millî Eğitim Basımevi, s. 1059-1062.

BAŞGÖZ, İlhan: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Hayatı”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.

BAYBARS, Sudi: *Hüseyin Rahmi’nin Yarattığı Tipler*: İstanbul 1948, Türkiye Enstitüsü Kitaplığı, no.: 320.

- BEK, Kemal: “Hüseyin Rahmi ve Boş İnançlar”, *Hürriyet Gösteri*: Şubat 1997, S 195, s. 77-79.
- BEKİ, Akif: “‘Utanmaz Adam’ Nasıl Unutulur Arkadaş?”, *Hürriyet*: 24 Haziran 2017.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi Romanlarında Kadın Tipleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 5, Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 539-552.
- BERKES, Mediha: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Aile ve Kadın”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 3, s. 19-32.
- BERKES, Niyazi: “Hüseyin Rahmi’nin Sosyal Görüşleri”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 1, S 3 (Mart-Nisan), s. 3-17.
- BORATAV, Pertev Naili: “Hüseyin Rahmi’nin Romancılığı”, *AÜDTCF Dergisi*: Ankara 1945, C 3, S 2, s. 205-212.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi”, *Yeni Adam*: 13 Mart 1941, no.: 324-325.
- BOZOK, Hüsamettin: “Gerçekler Uğruna Savaşan Bir Er”, *Yeditepe*: 16-31 Mart 1961, no.: 39.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Yeditepe*: 15 Mart 1951.
- BOZOK, Hüsamettin: “Hüseyin Rahmi’nin Romanlarında Köy ve Köylü”, *Yeditepe*: Ağustos 1964, S 100, s. 4-9.
- COŞKUN, Nusret Safâ: “Hüseyin Rahmi’nin Ölümü”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz: “Hüseyin Rahmi’yi Kaybettik”, *Yedigün*: 20 Mart 1944, no.: 576.
- ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman: “Büyük Romancı Hüseyin Rahmi”, *Haber (Akşam Postası)*: 22 Mart 1944.
- ÇEVİK, Dilek: *Mürebbiyelik ve Türk Romanında Mürebbiye Tipleri*: Konya 1999, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- DİMDİK, Pelin: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın-Erkek İlişkisi*: İstanbul 2014, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi.

- DÖLEK, Sulhi: “Hüseyin Rahmi’de Mizah ve Toplumsal Eleştiri”, *Güldiken*: Güz 2000, S 22.
- DUMANOĞLU, Halil: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Kovan*: Mayıs 1944, S 10.
- DURAN, Elif: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kadın*: İstanbul 2009, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı yüksek lisans tezi.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Kahramanlarının ve Anlatıcı Olarak Yazarın Evlilik Hakkındaki Görüşlerinden Hareketle Türk-Osmanlı Toplumunda Evlilik Anlayışı”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2017, s. 22-47.
- EMEKSİZ, Pelin Dimdik: “Kadınlar Dünyası Ekseninde Türk-Osmanlı Toplumunda Kadının Konumu”, *Eurasian Academy of Sciences Social Sciences Journal*: 2016, s. 24-39.
- ENGİNÜN, İnci: “Hüseyin Rahmi ve Özel Eğitim”, *Araştırmalar ve Belgeler*: İstanbul 2000, Dergâh Yayınları.
- EREN, Abdurrahman Âdil, “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tan*: 22 Kasım 1936.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Halk”, *Türk Dili*: 1966, Y 15, S 177, s. 586-591.
- ERİŞENLER, Satı: “Hüseyin Rahmi’yi Okurken”, *Dost*: Ocak 1965, Yeni Dizi, C 15, S 15.
- ERİŞENLER, Satı: “Mürebbiye”, *Türk Dili*: Ekim 1966, C XVI, S 181.
- ERİŞENLER, Satı: “Nimetşinas”, *Türk Dili*: Temmuz 1965, C XV, S 166.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet: *Türk Edebiyatı Tarihi*: Bakû 1925-1926, C I, 2. hisse, Azer Neşriyat.
- ERTEM, Sadri: “Halkın San’atkârı Hüseyin Rahmi”, *Kurun*: 19 Mayıs 1937.
- ES, Hikmet Feridun: “Bizdeki Roman Kahramanları”, *Akşam*: 15 Eylül 1936.
- ES, Hikmet Feridun: “Tanımadığımız Meşhurlar: Bilmediğimiz Hüseyin Rahmi”, *Akşam*: 12, 13, 14, 16, 17 Aralık 1944.

- ESATOĞLU, Hakkı Selâhaddin: “Hüseyin Rahmi ve Gerçekçi Edebiyat”, *Edebiyat Postası*: 15 Haziran 1950, Y 1.
- ESEN, Nüket: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın İki Romanında Anlatım Teknikleri”, *Kuram Kitap*: 11 Mayıs 1996, s. 51-62.
- ESEN, Nüket: *Türk Romanında Aile Kurumu (1870-1970)*: İstanbul 1990, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası.
- FAHRİ, B., “Edebiyat Bahisleri: Hüseyin Rahmi”, *Milliyet*: 21 Haziran 1932.
- FELEK, Burhan: “Kalem Âleminin Kaybettiği Büyük Kıymet: Üstat Hüseyin Rahmi”, *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- FETHİ NACİ: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.
- FIRÇA: “Üstad Hüseyin Rahmi”, *Karikatür*: 29 Şubat 1936.
- GARİPER, Cafer: “Yenileşmenin Başlangıcı ve Öncüleri”, *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı (1839-2000)*: Ankara 2005, ed.: Ramazan KORKMAZ, Grafiker Yayıncılık, s. 41-79.
- GERÇEK, Selim Nüzhet: “Hüseyin Rahmi ve Eserleri”, *İstanbul*: 1 Nisan 1944, S 9.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Edebi Portreler - Hüseyin Rahmi”, *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, S 10, , s. 5.
- GEZGİN, Hakkı Süha: “Hüseyin Rahmi de Gitti”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- GÖÇGÜN, Önder: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuklar”, *Türk Dili*: 1985, S 400, s. 228-235.
- GÖÇGÜN, Önder: “Ölümünün Otuzuncu Yıldönümünde Hüseyin Rahmi”, *Hisar*: Mart 1974, C 14, S 123, s. 6-7.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler, Hikâyeleri, Tiyatroları, Tenkidleri, Mektupları, Makaleleri, Röportajları, Hakkında Yazılanlar, Bibliyografya*: Ankara 1990, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- GÖÇGÜN, Önder: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanları ve Romanlarında Şahıslar Kadrosu*: Ankara 1993, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖKMAN, Muzaffer: *Hüseyin Rahmi Gürpınar - Açıklamalı Bibliyografya*: İstanbul 1966, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- GÖVSA, İbrahim Alâaddin: "Hüseyin Rahmi", *Meşhur Adamlar Ansiklopedisi*: 1943, s. 753-754.
- GÜLER, Cemal Nâdir: "Türk Mizah San'atı Bir Ustasını Kaybetti", *Amcabey*: 18 Mart 1944, C 3, S 68.
- GÜNGÖR, Selâhaddin: "Hüseyin Rahmi'nin Yarım Asırlık Dostu Kitabçı Hilmi Anlatıyor", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre Hayat", *Yücel*: Temmuz 1944, C XVII, Y 10, S 99.
- GÜNYOL, Vedat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'a Göre San'atkarın Cemiyet İçindeki Yeri ve Rolü", *Yücel*: Şubat 1941, C 12, S 72.
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi: *Gazetecilikte Son Yazılarım 2*: İstanbul 2002, Özgür Yayınları.
- GÜVEMLİ, Zâhir: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Vakit*: 12 Mart 1944.
- GÜZELCE, İlga: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarında Kadın Tipleri ve Kadın Eğitimi Unsuru*: İzmir 2006, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- HARMANCI, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü*: Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- HAYRİ, Alp: "Üstadın Ölümünden Evvelki Günlere ve Ölümü Gününe Ait Hâtıralar", *Cumhuriyet*: 10 Mart 1944.
- HIZARCI, Suat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Sanatı, Eserleri*: İstanbul 1964, Varlık Yayınları.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Bey", *Kim*: 20 Ağustos 1964, no.: 318.
- HIZARCI, Suat: "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserlerini Oyunlaştırma Yarışması", *Dost*: Mayıs 1965, Yeni Dizi, C 16, S 7.

- HIZARCI, Suat: “Hüseyin Rahmi’den Seçmeler”, *Sosyal Adalet*: Ağustos 1964, no.: 19.
- İLDEŞ, Özgür: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919’a Kadar Olan Romanlarında Yapı, Tema, Anlatım (1889-1919)*: Ankara 2009, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- İLERİ, Selim: “Türk Öykücülüğünün Genel Çizgileri”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286, s. 2-32; 2. baskı: Eylül 2008.
- İMSET, Hulûsi İsmet: “Hüseyin Rahmi”, *Son Posta*: 10 Mart 1944.
- İNCİ, Handan: “Tip Yaratma Tekniği Olarak Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Argo”, *Türk Kültüründe Argo*: Hollanda 2002, ed.: Emine GURSOY-NASKALİ, Gülden SAĞOL, Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayınları, s. 213-222; 2. baskı: İstanbul 2016, KaKitap.
- İNCİ, Handan, “Türk Edebiyatı’nın Kedili Öyküleri”, *Kitap-lık*: Temmuz-Ağustos 2006, S 96.
- İNCİ, Handan: “Türk Romanının İlk Yüz Yılında Anlatım Tekniği ve Kurgu”, *Kitap-lık*: Ekim 2005, S 87.
- İNSEL, Avni: “Hüseyin Rahmi’ye Dâir”, *Servet-i Fünûn*: Ekim 1944, Y 53, C 94, S 24-25.
- KABAKLI, Ahmet: “Hüseyin Rahmi ve Halide Edip”, *Tercüman*: 15 Mart 1964.
- KABAKLI, Ahmet: *Türk Edebiyatı*: 1974, Türk Edebiyatı Yayınları, C III, 3. baskı, s. 312-324.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Aslî Tipler”, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: İstanbul 1976, Dergâh Yayınları, s. 458-475.
- KAPLAN, Mehmet: “Hüseyin Rahmi’nin Üslûbu ve Hayat Görüşü”, *Edebiyatımızın İçinden*: 2004, Dergâh Yayınları, s. 90-96.
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyatımızın İçinden*: 1976, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Hikâye Tahlilleri*: 1997, 6. baskı, Dergâh Yayınları.
- KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1976, Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar II*: 1976, Dergâh Yayınları.

KAPLAN, Mehmet: İnci Enginün ve Birol Emil, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*: 1995, Dergâh Yayınları, 3. baskı.

KAPLAN, Mehmet; İnci ENGİNÜN; Birol EMİL, *Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi II 1865-1876*: 1993, Marmara Üniversitesi Yayınları, 2. baskı.

KARAALIOĞLU, Seyit Kemal: *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi 3: Cumhuriyet Edebiyatı*: 1985, İnkılap Kitabevi Yayınları, s. 95-156.

KARATAY, Namdar Rahmi: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yaşayan Tarafı”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.

KARAY, Refik Halid: “Dünkü İstanbul Hayatının En Büyük Tarihçisi: Hüseyin Rahmi”, *Tan*: 9 Nisan 1944.

KAYGANA, Mehmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın 1919-1944 Yılları Arasında Yazdığı Romanlarında Yapı Tema ve Anlatım*: Ankara 2008, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.

KERMAN, Zeynep: “Hüseyin Rahmi ve Halid Ziya’da Mürebbiye Meselesi”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 1986, C 24-35, s. 299-304.

KERMAN, Zeynep: “Şık Romanı”, *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi II, Prof. Dr. Harun Tolasa Özel Sayısı*: İzmir 1983, s. 58-73.

KOCATÜRK, Vasfi Mahir, *Türk Edebiyatı Tarihi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.

[KORKMAZ] Zeynep DENGİ, “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Fikir Cephesi”, *Ülkü*: 16 Mart 1944, Yeni Seri 60.

KOŞAR, Emel: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Batıl İnançlar*: 2008, Piya-Art Yayıncılık.

KUTLU, Şemsettin: *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türk Romanları*: 1970, Türkiye Yayınevi.

KUTLU, Şemsettin: *Servet-i Fünun Edebiyatı*: 1988, Toker Yayınları.

Kuyruklu Yıldız Altında Bir Ev: 2000, Adalar Vakfı Yayınları.

LEKESİZ, Ömer: *Yeni Türk Edebiyatı’nda Öykü*: 1997, Kaknüs Yayınları.

- LEVEND, Âgâh Sırrı: “Ölümünün 25. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Haziran 1969, C 20, S 213.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1964, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- LEVEND, Âgâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi I*: 1973, Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 54-55.
- MECDİ, Tevfik: *Cadı Mes'elesine Dâir — Recm*: Dersaadet 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- MİYASOĞLU, Mustafa: *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*: 1998, Ötüken Neşriyat, s. 112-117.
- MORAN, Berna: “Alafranga Züppeden Alafranga Haine”, *Birikim*: Mayıs 1977, C 5, S 27, s. 7-17.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’da Sosyalizm ve Haydutluk”, *Birikim*: Haziran 1975, C 1, S 4, s. 5-9.
- MORAN, Berna: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yüksek Felsefesi, Şıpsevdi”, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış*: 1991, C I, s. 87-116.
- MORAN, Berna: “Türk Romanında Fantastiğin Serüveni”, *Hürriyet Gösteri*: Mayıs 1992, S 138, s. 7-12.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 1997, İletişim Yayınları, 6. baskı.
- MORAN, Berna: *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I*: 2007, İletişim Yayınları.
- MORKAYA, Burhan Cahit: “Hüseyin Rahmi Türk Romancılığında Mekteb Kurmuş Bir Üstaddı”, *Son Posta*: 11 Mart 1944.
- MUTLUAY, Rauf: “Konuları ve Kişileriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Papirüs*: 1969, S 33.
- MUTLUAY, Rauf: “Öyküleriyle Hüseyin Rahmi”, *Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*: Temmuz 1975, S 286; 2. baskı: Eylül 2008.
- MUTLUAY, Rauf: *Bende Yaşayanlar*: 1977, İş Bankası Yayınları.
- NACİ, Fethi: *40 Yılda 40 Roman*: 1994, Oğlak Yayınları, s. 14-20.

NACİ, Fethi: *Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*: 1981, Gerçek Yayınları.

NACİ, Fikret: “Celal Nuri Beyefendi’ye”, *Edebiyat-ı Umûmiye*: 5 Teşrin-i Evvel 1335 (1919), Mecmua no.: 85.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey ve Roman”, *Yeni Fikir*: 15 Eylül 1926, no.: 16.

NACİ, Fikret: “Hüseyin Rahmi Bey’in Âsârı”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NACİ, Fikret: “Tutuşmuş Gönüller”, *Yeni Fikir*: 15 Kânun-ı Evvel 1926, no.: 18.

NİHAT, Mustafa: *Türkçe’de Roman, Hakkında Bir Deneme*: 1936, Remzi Kitabevi.

NÜZHET, Sadri: (*Cadı*) *Münasebetiyle (Feth-i Meyyit’e) İsyan*: 1329, Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.

OKAY, Orhan: *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*: 2005, Dergâh Yayınları.

OKSAL, Sedat: “Roman San’atı ve Hüseyin Rahmi”, *Tanin*: 10 Nisan 1944.

OKTAY, Ahmet: *Cumhuriyet Dönemi Edebiyatı (1923-1950)*: Ankara 1993, s. 755-776.

OSMAN NİHAD: “Hüseyin Rahmi’nin Arkasından”, *Ankara Postası*: 27 Mart 1944.

OSMAN SABAHADDİN: “Günü Geçen Bir Dâvâ”, *Yarım Ay*: 15 Mart 1943, no.: 169.

OZANSOY, Halid Fahri: “Hüseyin Rahmi’yi Düşünürken”, *Son Posta*: 18 Mart 1944.

OZANSOY, Halid Fahri: “Ölümünün 25. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tercüman*: 13 Mart 1969, no.: 2659.

OZANSOY, Halit Fahri: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’a Ait Enteresan Hatıralarım”, *Tercüman*: 20 Mayıs 1964.

ÖNERTOY, Olcay: “Doğumunun 100. Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romancılığı”, *Türk Dili*: Ağustos 1964, no.: 155, s. 842-847.

- ÖNERTOY, Olcay: “Oyun Yazarı Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türkoloji Dergisi*: 1977, C 7, S 1, s. 55-71.
- ÖRİK, Nahid Sırrı: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Ulus*: 25 Mart 1944.
- ÖZBALCI, Mustafa: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Bazı Romanlarında Ferdi ve Sosyal Tenkit”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*: Samsun 1991, S 6.
- ÖZCAN, Celâl: “Ölümünün 32. Yılında Hüseyin Rahmi”, *Varlık*: 1977, Y 43, S 833, s.13.
- ÖZERDİM, Sâmî Nabi: “Doğumunun Yüzüncü Yılında Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Türk Dili*: Ekim 1964, no.: 157.
- ÖZMEN, Kemal: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Fransız Kişiler”, *FDE Yazın ve Dilbilim Dergisi*: Ankara 1979, no.: 3, s. 150-166.
- ÖZÖN, Mustafa Nihad: “Hüseyin Rahmi Bibliyografyası”, *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’dan Seçilmiş Parçalar ve Eserleri Hakkında Mütalaalar*, Hilmi Kitabevi, 1945.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1941, Maarif Matbaası.
- ÖZTÜRK, Halil Nimetullah: “Hüseyin Rahmi Mütefekkir”, *Vakit*: 10 Mart 1944.
- ÖZYALÇINER, Adnan: “Çağdaş Bir Yazar: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Güldiken*: 2000, Güz, S 22, s. 10.
- PARLA, Jale: *Babalar ve Oğullar - Tanzimat Romanının Epistemolojik Temelleri*: 1993, İletişim Yayınları, 2. baskı.
- POLAT, Nazım H.: “Hüseyin Rahmi’nin ‘Cadı’ Romanı Hakkında Münakaşalar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*: Aralık 1982.
- SAFA, Peyami: “Türk Romanının Büyük Kaybı: Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Tasvir-i Efkar*: 11 Mart 1944.

- SAĞLAM, Nuri: “Ben Deli miyim? Romanında Ahlaka Aykırı Neşriyat Yaptığı Gerekeçesiyle Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Yargılanması”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 2005, no.: XXXII, s. 1-20.
- [SAYMAN], Mecdi Sadrettin: “Büyük Romancımız Hüseyin Rahmi Bey’de İki Saat”, *Yeni Kitap*: Temmuz 1928, S 3.
- SERASLAN, Halim: *Cariyelik ve Türk Romanında Bazı Cariye Tipleri*: Konya 2000, Selçuk Üniversitesi Vakfı Yayınları.
- SERVER, İskit: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Aylık Ansiklopedi*: 1943, S 49, C V, s. 1408-1410.
- SEVENGİL, Ahmet Refik: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri Hakkında Mütalaalar*: 1945, Hilmi Kitabevi.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey - Hayatı ve Eserleri”, *Dârülbédâyî Mecmuası*: 1932, no.: 35.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: “Hüseyin Rahmi Bey ve Kahramanları”, *Yedigün*: 23 Mayıs 1934, no.: 63.
- SEVENGİL, Refik Ahmet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayatı, Hatıraları, Eserleri, Münakaşaları, Mektupları*: 1944, Hilmi Kitabevi.
- SEVİNÇLİ, Efdal: *Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşamı, Sanatçı Kişiliği*: 1990, Arba Yayınları.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Edebî Yeniliğimiz II*: 1932, Maarif Vekâleti Devlet Matbaası.
- [SEVÜK], İsmail Habip: *Tanzîmattan Beri I, Edebiyat Tarihi*: 1944, Remzi Kitabevi, s. 226-232.
- SEYDA, Mehmet: “Doğumunun 11. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *Forum*: Ankara 1964, S 15, s. 16-17.
- SINAR, Alev: “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinde Âdet ve Gelenekler”, *Türkiye Günlüğü*: 2000, S 63, s. 88-100.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: Ankara 1974, 3. baskı, Varlık Yayınları.

- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 1859-1959 II (Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kadar (1911-1922))*: Ankara 1978, Varlık Yayınları.
- [SOLOK] Kudret, Cevdet: *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman I (Tanzimat'tan Meşrutiyet'e Kadar 1859-1910)*: 1977, Varlık Yayınevi.
- SÜ, Hüseyin: *Öykümüzün Hikâyesi*: Ankara 2000, Hece Yayınları.
- SUPHİ RIZA: "Hüseyin Rahmi", *Bilgi Âlemi*: 1 Kânun-ı Evvel 1931.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi'ye Jübile", *Kurun*: 13 Mayıs 1937.
- SÜHA, Hakkı: "Hüseyin Rahmi", *Yeni Mecmua*: 7 Temmuz 1939, no.: 10.
- SÜNER, Necip: "Hüseyin Rahmi İçin", *Yeni Adam*: 4 Mayıs 1944, no.: 488.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Romanlarındaki Folklor Unsurları*: Erzurum 1995, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi.
- ŞEN, Semra: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Şık, Tesadüf, Şıpsı, Metres Adlı Eserlerinde Halk Edebiyatı Unsurları*: Erzurum 1987, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.
- TALU, Ercüment Ekrem: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni Sabah*: 10 Mart 1944.
- TANER, Haldun: "Ölümünün 7. Yıldönümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yeni İstanbul*: 11 Mart 1951.
- TANJU, Sadun: "Hüseyin Rahmi Bey ve Biz", *Ulus*: 17 Ağustos 1964.
- TANJU, Sadun: "Kızgınlığı Müthişti", *Ulus*: 20 Ağustos 1964.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Romana ve Romancıya Dâir Notlar", *Ulus*: 1 Nisan 1944, no.: 8140.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: "Türk Edebiyatında Cereyanlar", *Yeni Türkiye*: 1959, Nebioğlu Basımevi, s. 343-374.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*: 1995, haz.: Zeynep KERMAN, 7. baskı, Dergâh Yayınları.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi: *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*: 1942, Bürhaneddin Matbaası.
- TANRIKULU, Abdullah: *Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1974, Toker Yayınları.

TANSEL, Fevziye Abdullah: “Gürpınar, Hüseyin Rahmi”, *Türk Ansiklopedisi*, Ankara 1970, C 18, s. 223-228.

TANSEL, Fevziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi’nin Halkçılığı”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*: 1 Ekim 1972, C 1, S 4, s. 36-46.

TANSEL, Fevziye Abdullah: *Gürpınar, Hüseyin Rahmi*: Ankara 1970, Edebiyat Yayınevi.

TANSEL, Feyziye Abdullah: “Hüseyin Rahmi Gürpınar”, *İslâm Ansiklopedisi*: 1997, Millî Eğitim Bakanlığı, C 5/1, s. 655-663.

TANYOL, Cahit: “Hüseyin Rahmi’nin Kahramanları”, *Değirmen*: Nisan 1944, S 12, s. 153-154.

TATARLI, İbrahim; Rıza MOLLOF: *Hüseyin Rahmi’den Fakir Baykurt’a Marksist Açıdan Türk Romanı*: 1969, Habora Kitabevi.

[TEPEDELENLİOĞLU], Nizameddin Nazif: “Hüseyin Rahmi”, *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

THEODOR, Menzel: “Hüseyin Rahmi”, *The Encyclopaedia of Islam*: 1927, C 2, S 367.

TİLKİ, Bahriye: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Çocuk*: İstanbul 1990, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

TİMUR, Taner: *Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik*: 1991, Afa Yayınları, s. 46-49.

TOKER, Şevket: “Şıpsevdi Romanı”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*: İzmir 1983, S 2, s. 148-172.

TOKER, Şevket: *Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Romanlarında Alafranga Tipler*: İzmir 1990, Ege Üniversitesi Basımevi.

TOPLU İĞNE [Hamdullah Suphi TANRIÖVER]: “Vur Abalıya”, *Davul*: 1 Nisan 1325 (1909), no.: 20.

Türk Dili - Roman Özel Sayısı: Ankara 1964, S 154, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Türk Dili - Türk Öykücülüğü Özel Sayısı: Ankara 1975, S 286, Türk Dil Kurumu Yayınları; 2. baskı: 2008.

- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Tan*: 21 Mayıs 1943.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kalemin Matemi", *Tan*: 10 Mart 1944.
- ULUNAY, Ref'i Cevad: "Kaybettiğimiz Büyük Romancı Hüseyin Rahmi'nin Şahsiyeti ve Eserleri", *Tan*: 12 Mart 1944.
- VÂ-NÛ: "Hüseyin Rahmi", *Akşam*: 10 Mart 1944.
- YALÇIN, Alemdar: *Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Devri Türk Romanı*: Ankara 2002, Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, İlhami: "Hüseyin Rahmi'nin Hususiyetleri: Hemşiresinin Kızı Safder Hanım Anlatıyor", *Çınaraltı*: 18 Mart 1944, no.: 130.
- YARDIMCI, İlhami: "Rahmetli Büyük Üstad Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Çınaraltı*: Eylül 1944, no.: 130.
- YAVUZ, Hilmi: *Roman Kavramı ve Türk Romanı*: 1977, Bilgi Yayınevi.
- YAZAR, Mehmet Behçet: "Hüseyin Rahmi Gürpınar", *Yedigün*: 4 Ağustos 1941, no.: 439.
- YAZGIÇ, Dr. Kâmil: "Hüseyin Rahmi", *Vakit*: 13 Mart 1944.
- YESARİ, Mamut: "Büyük Kaybımız", *İleri*: 18 Mart 1944.
- YEŞİLYURT, Evrim: *Hüseyin Rahmi Gürpınar Hayatı ve Eserleri*: Ankara 2002, Yeryüzü Yayınevi.
- YILMAZ, Durali: "Cadı", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*: 1977, Dergâh Yayınları, C 2, s. 2-3.
- YILMAZ, Durali: *Roman Kavramı ve Türk Romanının Doğuşu*: Ankara 1997, Akçağ Yayınları.
- YILMAZ, Durali: *Romanımız ve İnsanımız*: 1976, Nakışlar Yayınevi.
- YÜCEBAŞ, Hilmi: *Bütün Cepheleriyle Hüseyin Rahmi Gürpınar*: 1964, İnkılap ve Aka Kitabeveleri.
- YÜCEL, Hasan Âli: *Edebiyat Tarihimizden I*: Ankara 1957, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- YÜZÜNCÜ, Esat Feyzi: "Hüseyin Rahmi", *Son Telgraf*: 11 Mart 1944.

ZEKÂ, Semih: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Roman ve Hikâyelerinde Mizah*: 2004, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

ZÜMRÜTKAL, Şerif Şenol: *Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hikâyeleri Üzerine Bir İnceleme*: İstanbul 2012, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans tezi.

Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali

Giriş

Hüseyin Rahmi Gürpınar *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* adlı romanını Yakacık'ta 26 Mayıs 1326 günü tamamlamıştır. Roman *Sabah* gazetesinde 12 Nisan 1326 (1910) tarihinde tefrika edilmeye başlanmış ve 26 Mayıs 1326 (1910) tarihinde tefrika sona ermiştir. Mihran Matbaası, 1328 (1912) tarihinde romanı basmıştır. Romanın ikinci baskısı 1958 yılında İbrahim Hilmi Bey eliyle İstanbul, Hilmi Kitabevinde yapılmıştır. Üçüncü, dördüncü ve beşinci baskılar sırasıyla 1968, 1969 ve 1972 yıllarında Atlas Kitabevi tarafından yapılmıştır. Ayrıca İnkılâp, Everest, Özgür, Ez-de gibi farklı yayınevleri tarafından da yayımlanmıştır.

Dr. Arzu Öztürk – Erhan Kıvanç

Mukaddime¹

Seyyare² hemşireleri³ içinde küre-i arzımız⁴ tam nevcivanî⁵ çağındadır. Mader-i umumîmiz⁶ feza-yı lâyetenahînin⁷ zalamı⁸ ve şemsin⁹ nurları arasında şetaretle¹⁰ yuvarlanarak vasil olduğu¹¹ ömrü hamd olsun bugüne kadar kemâl-i afiyet ve tendürüstî¹² ile imrar eyledi.¹³ Şimdi bazı müvesvisler¹⁴ vahim bir hastalık, daha nikbinane¹⁵ düşünenler hemen gayr-i mahsus¹⁶ hafif bir nezle geçireceğini haber veriyorlar...

Bundan dolayı niçin telâş etmeli efendim? Maderimiz zaman-ı hilkatinden¹⁷ beri olan o nazeninane¹⁸ reftar-ı kazaîsinde¹⁹ bu gisu-

¹ mukaddime: giriş

² seyyare: gezegen

³ hemşire: kız kardeş

⁴ küre-i arz: dünya

⁵ nevcivanî: gençlik

⁶ mader-i umumî: herkesin annesi (dünya)

⁷ feza-yı lâyetenahî: sonsuz uzay

⁸ zalam: karanlık

⁹ şems: güneş

¹⁰ şetaret: sevinç, neşe

¹¹ vasil olmak: ulaşmak, erişmek

¹² tendürüst: dinç, sağlam

¹³ imrar eylemek: geçirmek

¹⁴ müvesvis: vesveseli, kuruntulu

¹⁵ nikbinane: iyimserce

¹⁶ gayr-i mahsus: hissedilmez

¹⁷ hilkat: yaratılış

¹⁸ nazeninane: cilveli, nazlı

¹⁹ reftar-ı kazaî: yörünge üzerindeki seyir, dönüş

dar²⁰, bu oynak, bu yoldan çıkmaya müstait²¹ hemşirelerinin böyle cilve-i takarrüplerine²² kim bilir kaç defa daha uğramıştır. Fakat üzerinde bundan mütevellit²³ bir nişane-i afet görmüyoruz. Emin olunuz bu defa da yine öyle olacaktır... Ne baş ağrısı ne nezle hemen hiçbir şey hissetmeyeceğiz. Sözlerimin derece-i isabetini 5 Mayıs'ın ferdasında²⁴ yine şu satırlara atf-ı nazar eylediğiniz²⁵ vakit görecektir, benim şimdi yaptığım gibi siz de o zaman bol bol güleceksiniz.

Hakikat böyledir de “bu telâşlar, bu şayialar²⁶, bu heyecanlar bilhusus maruf²⁷, büyük imzalar altındaki o heybetli makaleler ne oluyor?” diyeceksiniz. Ah efendim insanların kabul-ı hakayıkdaki²⁸ taannütlerini²⁹ bilirsiniz. Bu emirde size men gayri haddin³⁰ küçük bir nasihat vereyim mi? Benî nevimizin³¹ korktuklarından ziyade korkmadıkları şeylerden havf u hazer ediniz³².

Ta vaiz efendilerden tutunuz da erbab-ı fene³³ kadar insanların fuzelâsı³⁴, hükeması³⁵, uleması³⁶ da diğer kardeşlerini ihafe³⁷ meylinden kendilerini alamıyorlar. Bir hakikatperest olarak böyle

²⁰ gisudar: perçemli

²¹ müstait: istidatlı, elverişli, meyilli

²² cilve-i takarrüp: yaklaşma cilvesi, hareketi

²³ mütevellit: meydana gelmiş, doğmuş

²⁴ ferda: ertesi gün

²⁵ atf-ı nazar eylemek: göz atmak, bakmak

²⁶ şayia: söylenti

²⁷ maruf: bilinen, tanınan

²⁸ kabul-ı hakayık: gerçekleri kabullenmek

²⁹ taannüt: direnme

³⁰ men gayri haddin: haddim olmadan, haddim değil ama

³¹ benî nevimiz: ben gibiler, insanlık

³² havf u hazer etmek: sakınmak, korkup çekinmek

³³ erbab-ı fen: fen uzmanları

³⁴ fuzelâ: ilim sahipleri

³⁵ hükema: bilginler

³⁶ ulema: alimler

³⁷ ihafe: korkutmak

söylüyorum. Fakat bir romancı sıfatıyla öyle diyemeyeceğim. Mesalik-i saire erbabı³⁸ gibi sözün sıdka³⁹ ve kizbe⁴⁰ ihtimâlinden bahsedeceğim ki bu da benim hakk-ı sanatımdır.

Hilesini evvelce meydana koyan bir hokkabaz gibi size hakikati böyle açıkça söyledikten sonra yine korkarsanız artık kabahat bende değildir.

5 Nisan sene 1326 Hüseyin Rahmi

³⁸ mesalik-i saire erbabı: diğer meslek erbabı

³⁹ sıdka: doğru olma

⁴⁰ kizbe: yalan olma

Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç

1

Bedriye Hanım bahçe üzerindeki küçük odanın penceresinden bitişik komşunun tahta kaplamasına yumruğuyla helecanlı⁴¹ helecanlı vurarak haykırıyordu:

— Komşum Emine neredesin? Pencereye gel bak sana ne söyleyeceğim!

Bir cevap alamayınca kendi kendine:

— Aman bu karı da ne miskindir. Kıyametler kopsa o kuytu odadan dışarı çıkmaz... İçeride haşrolur⁴² kalır...

Yumruklarının şiddetini tazifle:⁴³

— Emine Hanım azıcık pencereye gel... Bak neler olacakmış neler? Dünyaya yıldız çarpacakmış... Merakımdan bir yerde duramıyorum... A bak karı ses bile vermiyor. (Yumruğu daha şiddetli indirerek) Ölü müsün ayol? Azıcık kıpırda...

Emine Hanım yavaşça penceresini açıp başını çıkararak:

— Oğlanı yeni uyuttum. Vurma öyle hızlı hızlı. Ev temelden sallanıyor...

— A daha neler? Benim yumruğumdan ev sallanır mı hiç?

⁴¹ helecan: telâş, kaygı

⁴² haşrolmak: kıyamet gününde bir araya toplanmak

⁴³ tazif: arttırmak

— A nasıl sallanmaz? Tavanın aralıklarından pıtır pıtır tozlar dökülüyor... Bir iki gündür çocuk rahatsız. Ziyade huysuzlanıyor. Uytuncaya kadar akla karayı seçtim.

— Haberin yok mu?

— Ne var? Yine Sıtkı karısını mı boşadı?

— Ay yere batsın Sıtkı da karısı da... Bu öyle karı boşama keyfiyeti falan değil... İş fena...

— Ne olmuş canım?

— Ortalık çalkalanıyor... Bursa’da sağır sultan duydu senin hâlâ bir şeyden haberin yok... Ah ne felâket...

— Ay yüreğimi oynatma öyle... Meraklanınca boğazıma bir şey tıkanıyor. Fena oluyorum. Evvelki kadar keder götüremiyorum... Pek acıklı bir şey ise söyleme rica ederim...

— Acıklımın acıklısı... Evlere barklara şenlik... Dostlar başından ırak.

— Etme Bedriye etme... İşte yüreğim gümbürdemeye başladı... Acaba hacıbabama selamun kavlen⁴⁴ mi geldi? Söyle bayılacağım...

— Dünyaya kuyruklu yıldız çarpacakmış...

Emine Hanım “tü tü” diye birkaç defa yakasına tükürerek def-i helecana⁴⁵ uğraştıktan sonra:

— Aman ben de korkacak bir şey zannettim. Ne kadar telâşçısın kardeş... Çarpacaksa çarpsın... Ne var? Kapımı kapar evceğizimde otururum. Bir yere çıkmam. Şimdi karılar “nasıl çarpacakmış” bakalım diye sürü sürü seyre giderler... A gitmem gitmem. İt köpek arasında çiğnenmeye vaktim yok...

Bedriye Hanım asi bir kakhaha ile:

⁴⁴ selamun kavlen: inme, felç

⁴⁵ def-i helecan: sakinleşme, rahatlama

— Emine kardeş sen ne kadar aptallaşmışsın. Hiç o koca mefret⁴⁶ o saçaklı Raziye bu dünyaya çarpar da senin evin kalır mı ki kapını kapayıp da içinde oturacaksın?

— Hanım, benim evime bir şeycik olmaz. O helâl parayla yapıldı. Kazasker Efendi'nin Çarşamba'daki konağı yıkıldığı vakit onun kerestesiyle bina edildi. İçine kullandıkları yağhane direklerini sen görseydin şaşardın... Bu dünya yıkılır da yine bizim evimiz yerinde durur. Büyük zelzelede ne kârgir binalar göçtü de evimizin bir kıymığı bile yerinden oynamadı... Tevekkülünün⁴⁷ gemisi batmaz. Sen merak etme...

— Emine sen ne kayıtsız kadınsın! Vallahi korkudan bu gece gözlerime uyku girmede.

— Korkma... Hepsi yalan. Münecim uydurması... Ne çarpacağı var ne bir şey! Külli münecimin kezzap⁴⁸. Hacıbaban daima öyle söylemez mi? Geçenlerde de öyle dediler... Yine bir kuyruklu görünmedi miydi? Çarpacak dediler, gökten ateş yağacak dediler... Bilmem daha ne haltlar ettiler. Hiçbirinin aslı çıktı mı? Hay söyleyenlerin kemikleri çarpılsın inşallah... O geçenki kuyruklu için bir ucu yerde bir ucu gökte dediler. Atiye Hanım'ın evinden gözüküyormuş. Bir gece akşam yemeğinden sonra oraya gittik. Şöyle Cerrahpaşa Camii'nin yanına doğru havada iri sorguç⁴⁹ gibi bir şey gördük. İşte oymuş. Bu kadar lakırdı meğerse onun içinmiş...

Üst taraftaki komşu Emeti Hanım bahçe duvarının önünde dibi yukarı yani tersine vazedilmiş⁵⁰ bir eski küfenin üstüne çıkarak kınalı saçlarını gösterip:

— A çocuklar nedir telâşınız? Vıcır vıcır yine orada ne ötüşüyorsunuz?

⁴⁶ mefret: koskocaman, devasa büyüklükte

⁴⁷ tevekkülü: Allah'a güvenen

⁴⁸ Külli münecimin kezzap: Bütün falcılar yalancısıdır

⁴⁹ sorguç: gösterişli, taş ve tüylerle bezeli büyük başlık

⁵⁰ vazetmek: yerleştirmek

Bedriye Hanım — Kuyrukluyu söyleşiyoruz Emeti Hanımcı-
ğım...

Emeti Hanım — Hangi kuyrukluyu?

Bedriye Hanım — A kaç tane var kadınım?

Emeti Hanım — Kaç tane istersen sokak dolusu var.

Bedriye Hanım — Biz o sokaktaki kuyrukluları söylemiyoruz
canım... Gökteki kuyrukluyu konuşuyoruz. Birkaç haftaya kadar
dünyaya çarpacakmış diyorlar...

Emeti Hanım — Siz gökteki kuyrukludan korkmayınız. Yerde-
kilerden korkunuz... Bu berikiler daha tehlikeli...

Bedriye Hanım istiğrapla⁵¹:

— Bu yerdekiler hangileri a kuzum?

Emeti Hanım — Hangileri olacak?... Guguruklarının⁵² tepele-
rine yalancı pırlantadan birer iğne ilştirip çarşaflarının eteklerini
biri arşın yerlerde sürüyerek sokaklarda gezen kuyruklular...

Bedriye Hanım — İlahi Emeti Hanımcığim kıyametler kopsa
sen yine böyle gençlerle uğraşmaktan vazgeçmezsin... O zavallı
hanımların kuyruklu olup da kime çarptıkları var?

Emeti Hanım hiddetle:

— Nasıl? Nasıl?.. Onların sadmelerine⁵³ uğrayıp da az delikanlı
hurdahaş⁵⁴ olmadı?

Emeti Hanım hafif hafif gülerek:

— Yıldız çarpıp da kıyamet kopacak diyorlar da bak bu kadın
hâlâ ne düşünüyor?

Emeti Hanım infial⁵⁵ ile başını duvarın üzerinde biraz daha
uzatarak:

⁵¹ istiğrap: şaşkınlık

⁵² guguruk: abartılı saç topuzu

⁵³ sadme: çarpma

⁵⁴ hurdahaş: perişan

⁵⁵ infial: gücenme, dargınlık

— Düşünürüm zahir... Yeğenimin oğlu Behçet'e geçenlerde böyle yapma pırlanta iğneli kuyruklunun biri çarpmış da oğlan yeisinden⁵⁶ kendini az kaldı bahçedeki dut ağacına asıyordu. Yazık değil mi? Yirmi ikisinde tosun gibi delikanlı...

Bedriye Hanım — Şimdi öyle şeyler düşünülecek zaman değil... Bu yukarıki çarparsa hepimiz tuz ile buz olacaktı...

Emeti Hanım — Sus kızım içim fena oldu... Kim söylüyor onu?

Bedriye Hanım — Ulemalar kitapta yerini görmüşler...

Emeti Hanım — Sen sakla Rabb'im cümle ümmet-i Muhammet'i, bu Emeti kulunu da... Kıyamet alametleri... İşte ben yine söylerim bu gökteki kuyruklu yerdekilerin şerlerinden zuhur etti⁵⁷... Geçen sene Dizdariye taraflarında bir paşanın katırı doğurdu dedilerdi de inanmadıydık. İşte bakınız doğru imiş... Demek ki vakitler yakın... Yapı da pek çoğaldı. İşte bu birkaç kıyamet alametidir. Biz büyükbabalarımızdan, abalarımızdan öyle işittik.

Emeti Hanım'ın kızı Mebrure birdenbire odaya validesinin yanına girerek sorar:

— Anne ne konuşuyorsunuz?

— Yavaş kızım kardeşin uyanacak... Sanki bu dünyaya bir kuyruklu yıldız çarpacakmış da hepimiz tuzla buz olacaktı... Gel bak dinle onu anlatıyorlar...

— Ay ben korkarım anne. Ne vakit çarpacakmış?

— Bilmem. Gel de sor?

Mebrure pencereden başını uzatarak:

— Bedriye Hanım Teyze... Kuyruklu bize ne vakit çarpacakmış?

— Önümüzdeki Mayıs'ın bilmem kaçında... Sabaha karşı çarpacakmış diyorlar.

⁵⁶ yeis: üzüntü

⁵⁷ zuhur etmek: ortaya çıkmak

Emine Hanım — Çarpacağını böyle günüyle saatıyla nasıl biliyorlar? Kuyruklu filan günde, filan saatte çarpacağım diye bu dünyaya telgraf mı göndermiş?

Emeti Hanım duvarın arkasından haykırarak:

— İnanmayınız, inanmayınız külli müneccimin kezzap büyülerine at nalı, tavşan başı. Yine büyük bir büyü yaptılar da onu tutturmak için bu koskoca yalanı ortaya kapıp salıverdiler.

Bedriye Hanım — Yalan değil, yalan değil. Ben kuyruklunun resmini gördüm...

Emeti Hanım — Ay nerede gördün? Aman, aman... Bu zamane insanların yapmayacakları yok. Ne çabuk resmini çıkardılar?

Bedriye Hanım — Telgrafçıların evinde gördüm. Bilirsiniz ya onların oğlu İrfan, Frenkçe okur. Önüme bir büyük kitap açtı. İçinde bütün yıldızların, ayların, güneşlerin resimleri var.

Emeti Hanım — Ah tevekkeli⁵⁸ değil Cenab-ı Mevla'nın esrarına ermek için böyle gökteki ayların, yıldızların resimlerini çıkarınca işte sonu böyle olur. Bize kuyruklu da çarpar kuyruksuzu da...

Bedriye Hanım — Bu kitabın içinde ne yok ne yok ne yok hanım... Birçok tekerlekler, yarım aylar, bütün aylar... Âşık yolu şaşırdı⁵⁹ gibi, endişe gibi çizgiler... Üç köşeli, dört köşeli şekiller... Anasına babasına pay veren çiçeğine benzer bir şeyler... Tentene⁶⁰ gibi, Hristo teyeli⁶¹ gibi kıvrıntılar... Sümüklü böcek gibi, solu-can gibi hayvancıklar... İrfan Bey hep onları adlarıyla sanlarıyla anlatıyor... O kitapta kuyruklu bir tane değil ki dolu... Hepsinin zamanı varmış... Kimisi on senede, kimisi yirmi, otuz, elli, altmış, yüz daha bilmem kaç sene gelip gelip bizim dünyanın yanından geçerlermiş...

⁵⁸ tevekkeli: sebepsiz

⁵⁹ âşık yolu şaşırdı: ilmeklerin sağa ve sola çaprazlama gitmesinden oluşan örgü modeli şekli

⁶⁰ tentene: dantel

⁶¹ Hristo teyeli: çaprazlama el dikişi

Emeti Hanım teessüründen⁶² birkaç defa geçirerek:

— Aman aman geçsin. Kimseyi incitmeden geçsin... İki gözüm bizden ırak olsun.

Mebrure — Biz de gidip kuyruklunun resmine bakalım... Kedi kuyruğu gibi mi Karaman⁶³ kuyruğu gibi mi acaba?

Emeti Hanım — Gecenin birinde gelip de çatarak evlerimizin damlarını gümbür gümbür başımıza indirirse kedi kuyruğunu o zaman sen görürsün... Aman bu şimdiki tazeler ne işitirlerse hemen görmeye kalkan budala kızlar...

Bedriye Hanım — İrfan Bey kitaptaki birçok kuyrukluların içinden bir tanesini parmağı ile göstererek “Gelip de bize çatacak diye korktuğumuz haspa işte bu.” dedi...

Emeti Hanım — Kız nasıl şey tarif et! Meraktan çatlayacağım... Ben de gidip göreyim bari...

Bedriye Hanım — Ah nasıl tarif edeyim anacığım... Deniz kızı gibi mi desem, Ankara keçisi mi yoksa Van kedisi gibi mi desem işte öyle saçaklı bir kafa... Badem gibi çekik çekik gözler... O taranmış keten beyaz nuranî⁶⁴ saçlar ta topuklara kadar inmiş...

Emeti Hanım — Kız ihtiyar mı? Ak saçlı mı?

Bedriye Hanım — A ihtiyar zahir,⁶⁵ adeta akbaba. O kitapta yazıyor bilmem kaç yüz yaşındaymış...

Emeti Hanım — Bize dokunmasın da Cenab-ı Mevla daha uzun ömürlü etsin...

Mebrure — Anne ne olur biz de gidip görelim...

Emeti Hanım — Gideriz, görürüz. Gürültü etme, Haydar uyanacak...

Bedriye Hanım — Adı da var. Dur bakayım neydi? Şey, Halamın Yıldızı...

⁶² teessür: üzüntü

⁶³ Karaman: bir koyun türü

⁶⁴ nuranî: parlak

⁶⁵ zahir: besbelli

Emeti Hanım — Ah çarçabuk kuyruklu ile hısım akraba oluverdiler. Onların halasıysa iki gözüm benim de teyzem olsun, bize dokunmasın...

Mebrure — Benim de büyük anam olsun...

Bedriye Hanım — Benim de kaynanam olsun bari...

Hep bir ağızdan birer kahkaha salıverirler. Gürültüden salınmakta Haydar uyanır... Bir ağlama, bir yaygaradır başlar... Emine Hanım pencereden çekilip çocuğu sallayarak:

Uyandı oğlan a dostlar ninni

Haydi gidin hoşoşlar ninni

Benim yavrum uyuyacak ninni

Gülüştürmeyin hanımlar ninni

E, e, e, e, e...

Emeti Hanım — Kızım Bedriye kuyrukluyu kaynanana benzetme! Eğer hırçınlığı ona çekerse maazallah⁶⁶ bu dünya altüst olur...

Bir ikinci kahkaha sağanağı başladığı esnada Emeti Hanım'ın başı birdenbire duvarın arkasından kaybolur. Sesi gelir.

Bedriye Hanım Mebrure'ye hitaben:

— A hatuna ne oldu? Birdenbire lakırdıyı kesti. Oradan kayboldu. (Haykırarak) Emeti Hanımcığım düştün mü? Ne oldun?

Emeti Hanım biraz derinden:

— Ah ne olacağım! Üstüne bastığım çürük küfenin⁶⁷ dibi çıktı. Göğsüme kadar içine gömüldüm. Ne kalça ne kuyruk sokumum kaldı... Hep sıyrıldı. Hurd oldum⁶⁸ şöyle hurd... Nene lâzım senin a alık kahpe küfeye çıkıp da komşularla çene yarıstırırsın...

Bedriye Hanım — A vah vah... Gördünüz mü zavallının başına geleni? Evde kimse yok mu Emeti Hanımcığım?

⁶⁶ maazallah: Allah korusun

⁶⁷ küfe: yük taşımaya yarayan büyük sepet

⁶⁸ hurd: paramparça

Emeti Hanım — Yok ya! Oğlan mektepte... Hayriye'm de etekliğinin etrafına makine çevirmeye Bedestanlıların evine gitti...

Bedriye Hanım müteessifane⁶⁹:

— A onlar gelinceye kadar ne yapacaksın küfenin içinde?

Emeti Hanım inleyerek:

— Ah ne yapacağımı bilir miyim yavrum? Kapana tutulmuş fare gibi bunun içinde oturacağım...

Bedriye Hanım — Şöyle biraz çalış çabala bakalım belki çıkarsın.

Emeti Hanım sağına soluna kıvranıp çıkmaya uğraşarak:

— Ah mümkün değil... Küfenin ağaçları böğrüm batıyor. Tıpkı kapana benziyor. İçine girmesi kolaydı çıkması güç... (Ağlamaya başlayarak) Ne yapacağım ben şimdi?

Emine Hanım salıncağın başında ninnisine devamla:

Pek yaramaz susmuyor ninni

Ne desem uyumuyor ninni

Kuyrukludan korkmuyor ninni

E yavruma e e e...

Mebrure pencereden başın uzatabildiği kadar uzatarak komşuya doğru sarkıp:

— Bedriye Teyze yıldızın gözleri tarif ettiğin kadar sahi güzel mi?

Bedriye Hanım — Pek alımlı, tahrilli⁷⁰ tahrilli görsen...

Mebrure — Ya saçlar?

Bedriye Hanım — İpek gibi beyaz. Uzun mu uzun. Topuklarını dövüyor.

Mebrure — Ay bir kere görsem meraktan çıldıracağım...

Emeti Hanım küfenin içinden haykırarak:

⁶⁹ müteessifane: üzgünce

⁷⁰ tahrilli: hareli

— Orada vıçır vıçır ne konuşuyorsunuz? Ben bu berzaha⁷¹ bir kere düştüm. Bana oldu olacak. Burada bunalıyorum. Benimle de konuşunuz bari de biraz eğleneyim. Sıkıntıdan patlayacağım...

Bedriye Hanım — O küfenin içinde ne kadar duracaksın?

Emeti Hanım — Birisi gelip de beni kurtarıncaya kadar.

Bedriye Hanım — Ne vakit gelecekler?

Emeti Hanım — Allah bilir...

Bedriye Hanım — Kapı çalınırsa kim açacak?

Emeti Hanım — Ervahîler⁷²...

Bedriye Hanım — Hayriye Hanım'da anahtar yok mu?

Emeti Hanım — Var.

Bedriye Hanım — Eh öyleyse isabet fakat o gelinceye kadar anacığım sen üşüyeceksin.

Emeti Hanım — Yarı belimden aşağısı buz kesildi. Dondum zati... Bütün yellerim, kulunçlarım ayaklanacak...

Mebrure — Hanım teyze Halamın Yıldızı sakallı mı bıyıklı mı?

Bedriye Hanım — Sakalı bıyığı belli değil ki... Yüzü gözü tüy içinde.

Emeti Hanım — Bedriye kızım kuyruklu Mebrure'ye pek methettin. Baksana bıyıklı mı diye soruyor. Erkek zannediyor. Şimdiki tazelerin gönülleri pek arsız... Belki seviverir. Aya, güneşe âşık olan budalalar çok...

Mebrure mugabbirane⁷³:

— Emeti Hanım'ın da söylediği lakırdıya bakınız... Ben onun için mi sordum?

Emeti Hanım birdenbire vaveylâya⁷⁴ başlayarak:

— Ay gördünüz mü başımıza gelenleri?

⁷¹ berzah: bunalıcı yer

⁷² ervahîler: ruhlar

⁷³ mugabbirane: gücenmiş gibi, dargın dargın

⁷⁴ vaveylâ: ah vah etmek

— Ne oldun anneciğim?

— Ne olacağım... Kız bugün yemek pişirdi. Sahanlara kortardı. Taşlığa dizdi. Komşuya gitti. Bahçe kapısı açık kalmış. Kediler birer birer içeri giriyor. Bir şeye yanmam Efendi Baban sütlaç istedi. Bizim kız içine vanilya koydu. Yumurta sarısı çalkadı. Tabakların üzeri birer parmak kalınlığında sapsarı kaymak tutmuştu. O canım yemekler bugün kedilere kısmet olacak. A işte bak, işte bak Muhacirlerin Kuyruksuz da girdi... Aman bir mundar kedi daha girdi. Uyuz mudur nedir? Kapları da yeni kalaylattıktı... Ah bugün bana olanlar kimseciklere olmasın. Hayriye'm de Bedestanlıların evinde yıllandı kaldı. Şimdiye kadar seksen etek bastırılırdı.

Emeti Hanım ninninin perdesini dikleştirerek:

Bakın neler olacak ninni

Kuyruklular çarpacak ninni

Susun oğlum uyuyacak ninni

Emeti Hanım küfenin içinden:

— Çocuklar yanık yanık bir ses geliyor o nedir?

Mebrure — Annem Haydar'a ninni söylüyor...

Emeti Hanım — Annenin sesi ne kadar yanıkmiş. Bana pek dokunuyor. Bizim sütlaçların ruhuna mersiye⁷⁵ okuyorlar zannediyorum. Kediler şimdi içerde hepsinin canına okuyorlar... (Evin içine doğru kulak vererek) A Bedriye kızım, çat çat çat bizim sokak kapısı çalınıyor. Sizin cumbadan bizim kapı gözüktür. Baksana kim geldi? Bir yabancı olacak...

Bedriye Hanım cumbaya koşarak kendi kendine:

— A bakkal gelmiş. Kucağında kalıp kalıp sabunlar. (Cumbadan seslenerek) Ayol bakkal o kapıyı nafîle çalıyorsun.

Bakkal — Evde kimse yoh mu ki?

Bedriye Hanım — Emeti Hanım evde ama zavallı kadın küfeye düştü. Sana kapıyı açamaz ki...

⁷⁵ mersiye: ağıt

— Ne mırıldanıyorsun anlayamadım?

— Emeti Hanım küfeye düştü. Sana kapıyı açamaz diyorum.

— Zabahleyin bunun burasında şahalaşmağa gelmedim. Dük-kânda işim var. Haydi söyle ki çabuh kapıyı açsun...

— A deli, işim yok da sanki sabahleyin seninle şakalaşacağım... Hatun küfeye düştü diyorum da inanmıyor...

— Yahu bah küfeye mi düştü? Kocakarının küfede ne işi var canım? Aman maassabirin⁷⁶...

— Duvarın kenarında küfenin üzerine çıkmıştı da bizimle kuyruklu yıldızı görüşüyordu. Sonra nasılsa içine giriverdi.

— Kuyruhludan korkusundan mı küfenin içine kaçtı? Hele bir yol şu kocakarının ahlına bah... Kuyruklu bu dünya ile dalaşınca küfenin içine giremez diye mi belliyor ki? Adam divanelik de türlü türlü. Kocakarılar can korkusuyla şimdiden küfelere kaçarlarsa gençler, tazeler nerelere tıklılmağa savaşıacaklar? Küfeye girmekle bu belânın bir çaresi bulunsa bizim yumurta küfeleri birer meci-diye satılırdı ya! Hepimiz birer küfeye fuçuya tıklılıp otururduh. Benim için küfeye girmeye ne iktiza⁷⁷. Batahçı müşteriler beni çohdan kafese koydular gitti... Söyle o Emeti kadına küfeden çıksun da kapıyı açıp bu sabunları elimden alsun...

— Aman alık musibet sen de! Söz anlar bir adam gibi ben de durdum da seninle çene yarıştıyorum. Kadın küfeden çıkamıyor diyorum sana...

— Kedi yavrusu mu bu? Koskoca karı küfeden çıkamaz mı?

— Çıkamıyor işte...

— Ne olacah? Ne zamana kadar küfenin dibinde oturacah?

— Kızı komşudan gelinceye kadar.

⁷⁶ maassabirin: Allah'ım sabır ver, ya sabır

⁷⁷ iktiza: gerek

— Adam bırak sen de... Maassabirin... Ahşamdan bozayı çoh içip kocakarı sarhoş mu oldu ne oldu ki küfeye düştü? Onun çıhışını beklemeye vaktim yoh. Aç kapuyı ben sabunları size bırakayım da dükkâna işime varayım...

Bakkal sabunları Bedriye Hanım'ın evine bırakıp kendi kendine:

— Bir kuyruhlu lafıdır çıktı. Kuyruhludan daha meydanda bir şey yoh a... Ondan evvel herkes gelip bana çatıyor. Bakkal duydu mu perşembe günü çatacahmış. Frenk gazetaları yazmış. Şık beyinin biri de geçen guni gazteyi eline almış bağa göstürdüyör... Bakkal bah dedi. Bahdım. Kâğıdın üstüne trampo⁷⁸ makası gibi birbirinin içine dolanlı çizikler çizmişler. Karpuz benzer yuvarlahlar oturtmuşlar. Onların aralarına birkaç da uzun telli çalı süpürgeleri dolandırmışlar. Şık beyi bağa sordu. “Bu şehullerden ne anlayan?” dedi. Ne anlayacağım? Bu çalı süpürgeleriyle bu yuvarlahları süpürüp ortalığı temizleyecekler dedim. Şık guldı. Keenne⁷⁹ o yuvarlahlar hâşâ sümme hâşâ bizim üzerinde oturduğumuz bu dünyaymış da o çalı süpürgeleri de kuyruhlularmış. Hepsi birer şeh-i divane canım. Avrupalı bir yuvarlah çizüp de “İşte dünya budur.” derse herkes oğa inanıyor. Ben şu fıçıdaki gul gibi sibire halisdir diye bin yemin ediyorum da kimse inanmıyor. Sonra şık ağnattı. Bizim dünya şu çizgının üzerinden gidecek kuyruhlu da işte buradan geçecek. Bir yerine rastlayıp horos gibi gagalaşacaklarmış. Töbeler olsun gel de bu ıvır zıvıra inanabilirsen inan bahalım. İnsanlar birbiriyle tepişirler boğuşurlar amenna her gun kaç tanesini goruyum. Hükûmetler birbiriyle cenkleşirler amenna. İcapon'la Urus'un yaptığı gibi şu yıldızlarla dünyalar da birbiriyle çarpışırda şu bakkalların hâli neye varacak canım? Kıyamet kopacak deyi borca hesaba yanaşan yoh... Yaz deftere, yaz deftere... Kuyruhlu çarpacahmıs diye aç durulmaz ya! Herkesin yemesi içmesi yine yolunda. Bir tahım ohumuşların efkârincah goya, kuyruhlunun çekirdeği bize tohunmayacakmış da bizi saçına dolayıp götürecekmış... Kuru üzüm gibi kuyruhlunun

⁷⁸ trampo: tramvay

⁷⁹ keenne: sanki

çekirdeklisi çekirdeksizi de varmış. Ben bakkalım ama boğune kadar böyle olduğunu bilmiyordum. Çünküleyim alıp sattığım mal değil. Şık beyi bana o çizgileri, yuvarlahları gosturduktan sonra kıyamet kopacakmış deyi bir de diskur okudu⁸⁰. Sonra da pirincin, şekerin okkasını soruyor. Yahu bah, kurnaza bah kıyamet, alâmet falan deyip de beni karmanyolaya sokacah.⁸¹ Beş on kalem mal dolandıracah. Teslikattan⁸² sonra bir de bu kuyruklu çıkınca bakkallıkta iş kalmadı gayrık. Fasulye, pirinç satan çoğaldı. Kalemde iş kalmayıcak herkes bakkallığa özeniyor. Bitdih. Eski müşterilerimden çoğu zimem⁸³ defterine yanaşmıyorlar. “Efendi eski borçlar ne olacah?” deyi sorunca “Biz kardonun dışına çıhdıh. Bize bir laf deme gayrık.” deyip cevap ediyorlar. Biz evvelden müşteriye mal verirken kardo ile mi verirdih? Bunun ne içini bilurdıh ne dışını... Bu kanunu koyan efendiler biraz da bakkal hakkını gozötmeli deguller miydi? Bırak canım bırak! Kimseye bir laf denmiyor ki. “Biz teslikatzâde olduh.” deyip lafin içinden çıkıyorlar.

Bakkal böyle söylene söylene gitmekteyken Bedriye Hanım yine bahçe üzerindeki odaya avdet etti⁸⁴. Duvarın arkasında küfede o dam ızdırabında zavallı Emeti’yi adeta uzun uzun ağlamakta bulunca sordu:

— Anacığım ne ağlıyorsun?

— Ben ağlamayayım da kimler ağlasın kızım?

— Duvardan aşip da seni kurtarayım bari...

— Ah bundan sonra beni kurtarmak kaç para eder. Olan oldu. Biten bitti...

— Bir tarafın mı incindi? Ne oldu?

⁸⁰ diskur okumak: nutuk çekmek

⁸¹ karmanyolaya sokmak: uygun bir fırsat kollayıp dolandırmak

⁸² teslikat: Osmanlı’da memurların ilk defa toplu hâlde işten çıkarılma olayı, tensikat

⁸³ zimem: veresiye

⁸⁴ avdet etmek: geri dönmek

— Ne olacak, aygır gibi kediler bütün yemeklerimizi yediler, içtiler, çekildiler... Kuyruksuz'un ağzı, burnu, bıyıkları bütün süt-laç içindeydi. Bizim soysuz Ceylan da yabancı kedileri dövüp kovacağına onlarla birlik oldu. Tıka basa karnını doyurdu. Bakınız incir ağacına çıktı, yalanıp duruyor damarsız yezit... Muhacirlerin güdük kedisi kendi evlerinde hiç karnını doyurmaz. Konudan komşudan böyle hırsızlıkla avcılıkla geçinir. Kendi evlerinde ne yiyecek? Hanımları bulamıyorlar ki ona versinler. Pek avcıdır. Bizim bulaşık çukurunun başında bekler de her gün birkaç tane yakalar. Bizim Ceylan tutmaz, kör olası. Fareler gözünün önünden gelip geçerler, hep yanında piyasa ederler de başını çevirip bakmaz bile. Ama böyle hazır yemek oldu mu löp löp yutar. Şu küfeden kurtulunca inşallah bu kediyi bekçinin eline vereyim de imarete⁸⁵ atırayım. Bizim kapıyı çalan kimmiş kızım?

— Bakkal...

— Ha sabun getirecekti.

— Getirmiş ben bizde alıkoydum.

— İyi ettin. (Yine kulağını kapıya vererek) yavrum Bedriye'm. Bizim kapı yine yıkılıyor. Kimdir o acaba böyle terbiyesiz terbiyesiz kapı çalan...

— Dur gidip bakayım.

— Bizim ev öyledir. Akşamlara kadar hamam gibi işler. Hep gelenler abur cuburdur. Kapı açmaya koşmalı. Sonra da çene yarıstırıp yürek tüketmeli.

Bedriye Hanım cumbaya gidip avdet ederek:

— Merak etme Emeti Hanım kapıyı çalan dilenci...

— Hay yetişmesinler. Ne de çok, ne de çok, köklerine kibrit suyu... Yedisinden tut da yetmişine kadar her yaşta her boyda var. Akşamlara kadar işleri güçleri elalemin kapılarını aşındırmak. İçle-

⁸⁵ imaret: aş evi

rinde öyle acurları⁸⁶ var ki sadaka alamayınca insana sövüp saymaya kadar varıyorlar. (Haykırmaya başlayarak) Kızım Bedriye bana “müjde” deyiniz, “gözün aydın” deyiniz...

Bedriye Hanım — Ne oldu Emeti Hanım?

Emeti hanım — Ne olacak? Sokak kapısı açıldı. Hayriye’ın geliyor. Oh çok şükür bu cezireden⁸⁷ kurtulacağım.

Hayriye Hanım taşlığa kadar geldikten sonra bir yaygara koparak:

— Ah a dostlar nedir bu evin hâli? Ne var ne yok kediler hepsini silip süpürmüşler. Ağza koyacak çöp bırakmamamışlar. Annem nerde acaba? Bir yerde uyuya mı kaldı? Yoksa komşularla çene yarıştırmaya bahçeye mi çıktı?

Emeti hanım bahçeden bir feryad-ı müteellimaneyle:⁸⁸

— Yetiş yavrum yetiş...(Ağlayarak) Anneciğinin hâlini görme. Dipsiz küfelerin içine düştüm. Teker balığı gibi sepetlere tutuldum. Çürükler, bereler içinde kaldım. Gel Hayriye’ın gel. Vücudum koçan kesildi. Dondum. Anacığın kurtar...

Hayriye Hanım bahçe kapısının önüne gelerek büyük bir hayretle:

— A ilâhi anne! Bozdun mu ayol? Bugadalık çamaşır⁸⁹ gibi kırık küfenin içine neye girdin öyle?

— Hah bak işte gördün mü? Evlât olacak “Bu kazaya nasıl uğradın?” demiyor da beni buraya kendi keyfimle girmiş zannediyor.

— Seni birisi tutup da zorla bu küfeye tıkmadı ya! Elbette kendi kendine girmişsindir.

— Aman nasıl girdimse girdim. İşte şimdi çıkamıyorum. Beni bir ayak evvelî kurtar buradan...

⁸⁶ acur: şirret, edepsiz

⁸⁷ cezure: tuzak, kapan

⁸⁸ feryad-ı müteellimane: iç parçalayıcı feryat

⁸⁹ bugadalık çamaşır: paçavra, işe yaramaz hâldeki çamaşır

Hayriye Hanım validesini büyük yaygara, büyük çılgınlıkla küfenin ağaçları arasından halas eder⁹⁰. Emeti Hanım topal topal yürüyerek:

— Oh Yarabbi şükür, kurtuldum ama bak şimdi de yanıma belimi alamıyorum. Her tarafım tutulmuş. Evin içinde akşama ağzıma koyacak çöp de kalmadı...

Hayriye Hanım — Aman anne yiyecek içecek neme lâzım benim. Birkaç yumurta kırar yeriz. Bedestanlıların evinde kuyrukluyu pek fena söylüyorlar. Ne yapacağız?

Emeti Hanım komşuya seslenerek:

— Bedriye Hanım kızım hu...

— Ne var Emeti Hanım? Kurtuldun mu?

— Kurtuldum, kurtuldum...

— Eh gözün aydın, geçmiş olsun.

— Nasıl gözün aydın a yavrum? Hayriye'm kuyrukluyu anlıyor. İş fenaymış, pek fena. Kız söylerken kederinden hep gözleri doluyor.

Mebrure penceresinden sorar:

— Bedriye Hanım teyze ne olmuş?

Bedriye Hanım — Halamın Yıldızı için söylüyorlar. Artık lamı cimi kalmamış, geliyormuş, çarpacakmış.

Mebrure, korkudan dudakları göverip titrer bir hâl-i heyecanda:

— Hanım teyze nasıl? Aman fena oluyorum.

— Gel dinle, dinle. (Öteki komşuya seslenerek) Emeti Hanım, Hayriye Hanım anlatsın. Pek merakta kaldık. Biz de işitelim neler duymuş.

⁹⁰ halas etmek: kurtarmak

— Emeti ile Hayriye dipsiz küfeyi duvarın kenarına yan yatırıp ikisi de üstüne çıkarlar. Hayriye kemâl-i ehemmiyetle⁹¹ nakl-i mesmuata⁹² giriserek:

— Kuyruklunun velvelesi ümm-i cihanı⁹³ tutmuş. Bu Mayıs'ta çarpacakmış. Şimdiden hazırlığa başlamışlar...

Bedriye Hanım — Ne hazırlığına?

Hayriye Hanım — Sultan Ahmet, Bayazıt meydanlarına seyirciler için kerevetler⁹⁴ kurulacakmış, kırkar paraya seyrettireceklermiş.

Bedriye Hanım — A hazen kebira.⁹⁵ Alay⁹⁶ mı bu?

Hayriye Hanım: Alaydan daha iyi olacakmış. Gökten üzerimize kangal, kangal fişenkler, dahmeler, mehtaplar yağacakmış. Donanma⁹⁷ gibi olacakmış.

Mebrure biraz korkuyu uzatarak:

— Ay anne biz de gideriz değil mi?

Emine Hanım — Sus patlama aman, oğlan uyudu, gürültü etme.

Emeti Hanım — İşte gördünüz mü hanımlara iş, erkeklere de masraf çıktı. Şimdi kadınlar kim bilir bu donanma için ne süslü çarşafılar yapınırlar.

Bedriye Hanım — Hani ya kuyruklu çarpınca bu dünyada kimse kalmayacak diyorlardı? Bir felâkete mi uğrayacağız yoksa şenlikli mi olacak anlayamadım.

Hayriye Hanım — Birkaç türlü rivayet var. Bir rivayete göre Frengistan'a çarpacakmış, burada bize bir şey olmayacakmış.

Emeti Hanım — Oh Yarab şükür...

⁹¹ kemâl-i ehemmiyet: çok önemseyerek

⁹² nakl-i mesmuat: duyduklarını anlatma

⁹³ ümm-i cihan: bütün dünya

⁹⁴ kerevet: yüksek sedir

⁹⁵ hazen kebira: vay canına

⁹⁶ alay: geçit töreni

⁹⁷ donanma: ışıklı ve gösterişli süslemelerle yapılan şenlik

Bedriye Hanım — Tanrım bizi esirgesin...

Hayriye Hanım — Bir rivayete göre de çarpmayacakmış. Yalnız kuyruğu dokunacakmış.

Mebrure — Biz kuyruğunu okşarız, severiz de bize bir şey yapmaz.

Hayriye Hanım — Nasıl yapmaz? Kuyruğu zehirliymiş...

Bedriye Hanım — Yılan mı bu ayol?

Hayriye Hanım — Zehirliymiş, dokunduğu kimseleri sam rüzgârı vurmuş gibi telef edecekmiş. Kibarlar demir kapaklı mahzenlere girmeye hazırlanıyorlarmış. Fazlı Paşa'daki Binbirdirek'in tepe deliklerini kapatıp içine birer lira duhuliye⁹⁸ ile adam koyacaklarmış.

Emeti Hanım — Parası olmayanlar ne yapacaklarmış?

Hayriye Hanım — Parası olmayanları kim düşünür ilahi anne!

Emeti Hanım — Biz de bodrumu hazırlayalım bari. Deliği deşiği tikanırsa mahzen gibidir.

Bedriye Hanım — Biz de Efendiyle gasilhaneye gireriz. Hiçbir tarafa penceresi yoktur.

Mebrure — Anne biz de kömürlüğü boşaltalım. Tekiri de beraber alalım. Zavallı zehirlenmesin.

Hayriye Hanım — Bu gece bütün mahallenin kadınları Galip Beyler'in evine toplanacaklarmış. Orada bu kuyruklu hakkında bir konferans vereceklermiş.

Emeti Hanım — Ha işte tamam. Konferans monferans diye o cingöz oğlanlar kadınları bir âlâ seyredecekler. Ben o İrfan'ın ağabeysi Ragıp'ı bilmez miyim? Eskiden beri gökyüzüyle bozmuştur. Koca bir dürbünü vardı. Tahtaboşa⁹⁹ çıkarıp da ayı, yıldızları seyretmez miydi? Hani ya evvelki idare zamanında “Efendim bu herif dürbünle yıldızlara bakıyor diye jurnal¹⁰⁰ etmediler miydi? Bilmem

⁹⁸ duhuliye: giriş ücreti

⁹⁹ tahtaboş: teras

¹⁰⁰ jurnal: ispiyonlama, şikayet etme

kaç gün hapis yattı. Anasının yüreğine iniyordu. Sonra dürbünü mürbünü ortadan yok ettilerdi. Baksana şimdi yine meydana çıkarılmışlar.

Bedriye Hanım — Herkeste bir telâş. Bakkal bile fitili almış. Sabun getirdiği vakit neler söylediğini işitseydin güle güle bayılırdın.

Emeti Hanım — Ne diyor kızım, ne diyor?

Bedriye Hanım, bakkalın tarzı-ı telaffuzunu¹⁰¹ taklide uğraşarak:

— Bağa bah. Aman canım bavvvv çatacahmış, batacahmış maassabirin, deyip duruyor.

Ana kız, Bedriye Hanım'ın bu mukallitine¹⁰² o kadar güler ki vücutlarının sarsıntısından ayaklarının altındaki çürük küfe göçerek ikisi de yere yuvarlanırlar...

2

İrfan Galip Bey, yirmi iki, yirmi üç yaşında, yeni nesil edibimizden, asabî, müşkülpesent,¹⁰³ gururu dirayet¹⁰⁴ ve müktesebat-ı ilmiyesine¹⁰⁵ galip, tahsili İstanbul mekteplerinde, Avrupa medaris-i ilmiyesinde¹⁰⁶ okunan ulum¹⁰⁷ ve fûnunun¹⁰⁸ kütüb-i mahsusasından¹⁰⁹ burada da imkân-ı tahsiline¹¹⁰ kani olduğu¹¹¹ için fûnun-ı tabi-

¹⁰¹ tarz-ı telaffuz: söyleyiş tarzı

¹⁰² mukallit: taklitçilik, taklit etme

¹⁰³ müşkülpesent: güç beğenen

¹⁰⁴ dirayet: zekâ, anlayış

¹⁰⁵ müktesebat-ı ilmiye: bilimsel yetkinlik

¹⁰⁶ medaris-i ilmiye: bilim kurumları

¹⁰⁷ ulum: ilim

¹⁰⁸ fûnun: fenler

¹⁰⁹ kitab-ı mahsusa: temel eserler

¹¹⁰ imkân-ı tahsil: öğrenme imkânı

¹¹¹ kani olmak: inanmak

ıye¹¹² ve felsefedeki tamik¹¹³ ve tecrübenin kısm-ı mühimi¹¹⁴ suret-i hususiyede¹¹⁵ müktesep,¹¹⁶ hırs-ı iştihar¹¹⁷ ile nalân,¹¹⁸ yirmi paralık resail-i esbuiyeye¹¹⁹ bedava büyük kıymette satırlar ihdasından¹²⁰ yorulmaz. “Venüs’e bir tuhfe-i enin¹²¹” gibi garraperverane¹²² yahut “Münevveriyet-i vicdan¹²³, ruh ve emelin bir akise-i küşîşidir¹²⁴ kabilinden¹²⁵ ulviyet-i tefekkürat¹²⁶ içinde boğulmuş mazalim¹²⁷ fakat büyük, derin sözler... Bazen tutturur: “Bu kâinat içindeki benliğim hadd-i mevcudiyetimle¹²⁸ muayyen¹²⁹ olmak lâzım gelir. O şey ki benden hariçtir, ben o değilim. Fakat bence mahsus¹³⁰ olan bir şey nasıl benliğimin harici addolunabilir?” Sonra kitapları önüne açar “Rationalite¹³¹, realite¹³², conscience¹³³ Le moi et non moi¹³⁴” ve emsâl¹³⁵ kelimatın¹³⁶ umman-ı tefsiratı¹³⁷ içinde bunalır. Bir bahis üze-

¹¹² fûnun-ı tabiiye: doğa bilimleri

¹¹³ tamik: derinlik, hakimiyet

¹¹⁴ kısm-ı mühim: önemli bir kısmı

¹¹⁵ suret-i hususiye: özel olarak

¹¹⁶ müktesep: elde edilmiş

¹¹⁷ hırs-ı iştihar: şöhret hırsı

¹¹⁸ nalân: yanıp tutuşma

¹¹⁹ resail-i esbuiye: haftalık dergiler

¹²⁰ ihdas: ortaya koyma

¹²¹ tuhfe-i enin: inilti hediye

¹²² garraperverane: şatafatlı, gösteriş meraklısı gibi

¹²³ münevveriyet-i vicdan: vicdan aydınlığı

¹²⁴ akise-i küşîş: duyulan ayna

¹²⁵ kabilinden: o çeşit, o türlü

¹²⁶ ulviyet-i tefekkürat: fikirlerin yüceliği

¹²⁷ mazalim: karanlık

¹²⁸ hadd-i mevcudiyet: varlığın sınırları

¹²⁹ muayyen: belirli

¹³⁰ mahsus: hissedilir

¹³¹ rationalite: akılcılık

¹³² realite: gerçekçilik

¹³³ conscience: vicdan

¹³⁴ le moi et non moi: ben ve ben olmayan

¹³⁵ emsâl: benzer

¹³⁶ kelimat: kelimeler, sözler

¹³⁷ umman-ı tefsirat: yorum okyanusu

rinde taammuk ettikçe¹³⁸ o şeyin zihnindeki eski vuzuhu¹³⁹ da zail olur¹⁴⁰. Büsbütün zulmat-ı müedda¹⁴¹ içinde kalır. Daha sonra en sade kelimelerin manalarını bile anlayamayacak bir hâle gelir. Mesela işte en basit-el-meal¹⁴² olan bu “sade” tabiri öyle bir vasıftır ki bunu isti’mal ederken¹⁴³ medlûluna¹⁴⁴ kendimizi vâkıf zannederiz. Hâlbuki hiç de öyle değil. Sade ne demektir? Acaba kâinatta bunun masadakı¹⁴⁵ olacak bir zerre bulunabilir mi? Hesapta vahidi¹⁴⁶, hendese¹⁴⁷ noktayı basit farz ediyoruz. Bu sırf bir faraziye¹⁴⁸ ibarettir, hakikat değil. Kûsurattan¹⁴⁹ müterekkip¹⁵⁰ olmayan bir vahidi tabiatta bulmak değil, bu katiyeti¹⁵¹ zihin bile kabul edemez, nokta da öyle. Ulum-ı riyaziyenin¹⁵² binası bu hakayık-ı iptidaiyenin¹⁵³ katiyyen¹⁵⁴ sübutu¹⁵⁵ esası üzerine tesis edilmek¹⁵⁶ lâzım gelse ilm-i hesap¹⁵⁷ vahidini nereden bulup tayin edecek? Kimyada ecsam-ı

¹³⁸ taammuk etmek: derinleşmek

¹³⁹ vuzuh: açıklık

¹⁴⁰ zail olmak: yok olmak

¹⁴¹ zulmat-ı müedda: anlam karanlıkları

¹⁴² basit-el-meal: basit anlamalı

¹⁴³ isti’mal etmek: kullanmak

¹⁴⁴ medlûl: anlam

¹⁴⁵ masadakı: aynılık, tam karşılık

¹⁴⁶ vahit: bir

¹⁴⁷ hendese: geometri

¹⁴⁸ faraziye: varsayım

¹⁴⁹ kûsurat: parçalar

¹⁵⁰ müterekkip: birleşmiş

¹⁵¹ katiyet: kesinlik

¹⁵² ulum-i riyaziye: matematikle ilgili bilimler

¹⁵³ hakayık-ı iptidaiye: ilk hakikatler

¹⁵⁴ katiyyen: kesinlikle

¹⁵⁵ sübut: ispat

¹⁵⁶ tesis etmek: kurmak

¹⁵⁷ ilm-i hesap: hesap bilimi, matematik

basite¹⁵⁸ tayin edilen cisimler de böyle... Bir cismin terkiben¹⁵⁹ besatı¹⁶⁰ farz edilse bile havas-ı saire¹⁶¹ bulunur. Binaenaleyh basit olamaz.

İrfan memleketine müfit¹⁶² bir adam olmak için cidden çalışır. Fakat memleketimizde en gayretliler için bile ciddi tahsilin hemen¹⁶³ mümteni-el-husûl¹⁶⁴ olmasına mebni¹⁶⁵ bir kısım zamanı böyle bir nevi letaif-i hikemiye ve fenniye¹⁶⁶ ile geçirirdi. Müktesebat-ı ilmiyesinden mağrurdu. Birçok hususatta hemsinni¹⁶⁷ bulunan diğer gençleri sathî¹⁶⁸ nazar addiyle¹⁶⁹ gözlüğünün altından bir istihfaf-ı rahimaneyle¹⁷⁰ seyredirdi.

Ecnebi kitaplarından peyda ettiği¹⁷¹ efkâr-ı cedideyi¹⁷² bu İstanbul'daki maişetine¹⁷³ tatbik edebilmekte pek güçlük çekiyor ve hikemiyatın, feylesofluğun, ilim ve irfanın esasını şikâyet zannediyordu. Hiçbir şeyden memnun değildi. Memleketinden, milliyetinden, ailesinden hemen her şeyden müteşekkî¹⁷⁴ idi. Hanesi halkının, mahalle ahalisinin, hasılı sekine-i pay-i tahtının¹⁷⁵ cehaletlerinden pek bizardı¹⁷⁶. Aksaray'daki evlerinin en üst katında intihap ettiği¹⁷⁷

¹⁵⁸ ecsam-ı basit: basit cisimler

¹⁵⁹ terkiben: oluşum bakımından

¹⁶⁰ besatı: basitlik

¹⁶¹ havas-ı saire: başka nitelikler

¹⁶² müfit: faydalı

¹⁶³ hemen: neredeyse

¹⁶⁴ mümteni-el-husûl: imkânsız

¹⁶⁵ mebni: dayanarak

¹⁶⁶ letaif-i hikemiye ve fenniye: felsefe ve fen bilimlerinin incelikleri

¹⁶⁷ hemsin: yaşıt

¹⁶⁸ sathî: yüzeysel, sıg

¹⁶⁹ nazar addiyle: görerek

¹⁷⁰ istihfaf-ı rahimane: acırcasına küçümsemek

¹⁷¹ peyda etmek: edinmek

¹⁷² efkâr-ı cedide: yeni fikirler

¹⁷³ maişet: geçim

¹⁷⁴ müteşekkî: şikâyetçi

¹⁷⁵ sekine-i pay-i taht: İstanbul halkı

¹⁷⁶ bizar: bezgin

¹⁷⁷ intihap etmek: seçmek

yazı odasının penceresinden Topkapı cihetlerine doğru bazen me-yusane¹⁷⁸, meraret-averane¹⁷⁹ bakardı. Medit¹⁸⁰ ve adeta rehasız¹⁸¹ görünen bir sefalet altında kağşamış¹⁸², kararmış, çarpılmış evlerin, koyu koyu yosun tutmuş damların heyet-i umumiyesinden¹⁸³ terakki eden¹⁸⁴ melâlden¹⁸⁵ sıkılır, sonra duvarları sathında¹⁸⁶, kiremitleri arasında biten dam korukları, kuzu kulakları, yapışkanlarla adeta birer türbeye dönmüş, delikleri, kovukları, kargalara, çaylaklara, baykuşlara aşıyan¹⁸⁷ olmuş bu sakfların¹⁸⁸ altında geçirilen o sefil, o mağmum¹⁸⁹ hayatı düşünür, gözleri sulanır, o teessür ile bütün sekine-i memlekete¹⁹⁰ şöyle bir hitabede bulunurdu:

— Ey Hemşeriler! Niçin uyanıp bu gubar-ı sefaletten¹⁹¹ silkinmeye uğraşmıyorsunuz? Kabahat herkesden ziyade kendinizde. Siz, sizi bu cehalet ve tedenniye¹⁹² rapteden fikirlere zahir ve tarafgir¹⁹³ oluyorsunuz. Cidden tenvir-i efkârınıza¹⁹⁴ uğraşanlara tan¹⁹⁵ ile onların ceyyid¹⁹⁶, cedit¹⁹⁷, mugaddî¹⁹⁸, mehasin¹⁹⁹ ilkaatını²⁰⁰ adeta

¹⁷⁸ me-yusane: hüzünlü

¹⁷⁹ meraret-averane: acı çeker gibi

¹⁸⁰ medit: çok uzun süren

¹⁸¹ rehasız: kurtuluşsuz

¹⁸² kağşamış: dağılmaya yüz tutmuş

¹⁸³ heyet-i umumiye: genel hâl

¹⁸⁴ terakki etmek: yükselmek

¹⁸⁵ melâl: can sıkıntısı

¹⁸⁶ satih: yüzey

¹⁸⁷ aşıyan: yuva

¹⁸⁸ sakf: dam, çatı

¹⁸⁹ mağmum: sıkıcı, kapalı

¹⁹⁰ sekine-i memleket: İstanbul halkı

¹⁹¹ gubar-ı sefalet: sefalet tozu

¹⁹² tedenni: gerileme

¹⁹³ tarafgir: taraf tutan

¹⁹⁴ tenvir-i efkâr: fikir aydınlığı

¹⁹⁵ tan: kınama, ayıplama

¹⁹⁶ ceyyid: iyi, güzel, saf

¹⁹⁷ cedit: yeni

¹⁹⁸ mugaddî: doyurucu

¹⁹⁹ mehasin: iyilikler, iyi ahlaklar

²⁰⁰ ilkaat: telkinler

cenabet²⁰¹ addediyorsunuz. Onlar, sizin takbihat-ı cahilânenizden²⁰² korkmasalar, telnatınızdan²⁰³ çekinmeseler kaç zamandır artık kangrene, tefessühe²⁰⁴ dönen bu derin yara-yı tedennînin²⁰⁵ menba-
nı²⁰⁶ size pek büyük bir vuzuhla gösterecekler... Duyduğunuz her yeni fikre kızmayınız. Onları hüsn-i telâkki²⁰⁷ için kudret-i idrak²⁰⁸ peydasına uğraşınız.

Bu teessürle İrfan, “filozofi kontenpuren”²⁰⁹ kütüphanesinin açık tirişe²¹⁰ kaplı kitaplarını masasının üzerine döker. Haftalarla çalışarak kanun-ı tekâmül’e²¹¹ ait bir makale-i tavile²¹² yazar fakat neşr²¹³ için gönderdiği gazetelerin hemen cümlesinden uzunluğu, vuzuhdan ziyade yeniliğe uğraşılmış bir üslub-ı acayıple²¹⁴ yazılmış olması bahanesiyle reddedilirdi. Sonra da kanun-ı tekâmül makalesine lutf-ı kabul²¹⁵ gösterilmeyen ceraidin²¹⁶ sayfalarında fikrî üslubundan hayide²¹⁷ ne bayağı yazılar görerek müteessir olurdu. Niçin böyle müfit, ciddi makalelerin rağıbı²¹⁸ yoktu? Hiçbir metin esas-ı ilmiye²¹⁹ taalluk²²⁰ etmeksizin hemen her gün fikren,

²⁰¹ cenabet: pis, hoşlanılmayan şey

²⁰² takbihat-ı cahilâne: cahilce ayıplamalar

²⁰³ telnat: lânetleme

²⁰⁴ tefessüh: çürüme

²⁰⁵ yara-yı tedennî: gerileme yarası

²⁰⁶ menba: kaynak

²⁰⁷ hüsn-i telâkki: iyi anlamak

²⁰⁸ kudret-i idrak: anlayış gücü

²⁰⁹ filozofi kontenpuren: çağdaş felsefe

²¹⁰ tirişe: yeşil ile mavi arasında bir renk

²¹¹ kanun-ı tekâmül: evrim yasası

²¹² makale-i tavile: uzun makale

²¹³ neşr: yayımlamak

²¹⁴ üslub-ı acayıp: tuhaf üslup

²¹⁵ lutf-ı kabul: değer

²¹⁶ ceraid: gazeteler

²¹⁷ hayide: çiğnenmiş

²¹⁸ rağıb: rağbet eden

²¹⁹ esas-ı ilmiye: ilim temeli

²²⁰ taalluk: ilgili olmak

üsluben aynı tarz-ı amiyanede²²¹ tekerrür eyleyen²²² adiyatı²²³ bir itiyad-ı sakime ittibaen²²⁴ okuyorlar, bu bayağı muharriratın²²⁵ kari-leri²²⁶ yek nazarda²²⁷ mütefehhem²²⁸ olamayan bir terkibe, yabancı gelen yeni bir şiveye, intikali²²⁹ bir kuvve-i dimağiye²³⁰ sarfına tevakkuf eden²³¹ bir cümleye tesadüften adeta korkuyorlar. Dimağın da muattal²³² kalan bir uzv-ı diğer-i beden²³³ gibi düçar-ı zayıf²³⁴ olacağını bilmeyerek malûmatlarını tevessü,²³⁵ zihinlerini takviye edecek suret-i ciddiyede²³⁶ okumaya üşeniyorlar.

Halk hezilyane²³⁷, iğrenç tuhafliklara, birkaç kaba taklitle başlayan eserlere bayılıyordu. İrfan, kanun-ı tekâmüle ait o nefis, mugaddî makalesine bedel Hokkabaz Çiçekçioğlu'yla yardığı²³⁸ Salamon'un muhavere-i gayr-ı nezihelerine²³⁹ andırır bir bayağılık yazıp göndereydi kim bilir bunu okumak için nasıl kırılışacaklardı. Öyle ciddi bir makaleyi tahrir²⁴⁰ günlerce uğraştıktan sonra bunu bir gazeteye kabul ettirebilmek için adeta hamiler²⁴¹, mültemisler²⁴²

²²¹ tarz-ı amiyane: bayağı tarz

²²² tekerrür eylemek: tekrar etmek

²²³ adiyat: adi yazılar, şeyler

²²⁴ itiyad-ı sakime ittibaen: kötü bir alışkanlığa uyarak

²²⁵ muharrirat: yazarlar

²²⁶ kari: okur

²²⁷ yek nazar: ilk bakış

²²⁸ mütefehhem: anlaşılan

²²⁹ intikal: dönüşüm

²³⁰ kuvve-i dimağiye: zihin kuvveti

²³¹ tevakkuf eden: bağlı olan

²³² muattal: işlemez, tembel

²³³ uzv-ı diğer-i beden: vücudun başka organı

²³⁴ düçar-ı zayıf: zayıf düşmüş

²³⁵ tevessü: genişleme

²³⁶ suret-i ciddiyede: ciddi biçimde

²³⁷ hezilyane: gülünç

²³⁸ yadak: yamak

²³⁹ muhavere-i gayr-ı nezihe: küfürlü, argo konuşma

²⁴⁰ tahrir: yazma

²⁴¹ hami: koruyucu

²⁴² mültemis: kayırıcı

bulmak lâzım geldiğini İrfan anladı. Eserlerini gençlerin sadaka-yı kalemleriyle²⁴³ yaşamaya uğraşan, karileri mahdut²⁴⁴ bir haftalık gazeteye göndermeye başladı. İlk uzun makalesi muhtelif²⁴⁵ unvanlarla aksam-ı müteaddideye²⁴⁶ ayrılarak neşredildi. Bu birinci eserini kisve-i taba²⁴⁷ girdikten sonra o kadar âlimane, müdekkikâne²⁴⁸ ve nefis buldu ki bir defa, beş defa, on defa okumakla doyamadı. Oda kapısını kapayarak her gün birçok defa okuyor, her okuyuşunda hazz-ı diğer²⁴⁹ duyarak adeta mest oluyordu. Yalnız imlâ ve terkipçe birkaç yerde göstermiş olduğu eser-i zühul²⁵⁰ ile nazar-ı tashihinden nasılsa kaçmış²⁵¹ bir iki mürettip²⁵² sehvine²⁵³ pek canı sıkılıyordu. Bu hatalarıyla bütün karileri enzarında²⁵⁴ cehline hükmedileceği havfından mütevellit büyük bir endişeye düşüyor, ne yapacağını bilmiyor ve o satırların içinden kazımakla, koparmakla bu kelimelerin bir imkân-ı imhasını²⁵⁵ bulamayınca bütün bütün meyus oluyordu.

Makalesini neşreden gazeteyi kitapçı dükkânlarında çamaşır mandalıyla iplere asılmış yahut yerlere serilmiş gördükçe İstanbul'un bu yeni hava-yı hürriyeti²⁵⁶ içinde kendi maneviyetinden, müfekkiresinden²⁵⁷ bir müessirenin²⁵⁸, bir kuvvetin dolaştığını hissederek mağrur oluyor ve gelip geçenlere “Şu risaleyi²⁵⁹ alıp tekâ-

²⁴³ sadaka-yı kalem: para karşılığı olmadan yazılan yazı

²⁴⁴ mahdut: sınırlı sayıda

²⁴⁵ muhtelif: farklı

²⁴⁶ aksam-ı müteaddit: çeşitli kısımlar

²⁴⁷ kisve-i tab: yayımlanmak

²⁴⁸ müdekkikâne: en ince meseleleri gören

²⁴⁹ hazz-ı diğer: farklı hazlar

²⁵⁰ eser-i zühul: dalgınlık alameti

²⁵¹ nazar-ı tashihinden kaçmak: düzeltme yaparken gözden kaçırmak

²⁵² mürettip: dizgici

²⁵³ sehv: hata

²⁵⁴ enzar: gözler, bakışlar

²⁵⁵ imkân-ı imha: yok etme imkânı

²⁵⁶ hava-yı hürriyet: hürriyet havası

²⁵⁷ müfekkire: düşünme gücü

²⁵⁸ müessire: güç

²⁵⁹ risale: küçük kitap, broşür

mül makalesini okuyunuz. Bakınız nasıl bir ciddiyet, ne büyük bir tetkik, ne pak bir emel-i terakkiperverane²⁶⁰ ile yazılmıştır.” diye bağırarak istiyordu. Her rast geldiği âşinasından bu yeni makalesi hakkında bir cümle-i takdiriye²⁶¹ iştebilmek için onun bunun ağzına bakıyor, o risalenin ismini söze katmak maksadıyla türlü zeminler, girizgâhlar buluyordu. Fakat heyhat hiç aldırın yoktu. Âlem-i intişara²⁶² öyle bir makale çıktığından haberdar olan bir ferde tesadüf edemiyordu. Sonra “nankörler” diye karilere, o makaleden bihaber kalan karilere tan ediyordu.

İrfan hırs-ı iştihar ile yanıyor, kavruluyordu. Kendini âleme tanıtmak, bu ne kadar husûlü²⁶³ müşkül²⁶⁴ bir keyfiyetti! Acaba bu memleket, İrfan’daki cevher-i zekâyı takdir edebilecek bir seviye-yi idrake²⁶⁵ kadar hiçbir zaman yükselemeyecek miydi?

Böyle nevmidane²⁶⁶ düşünüyor, sonra muhite karşı derin bir nefrete düşerek her şeyi, birahimane²⁶⁷ tenkide girişiyor, ahvâl²⁶⁸ ve adat-ı milliyemizden²⁶⁹ hiçbirini beğenmiyor, cümlesini değiştirmek lüzumuna kanaat getiriyordu.

İrfan gençliğin gaye-i tasavvuru²⁷⁰ olan izdivaç hususunda bile yürek sızlatıcı bir ümitsizlik, bir meraret, bir hüsrân içinde kalıyordu. Hayır, o, bu memlekette evlenemeyecekti... İşte ağabeyisi Ragıp evlenmişti. Zarur-el-ittiba²⁷¹ bir âdete uymak hasebiyle evlenmişti. Birkaç ay mürurundan²⁷² sonra geçimsizlikler, dırıltılar baş

²⁶⁰ emel-i terakkiperverane: gelişme, ilerleme arzusu

²⁶¹ cümle-i takdiriye: takdir cümlesi

²⁶² âlem-i intişar: yayın dünyası

²⁶³ husûl: olma, gerçekleşme

²⁶⁴ müşkül: güç, zor

²⁶⁵ seviye-yi idrak: anlayış seviyesi

²⁶⁶ nevmidane: ümitsizce

²⁶⁷ birahimane: insafsızca

²⁶⁸ ahvâl: hadiseler, olan bitenler

²⁶⁹ adat-ı milliye: gelenek, görenek

²⁷⁰ gaye-i tasavvur: ideal

²⁷¹ zarur-el-ittiba: uyması zorunlu

²⁷² mürur: geçme

göstermişti. Çünkü karı koca beyninde²⁷³, hissen, zevken, terbiye-ten bir muvafakat²⁷⁴ yoktu. Hele yekdiğerini müteakiben iki çocuk doğduktan sonra kadına bir çapaçulluk²⁷⁵, bir rehavet, bir yıpranma gelmiş, Ragıp'ın nazar-ı zevk ve iştihası²⁷⁶ ev haricinde dolaşmaya başlamıştı. Sadakat-ı zevciyeden inhirafının²⁷⁷ ilk devrelerinde bu guyubet leylilyelerine²⁷⁸ birer sebep ihtira²⁷⁹ edebilmek için hayli yorulmuş fakat sonraları buna da lüzum görmeyerek gemi bütün bütün azağa almış, zevk zevce yekdiğerinin başına adeta birer belâ olup kalmıştı...

Bu müessir numune, bu ümitsiken²⁸⁰ misâl İrfan'ın gözü önünde durup dururken o nasıl tehhül edebilecekti?²⁸¹ İrfan kendine eş olabilmek için el ele vererek gençliğin hayâlât-ı garmpirasında²⁸², afak-ı müzehhebesinde²⁸³ müşterek bir zevk-i teali²⁸⁴ ile uçacak bir melek arıyordu.

Onu nerede bulacaktı? Zade-i tasavvuru²⁸⁵ olan bu vücud-ı müstesnayı²⁸⁶, bu peri-yi emeli²⁸⁷ İstanbul'da değil, en medenî memleketlerin muhit-i nema ve terbiyelerinde²⁸⁸ bile tefekkür edemiyordu.

²⁷³ beyn: ara

²⁷⁴ muvafakat: uyum

²⁷⁵ çapaçulluk: kılık kıyafete özen göstermeme

²⁷⁶ nazar-ı zevk ve iştiha: iştah ve zevk dolu bakış

²⁷⁷ sadakat-ı zevciyeden inhiraf: karı-kocalık sadakatinden sapma

²⁷⁸ guyubet leylilyeleri: gece kayboluşları

²⁷⁹ ihtira: üretme

²⁸⁰ ümitsiken: ümitleri yok eden

²⁸¹ tehhül etmek: evlenmek

²⁸² hayâlât-ı garmpira: aşkla süslü hayâller

²⁸³ afak-ı müzehhebe: parlak ufuklar

²⁸⁴ zevk-i teali: yüksek zevk

²⁸⁵ zade-i tasavvur: hayâl ürünü

²⁸⁶ vücud-ı müstesna: seçkin varlık

²⁸⁷ peri-yi emel: arzulanan peri

²⁸⁸ muhit-i nema ve terbiye: gelişmiş ve terbiyeli çevre

İstanbul'da kimi alacaktı? Tenezzüh²⁸⁹ için mezarlıkların çimenleri üzerine çömelerek gelip geçenlere bezden paça bağlarını göstere göstere simit peynir, akide şekeri, portakal yiyen hanım kızları mı?

Hem böyle bir memlekette evlenmeden gaye-i emel²⁹⁰ ne olacaktı? Bu yosunlu damların altındaki kasvet-i maişetin²⁹¹ içinde yaşatmak, bu kirli sokakların bozuk kaldırımların üzerinde süründürmek için evlât yetiştirmek mi?

Doğacak evladını nimet-i hayata erdirmek için terakkiyat-ı zamanla münasip mektep hazırlamayı bile düşünmeyen bir milletin nüfus-ı makhure ve sefilesini²⁹² tezyide²⁹³ hizmet insaniyete bir hayırhahlık²⁹⁴ mıdır?

İrfan böyle gamginane²⁹⁵ düşündükten sonra bazen sokakta bir siyah peçenin nim²⁹⁶ kesafeti²⁹⁷ altında melâhat-i fevkaladesi²⁹⁸ bir nevi helecan-ı ruhla²⁹⁹ mahsus olan³⁰⁰ bir genç kadına tesadüf ediyordu. Onun narin iskarpinlerle attığı diltirip³⁰¹ adımlarda, çarşaf altından omuzlarının müdevveriyetinde³⁰², sinisinin kabarıklığında, bedenle vücudu farik³⁰³ hatt-ı miyandaki³⁰⁴ kıvrıntılarda, carın³⁰⁵

²⁸⁹ tenezzüh: gezip dolaşma

²⁹⁰ gaye-i emel: beklenti, maksat

²⁹¹ kasvet-i maişet: geçim sıkıntısı

²⁹² nüfus-ı makhure ve sefile: sıkıntı içinde ve sefil hâlde yaşayan nüfus

²⁹³ tezyit: arttırma

²⁹⁴ hayırhahlık: iyilik

²⁹⁵ gamginane: gamlı, kederli

²⁹⁶ nim: yarı

²⁹⁷ kesafet: saydam olmama, bulanıklık

²⁹⁸ melâhat-i fevkalade: çok güzel yüz

²⁹⁹ halecan-ı ruh: ruh titremesi

³⁰⁰ mahsus olan: hissedilen

³⁰¹ diltirip: cazibeli, gönül okşayıcı

³⁰² müdevveriyet: yuvarlaklık

³⁰³ farik: ayıran

³⁰⁴ hatt-ı miyan: bel çizgisi

³⁰⁵ car: çarşaf

ankloş³⁰⁶ açıla açıla dökülüşünde öyle asilâne letafetler, sanatperverane, cazip güzellikler yaratılmış maharetleri keşfediyordu ki kadınlarımız hakkındaki su-i fikri³⁰⁷ ve nazarını unutarak mahiyetini takdir edemediği bir dalgınlıkla bu zühre-i müsadenin³⁰⁸ cazibe-i anına tutulup onu temevvucat-ı endamından³⁰⁹ gelen hava-yı muattarı³¹⁰ teneffüs ede ede takip ediyor ve kendi kendine “İşte bu, mezarlıklarda çömelip kâğıt helvası yiyen takımdan değil. Bunun en ufak hareketinde bin nükte-i asilâne³¹¹ var. Allah bağışlasın, acaba kimin?” diyordu. Bir böylesi bulunsa İrfan’a refika-i hayat,³¹² enis-i ruh³¹³ olamaz mı? Şimdi bu vadide yeni yeni ümitlere, fikirlerle kapılarak evvelkinden büyük bir dalgınlıkla takipte devam ediyordu. Bu güzel hanım koyu renk güderi eldivenlere hapsedilmiş mevzun³¹⁴ elini bileği harice gelecek surette çevirip çarşafını arkadan bir eda-yı mahsusayla³¹⁵ kavradığı zaman ilik düğmenin pek setredemediği³¹⁶ açıklıktan görülen avuç çukurundaki beyazlık, nazara da adeta biiltimas³¹⁷ anlaşılan derecede bir nermilik³¹⁸ hiss-i müspetini³¹⁹ veriyordu.

Hilkatin bir mucize-i letafeti³²⁰ olan bu el bir muavenet-i garamperverane³²¹ ile İrfan’a uzansa onu bütün o nevmidane, mağmum, muzlim³²² fikirlerden kurtararak beşeriyet fevkinde bir fir-

³⁰⁶ ankloş: kadın giysisinde alt kısmın çan biçiminde geniş olması

³⁰⁷ su-i fikr: kötü düşünce

³⁰⁸ zühre-i müsade: rastlanılan çoban yıldızı

³⁰⁹ temevvucat-ı endam: vücut dalgalanmaları

³¹⁰ hava-yı muattar: ıtırılı, güzel kokulu hava

³¹¹ nükte-i asilâne: asil anlam

³¹² refika-i hayat: hayat arkadaşı, eş

³¹³ enis-i ruh: ruh ikizi

³¹⁴ mevzun: ölçülü

³¹⁵ eda-yı mahsusa: kendine özgü bir eda

³¹⁶ setretmek: kapatmak, örtmek

³¹⁷ biiltimas: dokunarak

³¹⁸ nermilik: yumuşaklık

³¹⁹ hiss-i müspet: güzel his

³²⁰ mucize-i letafet: güzellik mucizesi

³²¹ muavenet-i garamperverane: aşkla dolu yardım

³²² muzlim: karanlık

devs-i âlû-el-âl-i bahtiyârîye³²³ isnat edebilirdi³²⁴. Böyle bir mucize-i uzmaya³²⁵ mütekaddir bir eli karşısında taabbütkârane³²⁶ diz çökerek öpmek için gidiyor, gidiyor, gidiyordu.

Bu hakikat piş-i arzu³²⁷ ve nazarından³²⁸ kaybolduktan sonra kendini günlerle oyalayacak bir hayâle temessül³²⁹ ediyor, ona gizli gizli haftalarca en ateşnak³³⁰ buselerini ihda³³¹ ile yalvarıyor, tapınıyor fakat gitgide nazar-ı pereştisinde³³² bu hayâl eski parlaklık ve kuvvetini kaybediyor, yavaş yavaş siliniyor, sonra yerine vehleten³³³ bir yenisi parlıyordu...

İrfan böyle şık ve güzel bir kadına tesadüf ettiği zaman bazen maddiyetperest olmaya uğraşarak kendi akrabasından süslenip so-kağa çıkan genç kadınları gözü önüne getiriyor, bunların zahirleri kadar batınlarını³³⁴ da bildiği için o ipekli çarşafların, o dantela korsajların altında ne kadar hırçın kalplerin gizlendiğini ve o bir günlük süsün, nizamın evlerde aylarca süren ihmallere, kayıtsızlıklara, intizamsızlıklara çaresaz³³⁵ olamayacağını ve hissene ve terbiyeten, âdeten, maişeten olan birçok noksanları affettirmeye kifayet eyleyemeyeceğini³³⁶ düşünüyordu.

İrfan'ın böyle bahtiyarane tesadüflerden sonra uğradığı sevdalardan, çektiği üzüntülerden, azaplardan, bütün bu asabî, hayâlî telezzüzlerden³³⁷, işkencelerden kimsenin haberi yoktu. Hep ken-

³²³ fırdevs-i âlû-el-âl-i bahtiyârîye: en yüksek mutluluk cenneti

³²⁴ isnat etme: yükseltme

³²⁵ mucize-i uzma: büyük mucize

³²⁶ taabbütkârane: ibadet eder gibi

³²⁷ piş-i arzu: şehvet etkisi

³²⁸ piş-i nazar: gözünün önü

³²⁹ temessül: dönüşmek

³³⁰ ateşnak: ateşli

³³¹ ihda: hediye etme

³³² nazar-ı perestîş: tapınan göz

³³³ vehleten: ansızın

³³⁴ batın: iç görünüş

³³⁵ çaresaz: çare üreten

³³⁶ kifayet eylemek: yetmek

³³⁷ telezzüz: zevk alma

di kendine gelin güvey oluyordu. Yirmi iki yaşına kadar itirafsız sevdalar, mukabele görmeyen ahlâr, eninler³³⁸, giryeler³³⁹, vazih³⁴⁰ bir hakikate matuf olmayan³⁴¹ perestîşlerle³⁴² yorulmuş, mecnunane denecek hayâller arkasından koşmuştu. Aşk hususunda pek mahcup ve cesaretsizdi. Daima böyle hayâllere taaşşuk³⁴³ ediyor. Bir hakikat önünde itiraf-ı muhabbet eylediği günü hüsn-i kabul görmeyeceği hakkında düştüğü bir zann-ı garip kendini öldürüyor, her cüretini kırıyordu. Kendileri için bu kadar gizli yaşlar döktüğü hâlde henüz güzel bir kadının cüzice iltifatına nail olamamış³⁴⁴ bulunması me-yusiyetini tezyit ediyordu. Bu emirde mutlaka bir tecrübe-i tali³⁴⁵ lâzımdı.

Yine bu hüsünlerden³⁴⁶ birine tesadüf ettiği bir gün tecrübe-i musavveresini³⁴⁷ icraya³⁴⁸ kalkıştı. Bütün cesaretini toplayarak kadının kulağı dibinde birkaç kelime-i meftuniyet³⁴⁹ mırıldandı. O kadar acemice ki yekdiğerini takip eden her kelimede sedası kuvvetten düşüyor, sözler vuzuhunu kaybediyor, nihayet anlaşılmaz birer mırıltı hâlini alıyordu. Genç kadın İrfan'ın bu mütereddît, muhteriz³⁵⁰, şaşkınca tecavüzüne karşı cevap olarak derin bir mana-yı istiğrap³⁵¹ ile kaşlarını kaldırdı. Dudaklarını büzdü. Delikanlıyı bir nazar-ı tezyif³⁵²le süzdü. Şemsiyesini indirip bilâtekellüm³⁵³

³³⁸ enin: inleme

³³⁹ giryе: göz yaşı

³⁴⁰ vazih: apaçık

³⁴¹ matuf olmayan: yönelmeyen

³⁴² perestîş: tapınma

³⁴³ taaşşuk: âşık olma

³⁴⁴ nail olma: erişme

³⁴⁵ tecrübe-i tali: şansını denemek

³⁴⁶ hüsün: güzel kadın

³⁴⁷ tecrübe-i musavvere: zihinde tasarlanmış olan deneme

³⁴⁸ icra: gerçekleştirme

³⁴⁹ kelime-i meftuniyet: tutkulu kelimeler

³⁵⁰ muhteriz: çekingen

³⁵¹ mana-yı istiğrap: garipseme

³⁵² nazar-ı tezyif: küçümser bakış

³⁵³ bilâtekellüm: konuşmadan

yürüyüverdi. İrfan bu samit³⁵⁴ hakaret karşısında öldü, bitti, eridi. O günden sonra kadınlara hasım³⁵⁵ oldu. Ricale³⁵⁶ nispeten nisvanın³⁵⁷ noksan-ı izanı³⁵⁸, zayıfı, birçok ahvâl-i tabiiyedeki³⁵⁹ adem-i tekemmülü³⁶⁰ hakkında bentler neşretti. Bu neşriyattan münfail³⁶¹ olan birkaç hanım yine sada-yı matbuatla mugabberane cevaplar verdiler. Bahis kızıştı. Âlem-i matbuatta İrfan, kadın husumetkârlığıyla biraz tanındı. Fakat ne yapsa, ne etse kadınlardan tamamıyla hıncını alamıyordu.

1326 senesi Mayıs evailinde³⁶² arzımızın Haley yıldızının kuyruğu içinden mürur edeceği haber-i müheyyici³⁶³ çıktı. Canlarına hayat-ı umumiyyeden ziyade ehemmiyet veren kimseler telâşa düştü.

Bazı genç hanımların endişeleri rahat nevmelerini³⁶⁴ ihlâl³⁶⁵ derecesine vardı hatta şiddet-i havfdan³⁶⁶ ağlayanlar olduğu bile işitildi. En ziyade korkanların nisvan miyanında³⁶⁷ bulunduğunu tahkik eden³⁶⁸ İrfan:

— İşte tamam kadınlardan güzel bir öç almanın sırası geldi, dedi. İhtiyar, genç bütün civar kadınlarını toplayarak birkaç konferans vermeyi kararlaştırdı. Bu konferanslar ilm-i heyet³⁶⁹ hakkında

³⁵⁴ samit: sessiz

³⁵⁵ hasım: düşman

³⁵⁶ rical: erkekler

³⁵⁷ nisvan: kadınlar

³⁵⁸ noksan-ı izan: anlayış yokluğu

³⁵⁹ ahvâl-i tabiiye: doğal durumlar

³⁶⁰ adem-i tekemmül: gelişmemişlik

³⁶¹ münfail: gücenen

³⁶² evailinde: başlarında

³⁶³ haber-i müheyyiç: heyecan verici haber

³⁶⁴ nevm: uyku

³⁶⁵ ihlâl: kaçırma, bozma

³⁶⁶ şiddet-i havf: şiddetli korku

³⁶⁷ miyan: ara

³⁶⁸ tahkik etme: araştırma

³⁶⁹ ilm-i heyet: astronomi

pek sade, amiyane³⁷⁰, iptidaî malûmatla mutedilâne³⁷¹ başlayacak, hanımları gittikçe teheyyüç³⁷² maksadıyla tedricen³⁷³ şiddet peyda edecekti.

Bu kararını fiile getirmek için lâzım gelen hazırlığa başladı.

3

İrfan'ın pederi defterdar Galip Efendi zevce ve evladına geçinecek kadar irat³⁷⁴ bırakıp dört beş sene mukaddem³⁷⁵ vefat etmişti. Bu aile eski maişetlerini hemen bozmayarak Aksaray'daki hanelerinde ikâmet ediyordu.

Bir gece hanenin camekânlı büyük sofasında lambalar yakıldı. İskemleler, küçük minderler hazırlandı. Erbab-ı ilm ve danış-den³⁷⁶ İrfan Bey'in kariben³⁷⁷ dünyanın geçireceği büyük tehlike yahut uğrayacağı akıbet-i vehime hakkında vereceği bu meraklı konferansda bulunmak için yedi mahalleden ihtiyar, genç, çarşafly, yeldirmeli, çocuklu, çocuksuz hanımlar sökün etti. Emeti, Bedriye, Emine, Hayriye, Mebrure Hanımlar hep toplandılar. O koca sofa, kapı eşiklerine, merdiven basamaklarına kadar doldu.

İrfan zayıfça, orta boylu, kadınların tabirince sürahi simalı, çalılık benizli, ağzı burnu mütenasip, açık kumral ter bıyıklı bir delikanlıydı. Üst dudağının vasatı biraz kabarık adeta potça durması, gözlüğünün altından kasir-el-nazar³⁷⁸ olanlara mahsus bir surette kırıpşik kırıpşik bakması çehresine bir istihza-yı daimî³⁷⁹ şekli verirdi.

³⁷⁰ amiyane: basit

³⁷¹ mutedilâne: orta hâlli

³⁷² teheyyüç: korkutma

³⁷³ tedricen: yavaş yavaş

³⁷⁴ irat: gelir

³⁷⁵ mukaddem: önce

³⁷⁶ erbab-ı ilm ve danış: ilim erbabı

³⁷⁷ kariben: yakında

³⁷⁸ kasir-el-nazar: miyop

³⁷⁹ istihza-yı daimî: sürekli alaycı ifade taşıma

Kadınlara karşı nakabil-i teskin³⁸⁰ bir adaveti³⁸¹ olmakla beraber, yine onların enzar-ı takdir³⁸² ve rağbetini celp etmek³⁸³ hususunda şedit³⁸⁴ bir meyl-i tabiiden³⁸⁵ kendini alamadığı için saçlarını taramış, en biçimli bonjurunu giymiş, koyu lacivert boyun bağısı üzerine inci iğnesini ilıştirmeyi bile ihmal etmemişti.

Kuyruklu yıldızın küremize çarpmasından evvel İrfan'ın hâl-i aşına³⁸⁶, feylesof mizaç, güzel bir kadına çatma³⁸⁷ ihtimâli vardı.

Bir köşeye vazettirmiş olduğu yazıhanesinin önüne geçti. Not defterini eline aldı, başladı. Fakat söz işittirebilmek ne mümkün! Sofa, kadınlar hamamı gibi bir uğultu içinde inliyordu. Güç hâl ile bu uğultuyu biraz tahfife³⁸⁸ muvaffak olarak ağır ağır girişti:

— Hanımlar mademki bu dünyaya geldik, büyüdük, aklımızı şuna buna erdirmeye başladık, bizim için öğrenmesi vacip bazı şeyler vardır. Bunlar hakkında azıcık malûmat peyda etmeliyiz ki oldukça medenî bir adam vafına liyakat göstermiş olalım. Mesela yaşamak için her gün yemek yeriz. Fakat bir lokmayı ağzımızda niçin çiğneriz? Bu çiğneme esnasında o lokma ne gibi bir tahavvüle³⁸⁹ uğrar? Yutunca karnımızda nereye gider? İnceli kalınlı bağırsaklarımızı nasıl dolaşır? Bu yediğimiz şeylerden vücudumuz hisse-i gıdaiyesini³⁹⁰ ne suretle tefrik³⁹¹ edip alır? Bunu bilmeyiz ve bilmek için de biraz düşünmek eminim ki şimdiye kadar hiçbirinizin aklına gelmemiştir.

Kadının biri yanındakinin kulağına eğilerek:

³⁸⁰ nakabil-i teskin: yatıştırılması imkânsız

³⁸¹ adavet: düşmanlık

³⁸² enzar-ı takdir: beğenen bakışlar

³⁸³ celp etmek: çekmek

³⁸⁴ şedit: şiddetli

³⁸⁵ meyl-i tabii: tabii bir istek

³⁸⁶ hâl-i aşına: hâlden anlar

³⁸⁷ çatma: karşılaşma, rast gelme

³⁸⁸ tahfif: hafifletme

³⁸⁹ tahavvül: değişim

³⁹⁰ hisse-i gıdaiye: gerekli besin miktarı

³⁹¹ tefrik: ayırıştırma

— Kuyruklu yıldızdan bahis olunacaktı, bey mideden başladı. Acaba yıldız karnımıza mı girecek?, dedi. İki taze fıkırdaşmaktayken yaşlıca hanımın biri İrfan Bey'in sözüne cevaben biraz kaba, kısık sadasıyla:

— A aklımıza nasıl gelmez evladım, vücudumuzun içinde ne türlü aletler³⁹² vardır diye ben daima merak eder dururum. Fakat bizim için bunu görmek kabil mi?

Mektepten çıkma genç kızın biri refikasının kulağına:

— Konferansçı beyefendi lütfen bize bir kart versin de teşrih³⁹³ dersi görmeye mekteb-i tıbbiye gidelim, fısıltısında bulundu. Kısık kısık gülüştüler.

İhtiyar Hanım sözünde devamla:

— Kurban bayramlarında evimizde koyun kesildiği zaman pencereden bakarım. Hayvanın içi alet dolu. Gırtlığı, ciğerleri, el kadar yüreciği, hele o bağırsakları kulaç kulaç çekerler de bitmek tükenmek bilmez. Hikmetine kurban olduğum Tanrısı, bunlara tamamıyla kimin aklı erebilir ki bizimki ersin...

İrfan Bey — Vakıa bu vücudun suret-i teşkil ve tagaddisini³⁹⁴ lâıyıkıyla bilmek büyük büyük birçok fenler tahsiline tevakkuf eder. Fakat bunların hūlasatı'l-hūlasası³⁹⁵ pek basit bir lisanla herkese anlatılabilir. Avrupa'da bu vadide sade ve latif latif kitaplar yazılmıştır. Biz tabiatdan bir cüz yani bir parçayız. Onun kuvve-i akliye ve derece-i tahsilimize göre kabil-i tefehhüm³⁹⁶ olabilecek aksamını³⁹⁷ öğretmeye çalışırsak birçok hatalardan kurtulmuş oluruz. Çünkü insanlar her felâkete cehaletleri sebebiyle uğramışlar ve elân³⁹⁸ uğramaktadırlar. Beşeriyet zaman-ı tufuliyette³⁹⁹ akıl erdiremediği

³⁹² aletler: iç organları

³⁹³ teşrih: anatomi

³⁹⁴ tagaddi: beslenme

³⁹⁵ hūlasatı'l-hūlasa: özetin özeti, özü

³⁹⁶ kabil-i tefehhüm: farkına varabilme

³⁹⁷ aksam: kısımlar

³⁹⁸ elân: hâlen

³⁹⁹ zaman-ı tufuliyet: çocukluk zamanları

hususatta daima batıl zanlara düşerek işte bundan dolayı rah-ı terakkide⁴⁰⁰ gecikmiştir. Her gün gözümüzün önünde durup da çoğumuzun ona dair olan malûmatı pek nakıs⁴⁰¹ bulunan bir şey varsa o da gökyüzüdür. Gökyüzü mavi, müdevver bir sahan kapağı gibi bir dünyanın üzerine geçirilmiş görünür. Hatta içinizden çoğunuz bunun direksiz nasıl durduğuna şaşır kalırsınız. Gök bitmez tükenmez bir boşluktan ibarettir. Bu boşluğa ilm-i heyet tabirince feza denir. Bu gördüğünüz koca mavi gök, tavan gibi kubbe gibi mavi, cismanî bir şey değildir ki onu öyle durdurabilmek için direk dikmeye lüzum olsun. O mavilik hava yığınının peyda ettiği bir renktir. Birçok camı yan yana dizip de bunların arasından öbür tarafa baktığımız zaman nasıl bir yeşillik hasıl oluyorsa bu da aynen öyledir. Bulutsuz, berrak havalarda başımızın üzerinde gördüğümüz o mavi kubbe bir vehm-i rüyetten⁴⁰² başka bir şey değildir. Geceleri meşhut⁴⁰³ olan yıldızların semada bir kubbe sathına çakılmış gibi görünmesi de galat-ı rüyetten⁴⁰⁴ ileri gelme bir keyfiyettir. Bu yıldızların birbirine olan uzaklıkları akıllara hayret, zihinlere durgunluk verecek kadar ziyadedir. Bunlardan ancak cesim⁴⁰⁵ rasat dürbünleriyle⁴⁰⁶ görülebilenlerinin tayin-i mesafeleri için tirilyonlarca fersahlara çıkmak iktiza eder. Fezanın akıl almayan derinliği içine gömülmüş olanlar ile bizim aramızdaki mesafeyi ölçebilmek için istimal⁴⁰⁷ olacak mil, fersah vesaire gibi en uzun ölçü vahitleri⁴⁰⁸ hükümsüz, adeta birer sıfır hiçliğinde kalır. Ucu bucağı fen ve ızanın mukayesesinden haric kalan bu boşluğun içi güneşler, seyyareler ile doludur. Güneş nedir? Seyyare nedir? En sade tabirlerle şimdi size bunları anlattım. Güneşler etraflarına ziya ve hararet saçarak cesim birer alev,

⁴⁰⁰ rah-ı terakki: ilerleme yolu

⁴⁰¹ nakıs: eksik

⁴⁰² vehm-i rüyet: var olduğu sanılan

⁴⁰³ meşhut olan: görülen, şahit olunan

⁴⁰⁴ galat-ı rüyet: göz yanılması

⁴⁰⁵ cesim: büyük, kocaman

⁴⁰⁶ rasat dürbünü: teleskop

⁴⁰⁷ istimal: kullanma

⁴⁰⁸ vahit: birim

ateş parçalarıdır. Seyyareler bizim güneşimizin etrafında dönenlere nispet edilmek lâzım gelirse haddizatında⁴⁰⁹ onlar da birer ateşpare iken mürur-ı zamanla üzerleri küremiz gibi kışır⁴¹⁰ bağlayarak artık parlaklığı kalmamış fakat ziya ve harareti etrafında devir ettikleri güneşten alan dünyalardır. Samialarımın⁴¹¹ içinde bu güne kadar ilm-i heyet hakkında hiçbir malûmat edinememiş olan hanımlar bu sade sözlerimden de pek vazih bir hakikate eremezler zannederim. Tarifatımı daha sadeleştireyim. Bahçede, kırdı, pencere kenarında, balkonda elbette tesadüf etmişsinizdir, tekerlek tekerlek örümcek ağları vardır. Örümcek kendi bu ağın merkezinde yani tamam orta yerinde oturur. Bu kurduğu tuzağa düşecek avlara intizar⁴¹² eder. Şimdi böyle bir ağı gözünüzün önüne getirip orta yerdeki örümceği güneş farzıyla onun etrafında dolana dolana büyüyen örümcek tellerinin üzerlerinde de birbirinden açık noktalarda ufak ufak seyyareler tasavvur ediniz. Feza dahilindeki meslek-i şemsî yahut manzume veya cümle-i şemsiye⁴¹³ denilen şekli o heyet-i mecmuayı biraz zihninize getirmiş olursunuz. Fakat seyyare demek seyredici, gidici, yürüyücü demektir. Örümcek ağının etrafında farz ettiğimiz seyyareler gayr-ı müteharrik oldukları⁴¹⁴ hâlde güneşin etrafındakilerin hepsi kendilerince muayyen süratlerle birer mevhum halka üzerinde ta mebd-i hilkatlerinden⁴¹⁵ beri bilâtevakkuf⁴¹⁶ devir etmektedirler. Her seyyarenin güneşin etrafında üzerinde döndüğü farz edilen mevhum daireye o seyyarenin muharriki⁴¹⁷ namı verilir. Şimdi bu feza, seyyare, cümle-i şemsiye ve muharrik tabirâtına epeyce dikkat etmenizi rica eylerim. Çünkü ilerdeki tarifatımızın güzel anlaşılabilmesi için bu ilk tabirâtın akılda tutulması lâzımdır. Güneşi büyük

⁴⁰⁹ haddizatında: aslında

⁴¹⁰ kışır: kabuk

⁴¹¹ samia: dinleyiciler

⁴¹² intizar etmek: beklemek

⁴¹³ cümle-i şemsiye: güneş sistemi

⁴¹⁴ gayr-i müteharrik olmak: hareketsiz durmak

⁴¹⁵ mebd-i hilkat: yaratılışlarının başı

⁴¹⁶ bilâtevakkuf: durmadan

⁴¹⁷ muharrik: hareketi sağlayan, yörünge

bir muma yani şem-i hasene, seyyareleri de onun etrafında dönen pervanelere teşbih edersek pek amiyâne fakat kadimapesendane⁴¹⁸ bir şairiyet de göstermiş oluruz. İçinizde hiç tahsil görmemiş bulunan hanımların pek sade olmakla beraber bütün bu tarifatımdan henüz memnun olamadıklarını anlıyorum. Güneşin, fezada etrafında dönen seyyarelerle beraber bir tarafa düşmeksizin öyle muallâkta nasıl durduğunu çoğunuzun akli bir türlü almıyor değil mi? Hakkınız var. Biz bu dünyada o kadar galat hisler, zanlar içinde yaşarız ki fününun bize gösterdiği büyük büyük nazariyeleri⁴¹⁹, hakikatleri biz bu küçük aklımız ile etrafımızdaki ufak tefek eşyaya tatbik, teşbih ederek daima yanılırız. Düşmek nedir? Bir kere bunu düşünelim. Sokakta giderken düşmek, pencereden düşmek, damdan düşmek, minareden düşmek, nihayet yangın kulesinden düşmek. Bizim için düşmenin en büyük mikyası⁴²⁰ bu değil mi? Haydi bir baloncuyu birkaç bin metro bir irtifaya kadar suuttan⁴²¹ sonra kazaen⁴²² düşmüş farz edelim. İşte bu kadar. Düşmenin bundan ilerisi fen haricinde düşünenler için meçhul bir keyfiyet... Ondan öteye gidilmemiş ki nasıl ve nereye düşüleceğini bilelim. Fezanın ucu bucağı olmadığı- nı söyledikdi ya... Şimdi bir cismi buud-ı mücerret⁴²³ dedikleri bu boşluğun amakına doğru sürüp götürelim, küre-i arzı kaybedecek bir mesafe-i baideye⁴²⁴ vardırarak orada bırakalım. Şimdi bu cisim nereye düşecek? Her tarafı bizim aklımızın alamayacağı mertebede bir vüsat-ı gayr-ı mütenahiye⁴²⁵ ile muhat.⁴²⁶ Hem düşmek denilince bu hadisenin yukarıdan aşağıya doğru vuku bulduğunu biliriz. Bizim için aşağılık yukarılık küre-i arza nispetle tayin eder bir keyfiyettir. Küremizden onu kaybedinceye kadar uzaklaşınca aşağı yu-

⁴¹⁸ kadimapesendane: eskileri andıran

⁴¹⁹ nazariye: teori

⁴²⁰ mikyasa: ölçü

⁴²¹ suut: çıkmak, yükselmek

⁴²² kazaen: istenmeden, kaza ile

⁴²³ buud-ı mücerret: uzay

⁴²⁴ mesafe-i baide: uzak mesafe

⁴²⁵ vüsat-ı gayr-ı mütenahiye: sonsuz genişlik

⁴²⁶ muhat: kuşatılmış

karı kelimelerinin manalarını da bu tebaüt⁴²⁷ beraber kaybetmiş oluruz. Fezanın böyle bir noktasında mademki artık aşağı yukarı tabirlerinin manaları yoktur binaenaleyh yukarıdan aşağıya süratle inmek demek olan düşmek kelimesinin de bir medlûlü kalmaz.

Etrafımız böyle buud-ı mücerretle yani payansız bir boşlukla muhat olan bir noktada yukarısı, aşağısı yok, inmek, çıkmak, düşmek yok fakat bunlara bedel, cazibe-i umumiye⁴²⁸ denilen bir kuvvet vardır. Kâinattaki her cisim bu kanunun taht-ı hükmündedir. Bu kuvveti, fennen şöyle tarif ederler: “Bu âlemdeki ecsam-ı mevcuda⁴²⁹ yekdiğerini cevherleriyle⁴³⁰ mebsuten⁴³¹ ve beynlerinde olan buudların⁴³² murabbalarıyla⁴³³ makusen mütenasip⁴³⁴ olarak cezbederler⁴³⁵.” Siz bu tariftten hiçbir şey anlayamazsınız. Bu kanunların vazıhen anlaşılabilmesi ulum-ı riyaziye, fenn-i mihaniki⁴³⁶ ve saire bilmeye tevakkuf eder.

İşte bu cazibe kanunu hükmünce fezadaki hesapsız güneşler, seyyareler kendi hacimleriyle yekdiğerine karşı olan mesafelerine nispetle öyle bir düzen peyda etmişlerdir ki daima bir nizam-ı riyazi⁴³⁷ üzere devrederler. Bizim güneşimiz fezadaki lâyuat⁴³⁸ nücüm⁴³⁹ miyanında ehemmiyetsiz bir yıldızdır. Güneş küre-i arzdan 1.279.000 defa büyüktür. Bize pek büyük görünen bu dünyadan bir milyon iki yüz yetmiş dokuz bin kere büyük olan bir şeyin artık cesamet-i müfritesini⁴⁴⁰ tasavvur ediniz. Fakat fezanın bihudut vü-

⁴²⁷ tebaüt: uzak düşme, ayrılma

⁴²⁸ cazibe-i umumiye: yerçekimi yasası

⁴²⁹ ecsam-ı mevcut: bulunan cisimler

⁴³⁰ cevher: kütle

⁴³¹ mebsuten: doğru orantılı

⁴³² buud: uzaklık

⁴³³ murabbalarıyla: karesiyle

⁴³⁴ makusen mütenasip: ters orantılı

⁴³⁵ cezbetmek: çekim kuvveti uygulamak

⁴³⁶ fenn-i mihaniki: mekanik ilmi

⁴³⁷ nizam-ı riyazî: matematiksel bir düzen

⁴³⁸ lâyuat: sayısız

⁴³⁹ nücüm: yıldızlar

⁴⁴⁰ cesamet-i müfrite: devasa büyüklük

satır⁴⁴¹ içinde bu koca cisim gaip bir noktacı kadar ehemmiyetsiz kalır. Güneşimiz, bulunduğu merkezden cazibesinin gayr-ı meri⁴⁴² şebikesi⁴⁴³ dahilinde tuttuğu seyyarata güya mütehassırane⁴⁴⁴ kollarını uzatmış da onları etrafında sapan taşı gibi çeviriyor zannolunur. Bu seyyarat etraf-ı şemste kendilerini cezbeden bu merkez-i nâra⁴⁴⁵ düşmeyecek kadar büyük fakat bu üftadelerini o cazibe-i merkezîyeden ayırıp fezaya fırlatabilecek kadar bir kuvve-i mübide-i ayn-el-merkeziye⁴⁴⁶ husûlüne kifayetten küçük birer süratle devretmektedir. Sizin anlayacağınız bir kuvvet seyyareleri güneşe doğru düşürüyor, diğer bir kuvvet de fezaya doğru itiyor. Bunlar ne güneşe ne de fezaya gidemediklerinden bu iki zıt kuvvetin tayin ettiği bir vasatta devrediyorlar.

Güneşin etrafında sekiz seyyare vardır. Bunların hepsi kendi mahrekleri⁴⁴⁷ üzerinde devrederler. Arzımız üçüncü seyyaredir. Yani güneşe bizden daha yakın Utarit⁴⁴⁸ ve Zühre⁴⁴⁹ namında iki seyyareninkinden sonra bizim mahrekimiz gelir. En yakın olan Utarit'in güneşe mesafesi 14.300.400 ve en uzak bulunan Neptün'ün 1.100.000.000 fersahtır. Bu saydığımız seyyarattan başka güneşin kendinden pek ziyade uzaklaşan hercai meşrep⁴⁵⁰ birtakım seyyareleri daha vardır. Bunların mahrekleri kat-ı nakıs⁴⁵¹ dedikleri şekildedir. Yani beyzîdir⁴⁵². Daha Türkçesi yumurtanın bir ucundan diğer

441 vüsat: genişlik

442 gayr-ı meri: görünür olmayan

443 şebike: sistem

444 mütehassırane: hasretle

445 merkez-i nâr: ateş ortası

446 kuvve-i mübide-i ayn-el-merkeziye: merkezkaç kuvvet

447 mahrek: yörünge

448 Utarit: Merkür

449 Zühre: Venüs

450 hercai meşrep: kararsız, sebatsız

451 kat-ı nakıs: elips

452 beyzî: yumurta biçiminde olan, oval

ucuna olan uzun yuvarlağı biçimindedir. Güneşin hükm-i cazibesi şimdilik son seyyare addedilen Neptün'de bitmez. Daha ondan öteye milyarlarca fersah mesafata kadar caridir⁴⁵³.

Bu kuyruklu yahut gisulu dediğimiz sürtük seyyareler güneşten pek ziyade uzaklaşırlar. Tebaüt ettikçe seyirleri yavaşlaşır, yavaşlaşır nihayet fezanın muzlim, muncemît⁴⁵⁴ o leyl-i müebbet⁴⁵⁵ ve iftirakında⁴⁵⁶ bir hiss-i hiras⁴⁵⁷ ve iştîyak-ı cananla⁴⁵⁸ sarsılarak ağır ağır geri dönerler. Esna-yı ricatlarında⁴⁵⁹ tahassür-i yâr⁴⁶⁰ güya her saniye bir şiddet-i mütezayide⁴⁶¹ ile artar. Cazibe büyür. Gittikçe tezyid-i hararet ve ziya eden bir sürat, yakarak kurb-ı dildarlarına⁴⁶² koşarlar, koşarlar, nokta-i hazize⁴⁶³ yani güneşe en karip mevkiye gelirler. Bunlardan bazıları şemsin hava-yı nesimisine⁴⁶⁴ kadar yaklaşır. Adeta alevlerine sürtünecek kadar sokulur. Bu takiple sanki teskin-i iştîyak ettikten⁴⁶⁵ sonra yine o medit seyahat-i kazaiye⁴⁶⁶ yoluna atılırlar. Yine seyyarat-ı şemsin birer birer mahreklerinden atlayarak serhadd-i hükûmet-i şemsiyye⁴⁶⁷ olan Neptün'ün medarından⁴⁶⁸ da çıkarak buud-ı mücerrete dalarlar. Açılırlar, açılırlar,

⁴⁵³ cari: geçerli

⁴⁵⁴ muncemît: donmuş, donuk

⁴⁵⁵ leyl-i müebbet: sonsuz gece

⁴⁵⁶ iftirak: ayrılma

⁴⁵⁷ hiss-i hiras: korku

⁴⁵⁸ iştîyak-ı canan: sevgili özlemi

⁴⁵⁹ esna-yı ricat: dönüş anı

⁴⁶⁰ tahassür-i yâr: sevgiliye hasret

⁴⁶¹ şiddet-i mütezayide: artan şiddet

⁴⁶² kurb-ı dildar: sevgilinin yanı

⁴⁶³ nokta-i haziz: güneşe en yakın nokta

⁴⁶⁴ hava-yı nesimi: atmosfer, hava küresi

⁴⁶⁵ teskin-i iştîyak etmek: özlem gidermek

⁴⁶⁶ seyahat-ı kazaiye: başıbozuk, düzensiz yolculuk

⁴⁶⁷ serhadd-i hükûmet-i şemsiyye: güneş sisteminin sınır bekçisi

⁴⁶⁸ medar: yörünge

mahreklerinin en bait⁴⁶⁹ noktalarına vusûllerinde⁴⁷⁰ güneşin manyatizması yine bunları birer birer kurbîyet-i muhabbet ve ihtişamına⁴⁷¹ davet eder.

Kuyruğuyla bize dokunacağı şayiası çıkan “Haley” yıldızı 1835 sene-i miladisinde yani bundan yetmiş beş sene mukaddem yine kurb-ı şemsden, mahrekinin nokta-i hazizi olan o mevki-i mıknaatısıyet-i muhabbetten⁴⁷² gelip geçmişti. Mevcut kuyud-ı nücumi-yeye⁴⁷³ nazaran Haley’in etraf-ı şemste her 75 senede bir devr-i tam icra ettiği anlaşıyor.

*

Bu esnada samiin⁴⁷⁴ hanımlar arasında bir gürültü kopar. İrfan Bey susar. Kulak verir. Şu münakaşayı işitir:

M — Aman sus alık kadın.

H — Ben niye olayım? Sensin alık...

S — İkinizin de onar paralık aklınız yok...

H — Kesiniz sesinizi de dinleyelim bakalım, bey daha neler söyleyecek?

L — Aa burasını hamama çevirdiniz. Konferansayı mı dinleyeceğiz sizi mi? Bey anlattı, anlattı tamam kuyruğuna geldi artık patladınız, duramadınız...

H — Öyle kardeş, öyle... Tamam kuyruğu dünyaya çatacağı zaman patırtıyı kopardılar.

A — A merak etmeyiniz canım. Böyle lakırdıyla değil Küçük Tövbe’de⁴⁷⁵ mi yoksa Aralık’ta mı gelip çatacakmış? O zaman doya doya seyredersiniz.

⁴⁶⁹ baid: uzak

⁴⁷⁰ vusûl: ulaşma

⁴⁷¹ kurbîyet-i muhabbet ve ihtişam: ihtişam ve sevgi yakınlığı

⁴⁷² mevki-i mıknaatısıyet-i muhabbet: aşkın çekim mevkisi

⁴⁷³ kuyud-ı nücumiye: astronomi kayıtları

⁴⁷⁴ samiin: dinleyen

⁴⁷⁵ küçük tövbe: ay takvimine göre altıncı ay, cemaziülahir

M — Biz bir söyledik de siz on söylüyorsunuz. Dünyanın yuvarlak olduğuna, bu fezanın içinde top gibi dolaştığına Halime Hanım'ın bir türlü aklı ermiyor. Onu erdirmeye çalışıyorum.

L — Onun aklı ermiyor da bakalım seninki eriyor mu?

M — A ben o kadar alık mıyım? Niçin ermeyecekmiş?

L — Öyleyse anlat bakalım. Mademki bu dünya yuvarlakmış akşam sabah fırıldak gibi dönüyormuş da biz sokağa çıktığımız zaman yuvarlanıp da niçin denize düşmüyoruz? Bu kadar çocuklara, köpek yavrularına neden bir şey olmuyor?

H — Yaratan Mevla muhafaza ediyor da onun için...

L — Sen sus hanım ben sana sormuyorum.

C — Nafile gürültü etmeyiniz. Ne deseler hemen inanıverirsiniz. Hiç Erenköyü taraflarına gitmediniz mi? Koskoca ovalar, kırlar, göz alabildiği kadar denizler... İşte dünya o değil mi? Bunun neresi yuvarlakmış, gözüme mi inanayım size mi?

A — A yuvarlaktır elmasım, yuvarlak. Erenköyü'ne kadar ne gidiyorsunuz? Ne hacet! Aksaray'dan tramvaya bininiz. Bayazıt'a kadar o koca yokuşları çıktıktan sonra bir düzlük gelir. Çarşıkapısı'nı geçiniz. Türbe'den aşağıya yine bir iniş başlar. A işte yusyuvarlak...

L — Hiçbiriniz lâyıkiyle anlayamamışsınız.

C — Biz anlayamamış isek anlat bakalım yuvarlağın üstünden niçin yere düşmüyoruz?

L — A ondan kolay ne var?

C — Ee hadi söyle...

L — Hiç karpuzun, kavunun üstünde karınca gezindiğini görmediniz mi?

H — A öyle ya, öyle ya doğru diyor da tavanda tahtakuruları nasıl düşmeden geziyorlar?

S — Bizim köşkte asılı yenedünyanın⁴⁷⁶ üstünde böceklerin her türlüse geziniyor, niçin aşığıya düşmüyorlar?

C — A bu nasıl lakırdı? Tahtakurusu, karınca başka, insan başka. Tahtakurusu gezinir ama biz tavanda yürüyebilir miyiz? İlahi hanım...

F — Tahtakurusunu, o kör olasıcaı söylemeyiniz. Bizim Vefa'daki evde o kadar çoktu ki çamaşır ipinin üstünde cambaz gibi gezinirlerdi...

Ş — Ya pire, pire?

F — A o daha marifetlidir. Sabahleyin yorganın üstünden tutmaya uğraşırken insanın parmaklarının arasından kurtulursa ta alınna kadar hoplar. Pek atiktir.

S — Ya öteki?

F — Hangisi?

S — (F Hanım'ın kulağına eğilerek) Bit...

F — Aman o musibeti söyleme. O miskin mundarı aklıma getirme...

S — Nasıl miskin? Bir topalı yedi mahalleyi dolaşmış...

B — Frengistan'da pireyi arabaya koşarlarmış. Dayım söyledi...

F — İşit de inanma! Hiç o mini mini hayvan araba çekebilir mi?

B — Arabaya deyip de koskocaman landoya⁴⁷⁷ koşmazlarmış ya! Onun da kendine göre küçücük arabası varmış. Para ile ona buna seyrettirirlermiş.

F — Maymunların nota ile çalgı çaldıklarını işittimdi ama bunu duymadım...

G — Ya bir ayı şehirde bir güzel kıza âşık olmuş. Gazetede onu okumadınız mı?

⁴⁷⁶ yenedünya: eskiden evlerde kullanılan camdan yapılmış top şeklinde süs eşyası

⁴⁷⁷ lando: körüklü, koltuklu lüks fayton

F — Hay sen sakla Rabb'im... Ayıdan pek korkarım.

G — Ayının çingeneyle homur homur gülüştüğünü seyretmedin mi hiç?

F — Nesini seyredeyim? Benim ödüm kopar ayıdan.

D — Ayı için şebeğin amcasıymış derler...

F — Aman nesi olursa olsun hoşlanmam!

D — A ben şebeği pek severim, ne kadar maskaradır... Hele o al cepkenini, püsküllü takyesini giyip de aynaya baktığı vakit insanı gülmeden kırar geçirir.

İrfan Bey bir müddet konferansını tatil etti. Karpuzdan pireye, pireden ayıya nakl-i kelam⁴⁷⁸ ve pek acip⁴⁷⁹ bir hiffet-i mantıkiye⁴⁸⁰ ile kerevit-i arzın⁴⁸¹ leh ve aleyhinde beyan-ı mütalaa eden⁴⁸² hanımların safvet-i muhakematına⁴⁸³ kulak veriyordu.

Bu tarafta şebeğin ayı ile olan karabeti⁴⁸⁴ bahsi kızışırken biraz ötede üç dört genç kız arasında daha hararetle bir zemin-i mübahase⁴⁸⁵ açılmıştı:

N — Kuyruklu yıldız bu dünyaya çarparken sen Şevki ile ne yapacaksın?

T — Bilmem, âlem ne yapacaksa ben de onu yapacağım...

N — Öyle günde birbirinizden ayrılmak olur mu?

T — Ne yapayım? Eve mi alayım? Annem babam görürse sonra bana ne derler...

⁴⁷⁸ nakl-i kelam: konuşmalar

⁴⁷⁹ acip: acayip, tuhaf

⁴⁸⁰ hiffet-i mantıkiye: bilgi eksikliği

⁴⁸¹ kerevit-i arz: dünyanın yuvarlaklığı

⁴⁸² beyan-ı mütalaa etmek: düşüncüyü beyan etmek

⁴⁸³ safvet-i muhakemat: safça yorum yapma

⁴⁸⁴ karabet: akrabalık

⁴⁸⁵ zemin-i mübahase: tartışma konusu

N — Kim görürse görsün. Kıyamet kopacak olduktan sonra insanın sevgilisiyle beraber bulunması lâzım gelmez mi? O bir tarafta sen başka tarafta olacağınıza bir yerde teslim-i ruh edersiniz⁴⁸⁶.

T — Aman sus, içim fena oluyor. Olmasın. Şevkiciğime yazık değil mi?

Z — O gece beraber bulunalım ricasıyla Tayyar bana haber gönderdi. Ben de “Mümkün değildir.” diye cevap verdim. Sonra yine “O gece ben cumbanızın altından bir yere ayrılmam, orada ölürüm.” mealinde bir mektup geldi.

N — Tayyar’dan gelen mektupları nereye saklıyorsun kardeş?

Z — Yeni gelenleri yattığım odadaki perde kornişinin içine. Çünkü herkes uyuduktan sonra ben onları oradan alır okurum, okurum, okurum... Kornişin içinde çok mektup birikirse bizim sandık odasında bir tahta aralığı var, oraya tıkıyorum. Geçende birkaç tanesini fare çekmiş. Daha münasip bir yer bulursam oraya kaldıracağım.

N — Ay ne kadar tehlikeli! Ya birinin eline geçiverirse?

Z — Geçsin, zararı yok. Tayyar imza koymaz. Benim adım da yazılı değildir. Bana olduğu nerden belli olacak?

N — O yine bellidir kardeş... Tayyar sana ta mektebe gidip geldiğin zamandan beri mektup yazardı. İştittiğime göre ona teyzesinin kızını vereceklermiş...

Z — Çok uğraşırlar ama almaz ki. Biz birbirimize söz verdik.

N — Ananız babanız sizi birbirinize vermedikten sonra sizin sözleşmeniz kaç para eder?

Z — Niçin para etmesin? Kocaya annem varacak değil ya ben varacağım... Allah rahmet eylesin, bana büyük dadım anlatırdı. Birbirini almazdan evvel babam da annemle böyle mektuplaşırlarmış.

T — Onlar mektuplaşır da kızlarının mektuplaştığını istemezler. İşte tuhaf şey...

⁴⁸⁶ teslim-i ruh etmek: ölmek

R'ye hitaben:

N — Seninkiyle hâlen barışmadın mı?

R — Barışmayacağım. İyice üzölsün de ondan sonra...

N — Yazıktır. Yıldız çarpmadan barışınız bari de dargın gitmeyiniz.

Z — Salim Bey'den aldığıın mektupları sen nereye saklıyorsun?

N — Benimkilerde hiç tehlike yoktur.

Z — Neden?

N — Bilmez misin ben mektepten beri şifre kullanırım. Ne olduğunu ikimizden başkası anlamaz ki!

Z — Biz de epeyce müddet şifre kullandık ama aceleye geldiği vakit şifre tertibi pek zor oluyor. Şimdi pek gizli şeyler icap ettikçe şifre ile yazıyoruz.

N — Kardeş sen bir şey söylemiyorsun. Seninkinden ne haber?

T — Geçen günü annemle beraber çarşıya gitmiştik orada gördüm. Arkamıza takıldı. Ha gelir, ha gelir. Git diye işaret ederim, gitmez. Annem anlayacak diye ödüm kopar. Ne korkular, helecannlar geçirdim.

N — Kuyruklu yıldız için ne diyor?

T — “Ben sağken hiç korkma, vücudumu siper ederim. Seksen kuyruklu yıldız doğsa sana bir zarar edemez.” diyor.

N — Sen de bu zevzekliklere inanıyor musun?

T — İnanayım, inanmayayım. Bilmem kalbime bir kuvvet geliyor.

N — Kız çılgın dünyaya kuyruklu çarptıktan sonra senin sıska Ratip'in sana nasıl siper olabilir?

T — Niçin olsun sıska! Seninki de malağa benziyor. Geçenlerde kolacıda yakalığını görmedin mi! Tamam kırk iki numero değil miydi?

N — Erkek dediğin öyle vücutlu olmalıdır.

T — Narin vücut makbuldür kime istersen sor.

Z — Gönül kimi severse güzel odur. Bunun için nafile yere zıtlamayınız. Kuzguna yavrusu hoş gelirmiş. Allah herkesinkini kendine bağışlasın.

T — Ay duydunuz mu? Remziye haftaya gelin oluyormuş!

T — Kime varıyormuş?

T — Bir doktora.

T — Pek şaştım. O yahni yanak kız da koca buldu.

Z — Hem hepimizden evvel. O peltek Remziye karşısındaki-nin yüzüne tükürük saçmadan iki lakırdı söyleyemez.

K — Öylelerinin kocadan talihi oluyor.

T — Babasının liraları var da onun için.

*

Bedriye Hanım bir köşede oturan Emeti Hanım'ın yanına sokularak konferansı istimadan⁴⁸⁷ ziyade kendi fısıltılarıyla demgüzar olan⁴⁸⁸ bu tazeleri parmağıyla işaret edip sordu:

— Emeti Hanımcığım bu kızlar böyle fıkır fıkır ne konuşuyorlar?

— A ilahi evladım ne konuşacaklar? Söyleştikleri ya âşıktır ya koca! Kıyametler kopsa onlar başka şey düşünmezler. Onlar öyle kuyrukludan filan korkacak boylardan değil... Geçen günü Mebrure'yi işittin mi? Ah kuyruklu gelse de kuyruğunu okşasak demiyor muydu? Çatacak⁴⁸⁹ yıldızı Van kedisinden beter ettiler...

4

Bu fasıla esnasında yeniden muhabbete koyulan hanımları, İrfan güç belâ susturarak yine başladı. Bu defa samialarını epeyce korkutmaya karar vermişti:

⁴⁸⁷ istima: dinleme

⁴⁸⁸ demgüzar olma: vakit geçirme

⁴⁸⁹ çatmak: çarpmak

— Hanımlar size semayı ve içinde dolaşan güneşleri, seyyareleri bir nebzecik anlattım. Bunların hemen cümlesi fezada muayyen harekâta tabien seyredeler. Fakat maksad-ı tabiat bazen avarıza⁴⁹⁰ tesadüfle hedefe vusûlde düçar-ı mania⁴⁹¹ olabilir. Daha açık söyleyeyim. Şu geçirdiğimiz hayatta ismine kaza dediğimiz bir su-i tesadüf⁴⁹² vardır ki böyle hafif, ağır düçar-ı elemi⁴⁹³ olmadık hemen kimse yok gibidir. Bu kazanın bazen fezalarda da hüküm göstermesi muhal⁴⁹⁴ bir keyfiyet değildir. Bakınız size bunu biraz izah edeyim. Küre-i arza gökten çok taş yağmaktadır. Bu taşlar nereden geliyor? Bunların içinde birkaç tutunuz da binlerce kilogram sıkletinde cesimleri de vardır. Bu ahcar⁴⁹⁵ üzerimize daima dökülen bir nev feza tozu yani gubar-ı semavî⁴⁹⁶ demektir. Moda ve yenilik hilâfgiri⁴⁹⁷ bazı yaşlı hanımların gençlere kızıp da “Artık pek azdınız, başımıza taş yağacak.” demeleri mincihetin⁴⁹⁸ pek yabana atılacak bir söz değildir. Gökten üzerimize daima taş dökülüyor. Bu vaki⁴⁹⁹ bir keyfiyet fakat bu taş yağmuru dünyada moda⁵⁰⁰ değil, belki hiçbir fert mevcut olmadığı zamanlarda berdevamdı⁵⁰¹. Büyük büyük hadisat-ı felekiye ve cevviye⁵⁰² ile bu dünyanın ufak tefek umur-ı hayatiye ve zelilesi⁵⁰³ arasında bir münasebet aramak pek gülünç ve abes bir hâldir. İnsanların çoğu azamet-i kâinata⁵⁰⁴ nispeten kendi küçüklüklerini adeta hiçliklerini görebilecek vuzuh ve nü-

⁴⁹⁰ avarız: engeller

⁴⁹¹ düçar-ı mania: engele uğramış

⁴⁹² su-i tesadüf: kötü tesadüf

⁴⁹³ düçar-ı elem: acıya uğramış

⁴⁹⁴ muhal: imkânsız

⁴⁹⁵ ahcar: taşlar

⁴⁹⁶ gubar-ı semavî: gökten yağan toz

⁴⁹⁷ hilâfgir: karşıt

⁴⁹⁸ mincihetin: bir bakıma

⁴⁹⁹ vaki: olmuş, meydana gelmiş

⁵⁰⁰ moda: yeni

⁵⁰¹ berdevam: sürmek, devam etmek

⁵⁰² hadisat-ı felekiye ve cevviye: gökyüzü olayları

⁵⁰³ umur-ı hayatiye ve zelile: dünyevi ve küçük işler

⁵⁰⁴ azamet-i kâinat: kainatın büyüklüğü

fuz-ı nazara⁵⁰⁵ malikiyetten pek uzaktır. Ta bidayet-i beşeriyetten⁵⁰⁶ beri ezhan-ı avamda⁵⁰⁷ kökleşmiş böyle efsanelere daha dört günlük sayılan hakayık⁵⁰⁸ ve makulât-ı fenniye⁵⁰⁹ galebe edemiyor. İnsanlar bevâtıl-ı zünundan⁵¹⁰ uzaklaşıp ne kadar az aldanırılsa şeref-i insaniyelerine o kadar takarrüp etmiş olurlar.

Havadan ruy-i arza⁵¹¹ pek çok taş dökülüyor. Fakat arzımızın vüsâtı ve baelhusus⁵¹² dörtte üç kısmının denizlerden müteşekkîl⁵¹³ olması bu ahcar-ı sakıttan⁵¹⁴ çoğunu göremiyoruz. Bu taşlardan sukutu⁵¹⁵ resmen bi't-tahakkuk⁵¹⁶ en evvel kaydedileni 1803 senesi Nisan'ın 26. günü Fransa'da Egule'ye düşendir ki ulum akademiya-sınca birtakım tetkikat ve münakaşat-ı fenniyye⁵¹⁷ sebep olmuştur. Paris'in Nebatat Bahçesi'nde tarih ve mahall-i sukutları⁵¹⁸ mevsufen⁵¹⁹ mukayyet⁵²⁰ bulunan bu neviden seksenden ziyade taş vardır.

Her canı⁵²¹ ve her melunu⁵²² tecrimen⁵²³ gökten başına taş su-kutu bir icab-ı manevî⁵²⁴ olaydı hiçbir memlekette mahakim-i ci-

⁵⁰⁵ nüfuz-ı nazar: görüş gücü

⁵⁰⁶ bidayet-i beşeriyet: insanlığın başlangıcı

⁵⁰⁷ ezhan-ı avam: halkın zihni

⁵⁰⁸ hakayık: hakikatler

⁵⁰⁹ makulât-ı fenniye: bilimin ispatları

⁵¹⁰ bevâtıl-ı zünun: batıl düşünceler

⁵¹¹ ruy-i arz: yeryüzü

⁵¹² baelhusus: özellikle

⁵¹³ müteşekkîl: oluşmuş

⁵¹⁴ ahcar-ı sakıt: düşen taşlar

⁵¹⁵ sukut: düşüş

⁵¹⁶ bi't-tahakkuk: gerçekleşmiş

⁵¹⁷ münakaşat-ı fenniye: bilimsel tartışmalar

⁵¹⁸ mahall-i sukut: düşüş yerleri

⁵¹⁹ mevsufen: tüm özellikleriyle

⁵²⁰ mukayyet: kayda alınmış, kayıtlı

⁵²¹ canı: katil

⁵²² Melun: lânetli

⁵²³ tecrim: cezalandırma

⁵²⁴ icab-ı manevî: ilahi cevap

naiye⁵²⁵ tesisine lüzum kalmazdı. Fakat mateessüf⁵²⁶ gökten düşen taşların, yıldırımların lâzım-el-mücazat⁵²⁷, vacib-el-izale⁵²⁸ vücutlara dokunmayarak insandan, hayvandan birtakım masumları helak ettiği görülüyor. Heyetiyyundan⁵²⁹ Arago'nun ihbarına nazaran 1674 senesinde bir geminin güvertesine bir kitle-i nâriye⁵³⁰ hâlinde böyle bir taş düşerek tayfadan ikisini ezmiştir. Bu hacir-i semavînin⁵³¹ o gemiye saat-i sukutunda⁵³² o iki gemiciden başka dünyada ezilmeye müstehak kim bilir ne kadar melâin⁵³³ varmıştır! Semadan taş sukutuyla telefât ve hatta yangınlar vukuu kütüb-i aidesinde⁵³⁴ mesturdur⁵³⁵.

Bu taşlar nereden geliyor? Bu bapta⁵³⁶ eskimiş birkaç faraziye var. Arzımızın yanardağ menfezlerinden⁵³⁷ fırlayan taşların bu suretle avdet ettiklerine ihtimâl verenler olmuş. Bunların kamerden⁵³⁸ döküldüğünü söyleyenler bulunmuş. Hakikatten ziyade hayâle karip⁵³⁹ böyle rivayat çok... Fakat bu rivayetlerin içinde fen ve akla en muvafık⁵⁴⁰ görülenleri bunların feza dahilinde düçar-ı inhilâl⁵⁴¹ olmuş, dağılmış diğer seyyarelerden gelme parçalar, döküntüler olduğu hakkındaki son faraziye ve nazariyelerdir. Demek ki feza-da parçalanmış, dağılmış diğer dünyaların enkazları dolaşüyor. Bu

⁵²⁵ mahakim-i cinaïye: cinayet mahkemeleri

⁵²⁶ mateessüf: ne yazık ki

⁵²⁷ lâzım-el-mücazat: cezalandırılması gereken

⁵²⁸ vacib-el-izale: ortadan kaldırılması şart

⁵²⁹ heyetiyyun: gökbilimciler, astronomlar

⁵³⁰ kitle-i nâriye: ateş kitlesi

⁵³¹ hacir-i semavî: göktaş

⁵³² saat-i sukut: düşüş saati

⁵³³ melâin: melunlar

⁵³⁴ kütüb-i aide: ilgili kitaplar

⁵³⁵ mestur: yazılı

⁵³⁶ bap: konu

⁵³⁷ menfez: yarık

⁵³⁸ kamer: ay

⁵³⁹ karip: yakın

⁵⁴⁰ muvafık: yatkın, uygun

⁵⁴¹ düçar-ı inhilâl: parçalanmış

dünyalar bizimki gibi besbelli birçok ziruha⁵⁴² muhit-i zuhur⁵⁴³ ve hayat olmuşken şimdi tuzla buz olmuş bir âlem-i kadimin⁵⁴⁴ rîze-leri⁵⁴⁵ gibi yeni düştükleri medarı takiben dolaşıp duruyorlar. Bu parçalanmış âlemler kuyruklu yıldızlarla müsademe⁵⁴⁶ neticesinde mi böyle fenayab oldular⁵⁴⁷? Bu neviden bir tehlike, bir su-i akıbet⁵⁴⁸ küre-i arz için de melhuz olabilir⁵⁴⁹. Bu kırıntıların hîn-i tetkikinde⁵⁵⁰, bunlardan bazılarının bizim cümle-i şemsiyemiz haricinden yani diğer manzumat-ı şemsiyeden⁵⁵¹ geldiklerine ihtimâl verdirecek asara⁵⁵² bile tesadüf olunuyor. Acaba dünyaların mevti⁵⁵³ nasıl olur? Gayesine vusûl ile mi? Yoksa bunlardan ahd-i şebap⁵⁵⁴ ve zindegilerinde bi'l-arıza,⁵⁵⁵ kazaen fevt olanları⁵⁵⁶ da var mıdır? Zuhur-ı kaza⁵⁵⁷ biliniyor mu? Hangi bir zinde mahlûkun vakt-i memati⁵⁵⁸ muhakkaten⁵⁵⁹ gösterilebilir?

Şu düştüğümüz hayat-ı zelil-i beşeriyet⁵⁶⁰ içinde devre-i ömrünü tamamıyla geçiren kaç mahlûka tesadüf ediyoruz? Memleketimizde mezar taşlarına tarih-i veladet-i medfunin⁵⁶¹ ilâvesi de

⁵⁴² ziruh: canlı

⁵⁴³ muhit-i zuhur: doğulan yer

⁵⁴⁴ âlem-i kadim: eski dünya

⁵⁴⁵ rîze: kırıntı

⁵⁴⁶ müsademe: çarpışma

⁵⁴⁷ fenayab olmak: perişan olmak

⁵⁴⁸ su-i akıbet: kötü son

⁵⁴⁹ melhuz olmak: beklenmek

⁵⁵⁰ hîn-i tetkik: incelendiği vakit

⁵⁵¹ manzumat-ı şemsiye: güneş sistemleri

⁵⁵² asar: eserler

⁵⁵³ mevt: ölüm

⁵⁵⁴ ahd-i şebap ve zindegi: gençlik ve zindelik çağı

⁵⁵⁵ bi'l-arıza: aksamaya uğrayarak

⁵⁵⁶ fevt olmak: ölmek, yok olmak

⁵⁵⁷ zuhur-ı kaza: kazanın ortaya çıkışı

⁵⁵⁸ vakt-i memat: ölüm vakti

⁵⁵⁹ muhakkaten: kesin olarak

⁵⁶⁰ hayat-ı zelil-i beşeriyet: insanlığın aşağılık yaşamı

⁵⁶¹ tarih-i velâdet-i medfunin: gömülenin doğum tarihi

âdet olsaydı yetmiş, seksene varanların killetini⁵⁶² görerek meyu-
siyetimiz artardı. Hayat bihad⁵⁶³ husema-yı cana⁵⁶⁴ bilâfasıla⁵⁶⁵
karşı koyarak idame edilen pek nazık bir geçittir. Hayat, hayatı yi-
yerek, ifna⁵⁶⁶ ederek payidar oluyor. Biz yaşamak için diğer hayat-
ları bi't-tagaddî,⁵⁶⁷ bi't-temsîl⁵⁶⁸ kendimize kalp ediyoruz⁵⁶⁹. Diğer
hayatlar da ayn-ı gayretle bizi bele⁵⁷⁰ uğraşıyorlar. Etten kemikten
mahlûk şu aciz vücutlarımızın ne kadar muzır, mühlik⁵⁷¹ mikrop-
lara meakil⁵⁷² olmak istidadında bulunduğunu, vücut makinesi ve
bir saat gibi tıkr tıkr işleyen alât-ı dahiliyemizin⁵⁷³ ne kadar ufak
avarızla tatil-i darban etmek⁵⁷⁴ tehlikesinde olduğunu bilsek belki
bir an ferah ferah nefes almaya bile korkardık. Her an tehlike-i in-
kıtaya⁵⁷⁵ maruz bulunan bu karışık makine bereket versin ki nasıl
işlediğinden haberimiz olmadan yürüyüp gidiyor. Kendinden zayı-
fını bel kaide-yi tabiyesi⁵⁷⁶ en küçük mikroplardan en büyük ve
hatta en âli mahlûkata kadar cari. Cemiyetler, hükûmetler, devletler
de böyle... Bir devlet adaletin harfiyen kâfil-i fiiliyesi⁵⁷⁷ olmak için
mahkemeler güşad ediyor⁵⁷⁸, kanunlar yapıyor. Komşusundan bir
tavuk çalan bir fakiri, bir açı tecrim ediyor. Fakat kendinden küçük
veya kuvvetsiz komşu bir hükûmeti bel ve memleketine kalbetmek

⁵⁶² killet: azlık

⁵⁶³ bihad: pek çok, sayısız

⁵⁶⁴ husema-yı can: can düşmanı

⁵⁶⁵ bilâfasıla: aralıksız

⁵⁶⁶ ifna: yok etmek

⁵⁶⁷ bi't-tagaddî: yiyerek

⁵⁶⁸ bi't-temsîl: sindirerek

⁵⁶⁹ kalp etmek: katmak, dönüştürmek

⁵⁷⁰ bel: yutma

⁵⁷¹ mühlik: tehlikeli

⁵⁷² meakil: yiyecek

⁵⁷³ alât-ı dahiliye: iç organlar

⁵⁷⁴ tatil-i darban etmek: çalışmayı durdurmak

⁵⁷⁵ tehlike-i inkıta: durma, son bulma

⁵⁷⁶ kaide-yi tabiye: tabiat kuralı

⁵⁷⁷ kâfil-i fiiliye: fiilen üzerine almak

⁵⁷⁸ güşad etmek: kurmak

için hırsından, endişe-i gayr-ı adilânesinden⁵⁷⁹ bir türlü nefsinı kur-taramıyor. Muamelât-ı beşeriyedeki⁵⁸⁰ bu garabet⁵⁸¹ bazen o dere-celere varıyor ki hak ile haksızlığın, adilâne tasarrufla⁵⁸² sirkatin⁵⁸³, gasbın hadleri nerelerde başlayıp nerelerde bittiğini tayinden insan aciz kalıyor. Bu ana kadar meşhutumuz olan numunelere nazaran hakkı kuvvetin tevlit ettiği⁵⁸⁴ anlaşılıyor. Kuvvetli olan haklı oluyor. O derecede ki aceze⁵⁸⁵, zuefaya⁵⁸⁶ en kuvvetli olan tevzi ediyor⁵⁸⁷. Kuvvetlinin rey⁵⁸⁸ hak oluyor. Bir zayıf kuvvetlinin reyini hak ola-rak kabul etmek mecburiyetinde bulundukça hürriyet, adalet tesis etmiş olamaz. O kuvveti imkân derecesinde herkese tevzi etmenin yolunu bulmalıdır.

Kadının biri diğerinin kulağına eğilerek:

— Artık bu İrfan Bey de lakırdı bulamıyor da kuvvetli Hakkı ile zayıf Hakkı'yı anlatıyor.

Diğeri — Muhallebici Hakkı'yı mı anlatıyor dedin?

— Yok yağlıkçı Osman'ı. Kulağın nerde kardeş? Dinle de anla...

— Aman nesini anlayayım? Kuyruklu yıldız, Güneş'in yâriy-miş de bilmem kaç senede bir onu görmeye gidermiş. Yanına yak-laştıkça alev almış. Yok saçlarını tarar, döker de kırım kırım kırıtır, salım salım salınırmış. Bu lakırdıları kim çıkardı? Kuyruklu daha buraya gelmeden adeta başı açık bilmem neye benzettiler. Ben bili-rim bunları yumurtlayan hep o badi badi Emeti Hanım'dır. Herke-sin arkasından ırzına söz söyler.

İrfan Bey devamla:

⁵⁷⁹ endişe-i gayr-ı adilâne: adil olmayan düşünce

⁵⁸⁰ muamelât-ı beşeriye: insanlığın birbirlerine karşı davranışları

⁵⁸¹ garabet: gariplik

⁵⁸² tasarruf: uygulama

⁵⁸³ sirkat: hırsızlık

⁵⁸⁴ tevlit etmek: doğurmak

⁵⁸⁵ aceze: acizler

⁵⁸⁶ zuefa: zayıflar

⁵⁸⁷ tevzi etme: dağıtma

⁵⁸⁸ rey: görüş, fikir

— Hanımlar gürültü ediyorsunuz. Rica ederim susunuz. İşte tamam kuyruğuna geldik. Bu nevi yıldızlar bir baş ile bir de kuyruktan mürekkeptir. Baş, yıldızın nevat⁵⁸⁹ dedikleri kesif⁵⁹⁰ kısmıyla, gisu namı verilen saçından müteşekkildir. Bu saçın parlaklığı güneşe takarrüple artar, uzaklaştıkça söner. Kuyruğu da saç gibi uzadıkça kesafeti azalan birtakım gazlardan müterekkiptir.

Bir hanım — Kuyruğu gaz boyamasından⁵⁹¹ mıymış diyor?

Bir diğeri — Ah keşke papaziden⁵⁹² olsaydı. Önümüzden geçerken makasla arşın arşın keserdik.

Bir başkası — Tül olsa daha çok işimize yaramaz mıydı?

Diğer bir hanım — Biraz susunuz kardeşler de beyefendi ne diyor iyice anlayalım. (İrfan’a hitaben) Sözüm ona, o keş herif kimdir oğlum anlayamadım.

İrfan istiğrapla:

— Keş herifi de şimdi nereden bulup çıkardınız?

O hanım — Şimdi sen söyledin civanım...

İrfan Bey — Ben öyle şey söylemedim.

Darü’l-muallimat’tan⁵⁹³ bir kız İrfan’a:

— Siz deminden yıldızın nevatı hakkında “en kesif” tabirini kullanmadınız mıydı? İşte hanım teyzem keş herifi oradan yani nevattan çıkardı.

O hanım — Aaa! Hak kuru iftiradan esirgesin. Keş herifi dolaptan kim çıkardı? Üstüme iyilik sağlık...

İrfan Bey gülerek:

— Dolap nerde? İçinden çıkan keş herif kim?

⁵⁸⁹ nevat: çekirdek

⁵⁹⁰ kesif: yoğun

⁵⁹¹ gaz boyaması: bir çeşit tül bent

⁵⁹² papazi: çok ince bürümcük kumaş

⁵⁹³ darü’l-muallimat: 1870-1924 yılları arasında faaliyet gösteren kız öğretmen okulları

O hanım — Bilmem işte bu küçük hanıma sorunuz. Bunları hep o uyduruyor.

İrfan Bey — Vücudu olmadık şeyler icadıyla sözlerimi anlaşılmaz bir hâle getirmeyiniz.

O hanım — Evladım siz de bize o lakırdıların ne demek olduklarını tane tane anlatınız.

İrfan Bey — Keş herif değil hanım, en kesif dedim...

O hanım — O ne demek olacak bize anlatınız.

İrfan Bey — Nasıl anlatayım? Bir cismin ecza-yı ferdiyesi⁵⁹⁴ ne kadar sıkı yani birbirine mülâsık⁵⁹⁵ olursa işte o madde o derece kesif addolunur.

O hanım yanındaki kadının kulağına eğilerek yavaşça:

— Ay işte sana bir cevahir daha yumurtladı⁵⁹⁶: Eczacının terbiyesi. Bunun ne demek olduğunu sorsak şimdi lakırdı yine uzar.

Öteki kadın:

— Sorma, sorma. Güya anlıyormuşsun gibi dinle. Mümeyyizin⁵⁹⁷ hanıma bak nasıl anlıyormuş gibi dinliyor. Hiçbir sözünü anlamadığından ben eminim. Dırıltıdan benim başım tuttu. Bu konferrans ne vakit bitecek bilmem. Geldiğime pişman oldum...

İrfan devamla:

‘Hanımlar Haley kuyruklu yıldızı yetmiş beş sene süren fezaya doğru o seyahat-i devriyesini⁵⁹⁸ icra ile güneşin yanından geçtikten sonra bu sene Mayıs’ta bizim dünyamıza kuyruğuyla sürtünerek çekilip gidecektir. Kuyruklunun başı bizden 23 milyon kilometre mesafeden geçecek. Binaenaleyh kuyruğu bu miktardan uzunsa bize dokunacaktır. Kuyruğun tulu⁵⁹⁹ hakkındaki rivayat da muhtelif.

⁵⁹⁴ ecza-yı ferdiye: en küçük parçalar

⁵⁹⁵ mülâsık: bitişik, yapışık

⁵⁹⁶ cevahir yumurtlamak: saçmalamak

⁵⁹⁷ mümeyyiz: kâtiplerin yazılarını düzelten memur

⁵⁹⁸ seyahat-i devriye: rutin seyahat

⁵⁹⁹ tul: uzunluk

Bunu 23'ten tutunuz da 100 milyon kilometroya kadar uzatanlar var. Kuyruğun içinden mürurumuz aaleb-i ihtimâlâtan⁶⁰⁰ görülüyor. Fezanın o intihassızlığına⁶⁰¹ nazaran 23 milyon kilometroluk bir mesafe nedir? Hiç... Bu vüsat-i namütenahi içinde milyarlarca kilometroluk mesafat-ı baideden⁶⁰² yanımıza bu kadar sokulan bir serseri yıldızın biraz daha takarrübü muhal zannolunacak keyfiyet midir? Beyne'l-mütehassısın⁶⁰³ katiyet ve muvafakat-ara⁶⁰⁴ yok. Her biri bir türlü söylüyor. Kuyruğun tul ve terkibatı hakkındaki rivayat bile birbirine tevafuk etmiyor⁶⁰⁵.

Haley yıldızı yetmiş beş sene evvel yine böyle arzımızın medarını katederek gelip geçtiği zaman fen bugünkü derecede müterakkî⁶⁰⁶ olmadığından o vakit bu yıldız hakkında şimdi bize kanaat-bahş olacak⁶⁰⁷ kuyud-ı lâzıma yürütülmediğine⁶⁰⁸ teessüf edilir. Kuyruğun suret-i hakikiye-i terkibi⁶⁰⁹ ve hîn-i temasında⁶¹⁰ arzımıza göstereceği tesirata dair şimdilik hemen hayâlâtтан başka bir malûmata malik değiliz. Yıldız görünmeye başladıktan sonra tahlil-i tayfî⁶¹¹ icrasıyla terkibatı haber verileceği söyleniyor. Bu hâl aynen bürümcükler⁶¹² giymiş bir kadının bir alevle temastan sonra ateşin mahiyet-i terkip⁶¹³ ve tesiri hakkında malûmat istihsaline⁶¹⁴ intizar eylemesi kabilinden olmaz mı? Tehlikenin sıhhat-i dehşeti anlaşıl-

⁶⁰⁰ aaleb-i ihtimâlât: yüksek ihtimâl

⁶⁰¹ intihassız: sonsuz

⁶⁰² mesafat-ı baide: uzaklık

⁶⁰³ beyne'l-mütehassısın: uzmanlar arasında

⁶⁰⁴ muvafakat-ara: uzlaş, görüş birliği

⁶⁰⁵ tevafuk etmek: uygun olma

⁶⁰⁶ müterakkî: gelişmiş

⁶⁰⁷ kanaat-bahş olmak: fikir vermek

⁶⁰⁸ kuyud-ı lâzıma yürütmek: gerekli bilgileri kayıt altına almak

⁶⁰⁹ suret-i hakikiye-i terkip: gerçek yapı

⁶¹⁰ hîn-i temas: temas ettiği an

⁶¹¹ tahlil-i tayfî: görüntünün çözülmesi

⁶¹² bürümcük: bükülmüş ham ipekten dokunan ince bir kumaş

⁶¹³ mahiyet-i terkip: yapı

⁶¹⁴ istihsal: elde etme, edinme

dıktan sonra ne yapacağız? Tehlikenin büyüklüğüne nazaran müvellidü'l-humuza⁶¹⁵ ile meşbu⁶¹⁶ mahzenlere saklanmak kabilinden düşünülen muhafaza-i hayat çareleri ne kadar gülünç kalıyor?

Farz ediniz ki bu dünya hacmen bir portakaldır. Biz de üzerinde hurdebinî⁶¹⁷ huveynatız⁶¹⁸. Bu portakalı ya mesmum⁶¹⁹ bir hava içine yahut kızgın bir fırına atıyorlar. Biz sath-ı arzdeki⁶²⁰ bütün bu mevcudat, temizlemek için aleve tutulan bir pilicin hafif tüylerinden daha çabuk ütüleniriz. Bütün müneccimler, bütün heyetun⁶²¹, tekmil erbab-ı fen rasathaneleriyle alât ve edevatıyla bir saniyede ademe intikal ederler. Ne âlimi kalır ne cahili ne zekisi ne gabisi⁶²²... Her mesele-i müşkilede beni nevlerinin zararına temin-i selâmet-i şahsiyeye uğraşan⁶²³ erbab-ı fatanet⁶²⁴ de hamka⁶²⁵ ile seyyanen⁶²⁶ yok olurlar. Artık tabasbus⁶²⁷, riya, iltimas, hile gibi vesait-i tezvirîye⁶²⁸ ve servet kuvveti gibi insanların kısm-ı nasiptarına⁶²⁹ mahsus olan vesail-i galebe⁶³⁰ ilk defa olarak bihüküm⁶³¹ kalır. Bütün hayırhah⁶³² ve büyük insanların, feylesofların, sosyalistlerin temin-i refah⁶³³ ve

⁶¹⁵ müvellidü'l-humuza: oksijen

⁶¹⁶ meşbu: dolu

⁶¹⁷ hurdebinî: mikroskopla görülebilen

⁶¹⁸ huveynat: mikroplar

⁶¹⁹ mesmum: zehirli

⁶²⁰ sath-ı arz: yeryüzü

⁶²¹ heyetun: astronomlar

⁶²² gabi: anlayışı kıt

⁶²³ temin-i selâmet-i şahsiyeye uğraşmak: sadece kendini korumaya çalışmak

⁶²⁴ erbab-ı fatanet: çok akıllılar

⁶²⁵ hamka: ahmaklar

⁶²⁶ seyyanen: aynı şekilde, eşit şekilde

⁶²⁷ tabasbus: yaltakçılık

⁶²⁸ vesait-i tezvirîye: yalan ve kötülük araçları

⁶²⁹ kısm-ı nasiptar: şanslı kısım

⁶³⁰ vesail-i galebe: üstünlük özellikleri

⁶³¹ bihüküm: geçersiz

⁶³² hayırhah: iyiliksever

⁶³³ temin-i refah: geçim rahatlığı ve bolluğunu sağlama

mesudiyet-i beşeriye⁶³⁴ için hayatları bahasına tesisine uğraştıkları “müsavat”⁶³⁵ o saniye-i uzmada⁶³⁶ ilk ve son defa olarak arz-ı çehre-i muvaffakiyet⁶³⁷ etmiş olur...

Hanımlar kendinize mahsus birtakım rüya tabirleriniz vardır. Mesela Arap, ateş tez haberdır. Ölü diri getirir dersiniz. İşte bu kabiliden birçok istihracatta⁶³⁸ bulunursunuz. Bu kuyruklu yıldız meselesiyle meşgul olmaya başlayalı asabım biraz bozuldu. Geceleri rahat uyuyamıyor tuhaf tuhaf, sıkıntılı sıkıntılı rüyalar görüyorum. Bu ufak teheyyüçümden beni korkaklıkla, zayıf kalple itham etmeyiniz. Avrupa’da bize sırasına göre istihkar-ı hayat⁶³⁹ dersleri veren o kıta-i medeniyede bile korkudan intiharlar başlamış olduğunu gazetelerde okuduk. Avrupalıların metînleri⁶⁴⁰, cesurları, korku ile adeta istihza ederler. En büyük tehlikeleri hiçe sayarlar. Kutup seyahatleri ve şu son senelerde baloncuların, tayyarecilerin gösterdikleri akl-ı berendaz⁶⁴¹ cüretler buna güzel birer misâl olabilir. Kutupların ebedî buzulları ne kadar kâşiflere kefen oldu. Müteharrik tenteli bir tahtaboşa benzeyen tayyarelerinin muvaffakiyet-i tedevvürü⁶⁴² meşkûk⁶⁴³ perveranelerine teslim-i hayatla göklere çıkan kimsele-
rin şu hareketleri en ziyade hayrete şayan cesaret numunelerinden değil midir? Bunlardan kaç tanesi de kazazede oldu. Terk-i hayat etti. Bu akıbet-i müthişe diğer meslektaşlarının cesaretlerini katiyen kesretmiyor⁶⁴⁴. Bu nakıs, bu tehlikeli merakib-i havaiye⁶⁴⁵ ile yine göklere çıkan çıkana.

⁶³⁴ mesudiyet-i beşeriye: insanlığın mutluluğu

⁶³⁵ müsavat: eşitlik

⁶³⁶ saniye-i uzma: en önemli saniye

⁶³⁷ arz-ı çehre-i muvaffakiyet: başarılı yüzünü gösterme

⁶³⁸ istihraç: yorum

⁶³⁹ istihkar-ı hayat: hayatı önemsememe

⁶⁴⁰ metîn: korkusuz

⁶⁴¹ akl-ı berendaz: akıl almaz

⁶⁴² muvaffakiyet-i tedevvür: başarıyla dönebilme

⁶⁴³ meşkûk: şüpheli

⁶⁴⁴ kesretme: kırma

⁶⁴⁵ merakib-i havaiye: hava taşıtları

Bu cesur Avrupalıların içinde bile kuyruklunun ismini işittikçe düçar-ı raşe olanlar⁶⁴⁶ bulunduktan sonra benim de şu ufak tehey-yücümü mazur görürsünüz zannederim. Evet bu tesir ile birbirini müteakiben gördüğüm rüyalar şu radde size bilhassa nakledilmeye şayandır. Bakalım bunları nasıl tabir edeceksiniz?’

Her taraftan “Hayırdır inşallah...”, “Hayır inşallah...” taleb-i yümn⁶⁴⁷ cümle-i mükerreresi⁶⁴⁸ işitildi. Emeti Hanım kendince bir iki dua okuduktan sonra sordu:

— Oğlum bu rüyaları gördüğün gecenin sabahı pencereden gökyüzüne bakıp da üç defa “Bir rüya gördüm maşallah, hayırdır inşallah.” dedin mi?

İrfan Bey — Ne yalan söyleyeyim, böyle dediğimi pek tahattür edemiyorum⁶⁴⁹.

Emeti Hanım — Ah şimdiki gençler ah! Ne su içerken besmele çekersiniz ne sofradan kalkarken “Yarabbi şükür!” dersiniz. Bu kadar çene çalmaktan çekinmiyorsunuz da o mübarek iki kelimeyi ağzınıza almaya neden üşeniyorsunuz? Tevekkeli her şeyden bet bereket kalkmadı. Kulluğumuzu bilmediğimizden türlü belâya uğruyoruz. Hep kendi günahımız, taksiratımız. Buyrunuz bakalım işte kuyruklu geliyor. Şimdi ne yapacağız?

Emeti Hanım’ın şikâyetine birçok taraftan iştirak vuku buldu. Birkaç çocuk ağlaması da teskin edildikten sonra İrfan Bey yine başladı:

— Şimdi size anlatacağım şeyler rüyadan ibaretse de bu rüyaları ihbaren kuyruklu yıldızlar hakkında okuduğum kütüb-ı fenniyenin zihnimde bıraktığı bir nevi intibaat⁶⁵⁰ tesiriyle gördüğümden ceryanına dehşetle intizar eylediğimiz vukuat-ı semaviyenin de şu

⁶⁴⁶ düçar-ı raşe olmak: korkudan tir tir titremek

⁶⁴⁷ taleb-i yümn: iyilik dileyen

⁶⁴⁸ cümle-i mükerrere: tekrar edilen cümle

⁶⁴⁹ tahattür etme: hatırlama

⁶⁵⁰ intibaat: izlenimler

anlattıklarına yakın bir surette güzeran olması⁶⁵¹ ihtimâlden pek uzak değildir. Fakat her hâlde korkup telâşa düşmemenizi rica ederim. Çünkü bir kuyruklu yıldızın dünyaya çarpması kıyamet kopmak demektir. Kıyamet nedir? Nasrettin Hoca'nın "Bacı ölürse küçük kıyamet, ben ölürsem büyük kıyamet." dediği gibi her ferдин vuku-ı mevti kendi için bir kıyamet demektir. Binaenaleyh hepimiz için ahergâr-ı mevt⁶⁵² muhakkak olduğundan Haley'in bu defaki tehlike-i temasından kurtulmakla ne ölümden ne kıyametten müebbeden⁶⁵³ halas olmuş addedilemeyeceğimize binaen birkaç sene sonra vuku bulacak bir hadisenin bugünkü ihtimâl-i vukuundan lüzumundan ziyade havf ve telâş göstermek muvafık-ı akıl⁶⁵⁴ ve hikmet değildir.

Hanımın biri — A nasıl korkup telâş etmeyelim evladım! Can cümleden aziz...

İrfan Bey — Evet haklısınız, can cümleden azizdir. Fakat buna mukabil bizde bir darb-ı mesel⁶⁵⁵ daha var: "Cümle ile gelen düğün bayramdır." derler.

Diğer bir hanım — Aman böyle bayram eksik olsun...

İrfan Bey — Ehemmiyet-i hadiseyi derpiş-i akıl⁶⁵⁶ ve muhake-me edebilecek kadar sahib-i tettebbu⁶⁵⁷ olanların kalplerinde birer nev-i endişe var. Bunu inkâr edemem. Geçen akşam bu merakla birkaç gazete ile bir iki kitabın bazı sahaifini⁶⁵⁸ gözden geçirdikten sonra döşeğime uzandım. Zihnimde hep o, Haley... Efvah-ı nâri-yeden⁶⁵⁹ fırlamış gülleleri kaplumbağa seyr-i batısı⁶⁶⁰ gibi bıraka-

⁶⁵¹ güzeran olmak: yaşanmak

⁶⁵² ahergâr-ı mevt: ölüm

⁶⁵³ müebbeden: ebediyen

⁶⁵⁴ muvafık-ı akıl: akla uygun

⁶⁵⁵ darb-ı mesel: atasözü

⁶⁵⁶ derpiş-i akıl: akıldan geçirme

⁶⁵⁷ sahib-i tettebbu: araştırmacı

⁶⁵⁸ sahaif: sayfalar

⁶⁵⁹ efvah-ı nâriye: ateşli silahlar

⁶⁶⁰ seyr-i bati: hızında, ağırlığında

cak bir sūrat-i fezaşıkaf⁶⁶¹ bize takarrüp ediyor. Dalmışım. Fakat âlem-i manada⁶⁶² olduğumu tabii bilmiyorum. Her şeyi uyanık zamanındaki vuzuhla görüyorum. Çamlıca gibi yüksek bir mevki-deyim. Bütün İstanbul methaliyle⁶⁶³, haliciyle⁶⁶⁴, cibaliyle⁶⁶⁵, tilaliyle⁶⁶⁶ penceresinin hemen kuş bakışı denecek bir meşmuliyetle⁶⁶⁷ nazar-ı istihkarı⁶⁶⁸ altında. Bahar her tarafa beyaz papatyalarla, sarılı penbeli kır çiçekleriyle menkuş⁶⁶⁹ kalıçelerini⁶⁷⁰ sermiş. Mezru⁶⁷¹ tarlalar taze ekinleriyle zümrüdin⁶⁷², mütemevvic⁶⁷³ birer göl hâlini almış. Yer yer ağaçlar yeni açılmış yapraklarıyla pürtaravet⁶⁷⁴. Nazar bu temaşa-yı behiştî⁶⁷⁵ ile meshur olurken⁶⁷⁶ meşam,⁶⁷⁷ nefha-i canfeza-yı rebiyi⁶⁷⁸ teneffüs ediyor, samia⁶⁷⁹ o yeşil o müzehher⁶⁸⁰ kürsülerden gelen sürud-i tuyurla⁶⁸¹ pürşevk kesiliyor⁶⁸². Bahar güneşinin serpme altın işlediği iltimalar⁶⁸³ içindeki o lacivert geniş denizlere baktım. Kendi kendime “Yarabbi” dedim. Kisve-i cennete

⁶⁶¹ sūrat-i fezaşıkaf: gökyüzünü yırtan bir hız

⁶⁶² âlem-i mana: rüya alemi

⁶⁶³ methal: boğazın girişi

⁶⁶⁴ halic: Haliç

⁶⁶⁵ cibal: dağlar

⁶⁶⁶ tilal: tepeler

⁶⁶⁷ meşmul: genişlik

⁶⁶⁸ nazar-ı istihkar: yukarıdan bakış

⁶⁶⁹ menkuş: nakşedilmiş, nakışlı

⁶⁷⁰ kalıçe: küçük halı

⁶⁷¹ mezru: ekili

⁶⁷² zümrüdin: yeşil

⁶⁷³ mütemevvic: dalgalı

⁶⁷⁴ pürtaravet: tazelenmiş, taze

⁶⁷⁵ temaşa-yı behiştî: cenneti seyretme

⁶⁷⁶ meshur olmak: büyülenmek

⁶⁷⁷ meşam: burun

⁶⁷⁸ nefha-i canfeza-yı rebi: bahar canlılığının hoş kokusu

⁶⁷⁹ samia: kulak

⁶⁸⁰ müzehher: çiçeklenmiş

⁶⁸¹ sürud-ı tuyur: kuşların şarkıları

⁶⁸² pürşevk kesilmek: neşe dolmak

⁶⁸³ iltima: parlaklık

bürünmüş bu arz, bir yıldızın zehirli kuyruğuyla tesemmüm⁶⁸⁴ edecek, bütün bu şetaret sönecek, bu güllerin solacak, bu bülbüllerin ebediyen susacak mı? Şimdi bu tabii sahnelerin, dekorların arasındaki yeşil haclegâhlarında⁶⁸⁵ muhtefi⁶⁸⁶ tecdid-i peymanla⁶⁸⁷ meşgul âşık âşıkalar yekdiğerinin ağuş-ı vefasında⁶⁸⁸ nevm-i müebbede⁶⁸⁹ dalıp kalacaklar mı? O esnada hizmetçim elinde bir demet evrak-ı havadisle⁶⁹⁰ odaya girdi. Gazeteleri masanın üzerine bıraktı. Zavalının benzi pek uçuk ve elleri titriyordu. Sebeb-i tesirini sordum:

— Avrupa'dan gelen haberler pek fenaymış. Her taraf matem hâlinde. Herkes gazeteleri okuyup birbirine tefsir ederek ağlaşıyor, cevabını verdi.

Dışarı çıkmasını işaret ettim. Raşedar⁶⁹¹ elimle gazetenin birine uzandım. Birinci sütun şöyle başlıyordu:

“Haley’in yevm-i rüyetinden⁶⁹² beri icra edilen rasadat⁶⁹³ ve tahlil-i tayfiler gayet endişeaver⁶⁹⁴ neticeler gösteriyor. Kuyruğu terkip eden gazat⁶⁹⁵ içinde giyanusun⁶⁹⁶ miktarı tahminden pek fazladır. Giyanus renksiz, sert kokulu, zehirli, mühlik bir gaz olmakla beraber hava içinde kıpkırmızı bir alevle müstait-i iştial⁶⁹⁷ bulunduğundan arza teması her suretle tehlikelidir. Hava-yı nesimi-i arz⁶⁹⁸ ile

⁶⁸⁴ tesemmüm: zehirlenmek

⁶⁸⁵ haclegâh: gelin odası

⁶⁸⁶ muhtefi: gizli

⁶⁸⁷ tecdid-i peyman: yemin tazelemek

⁶⁸⁸ ağuş-ı vefa: vefalı kucak

⁶⁸⁹ nevm-i müebbed: sonsuz uyku

⁶⁹⁰ evrak-ı havadis: gazeteler

⁶⁹¹ raşedar: titreyen

⁶⁹² yevm-i rüyet: görüldüğü gün

⁶⁹³ rasadat: gözlemler

⁶⁹⁴ endişeaver: endişe verici

⁶⁹⁵ gazat: gazlar

⁶⁹⁶ giyanus: siyanür

⁶⁹⁷ müstait-i iştial: yanmaya meyilli

⁶⁹⁸ hava-yı nesimi-i arz: dünyanın atmosferi

madde-i dünbale⁶⁹⁹ cereyanlarının hîn-i tedahülünde⁷⁰⁰ zehirlenmeye vakit kalmadan küremiz defaten⁷⁰¹ alevler içine gömülecektir. Bu iştiâli⁷⁰² tevhit edecek esbab⁷⁰³ pek kesirdir⁷⁰⁴.

Bugüne kadar rehber-i efalimiz⁷⁰⁵ olan rıyayı, beyhude tesellileri bırakarak vürud-i maiyetini⁷⁰⁶ saniyesiyle bize haber veren ölümüne civanmerdane⁷⁰⁷ kollarımızı açalım. Ne evlât anasına babasına ne velileri evladına ne hiçbir dildade⁷⁰⁸ sevgilisine ağlamaya vakit bulamayacak, hep bir anda “kün feyekün” olacağız⁷⁰⁹. Bu kadar şecaatler⁷¹⁰, kahramanlıklar ve şayan-ı hayret asar-ı deha⁷¹¹ gösteren ulüvv-ı himmet⁷¹² erbabı da cebinler⁷¹³, katiller, zalimler, muharrip-lerle beraber mahvolacaklar. Bu milyarlarca sekine-i arzın, bibaha⁷¹⁴ hüsünlerin, bunca hazain-i fen ve sanatın⁷¹⁵ matemini tutmak için geride bir ziruh kalmayacak. Cazibe kanunlarını, fizik, kimya esaslarını vaz ve bunca nazariyeler keşfeden erbab-ı fennin hep bu mesai-i terakkiperveraneleri bu akıbet-i feciaya münker olmak⁷¹⁶ için midir? Bugün arzımız bir derd-i deva-napezire⁷¹⁷ müptelâ bir hasta gibi mahkûm-ı mevt. En âlim, en mütefennin⁷¹⁸, en necip evla-

⁶⁹⁹ madde-i dünbale: kuyruklu yıldız

⁷⁰⁰ hîn-i tedahül: karıştığı an

⁷⁰¹ defaten: birden, ansızın

⁷⁰² iştiâli: yanma

⁷⁰³ esbab: sebepler

⁷⁰⁴ kesir: çok

⁷⁰⁵ rehber-i efal: eylemlerdeki yol gösterici

⁷⁰⁶ vürud-i maiyet: geliş

⁷⁰⁷ civanmerdane: korkusuzca

⁷⁰⁸ dildade: âşık

⁷⁰⁹ kün feyekün olmak: toplu hâlde yok olmak

⁷¹⁰ şecaat: yiğitlik

⁷¹¹ asar-ı deha: deha eserleri

⁷¹² ulüvv-ı himmet: yüce emekler, gayretler

⁷¹³ cebin: korkak

⁷¹⁴ bibaha: paha biçilemez

⁷¹⁵ hazain-i fen ve sanat: sanat ve fen hazineleri

⁷¹⁶ münker olmak: ulaşmak

⁷¹⁷ derd-i deva-napezir: deva kabul etmez dert

⁷¹⁸ mütefennin: bilimle uğraşan, fenden anlayan kimse

dı başı ucunda nevmidane giryebar⁷¹⁹. Afetin vehameti, büyüklüğü karşısında vüs-i beşer⁷²⁰ o kadar küçük, o kadar aciz kalıyor ki bunu tarif için bir nispet, bir mikyas taharrisi⁷²¹ bile çocukluk olur.

Ey bu arzın evlad-ı güzidesi olan hükema, üdeba⁷²², şuara⁷²³ bunca maali-i sünühatınızın⁷²⁴ remadını⁷²⁵ rüzgâr-ı kıyamet nereye savuracak? Valide-i müşfikenez için yazacağınız mersiyeyi hangi dest-i teessüre⁷²⁶ terk edeceksiniz? Bu kadar meser-i medeniyetin⁷²⁷ medfeni⁷²⁸ olan bu muhterik⁷²⁹ dünyaya, melâik-i semavattan⁷³⁰ birer Fatiha ihdasını istirhamen⁷³¹ kim bir kitabe-i seng-i mezar⁷³² yazacak?..”

Gazetenin başsütunları bu yolda nevmidane, bedbinane⁷³³ sözler, hükümlerle dolu. Havadis kısmına geçtim. Dehşetim büsbütün arttı. Şöyle yazıyordu:

“Felâket-i arz, erbab-ı ihtisas tarafından bir katiyet-i fenniyeyle ispat edildikten sonra heyecan-ı umumî⁷³⁴ gayeyi buldu⁷³⁵. Şiddet-i havftan intiharlar başladı. Tecennün⁷³⁶ edenlerin adedi inanılmayacak raddedir. Mevcut bimarhaneler⁷³⁷, sürü sürü getirilen müte-

⁷¹⁹ giryebar: ağlayan

⁷²⁰ vüs-i beşer: insanın gücü

⁷²¹ taharri: arama

⁷²² üdeba: edebiyatçılar

⁷²³ şuara: şairler

⁷²⁴ maali-i sünühat: yüce duygular

⁷²⁵ remad: kül

⁷²⁶ dest-i teessür: hüznü el

⁷²⁷ meser-i medeniyet: medeniyet eserleri

⁷²⁸ medfen: gömülen yer

⁷²⁹ muhterik: yanmış, yanık

⁷³⁰ melâik-i semavat: gökteki melekler

⁷³¹ istirhamen: rica ederek

⁷³² kitabe-i seng-i mezar: mezar taşı

⁷³³ bedbinane: karamsarca

⁷³⁴ heyecan-ı umumî: halkın heyecanı

⁷³⁵ gayeyi bulmak: en üst seviyeye ulaşmak

⁷³⁶ tecennün: delirme

⁷³⁷ bimarhane: tımarhane

cenninleri⁷³⁸ istiaba⁷³⁹ kifayet etmediğinden umur-ı hükûmete muhassıs⁷⁴⁰ mebani-i cesimadan⁷⁴¹ birkaçının darü’ş-şifaya⁷⁴² tahvili⁷⁴³ makam-ı aidince⁷⁴⁴ tezekkür⁷⁴⁵ olunuyor. Her devletin parlamentosu ahali üzerindeki idare ve himaye-i übüvvetkârane⁷⁴⁶ son saate kadar muhafazaya karar vermiştir.

Mahakime⁷⁴⁷ gelen deavinin⁷⁴⁸ eşkâli kavanin-i hazıraya⁷⁴⁹ kabil-i tatbik⁷⁵⁰ olamayacak mertebede garabet peyda eylemiş bulunduğu cihetle hükkâm⁷⁵¹ ita-yı reyde⁷⁵² müşkilât-ı azimeye⁷⁵³ düşer oluyor⁷⁵⁴.

Anarşistler bu heyecan ve matem-i umumîye karşı yalnız bihavf⁷⁵⁵ değil adeta memnun, münşerih⁷⁵⁶ görünüyorlar. Hayatla memata remz⁷⁵⁷ olan siyahlı beyazlı bayraklarını açıp ölümü tebcilen⁷⁵⁸ tertip etmiş bulundukları marşı mühip⁷⁵⁹ bir makamla taganni ede⁷⁶⁰ sokakları devrediyorlar:

-
- 738 mütecennin: delirenler
 739 istiab: içine alma
 740 umur-ı hükûmete muhassıs: hükûmet işlerine ait
 741 mebani-i cesima: büyük yapılar
 742 darü’ş-şifa: hastane
 743 tahvil: çevirme
 744 makam-ı aidince: ilgili makamlarca
 745 tezekkür: konuşulmak
 746 himaye-i übüvvetkârane: babalara yakışır koruma duygusu
 747 mahakim: mahkemeler
 748 deavi: davalar
 749 eşkâli kavanin-i hazıra: hazırdaki kanun şekilleri
 750 kabil-i tatbik: uydurmak, uyumlu hâle getirmek
 751 hükkâm: hakimler
 752 ita-yı rey: hüküm verme
 753 müşkilât-ı azime: büyük zorluklar
 754 düşer olmak: karşılaşmak
 755 bihavf: korkusuz
 756 münşerih: neşeli
 757 remz: sembol
 758 tebcilen: yücelterek
 759 mühip: korkutucu
 760 taganni etme: nağmeli şarkı söyleme

Kuyrukludur hocamız

Kuruluyor loncamız

Haydi tevkif ediniz⁷⁶¹

Patlayacak bombamız...”

Bunlara benzer birçok tafsîlât daha okuduktan sonra uyandım. Kendimi döşeğimde kan ter içinde buldum. Bu rüya meşhudatı zihinimden zail olmadan hepsini bir kâğıda kaydettim.

5

Birkaç akşam sonra kendimi yine aynı mevki-i muallâda⁷⁶², Çamlıca’daki kasr-ı menamımda⁷⁶³ buldum. Yine o huzaret, yine o letafet, yine o güller, yine o bülbüller. Fakat bu defa o ilk manzardan fazla bir şey vardı. Res-i şüledarı⁷⁶⁴ semalara şimşekler çakan fevk-el-tasavvur⁷⁶⁵ bir cesamette⁷⁶⁶ nuranî bir sorgucun yelpaze gibi açılmış ucu etrafa münevver⁷⁶⁷ sayeler⁷⁶⁸ saçarak Marmara’nın sularına sarkmıştı. Bu murassa⁷⁶⁹ zinet-i semaviyenin⁷⁷⁰ bir suret-i ayniyesini⁷⁷¹ de denizin rakit⁷⁷² sine-i lacivertinde mürtesim⁷⁷³ gördüm. Gözlerim kamaştı.

Uşağım yine bir demet gazeteyle odaya girdi. Zavallı havfından ağlıyordu:

— Ne var?, dedim.

⁷⁶¹ tevkif etme: durdurma

⁷⁶² mevki-i muallâ: yüksek yer

⁷⁶³ menam: oyunulan yer

⁷⁶⁴ res-i şüledar: ışık saçan baş

⁷⁶⁵ fevk-el-tasavvur: hayâl edilemeyecek derecede

⁷⁶⁶ cesamet: irilik

⁷⁶⁷ münevver: aydınlık

⁷⁶⁸ saye: gölge

⁷⁶⁹ murassa: değerli taşlarla bezenmiş

⁷⁷⁰ zinet-i semaviye: gökyüzü süsü

⁷⁷¹ suret-i ayniye: kopya

⁷⁷² rakit: durgun

⁷⁷³ mürtesim: resmedilmiş

— Efendim kıyamete bir şey kalmamış, alınız, okuyunuz, cevap-ı muhişini⁷⁷⁴ verdi. Ceridelerden⁷⁷⁵ birini açtım. Gözüme ilişen ilk havadis-i müthişe şöyleydi:

‘Bu gece nısfü’l-leyl’den⁷⁷⁶ iki saat sonra küre-i arz, Haley’in kuyruğuna dahil olacaktır.’

Saatime baktım. Henüz alafranga yedi. Vakt-i hadiseye daha on dokuz saat kadar var. Uşağım odadan çıkmıyor, ağzı açık bir çehreyle dikilmiş karşımda duruyordu. Sordum:

— Neye gitmiyorsun?

— Meraktan ölüyorum efendim. Allah aşkına malûmat veriniz. Yazılan şeyleri herkes bir türlü tefsir ediyor. Sizin de fikrinizi almak isterim.

Okudum.

Rusya’dan telgraf:

‘Kafkasya’nın cihet-i cenubiyesine⁷⁷⁷ yağmur gibi ahcar-ı semaviye dökülüyor. Bolitlerin⁷⁷⁸ bazıları birer âlempare⁷⁷⁹ denecek cesamet-i müfritede. Bunların sukut-ı müthişlerinden kısr-ı arzda⁷⁸⁰ cesim rahneler⁷⁸¹, şerhalar⁷⁸² açıldı. Bakü taraflarında açılan menabi-i madeniye⁷⁸³ cerihalarından⁷⁸⁴ neft, petrol yağları Bahr-i Hazar’ın⁷⁸⁵ o civarı sathında şimdiden birkaç santim sihan⁷⁸⁶ peyda eyledi. Bir iştialden fevkalade korkuluyor.’

⁷⁷⁴ muhiş: korkutucu

⁷⁷⁵ ceride: gazete

⁷⁷⁶ nısfü’l-leyl: gece yarısı

⁷⁷⁷ cihet-i cenubiye: güney bölümü

⁷⁷⁸ bolit: parlak büyük göktaşı

⁷⁷⁹ âlempare: dünya parçası

⁷⁸⁰ kısr-ı arz: yeryüzü kabuğu

⁷⁸¹ rahne: yarık

⁷⁸² şerha: kesik

⁷⁸³ menabi-i madeniye: maden kaynakları

⁷⁸⁴ ceriha: delik

⁷⁸⁵ Bahr-i Hazar: Hazar Denizi

⁷⁸⁶ sihan: tabaka

Bir saat sonra diğer bir telgraf:

‘İştil vuku buldu. Koca Bahr-i Hazar kırmızı isli bir alev neşreden⁷⁸⁷ bir çanak mehtabı şeklini aldı. Bu harık-ı kebirin⁷⁸⁸ bize komşu seyyarelerden bile rüyet edileceğini⁷⁸⁹ erbab-ı vukuf⁷⁹⁰ temin ediyorlar⁷⁹¹. Merakıb-ı bahriye⁷⁹² bu alevlerin ortasında çıra gibi yanıyor. Boğucu, kızgın bir duman her tarafı istilâ etti. Bahr-i mezkûrun⁷⁹³ sevahil-i sekinesi⁷⁹⁴ Bahr-i Siyah⁷⁹⁵ ve cenub-i garbî⁷⁹⁶ cihetlerine firara uğraşıyorlar. Telefat bihesaptır⁷⁹⁷. Semaları istilâ eden hunin⁷⁹⁸ alev bulutları en uzak mesafeden görülüyor.’

Rusya’dan üçüncü telgraf:

‘Bu müthiş⁷⁹⁹ harik-i bahrî⁸⁰⁰, Kür Irmağı vasıtasıyla içirilere sirayetle Suvanga Gölü’yle mecralar⁸⁰¹ peyda etti. Her taraftan patlayan menbalardan petrol yağı mahuf⁸⁰² alev sütunları şeklinde semaları yalıyor.’

Dördüncü telgraf:

‘Harik, nakabil-i tasavvur bir surette tevsî⁸⁰³ ediyor. Yelisa ve Topol Erivan vilayetleri ateş içindedir. Yangın şimalen⁸⁰⁴ Aleksandropol ve garben Kars’a doğru süratle yürüyor.’

⁷⁸⁷ neşretmek: yaymak

⁷⁸⁸ harık-ı kebir: büyük yangın

⁷⁸⁹ rüyet etmek: görmek

⁷⁹⁰ erbab-ı vukuf: uzmanlar

⁷⁹¹ temin etmek: güvence vermek

⁷⁹² merakıb-ı bahriye: deniz taşıtları

⁷⁹³ bahr-i mezkur: adı geçen deniz

⁷⁹⁴ sevahil-i sekine: kıyı halkı

⁷⁹⁵ Bahr-i Siyah: Karadeniz

⁷⁹⁶ cenub-i garbî: güneybatı

⁷⁹⁷ bihesap: sayısız

⁷⁹⁸ hunin: kanlı

⁷⁹⁹ müthiş: dehşetli

⁸⁰⁰ harik-i bahrî: deniz yangını

⁸⁰¹ mecra: nehir yatakları

⁸⁰² mahuf: korkunç

⁸⁰³ tevsî: genişletme, yayma

⁸⁰⁴ şimal: kuzey

Beşinci telgraf:

‘Harik, cenuben Tebriz’i, garben Trabzon’u buldu. Manzaranın fecaaten dehşeti afat-ı tabiiyeden⁸⁰⁵ hiçbirleriyle makis⁸⁰⁶ değildir. En mahuf zelzeleler, daire-i tahrip⁸⁰⁷ itibarıyla buna nispeten lâşey⁸⁰⁸ hükmündedir.’

Bu tafsilâtı cehren⁸⁰⁹ okuduğumdan hizmetkâr karşımda tiril tiril titriyordu.

— Neye titriyorsun Bekir?, dedim. Korkudan sararmış yanakları üzerine akan gözyaşlarını silerek cevap verdi:

— Samsun’da hısım akrabam var. Yangının oraya gelmesine bir şey kalmamış. Ya bu gece Karadeniz tutuşursa ne yaparız efendim?

Bekir’i teselli için bir iki söz ararken dışarıda bir gürültüdür koptu:

“Avrupa’dan şimdi gelen telgraf, telgraf, telgraf... İki saate kadar denizlerin taşacağını, dünyanın batacağını yazıyor bu telgraf...” naraları her tarafı çınlatmaya başladı.

Bekir hemen koştu. Bir dakika sonra elinde bir varakpare⁸¹⁰ ile geldi. Kâğıdı aldım. İşte mündericatı⁸¹¹:

‘Sabah’ın telgraf ilâvesi

Londra 18 Mayıs

Hayli zamandır kuyruklu yıldızın etrafında peyda olan peyk⁸¹² mahrekinden çıkarak cazibe-i arza tutuldu. Baş dönmesi verecek bir sürat-i mütezayide⁸¹³ ile üzerimize geliyor. Haley’in bize sevk

⁸⁰⁵ afat-ı tabiiye: doğal afetler

⁸⁰⁶ makis: kıyas edilebilir

⁸⁰⁷ daire-i tahrip: tahribat genişliği

⁸⁰⁸ lâşey: hiçbir şey

⁸⁰⁹ cehren: yüksek sesle

⁸¹⁰ varakpare: gazete parçası

⁸¹¹ mündericat: içindekiler

⁸¹² peyk: uydu

⁸¹³ sürat-i mütezayide: giderek artan hız

ettiği bu mahuf pişdar⁸¹⁴, kuyruğun temasıyla ikat⁸¹⁵ tahmin edilen mazarratı⁸¹⁶ hiç menzilesinde bırakacak mertebede küremizce azim tehlikelere bâdi⁸¹⁷ olacaktır. Haley'in bu müjdecisi 3.852 kilometro kutrunda⁸¹⁸ bulunduğundan kamerden kutren 377 kilometro kadar büyüktür. Bu bir bolid bir hecr-i semavî değil adeta koca bir âlem demektir. Teşkilâtının⁸¹⁹ sabi⁸²⁰ olduğu temin ediliyor. Avrupa rasid-lerince buna Müthiş Bilâ namı verildi. Çünkü üzerimize sukutundan evvel kamer ile dehşetli bir karambol yapmaları⁸²¹ ihtimâlinden bahis olunuyordu. Kabl-el-sukut⁸²² peyk-i arz ile beynlerinde böyle bir müsademe vuku bulsa bu iki âlemin kütle-i nâriye hâlinde dağılacak ecza-yı enkazı⁸²³ fevk-el-tasavvur şiddette birer mermi kesilerek dünyamızı misli namesbuk⁸²⁴ semavî bir bonbardımana tutar.

Bu tanelerin tesiratına mukabil en son sistem kıla⁸²⁵ ve istihkâmat⁸²⁶, Krup⁸²⁷ topu güllesine karşı tutulan sigara kâğıdı mesabe-sinde⁸²⁸ kalır...

Müthiş Bilâ kamer ile bilâmüsademe⁸²⁹ üzerimize sukut etse küremiz ile cesameten nispeti bir elma üzerine fındık kadar bir tane sıkılmak kabilinden olur.

Müthiş Bilâ'ya dair ikinci telgraf

18 Mayıs

⁸¹⁴ pişdar: öncü

⁸¹⁵ ika: meydana gelme

⁸¹⁶ mazarrat: zarar

⁸¹⁷ bâdi: sebep

⁸¹⁸ kutr: çap

⁸¹⁹ teşkilât: yapı

⁸²⁰ sabi: katı

⁸²¹ karambol yapma: çarpışma

⁸²² kabl-el-sukut: düşüşten önce

⁸²³ ecza-yı enkaz: enkaz parçaları

⁸²⁴ namesbuk: daha önce görülmemiş

⁸²⁵ kıla: kaleler

⁸²⁶ istihkâmat: siperler

⁸²⁷ Krup: silah üretimi yapan Alman firma

⁸²⁸ mesabe: ölçü

⁸²⁹ bilâmüsademe: çarpışmadan önce

Erbab-ı vukuf tarafından Müthiş Bilâ'nın müddet ve istikamet-i sukutu katiyyen tayin edildi. Kamerle müsademe vuku bulmayacaktır. Çünkü Bilâ'nın mahreki kameri geçeli dört günden ziyade olduğu bilhesap tayin eylemiştir. Kamerin arza olan mesafesi 96.000 daha doğrusu 96.109 ile 90.833 fersah beyinde mütehaliftir⁸³⁰. Buradan kamere bir telgraf çekilmek kabil olsa bir buçuk saniyede vasil olur. Barutla atılan bir top tanesi oraya dokuz günde düşer. Küremizden hareket edecek bir sürat katarı⁸³¹ 8 ay 29 günde mevkî-i kamerîye⁸³² çıkar. Kameri mahreki üzerinde tevkîf kabil olsa 55 dakika sath-ı arza sukut eder. Müthiş Bilâ'nın kamer mahreki hizalarında hareketini pek tahfif etmişken sonradan teşdid-i sürat eylemesi⁸³³, hacmen ve cesameten kamere hemen müşabih⁸³⁴ bulunması nispet-i sukutlarını⁸³⁵ da yekdiğerine takrip eylediğinden bu hadise-i müthişenin bugün bade-ez-zuhur⁸³⁶ saat üçü kırk altı dakika on yedi saniye geç vukuu haber veriliyor.'

Cidden başıma bir dönme geldi. Vukua gelecek felâketin derece-i dehşetini tasavvur için elimi gözlerime tutarak mütefekkir⁸³⁷ öyle kaldım. Karşımda Bekir'in de saniyeden saniyeye benzi daha ziyade atıyordu. Teveccühe varır gibi ellerini göğsü üzerine kavuşturarak:

— Beyefendi, kıyamet kopacağını anladım... Kaç saat sonra öleceğiz? Abdest alıp hazırlanalım, dedi.

Yine saate baktım. Alafranga yediyi yirmi geçiyor. Hesap ettim.

Müthiş Bilâ'nın arza sukutuna 9 saat 26 dakika 17 saniye kalmış olduğunu söyleyince ağlayarak:

⁸³⁰ mütehalif: değişken

⁸³¹ sürat katarı: ekspres tren

⁸³² mevkî-i kamerî: ay istasyonu

⁸³³ teşdid-i sürat eylemek: hızını arttırmak

⁸³⁴ müşabih: benzer

⁸³⁵ nispet-i sukut: düşüş oranı

⁸³⁶ bade-ez-zuhur: öğleden sonra

⁸³⁷ mütefekkir: düşünceli

— Helâlleşmek lâzım gelen birçok kimseler var. Şimdi ben onları nerede bulayım? Çoluk çocuğuma da hasret gideceğim... telehhüfünde⁸³⁸ bulunan Bekir'e:

— Sus zihnimi karıştıрма, dedim. Alt taraftaki tafsilât-ı mühey-yicenin⁸³⁹ kıraatine⁸⁴⁰ devam ettim:

‘İstikamet-ı sukut, Bahr-i Muhit-i Atlasî’nin⁸⁴¹ şarken Afrika ve Avrupa, şimalen İzlanda, Grönland, garben Amerika-yı şimalinin kısm-ı cenubîsi ve Amerika-yı cenubînin kısm-ı şimalîsi ve cenumben Senroş ile Gine arasında teşekkül eden havza-i bahre doğrudur. Nokta-i temas hemen medar-ı seretan⁸⁴² üzerinde bulunacaktır. Tulen⁸⁴³ bir kutuptan diğerine uzanan Bahr-i Muhit-i Atlasî’nin arzı 3.500 ile 6.700 kilometro beyninde mütehaliftir. Binaenaleyh kutru 3.852 kilometro olmasına nazaran beyn-el-kutubeyn⁸⁴⁴ iki müsavi kısma kat edilmiş olsa Müthiş Bilâ balâda⁸⁴⁵ kaydettiğimiz havza-i Atlasî dahiline yuvasına geçirilen bir yüzük taşı gibi gelip oturacaktır.

Bu sadme-i hevlınakın⁸⁴⁶ tıraka-i kıyametnümasını⁸⁴⁷ istima edecek dimağlar humbara⁸⁴⁸ gibi birer birer patlar, dağılır. Bu semavî güllenin önünden tutuşarak kaçır. Havanın hararetinden, tazyikinden zaten oralarda sağ kalan olmaz ki bu patırtıyı istimaya vakit kalsın.

Bahr-i Muhit-i Atlasîye’nin en derin mahalleri 8.340 metro ve Müthiş Bilâ’nın kutru ise 3.852 kilometro olduğundan suya gire-

⁸³⁸ telehhüf: sızlanma

⁸³⁹ tafsilât-ı mühey-yice: heyecan verici açıklamalar

⁸⁴⁰ kıraat: okuma

⁸⁴¹ Bahr-i Muhit-i Atlasî: Atlas Okyanusu

⁸⁴² medar-ı seretan: yengeç dönencesi

⁸⁴³ tulen: boylamasına

⁸⁴⁴ beyn-el-kutubeyn: kutuplar arası

⁸⁴⁵ balâ: yukarı, üst

⁸⁴⁶ sadme-i hevlınak: korkunç çarpma

⁸⁴⁷ tıraka-i kıyametnüma: kıyamet gibi gürültü

⁸⁴⁸ humbara: bir çeşit bomba

cek kavs veterinin⁸⁴⁹ sehmi⁸⁵⁰ tul-i kutr⁸⁵¹ olan 3.852.000 metroda ancak 8.340 miktarını irae edecektir⁸⁵² ki bu nispet derununda 8-9 milimetro sehninde⁸⁵³ su bulunan bir havuza 3.852 milimetro yani 3 metro 8 desimetro 5 santimetro 2 milimetro kutrunda kürevî bir cisim atmakla irae edilebilir. Fakat bir farz-ı muhal⁸⁵⁴ olarak kaşr-ı arzın⁸⁵⁵ bu sadmeye mukavemeti⁸⁵⁶ kabul edilse o an-ı sukut bahr-i muhit suları semaya öyle bir feveranla⁸⁵⁷ atılacaktır ki altmış kilometro kadar hava-yı nesimî tabakasını bularak bütün sevhili yüzlerce kilometro dahillere kadar bir umman hâline getirecektir. Bu şelale-i azimenin sukutuna maruz olan kıtat-ı arzda⁸⁵⁸ ne bir insan kalacak ne bir memleketten nişane. Akur⁸⁵⁹ bir deniz her şeyi silip süpürüp yutacak. Avrupa-yı garbî en ziyade hasara uğrayacak kıtat miyanında bulunuyor. İspanya, Fransa, İngiltere, İtalya ta Rusya'ya kadar bu memaliğin⁸⁶⁰ hepsi gark olacak⁸⁶¹. Bahr-i Sefî'te⁸⁶² Marmara, Bahr-i Siyah birleşerek yekpare bir umman hâlini alacaktır.'

Bu satırları okuyunca benim de vücudumu hafif bir raşe kapladı. Dudaklarımın titrediğini gören Bekir sordu:

— Artık bu dünyadan ümit yok mu? Mutlak batacak mıyız?

— Dünyanın her tarafı batmayacak. Her tarafı sular kaplayarak İstanbul deniz altında kalacaktı.

⁸⁴⁹ kavs veteri: yay kışı

⁸⁵⁰ sehmi: kışı tepe noktası arasındaki mesafe

⁸⁵¹ tavl-i kutr: çap uzunluğu

⁸⁵² irae etmek: göstermek

⁸⁵³ sehn: kalınlık

⁸⁵⁴ farz-ı muhal: örnek olarak

⁸⁵⁵ kaşr-ı arz: dünyanın kabuğu

⁸⁵⁶ mukavemet: dayanmak

⁸⁵⁷ feveran: fıskırma

⁸⁵⁸ kıtat-ı arz: kıtalar

⁸⁵⁹ akur: yırtıcı

⁸⁶⁰ memalik: memleketler

⁸⁶¹ gark olmak: boğulmak

⁸⁶² Bahr-i Sefî: Akdeniz

— Öyleyse beyefendi ne duruyoruz? Dünyanın batmayacak yerlerine kaçalım.

— Onu ben de düşündüm ama mümkün değil Bekir.

— Neden beyefendi, neden?

— Çünkü Bahr-i Muhit-i Atlasî'nin bu hücumundan vuku bulacak dehşetli fırtınalardan filan biraz kurtulabilmek için Avustralya'ya hiç olmazsa Aksa-yı Şark'a⁸⁶³ doğru kaçmak lâzım geliyor. Oralarının buraya ne kadar günlük yol olduğunu biliyor musun? Hâlbuki firar edebilmek için önümüzde dokuz saatten ziyade bir zaman yok. Bu müddet zarfında insan İzmir'e bile gidemez.

Bekir iki çenesi birbirine çarparak:

— Öyleyse ne yapacağız efendim?

— Ne yapılır? İki elimizi kavuşturup boynumuzu bükerek felâketin vüruduna intizar edeceğiz. Başka çare var mı?

— Aman efendim durmayalım. Haydarpaşa'dan trene binip hiç olmazsa... hiç olmazsa Eskişehir'e, Konya'ya doğru kaçalım. Oraları denizden uzaktır. Belki kurtuluruz.

Bekir'in bu tufulâne⁸⁶⁴ reyine karşı acı acı tebessüm ettim. O zavallının nazarında Aksa-yı Şark'la Konya'nın mevkien pek farkı yoktu.

Bekir'e ihtiyat⁸⁶⁵ tavsiyesine lüzum görerek dedim ki:

— Telâş etme. İçeride kadınlar bir şey duymasınlar. Ne felâket vukua gelecekte birdenbire olsun bitsin. Hepimiz bir anda ölürüz gider. Keşke bizim de bir şeyden haberimiz olmasaydı. Şimdi bu üzüntüyü, bu çarpıntıyı çekmezdik.

Bekir ağlayarak:

— Beyefendi ben ölmeye öyle kolay kolay razı olamam. Elbette düşünüp bunun bir çaresini bulmaya çalışacağım.

⁸⁶³ Aksa-yı Şark: Uzakdoğu

⁸⁶⁴ tufulâne: çocukça

⁸⁶⁵ ihtiyat: ölçülü davranma, sakınma

— Haydi karşımdan aptal herif. Bu kadar ulemanın, bu kadar hükümdarların, bu kadar milyonerlerin bir halas yolu bulamadıkları bir afete karşı sen ne çare keşfedeceksin?

— Efendim böyle tehlikeli zamanlarda hayat korkusuyla en budala kimseler bile Eflatun kesilirler. Elbette ben de kendi kafama göre bir yol keşfederim. (Gözlerini bana dikip parmaklarının ucuyla acele acele birkaç defa ensesini kaşıyarak) Beyefendi aklıma münasip bir tedbir geldi.

— Nedir?

— Mesela bahçeye büyük bir sandal hazırlasak... Buralara su bastığı vakit içine girer otururuz. Fena mı olur? Bu suretle ölümden bir adım kaçmış oluruz.

— Bekir, böyle yüksek mevkiler su altında kalmak için kim bilir ne tufanlar ne fırtınalar kopacak? Hiçbir sandal parçasıyla o kıyametten kurtulmak mümkün olur mu?

— Beyefendi böyle bir ihtiyatta bulunsak bunun bize bir faydası olmazsa bir zararı da dokunmaz. Beş on lirayı sokağa atmış oluruz. Zaten birkaç saate kadar bütün varımızı bırakıp telef olacak değil miyiz? Hiç olmazsa bu hazırlık bize ufak bir teselli olur. Kalbimize biraz kuvvet verir.

Bekir'e istediği parayı vererek:

— Haydi git bir sandal tedarik et. Fakat şimdi herkes bizim gibi düşünmeye yani bu suretle halas-ı nefse hazırlanıyorsa sen aşağıda sandal değil a bir kırık tekne bile bulamazsın.

— Bizim ahali böyle şeylerde çarçabuk aklını başına toplayamaz. Onlar son kerteye gelmedikçe yani sular yangın kulesine kadar varmadıkça kayık sandal tedarik etmeyi düşünemezler... Her şeyde... her şeyde yumurta kapıya geldikten sonra çare ararlar. Bazı Hızır İlyas günlerinde⁸⁶⁶ arabalar üç dört mecidiyeye mesire giderken tutmayıp da iki liraya çıktıktan sonra kiralayanları bilmez

⁸⁶⁶ Hızır İlyas günleri: Hıdrellez

misiniz? Odunun çekisi yirmi kuruşayken almazlar da karlar yağdıktan, otuz beşi geçtikten sonra alırlar. Kömür de öyle soğan da öyle her şey öyle...

— Bekir nafiye telâş ediyorsun. Bu Müthiş Bilâ felâketinden kurtulacağımızı muhal olarak farz etsen bile arkasından dokuz on saat sonra Haley'in kuyruğu belâsı var.

— Beyefendi elbette ona da bir çare düşünürüz. Böyle büyük felâket zamanlarında en okumuş, en akıllı adamların bilgileri bir para etmez de benim gibi en cahil adamlar ne işler becerirler.

— Haydi haydi git... Sandal mı alacaksın mavna mı ne alacak-san al...

Bekir çıktı. Gazetenin mabadını⁸⁶⁷ mütalaaya⁸⁶⁸ giriştim. Müt-hiş Bilâ'nın hîn-i sukutunda küre-i arzın tebdil-i muharrek⁸⁶⁹ ey-lemesi ihtimâlâtından, buna müteferri⁸⁷⁰ bin türlü nazariyelerden bahis olunuyordu. Hakikate derece-i mutabakatı⁸⁷¹ meşkûk bu ucu bucağı gelmez sözleri okudukça en âlim, en mütefennin kimselerin böyle nazik anlarda birer ahmak kesilecekleri hakkındaki Bekir'in nazariyesini kabul edeceğim geldi. Sade fen namına birçok lakırdı söyleniyordu. Fakat Bekir'in bir sandal hazırlaması kabilinden en ufak bir çare-i halas⁸⁷² tavsiyesi olsun görüp okuyamadım.

Müthiş Bilâ Bahr-i Muhit-i Atlasî'nin o haber verilen kısmı-na düşüp oturduktan, bu müsademenin husûle getireceği tufanları, afetleri geçirdikten sonra bu dünyada sağ kalan insanlar ne harikalar, ne garibeler görecekler, fûnun ne büyük istifadeler edecekti. Çünkü bu yaşadığımız âlemin üzerine diğer bir âlem ilâve edilmiş olacaktı. Kaplarına sığmayan bu şimdiki zaman insanları bu yeni dünyanın üzerine çıkmak için kim bilir ne gibi vesait-i suudiye⁸⁷³ icat edecek-

⁸⁶⁷ mabat: devam

⁸⁶⁸ mütalaa: inceleme

⁸⁶⁹ tebdil-i muharrek: yörüngeden çıkma

⁸⁷⁰ müteferri: ek olarak

⁸⁷¹ derece-i mutabakat: uygunluk derecesi

⁸⁷² çare-i halas: kurtuluş çaresi

⁸⁷³ vesait-i suudiye: yükselme araçları

lerdi? Evvelâ balonlarla, tayyarelerle çıkılacak, yavaş yavaş dışlı şimendiferler⁸⁷⁴ yapılacak. 3.852 kilometroluk bir irtifaya çıkılacaktır. Arzımızın son tabakat-ı havaiyesinden⁸⁷⁵ sonra Müthiş Bilâ'nın yukarılarında teneffüse salih⁸⁷⁶ hava yoksa bu yeni dünya seyyahını denizlerin altında işleyen amelenin giydikleri gibi iskafandra dedikleri o koca kafalı camdan gözlü kisvelere girip kendilerine aşâğıdan hortumlarla hava verile verile öyle suud edeceklerdi.

Bu âlem-i munzamda⁸⁷⁷ lâtif iklimler, kıymetli madenler keşfedildiği takdirde milletler arasında yine senin benim kavgaları çıkarak ne muharebeler olacak, yine ne kanlar dökülecektir. Şu eski dünyayı aralarında bir türlü adilâne paylaşamayan insanlar bu yenisini için büsbütün çıldıracaklardı... Yahut Müthiş Bilâ'da meskûn⁸⁷⁸ ise dünyalarına vatanlarına hücum eden arzîleri⁸⁷⁹ içeri sokmamak için Bilâlîliler müdafaat-ı şedidede⁸⁸⁰ bulunacaklardı. Binaenaleyh diğer bir âlemin usûl-i harbiye⁸⁸¹, benî nevlerini⁸⁸² öldürmek azmiyle icat ettikleri alât ve edevat-ı imhaiyesi⁸⁸³ görülecek ve her devletin erkân-ı harbiyesi⁸⁸⁴ bu yeni muharebeden şayan-ı emsâl⁸⁸⁵ birçok nikat-ı mühimme⁸⁸⁶ bularak harp kitaplarına kayd u ithal edeceklerdi⁸⁸⁷.

Bu Bilânîler⁸⁸⁸ arzılılara galip gelecek bir mahiyette iseler o zaman bütün Avrupa vaktiyle Roma'nın barbar istilâsına uğramasın-

⁸⁷⁴ şimendifer: tren

⁸⁷⁵ tabakat-ı havaiye: atmosfer tabakaları

⁸⁷⁶ salih: elverişli

⁸⁷⁷ âlem-i munzam: ilave yeni dünya

⁸⁷⁸ meskûn: ikâmet ediyor olmak

⁸⁷⁹ arzîler: Dünyalılar

⁸⁸⁰ müdafaat-ı şedide: şiddetli savunmalar

⁸⁸¹ usûl-i harbiye: savaş usûlleri

⁸⁸² benî nevleri: kendi türünden olanlar

⁸⁸³ edevat-ı imhaiye: imha gereçleri

⁸⁸⁴ erkân-ı harbiye: ordu, genelkurmay

⁸⁸⁵ şayan-ı emsâl: örnek alınacak

⁸⁸⁶ nikat-ı mühimme: önemli noktalar

⁸⁸⁷ kayd u ithal etmek: eklemek

⁸⁸⁸ Bilânî: Bilâlîliler

dan daha müthiş bir afete düşer olacağından artık Avrupa devletleri arasındaki ittifak-ı müselles⁸⁸⁹, ittifak-ı müsenna⁸⁹⁰ nevinden ihtiyatlar bilüzum görülerek bu belâ-yı umumîye karşı gelebilmek için bütün devletler, Fransızlarla Almanlar, İngilizlerle Ruslar cümleten ittihad⁸⁹¹ ve Balkan hükûmetleri müctemien⁸⁹² uhuvvetkârane⁸⁹³ harekâta mecbur kalacaklar. Avrupa siyasetinde ilk ve belki de son defa olarak selâmet-i umumiyenin⁸⁹⁴ ittihad-ı umumiyyede⁸⁹⁵ olacağı hakikatı entrikasızca teslim ve kabul olunmak harikası görülecekti.

İrfan Bey hayli uzayan konferansını burada kesti. Çünkü bahsin sonlarından hanımların çoğu bir şey anlayamayarak uyuyakalmışlar, oradan buradan ufak çocuklar vızıldamaya başlamışlardı. Uyuşanların, dalanların uykularını açmak, dinleyenlerin yorgunluklarını gidermek için hanımlara kahveler, çaylar, bisküviler, pastalar, şekerlemeler tevzi edildi. Yine çeneler açıldı. Sofanın içi uğultuyla doldu. Kadınlar için sükût yorgunluk, söylemek dinlenmektir.

İrfan Bey'in kadınların ahvâl-i ruhiyelerine dair epeyce tetkikatı vardı. Daha yedi sekiz yaşında bir çocukken validesiyle birlikte mahalle camiine vaaz dinlemeye gittikleri vakit Vaiz Efendi meselâ kıssa-i Yusuf A.S.'yi anlatır. Fakat menkıbeyi itmam etmez⁸⁹⁶. Hazret-i Yusuf'u kuyuda bırakır. Bi'lfarz⁸⁹⁷ vaaz Aksaray'da Kara Mehmet Paşa Cami-i Şerifi'nde kuşluk zamanı veriliyorsa mabad-ı kıssayı⁸⁹⁸ öğleden sonra İyciler Camii'nde söyleyeceğini bi'l-be-

⁸⁸⁹ ittifak-ı müselles: üçlü ittifak

⁸⁹⁰ ittifak-ı müsenna: ikili ittifak

⁸⁹¹ ittihad: birleşme

⁸⁹² müctemien: hep beraber

⁸⁹³ uhuvvetkârane: kardeşçesine

⁸⁹⁴ selâmet-i umumiye: herkesin kurtuluşu

⁸⁹⁵ ittihad-ı umumiye: herkesin birleşmesi

⁸⁹⁶ itmam etmek: tamamlamak

⁸⁹⁷ bi'l-farz: sözgelimi

⁸⁹⁸ mabad-ı kıssa: kıssanın devamı

yan⁸⁹⁹ kürsüden iner. Bahis pek meraklı bir noktada bırakıldığı için bütün o kadın cemaati Şeyh Efendi'nin arkasından ayrılmaz diğer camiye kadar giderlerdi.

İrfan Bey bu dakikayı⁹⁰⁰ bildiğinden o kahve, çay, şerbet sohbeti esnasında hanımlardan her birinin müdrikeleri⁹⁰¹ nispetinde konferanstan peyda edebildikleri istifade-i fikriyeleri⁹⁰² yekdiğerine doya doya tafsîl ve izah edebilmeleri için uzun bir vakt sükût etti. Kadınlar birbirlerine neler söylemiyorlardı neler! Müthiş Bilâ'nın adını derhâl Koca Belâ koydular. Bu belânın dünyamıza ayın son çarşambasında çarpacağını keşfe kadar vardılar. Kimi bunun evvelâ Yedi Kule'ye düşeceğini, kimi Anadolu Hisarı'na çarpacağını, kimi Kalpakçılarbaşı'na ineceğini söylüyordu.

İrfan, kadınların istihraçlarına, bu coşkunluklarına bol bol müsaade ettikten sonra der ki:

— Hanımefendiler! Affedersiniz epeyce başınızı ağrıttım. Bugün bu kadar kâfi. Bir hafta sonra teşrif ederseniz bir ikinci konferansta rüyamın yani bahsin mabadını itmam edeceğim. Müthiş Bilâ'nın dünyaya nasıl çarptığını, İstanbul'un ne suretle sular altında kaldığını, küre-i arzın Haley'in kuyruğu içinden geçerken ne gibi hadisat-ı elemiyeye sebep olduğunu mükemmelen anlatacağım. Hem artık kuyruklu yıldız bütün tafsîlâtıyla rüyet edilmekte olduğundan bir hafta zarfında bu bapta tetkikat-ı mühimmeyi⁹⁰³ havi⁹⁰⁴ Avrupa'dan vürut edecek kütüb, ceraid ve resail-i mahsusa⁹⁰⁵ yardımıyla hayliden hayli tevsî-i malûmat etmiş⁹⁰⁶ bulunacağız. Binaenaleyh bir hafta sonra bu bahse dair sözlerimizin arasındaki meçhullerin azalıp malûmların çoğalacağını memul ederim⁹⁰⁷.

⁸⁹⁹ bi'l-beyan: beyan ederek

⁹⁰⁰ dakika: usûl, nükte

⁹⁰¹ müdrike: anlayış gücü

⁹⁰² istifade-i fikriye: faydalı görüşler

⁹⁰³ tetkikat-ı mühimme: önemli incelemeler

⁹⁰⁴ havi: içeren

⁹⁰⁵ resail-i mahsusa: konuyla ilgili dergiler

⁹⁰⁶ tevsî-i malûmat etmek: daha geniş bilgiye sahip olmak

⁹⁰⁷ memul etmek: ümit etmek

Bir hafta sonra verilecek konferansta yine cümleten toplanmak kararıyla o gün hanımlar dağılırlar.

6

Birkaç gün geçer. İrfan, kalemde oturmaktayken odacı gelir. Dışarda siyah çarşafli yüzü peçeli bir kadının kendisini görmek istediğini haber verir. İstiğrapla odadan çıkar. Fi'l-hakika⁹⁰⁸ koridorun loşluğu içinde sımsıkı örtülü fakat temiz kıyafetli bir hanımın durduğunu görür. Sebeb-i ziyaretini sual eder. Kadın cevap olarak bir zarf uzatır. Bilâtekellüm döner gider. İrfan'ın merakı artar. Bir köşeye çekilir. Zarfı yırtar. İçinden şu mektup çıkar:

'Beyefendi!

Kuyruğu içinden Mayıs'ın beşinci gününün sonu ve altıncı Perşembe sabahı mürur edeceğimiz haber verilen Haley yıldızı beni meraktan öldürüyor. Fakat bu merakımı sırf büyük bir korku eseri zannetmeyiniz. Nasıl olacak? İşte bunu görmek istiyorum. Kalbimde bir korku helecanı var. İnkâr etmem. Lâkin merakla karışık tatlı bir korku... Feza içinde iki âlem gümmü diye birbiriyle nasıl müsademe eder? Aman Yarabbi görülecek şey! Bakınız bakınız daha şimdiden içime helecanlar geliyor. Bir şeyler oluyorum. Şimdi bu haber verilen tarihte biz Haley'in o saçaklı, o pırıl pırıl, o pür ihtişam damen-i nuranîsi⁹⁰⁹ arasından geçecek miyiz? Aman ne şehrayin⁹¹⁰! Bayılırım. Gel keyfim gel... Oh oh ne safa, ne eğlence... En şaşaadar⁹¹¹ şuara kalemlerinin tasvirinden aciz kalacakları bir manzara-i ulviyeyi herkes davetsiz, duhuliyesiz seyredecek. İşte müsavata bir misâl... İlân-ı meşrutiyetimizden beri uhuvvet, müsavat var diye bar bar bağırıyoruz. Lâkin en adi bir temaşa⁹¹² için gelenlerden beşer onar kuruş alıyorlar. Bu parayı veremeyen oyunu seyredemiyor.

⁹⁰⁸ fi'l-hakika: gerçekten

⁹⁰⁹ damen-i nuranî: parlak etek

⁹¹⁰ şehrayin: şenlik

⁹¹¹ şaşaadar: görkemli

⁹¹² temaşa: gösteri

Beş kuruşun temin ettiği bir tefevvuku⁹¹³ en muaddiletperver⁹¹⁴ kanunlar bahşedemiyor. Öyle büyük günlerde mesela gelecek 10 Temmuz yevm-i mübeccelinde⁹¹⁵ fukara için de bedava oyunlar tertip edilse ne olur? 10 Temmuz dedim de gördünüz mü 6 Mayıs'ı unuttum. Kadın aklı bu efendim, affediniz. İşte o günde ne olacaksa zengin fukara hep beraber olacak.

Ben ne kadar garabetperver⁹¹⁶ bir kızım bilseniz! Ben ispor delisiyim. Ah ne yapayım ki Cenab-ı Hak beni kadın yaratmış.

Alp Dağlarına gidenleri, Mont Blanc'a çıkanları, Mısır'da ehramları⁹¹⁷ gezenleri, Baalbek Harabeleri'nde dolaşanları, balonlara binenleri, tayyarelerle uçanları gazetelerde okudukça ne kadar imrendiğimi size tarif edemem. Birkaç ay evvel şehrimizde kazazede olan Mösyö Bleribo'nun Tatavla'da bir haneye çarpan tayyaresi içinde ben de bulunmadığıma ne kadar teessüf ettim bilseniz. Bu sözlerime gülmeyiniz rica ederim beyefendi. Ben yalan sevmem. Kendimi olduğum gibi yazıyorum. Ben tabiatta bir Türk kıızı bulunabileceğine belki ihtimâl vermezsiniz. Fakat sizi temin ederim ki ben varım, mevcutum. Hem de böyle tavsif ettiğim⁹¹⁸ gibiyim.

Ah ah hep dertlerimi bu mektubumda size anlatmak istemem. Belki sonra hiffetime⁹¹⁹ hükmedersiniz. Bu kadar ispor meraklısı olup da nereyi gezdiğim var? Hele o kapanık kış günlerinde evde patlarım alimallah... Evde piyanom var, mandolinim var, udum var; kitaplarım, nakış işler makinelerim, her şeyim var. Fakat bazen o kadar sıkılırım ki bunların hepsini pencereden bahçeye atacağım gelir. Of her gün dan dan piyano, tımbır tımbır ut, tıkr tıkr makine... Usandım bittim illallah artık.

⁹¹³ tefevvuk: üstünlük

⁹¹⁴ muaddiletperver: adalet gözeten

⁹¹⁵ yevm-i mübeccel: büyük, önemli gün

⁹¹⁶ garabetperver: acayipliklerden hoşlanan

⁹¹⁷ ehram: piramit

⁹¹⁸ tavsif etmek: nitelikleri saymak

⁹¹⁹ hiffet: hafiflik

Annemden izin isterim. Sokağa gönder diye yalvarırım. Gönlü olursa yanıma dadımı, lâlâmı katar; yüzüüm sımsıkı kapalı olarak Beyazıt'a kadar gönderir. Şöyle bir lamelif çevirip⁹²⁰ eve döneriz. Lâlâm var dediğime gülmeyiniz sakın. Ne saf adamdır bilseniz. Elinde büyüdüm. Pederim kadar severim. Fakat o da insafsızdır. Geçenlerde yine Beyazıt'a kadar çıktık. "Kumkapı'ya inelim, Makri köyüne gidip gelme birer bilet alalım, az buçuk kırları dolaşalım, annem nerden duyacak..." diye o kadar yalvardım. Kandırmak ka-bil olmadı.

Sokağa çıkmak için izin alamadığım günlerdeki hâlimi sormayınız artık. O bizim kapanık, yosunlu bahçemizde ağabeyimin bisikleti elimden neler çeker! Kendimi de onu da bir duvardan bir duvara çarparak altımda güya bir küheylân⁹²¹ varmış gibi adeta mane⁹²² yaparım. Ondan da bıktım mı ağaçlara salıncak kurarım. Bütün hıncımı onlardan alırım. Kayısı olsun, armut olsun bütün bu benden yaşlı ağaçların sakatlamadık kolunu, dalını bırakmam. Sıklet-i derunumu⁹²³ bu suretle de defedemezsem ne yaparım bilir misiniz? Söz aramızda aman kimse duymasın. Usulcacık yükün⁹²⁴ içinden tavan arasına sıvışırım. Çatı kapağını açarım. Dama çıkarım. Oh oh bütün İstanbul, tek mil denizler ta adalara kadar ayak altında... Orada geniş geniş nefesler alıp biraz ferahlarım. Birkaç ay evvel muazzip⁹²⁵ komşulardan biri beni damda görmüş, anneme söylemiş. Aman Rabb'im işitmediğim lakırdı kalmadı. Meğerse bir kız için dama çıkmak pek ayıpmış. Bu memlekette kızlar için ayıp olmayan ne var acaba?

Dama çıkınca aklıma şey gelir. Hani ya Zuhurî⁹²⁶ oyununda Pişekâr kaplamasız paravanaya benzeyen o parmaklıktan evin tıkırrr-

⁹²⁰ lamelif çevirmek: etrafı dolaşıp geri gelmek

⁹²¹ küheylân: arap atı

⁹²² mane: binicilik gösterisi

⁹²³ sıklet-i derun: iç sıkıntısı

⁹²⁴ yük: eşya

⁹²⁵ muazzip: dedikoducu

⁹²⁶ zuhurî: ortaoyunu

rrr diye şakşağıyla kapısını açtıktan sonra hanımlar birer iskemleye basarak güya üst kata çıkmış olurlar da “A a a Samatya’da şimen-difer bir adam çiğnedi. Aman içim fena oldu.” tarzında yaygaraya başlarlar. İşte bunu tahattürle gülerim. Beybabam beni çok sever. Beni bu dama çıkmak âdetinden vazgeçiremedikleri için şimdi ta damın üstüne dört tarafı pencereli bir cihannüma⁹²⁷ inşa ettiriyorlar. Ne isabet, ne isabet oluyor biliyor musunuz? Burası bana Haley yıldızını tetkik etmek için rasathane hizmetini görecek. Ya beyim astronomiyle yalnız siz erkekler mi iştigal edersiniz? Evimizin içinde büyük küçük ne kadar dürbün varsa rasathaneme çıkaracağım. Observasyona⁹²⁸ koyulacağım. Tarassudatımı⁹²⁹ size mektupla arz ederim inşallah. Yalan, yalan... Böyle atıp tuttuğuma aldanıp da beni bir şey biliyor zannetmeyiniz. Ben bir yıldızın mevki-i semavisini⁹³⁰ bile ölçüp tayin edemem. Alât edevat nerede? Büyükbabamdan kalma uzun bir dürbün, ağabeyimin çiftesiyle gökyüzü mü tarassut⁹³¹ olunur! Fakat Haley hakkındaki merakım pek ziyade. Buna dair hususî malûmat almak için bu mektubu yazmaya cüret ettim. Lâkin bu cüretimi bir ben bilmeliyim bir de siz. Ha, gerçek unuttum. Bir de bu mektubu size getiren kadın. Çünkü peder ü validem sonra bana çok kızarlar. Kim bilir neler olur? Ne kıyametler kopar? Gazetelere yazı göndermeme bile müsaade etmiyorlar. “Bana bir şey yazdırtmadıktan sonra beni niye okuttunuz? Âlemin kızları yazıyorlar bir şey olmuyor da ben yazarsam mı ayıp olacak?” diye çok rica ediyorum. “Hayır olmaz, hayır olmaz. Sana sahip olacak adam müsaade ederse o zaman yazarsın.” cevabını veriyorlar. İşitiyor musunuz? Bana sahip olacak o adam... Of şimdiden bu adamı hiç sevmiyorum. Çünkü daha adını bilmeden, yüzünü görmeden bu adamın arzusu-na, emrine tabi bulunuyorum. Babamın sehabetinden⁹³² çıkıp onun

⁹²⁷ cihannüma: evin çatı katında etrafı seyredebilmek için yapılan kule bölümü

⁹²⁸ observasyon: gözlem

⁹²⁹ tarassutat: gözlemler

⁹³⁰ mevki-i semavi: gökyüzündeki konum

⁹³¹ tarassut: gözlemlemek

⁹³² sehabet: sahiplenme, koruma

nüfuzu altına mı gireceğim? Bu talib-i müstakbelimden⁹³³ büyük bir intikam almak istiyorum. Biliyor musunuz nasıl? Bir gün yeldirme mi giyip ağabeyimin bisikletiyle bizim evin ahır kapısından dışarı fırladıktan sonra Samatya'ya doğru demir yolunu bir tuttursam iş olur biter. Bu kadın kim diye hüviyetimi tetkik ederler. Kimin kızı olduğum anlaşılınca beni almaya bir fert cesaret edemez. Ne kadar melek haslet⁹³⁴ bir kız olursan ol... Alâ mele-in-nas⁹³⁵ bir kere bisiklete binmek âlemi senden tenfire⁹³⁶ kifayet ediyor. Aman Yarabbi ne memleket, ne betiz...⁹³⁷

Beyefendi size böyle serbest serbest mektup yazışımın beni terbiyesiz, bilhusus iffetsiz bir kız zannetmeyiniz. Ben pek safım, herkesi de öyle sanırım. Beni biraz okutup yazdırdılar. Fakat insafsızlar bu sermaye-i tahsilimi⁹³⁸ istimalle hiç meydan vermiyorlar. Ben de diğer emsâlim gibi gazetelere makale, hele ah ah kadınlığa ait müfit mevzulara dair mini mini, süslü süslü kitaplar yazmak istiyorum. Böyle bir kitap kabı üzerinde acaba muharriri xxx Hanım ismini görmek nasip olacak mı? Ay aman affedersiniz. Müellifler isimlerinin yanına böyle bey yahut hanım gibi elkap⁹³⁹ koymazlar değil mi? Kusuruma bakmayınız acemilik...

Gazetelerdeki nisvan aleyhindeki makalâtınızı⁹⁴⁰ gördüm. İşte kadın hasmı bir bey dedim. Bu mektubu yazmaya cesaret ettim. Beni bir kadın değil, kendiniz gibi bir erkek farz eylemenizi rica ederim. O suretle dost olabiliriz. Bakınız sizin kadın aleyhtarlığınıza ben kızmıyorum. Benim de erkeklerden şikâyetime siz gücenmeyiniz.

Sizden Haley hakkında malûmat isterim.

⁹³³ talib-i müstakbel: gelecekteki talip

⁹³⁴ melek haslet: melek gibi

⁹³⁵ alâ mele-in-nas: herkesin önünde

⁹³⁶ tenfir: nefret etme

⁹³⁷ betiz: budalalık

⁹³⁸ sermaye-i tahsil: bilgi birikimi

⁹³⁹ elkap: unvanlar

⁹⁴⁰ makalât: makeleler

Size bu mektubu getiren kadın birkaç gün sonra cevap almaya gelecektir. Sizden büyük ama büyük bir ricam var.

Benim kim olduğumu tahkike kıyam etmeyiniz⁹⁴¹. Zaten bu hususta tedabir-i mümkün⁹⁴² ittihazından⁹⁴³ geri durmadım. Böyle bir tecessüse⁹⁴⁴ kalksanız da beyhude yorulursunuz zannederim.

Bu istirahatımın hilâfında ısrar ederseniz sizinle dostluğu kata⁹⁴⁵ mecbur olurum. Sonra karışmam ha. Deh, deh, deh, deh, deh...

İmza

Kadın Doğduğuna Meyus Bir Zavallı'

Kadın adavetkârı⁹⁴⁶ İrfan Bey, mektubu okurken o kadar yumuşadı ki iki defa üç defa kıraate doyamadı. Nisvana karşı o güne kadar olan husumet-i şedidesi onlardan lâıkiyla yüz bulamadığından mütevellit olduğunu anladı. O yazıların her satırında belki her kelimesinde nakabil-i tarif bir cazibe, müsahhir⁹⁴⁷ bir tesir buluyor, derin, ulvî bir şiir okur gibi istiğraklar⁹⁴⁸ içinde kalıyordu.

Bu mektuba birdenbire niçin böyle kapılmış olduğunu tahlile, tefekküre girişmek istedi. Hiç tanımadığı bir erkeğe bu kadar serbest bir lisanla mektup yazan bir kızın hüviyet-i nisviyesi⁹⁴⁹ pek de şayan-ı emniyet⁹⁵⁰ olmayabileceğini düşündü. Bakalım yazdığı şeyler hep doğru muydu? Bu kalem böyle bir şeyi ilk defa yazmı-şa benzemiyordu. Mektup usta işiydi. Safvet-i adaba bürünmüş o cümleler içinde ne muğfilâne⁹⁵¹ sözler vardı. Hele mektubun so-

⁹⁴¹ kıyam etmek: kalkışmak

⁹⁴² tedabir-i mümkün: muhtemel tedbirler

⁹⁴³ ittihaz: alma

⁹⁴⁴ tecessüs: soruşturma

⁹⁴⁵ kat: bitirme, kesme

⁹⁴⁶ adavetkâr: düşman

⁹⁴⁷ müsahhir: ele geçiren

⁹⁴⁸ istiğrak: dalma, dalgınlık

⁹⁴⁹ hüviyet-i nisviye: kadınlık kimliği

⁹⁵⁰ şayan-ı emniyet: güvenilir

⁹⁵¹ muğfilâne: aldatıcı

nundaki “Haley yıldızına dair sizden malûmat isterim. Yine o kadın birkaç gün sonra sizden cevap almaya gelecektir.” kaydı bu hanım kızın İrfan’la bir mükâtebe⁹⁵² kapısı açmak istediğine hiç şüphe bırakmıyordu. Ya hele intihadaki⁹⁵³ o deh deh deh deh deh tehdit-i latif-i tufulânesi⁹⁵⁴ ketm-i hüviyet⁹⁵⁵ hakkında hem kaçmak hem davul çalmak kabilinden bir şaka daha doğrusu “Hakkımda tahkikat icrasından seni menederim. Fakat bu ricamı dinlemezsene o da pek umurumda değil.” demek değil miydi? İlk mektupta bu ne teklifsizlikti? Dama çıktığına kadar yazıyordu. Aman Yarabbi ne olursa olsun bu kız bütün o serbest, şuh, şen sözleriyle İrfan’ın kadınlık namına o güne kadar perestişe şayan olmak için zihninde tasavvur edebileceği bir timsâl-i bimisâl⁹⁵⁶ değil miydi? Zihnini meylden kurtaramadığı bu su-i zanlarında İrfan’ın katiyen aldanmış olduğunu bir kuvve-i maneviye kendine ispat edivermiş olsa zavallı delikanlı ne kadar bahtiyar olacaktı, ne kadar!

Bunun bazı muazzipler tarafından kurulmuş bir tuzak olması ihtimâlini de düşündü. Yazıyı inceden inceye tetkit etti. Yazı kadın hattıydı. Bunda hiç şüphesi kalmadı. İfadelerinde bir erkek kadar cezalet⁹⁵⁷, kuvvet, şiddet, isabet-i fikir gösteren hanımlar meşhuttur. Fakat hat öyle değil. Yazıda hemen daima cins-i latife mahsus bir eser-i zaaf aman affediniz bir nezaket, ahlakça olan ıttıratsızlıklarına⁹⁵⁸ delâlet edecek bir ufak kaidesizlik olsun görülür. Bu hususta biraz meleke peyda edenler kadın yazısını ilk nazarda tanırırlar. Bu mesele yazıdan sahibinin evsafı hakkında istihracatta bulunmak usûlünü keşfe uğraşan zevatın cidden meşgul olmaları lâzım gelen bir cihet-i mühimmedir.

⁹⁵² mükâtebe: yazışma, haberleşme

⁹⁵³ intiha: son

⁹⁵⁴ tehdit-i lâtif-i tufulâne: hoş, çocukça tehdit

⁹⁵⁵ ketm-i hüviyet: kimliği gizleme

⁹⁵⁶ timsâl-i bimisâl: eşi benzeri olmayan örnek

⁹⁵⁷ cezalet: akıcı

⁹⁵⁸ ıttıratsızlık: bozukluk

Bu mektuptaki şuhluğuna nazaran İrfan muhibbe-i gaibesini⁹⁵⁹ gayet güzel, adeta binazir⁹⁶⁰ bir melâhat ve letafette bir kız olmak üzere tasavvur ediyordu. Onu kadınlığın dest-i sanatkârisiyle tezyin edilmiş⁹⁶¹ küçük bir odada, şık bir yazıhanenin önünde, sabahleyin mühmil bir tuvaletle eğildiği kâğıdın üzerine arada bir altın sarısı turreler⁹⁶² döküle döküle o mektubu tahrirle meşgul görüyor ve en mahir ressamların Viyerj⁹⁶³ tasvirinde göstermeye uğraştıkları zambak beyazlığındaki narin, nazik o eli hemen sinesi üzerine çekerek ateşli buselere gark etmek istiyordu. Görmeden âşık olmak... İrfan gibi romanesk tabiatlı bir genç için bu ne büyük bir bahtiyarlıktı. Gönlünün bu kadar süratle müstait-i iştiâl olduğunu bilmiyordu. Muhibbesinin hüviyet-i maddiye ve maneviyesine dair ufak bir şey keşfedebilmek için mektubu evirdi, çevirdi. Her kelimeden, her noktadan mana-yı muayyeni⁹⁶⁴ haricinde birer meal istihracına uğraştı. Düşündü, düşündü. Bu kız kendini nereden tanıyordu? Kadınlara konferans verdiği esnada bu küçük hanım da hazirun⁹⁶⁵ miyanında bulunmuş olmasın? Fakat mektupta konferanstan hiç bahsedilmemişti. “Bu da bir kurnazlık olmalı.” dedi.

İrfan o haftaki konferansını samiaları içinde şayan-ı perestiş böyle bir küçük hanım bulunması ihtimâline mebni, sansasyonel bir surette vermek istihzaratına⁹⁶⁶ başladı. Fakat şimdi her şeyden evvel bu mektuba güzel bir cevap hazırlamak lâzımdı. Hemen kaleminden çıktı. Köprüye indi. Vapurla Haydarpaşa’ya geçti. Tenha تنها kırlarda dolaşa dolaşa, ağaç altlarında, çayırıklarda otura otura kurşun kalemiyle şu müsveddeyi yaptı:

‘Hanımefendi...

⁹⁵⁹ muhibbe-i gaibe: gizli sevgili

⁹⁶⁰ binazir: benzersiz

⁹⁶¹ tezyin etmek: süslemek

⁹⁶² turre: saç lülesi

⁹⁶³ Viyerj: Meryem Ana

⁹⁶⁴ mana-yı muayyen: görünen anlam

⁹⁶⁵ hazirun: dinleyiciler

⁹⁶⁶ istihzarat: hazırlıklar

Hakkımda gösterdiğiniz teveccühe isbat-ı liyakat edebilmek için yazacak söz bulamıyorum. Bendenizi ne garip, ne müşkül fakat ne mesut bir hâle düşürdünüz. Şu anda kalbimden feveran edenleri hep yazsam of olmaz. Çünkü pek ileri varmış, müsaadenizi suis-timal etmiş, aramızda açılan şu gaibane, bahtiyarane münasebeti daha ilk hatvede⁹⁶⁷ tezelzüle⁹⁶⁸ uğratmış olurum... Size pek hakimane, pek ağır başlı, pek usluca bir cevap yazmak isterdim fakat bu mümkün değil...

İşte bakınız ağlıyorum. Niçin, niçin? Bu niçini izah biraz uzun sürer. Beni dinlemek için biraz sıkılmak lütfkârlığını diriğ etmez-siniz⁹⁶⁹ değil mi? Bugüne kadar hiçbir kadın tarafından sual-i alâ-muna⁹⁷⁰ tenezzül edilmeyen bu zavallı kalbimde müheyya-yı iştial⁹⁷¹ müterakim⁹⁷² öyle bir cevher-i sevda var ki işte bilmeden siz ona dokundunuz. Bu sevda tabirini affedersiniz. Kabahat bende değil... Bu coşan ben değilim, aşktır, tabiattır.

Mektubunuzda gösterdiğiniz safvete safvetle mukabele edeceğim. Olduğum gibi görüneceğim. Şimdiye kadar sevilmedim. Çok özendim fakat sanırım ki sevmedim. Yahut biraz öyle zannettiklerimin sonu olmadığını şimdi anlıyorum. Gençlerin kalplerini meşhun-ı saadet⁹⁷³ eden peri-i sevda benim gönlümde hiçbir vakit şekl-i hakikate⁹⁷⁴ temessül etmek lütfunu göstermedi. Daima daima hayâlet suretinde kaldı. İşte ben öyle oyalandım. Hep hayâller hayâller arkasından koştum. Hep gayr-ı mevcut afetler için ağladım. Bu hiçbir için o kadar yoruldum ki aşkı da inkâr edecek bir hâle geldim. Fakat siz onu işte şimdi gönlümde defaten şulebar ettiniz⁹⁷⁵. Siz diyorum. Bir muhatab-ı vefakâr bulduğuma sevinerek bütün alâmımı

⁹⁶⁷ hatve: adım

⁹⁶⁸ tezelzül: sarsıntı

⁹⁶⁹ diriğ etmek: esirgemek

⁹⁷⁰ sual-ı alâm: elemeleri sormak

⁹⁷¹ müheyya-yı iştial: parlamaya hazır

⁹⁷² müterakim: birikmiş

⁹⁷³ meşhun-ı saadet: saadetle doldurma

⁹⁷⁴ şekl-i hakikat: gerçek

⁹⁷⁵ şulebar etme: alevlendirme

dökmek istiyorum. Galiba yine aldaniyorum. Çünkü siz kimsiniz? Şu anda benim için yine muhteşem bir hayâlden başka bir şey değilsiniz. Elimde maddiyetinizin, mevcudiyetinizin vesikası yalnız bir mektup var. Bu kâğıt parçasından ben dilhahımca⁹⁷⁶ neler istihraç etmiyorum! İşte bunlar da hülya, bunlar da birer hayâl...

Bu keremnamenizde⁹⁷⁷ aşk ve sevdaya dair kelime-i vahide⁹⁷⁸ yok. Fakat galat-ı rüyete müptelâ bir zavallı gibi gönlümdeki ateşi orada görmeye çalışıyorum. Sizi ne dîlfirip suretlerde tasavvur ediyorum bilseniz... Feyz-i sevda⁹⁷⁹ muhayyilemi tezyine başladığı zamandan beri serir-i kalbimi⁹⁸⁰ işgal eden melike-i aşkımda⁹⁸¹ ne güzellikler tahayyül ediyorsam şimdi hep onları sizde görüyorum. Bu anda siz benim için bir hayâl fakat senelerden beri vahimemin⁹⁸² bütün kuva-yı sanatkârı⁹⁸³ ve bida-yı perestişiyle⁹⁸⁴ ibda ettiği ve bugün hakikate inkılap⁹⁸⁵ ümidini veren bir hayâl-i hüüsünsünüz. Kuvve-i icadiyem⁹⁸⁶ sizi Venüslerden en ilahî şuara ve ressamların semada pembe bulutlar ortasında, arzda müzehher vadiler, derelerde güller, yaseminler arasında nilüferlerle mefruş⁹⁸⁷ berrak sular içinde tasvire uğraştıkları melâhat perilerinden hep birer güzellik toplayarak halk etmiştir⁹⁸⁸. Siz mine'l-ezel ila'l-ebed⁹⁸⁹ benim olan bu munis-i canımsınız⁹⁹⁰ değil mi? Rica ederim. Artık beni aldatmayınız. İşte böyle, işte tıpkı böyle tasavvur ettiğim gibi zuhur ediniz...

⁹⁷⁶ dilhah: gönül

⁹⁷⁷ keremname: lütuf dolu mektup

⁹⁷⁸ kelime-i vahide: tek kelime

⁹⁷⁹ feyz-i sevda: ruha huzur veren sevda

⁹⁸⁰ serir-i kalp: kalp tahtı

⁹⁸¹ melike-i aşk: aşk kraliçesi

⁹⁸² vahime: kuruntular

⁹⁸³ kuva-yı sanatkâr: sanatçı gücü

⁹⁸⁴ bida-yı perestîş: güzelliğe tapınma

⁹⁸⁵ inkılap: çevrilmiş

⁹⁸⁶ kuvve-i icadiye: yaratıcılık gücü

⁹⁸⁷ mefruş: döşenmiş

⁹⁸⁸ halk etme: yaratma

⁹⁸⁹ mine'l-ezel ila'l-ebed: geçmişten sonsuza kadar

⁹⁹⁰ munis-i can: can yoldaşı

Yazdıkça coşuyorum. Coştukça yazarsam sizi kendime daha çok güldürürüm. Belki de kızdırırım. Bundan korkuyorum. Fakat duramayacağım ki... Hayâlinizin seyyale-i asabiye kesilen⁹⁹¹ di-mağımdeki temevvücatını⁹⁹² adeta hissediyorum. Uzun mesafattan rüyet kabil olduğunu gösteren bir televizyon aleti gibi gözlerim bir harika-i hissiyeyle sizi uzaklardan görmeye çabalıyor. Mevcudiye-tinizin vesikası elimdeki o mektubunuzla sizi âlem-i gaybda bulma-ya uğraşıyorum. Keşf-i zatınız hakkında tahkikata kıyam etmeme-mi mektubunuzda emreylemişsiniz. Sonra ha deh deh deh deh deh buyurmuşsunuz. Ben bu deh deh dehlerden pek korkarım. Çünkü kulaklarım lisan-ı beşerle⁹⁹³ melufiyete⁹⁹⁴ çabaladığı esnada vali-demden işittiğim ilk elfaz-ı tehdidiye⁹⁹⁵ işte yine bu deh deh dehler olmuştı. Fakat tıynet-i beşerde⁹⁹⁶ şey-i memnu⁹⁹⁷ karşı tahazzar-dan⁹⁹⁸ ziyade istidad-ı meyl⁹⁹⁹ vardır. Maddeten değilse de manen olsun keşf-i hüviyetinize uğraşmak merakından kendimi alamıyo-rum ki. Bir şeyi yapmak günah olabilir. Lâkin düşünmek öyle değil. Zihni faaliyetten kim men ve hususen bu kabahatten dolayı kim muaheze edebilir¹⁰⁰⁰? Oradan harice çıkmayan tasavvurat ne eşkâl ve mahiyette olursa olsun buna kanun bile müdahale edemiyor.

Mektubunuzda keşf-i zatınız için serrişte¹⁰⁰¹ olarak istimal ede-bileceğim yalnız şu ibare var: 'Bir gün yeldirmemi giyip ağabeyi-min bisikletiyle bizim evin ahır kapısından dışarı fırladıktan sonra Samatya'ya doğru demir yolunu bir tutturursam iş olur biter.' Sizi bulmak için bana mısba-ı taharri¹⁰⁰² olabilecek cümle işte bun-

⁹⁹¹ seyyale-i asabiye kesilmek: sinir akımına dönüşmek

⁹⁹² temevvücat: dalgalanmalar

⁹⁹³ lisan-ı beşer: konuşma

⁹⁹⁴ melufiyet: öğrenme, alışma

⁹⁹⁵ elfaz-ı tehdidiye: tehdit sözleri

⁹⁹⁶ tıynet-i beşer: insanın özü

⁹⁹⁷ şey-i memnu: yasak şey

⁹⁹⁸ tahazzar: sakınma

⁹⁹⁹ istidad-ı meyl: meyletme yatkınlığı

¹⁰⁰⁰ muaheze etmek: ayıplama

¹⁰⁰¹ serrişte: ipucu

¹⁰⁰² mısba-ı taharri: yol gösterici

dan ibaret. Bu satırlar devlethanenizin ahır kapısından dışarı çıkılınca demir yoluna inildiğini, bir biraderiniz olduğunu anlatıyor. Fakat bu demir yolu ta Gülhane'den Yedikule'ye doğru uzanıyor. İstanbul'un Marmara'ya nazır bu kısmında ahır kapılarından bu güzergâha inilir binlerce büyü¹⁰⁰³ var. Bunların içinde devlethane-niz hangisi? Bunu bulmak ne müşkül bir muamma! Sonra bisikleti delâletıyla biraderinizi keşfetmek. Bu da hemen orduda sarı çizmeli Mehmet Ağa müphemiyetinde bir şey... Ketm-i hüviyetinize¹⁰⁰⁴ uğraşır gibi görünüp de işrab-ı zatınız¹⁰⁰⁵ için mektuba şu kadarcık ibare sıkıştırmış olmanız üzüntüden beni öldürmek muzipliğinden başka neye hamlolunabilir¹⁰⁰⁶? Mademki bu ciheti eşelemekten beni menediyorsunuz, işte bendeniz de bu noktada susuyorum. Emrinizi ifaya söz veriyorum...

Haley kuyruklu yıldızı hakkındaki merakınızı söylüyor ve buna dair malûmat talep ediyorsunuz. Bu bapta benim bildiklerim de her-kesten pek fazla değil. Bu husustaki malûmat-ı umumiye kitaplarda, gazetelerde görülenlerden ağızdan ağıza vuku bulan şayiattan ibaret... Mühassisin malûmatı da pek kati olmadığını söylersem gülmeyiniz. Riyaziyyun, Haley'in şemse takarrüp eyleyinceye kadar mahreki üzerinde her an tezayüt eden¹⁰⁰⁷ hareketini ve küre-i arz-la en ziyade yakınlaştıkları zaman beynlerindeki mesafenin neden ibaret olacağını hesaplamakla meşgul oladursunlar, beri yanda birtakım erbab-ı fen de tahlil-i tayf icrasıyla kuyruğun terkiyatını anlamaya uğraşıyorlar. Bu tahlil-i tayf hakkında bakınız yine erbab-ı ihtisastan biri ne diyor:

¹⁰⁰³ büyü: evler

¹⁰⁰⁴ ketm-i hüviyet: kimliği gizleme

¹⁰⁰⁵ işrab-ı zat: kim olunduğu hakkında ipucu vermek

¹⁰⁰⁶ hamlolma: yorma

¹⁰⁰⁷ tezayüt etme: artma

‘Bir gaz memesinden intişarla evvelce bir menşur-ı şeffaftan¹⁰⁰⁸ geçirilmiş bir ziyayı bir fotoğraf plağı üzerine aksettirirsek klişe¹⁰⁰⁹ üzerinde birtakım hutut¹⁰¹⁰ husûle gelir. Bu hutut vaziyetlerine nazaran memede yanan gazın gaziye¹⁰¹¹ veya sulbesini¹⁰¹² bize bildirir.’

Binaenaleyh hava gazı hassaten¹⁰¹³ karbonla müvellid-i madan¹⁰¹⁴ müterekkiptir. Şimdi bu tahlil bize ne göstermiş oldu? Sadece karbonla müvellid-i manın mevcudiyetini bildirdi. Bu iki cismin hangi hâl-i mütekabilde¹⁰¹⁵ bulunduklarını irae etmedi. Heyetundan biri klişesi üzerinde kuyruklu yıldızların bu iki maddeyi irae ettiklerini haber vermesi üzerine şimdi tahlil edilen şeyin mamul-ı hava gazından¹⁰¹⁶ ibaret olduğu neticesini çıkarırsak tuhaf olmaz mı?

İşte size güzel bir roman mevzuu. Gazhane direktörlerine müjde. Bu kuyruğun küremize teması esnasında hiç olmazsa sekiz on aylık sarfiyata¹⁰¹⁷ tekabül edebilecek bir miktarının gazometriye¹⁰¹⁸ celp ve ithaliyle¹⁰¹⁹ herkesin korktuğu bu hadiseden büyük bir istifade ciheti bulunmuş olur.

Kuyruklu yıldızlara dair icra olunan tahlil-i tayfilerde pek müthiş bir sem-i katil¹⁰²⁰ olan giyanosun vücuduna delâlet eden hututun meşhut olduğu söyleniyor. Fakat bu kuyrukların giyanos mevad-

¹⁰⁰⁸ menşur-ı şeffaf: şeffaf prizma

¹⁰⁰⁹ klişe: levha

¹⁰¹⁰ hutut: çizgiler

¹⁰¹¹ gaziye: uçuculuk

¹⁰¹² sulbe: katılık

¹⁰¹³ hassaten: özellikle

¹⁰¹⁴ müvellid-i ma: hidrojen

¹⁰¹⁵ hâl-i mütekabil: oran

¹⁰¹⁶ mamul-ı hava gazı: hava gazı ürünü

¹⁰¹⁷ sarfiyat: harcamalar

¹⁰¹⁸ gazometri: gazların toplandığı ve hacminin ölçüldüğü depo

¹⁰¹⁹ celp ve ithal: çekme ve dahil etme

¹⁰²⁰ sem-i katil: öldürücü zehir

nı¹⁰²¹ bir suret-i müterekkibede¹⁰²² havî oldukları¹⁰²³ kale alınmıyor¹⁰²⁴. Bu gibi hususat-ı ciddiye ve tabiiyede fennin haddi, cevazı¹⁰²⁵ hari-cinde çıkarılan sözlerin hükmü olamaz. Hakikati hayâlâtтан ayır-malıdır. Kuyruklu yıldızlardan bazılarının nevatı milyarlarca tono sıklıkta mevad-ı salbe ve kesifeden mürekkep olduğu ihtimâli kabul edilsin lâkin kuyrukların güneşin ziyası tesiriyle üflenene, geri iti-len pek hafif gazattan müteşekkil olduğunu fizik bize gösteriyor. Bu hiffet öyle bir derece-i gayede ki kesafeti bu kadar dūn¹⁰²⁶ bulunan bir cisme gaz denebilmesi bile şayan-ı teemmül¹⁰²⁷ kalır. Bu hiffetin derecesini anlayabilmek için bizim muhalliyetü'l-hava¹⁰²⁸ aletleri-mizin boşluğu bile bize bir fikr-i mahsus veremez. Kuyrukların bu hiffeti nakabil-i tasavvur bir raddedir. Hatta o raddede ki küremizi ihata eden¹⁰²⁹ hava-yı nesiminin buna nispeten adeta kesafetçe bir kurşun veya platina muhiti¹⁰³⁰ teşkil edeceğini söylersem mübalağa etmemiş olurum. Bu kadar hafif bir cisme temastan küre-i arz için olmadık tehlikeler tevehhüm¹⁰³¹ pek nabe-mahaldir.¹⁰³²

İşte erbab-ı ihtisasatın birtakımı da bu yolda beyan-ı mütalaa ediyorlar. Haklı haksız Mayıs'ın beşi mürur edip de altıncı perşembe sabahı hulûl edince¹⁰³³ belli olacak. Fakat korkmayınız efendim. İnsanlarda korkanları daha çok korkutmak muzipliğine inhimak¹⁰³⁴ ziyadedir. Kim bilir daha ne lakırdılar çıkaracaklar! Bu bedhaha-

¹⁰²¹ mevat: maddeler

¹⁰²² suret-i müterekkip: karışım hâlinde, bileşik

¹⁰²³ havî olmak: içermek

¹⁰²⁴ kale almak: dikkate almak

¹⁰²⁵ cevaz: müsaade

¹⁰²⁶ dūn: az

¹⁰²⁷ şayan-ı teemmül: düşünmeye değer

¹⁰²⁸ muhalliyetü'l-hava: hava boşaltma makinesi

¹⁰²⁹ ihata etme: kuşatma

¹⁰³⁰ platina muhiti: platin tabaka

¹⁰³¹ tevehhüm: kuruntu

¹⁰³² nabe-mahal: yersiz

¹⁰³³ hulûl etme: gelip çatma

¹⁰³⁴ inhimak: düşkünlük

na¹⁰³⁵ karşı istimal edilecek en müessir silah metanet ve bikaydîdir. Vukua gelecek felâket bu şayiacıları mafuvv görecek¹⁰³⁶ değil ya! Kendileri bi'n-nefis¹⁰³⁷ hariç kalamadıkları bir tehlikede âleme korku vermeye uğraşmakta bir nev-i belâhet¹⁰³⁸ değil midir?

Geçenlerde bendehanenizde¹⁰³⁹ hanımlara bir konferans vermiştim, yarım kaldı. Onu üç gün sonra itmam edeceğim. Tenezzül buyurulursa minnettarlık ve bahtiyarlığımın derecesini tarif kabil olmaz.

Şu mektupta kullandığım serbest lisandan müteezzi¹⁰⁴⁰ ve dilgir oldunuzsa¹⁰⁴¹ affınızı temenni ederim. Safvet-i beyan¹⁰⁴², seza-yı tekdir¹⁰⁴³ görülmez fikrindeyim. Sözlerinizin o kadar musahhiri oldum¹⁰⁴⁴ ki cevabımda ketm-i hissiyat¹⁰⁴⁵ ve ihtiyat-ı ifadeye¹⁰⁴⁶ kadir olamayarak zihnimden, kalbimden kopan galeyanları olduğu gibi kâğıda geçirdim.

İşte yine zihnimde, gönlümde, lisanımda kalemimin ucunda hemen müheyya-yı feveran¹⁰⁴⁷ bir cümle var. Yazmadan duramayacağım: Derdest-i inşa olan¹⁰⁴⁸ rasathanenizde tarassudat-ı semaviye icrası için beraber bulunmak saadetini temenni ve tasavvur cinnetinin ruhuma verdiği helecenları, heyecanları, hazları söylemek arzusu...

İrfan Galip

¹⁰³⁵ bedhahan: başkasının kötülüğünü isteyenler

¹⁰³⁶ mafuvv görmek: ayrı, muaf tutmak

¹⁰³⁷ bi'n-nefis: bizzat

¹⁰³⁸ nev-i belâhet: kalın kafalılık

¹⁰³⁹ bendehane: ben kulunuzun evi

¹⁰⁴⁰ müteezzi: üzülmek

¹⁰⁴¹ dilgir olmak: incinmek

¹⁰⁴² safvet-i beyan: ifadenin sadeliği

¹⁰⁴³ seza-yı tekdir: kızmaya değer

¹⁰⁴⁴ musahhir olmak: büyüüne kapılmak

¹⁰⁴⁵ ketm-i hissiyat: hisleri gizleme

¹⁰⁴⁶ ihtiyat-ı ifade: sözleri sakınma

¹⁰⁴⁷ müheyya- yı feveran: taşmaya hazır

¹⁰⁴⁸ derdest-i inşa olmak: inşa halinde olmak

7

İrfan bu mektubu tebyiz ettikten¹⁰⁴⁹ sonra birkaç defa okudu. Hüviyet, terbiye ve maksadı meçhul bir kıza ilk cümlede bu kadar meshur ve mağlup göründüğüne sıkılarak mektubu değiştirmek pek ağırbaşlı ve bikayıtane bir üslupla bir diğerini yazmak istedi. Fakat bu yazdığı şeyler ne yalandı, ne riya, ne meddahane. Hakikaten gönlünde kopan fırtınayı göstermişti. Bu fırtına muhatabasına karşı nabehengâm¹⁰⁵⁰, seriü'z-zuhur¹⁰⁵¹, garip, agrep¹⁰⁵² görünecekti. Fakat ne olursa olsun yalan değildi. Yalan olmayan şey, hakikat değil midir? Cemiyet-i insaniye içinde itirafı muzır olan hakikatler çoktur. Henüz havsala-i beşeriye her hakikati hazmedebilecek terbiye-i mükemmeleye ermemiştir. Lâkin hakikatbîn olanlar velev kendi mazarratlarına olsun onu işaadan¹⁰⁵³ çekinmeyerek benî nevlerinin tekemmüllerine¹⁰⁵⁴ uğraşmaktan hâlî kalmamalıdır¹⁰⁵⁵. İtirafı müşkül olan hakikatlerin ızmarı¹⁰⁵⁶ daha müşküldür. Evet, evet İrfan söyleyecekti. Ya derd-i derununa merhemsaz olacak¹⁰⁵⁷ bir kalbe tesadüf eyleyecek veyahut bütün bütün bedbaht olacaktı.

Bir gün sonra o kadın yine kaleme geldi. İrfan Bey mektubu verdi. Ertesi gün büyük bir helecanla cevap bekledi. Fakat hiçbir şey zuhur etmedi. Vakit geçtikçe kendinin kızın nazarındaki mevki-i garabet ve müstahkârı¹⁰⁵⁸ artıyor gibi geliyordu.

Konferans günü hulûl etti. Bunun kadınlar arasında pek velvelengiz olması¹⁰⁵⁹ için hazırlıklarda bulundu. Konferans verilen ma-

¹⁰⁴⁹ tebyiz etme: temize çekme

¹⁰⁵⁰ nabehengâm: zamansız

¹⁰⁵¹ seriü'z-zuhur: hızlıca ortaya çıkmış

¹⁰⁵² agrep: çok garip

¹⁰⁵³ işaa: yaymak

¹⁰⁵⁴ tekemmül: gelişme

¹⁰⁵⁵ hâlî kalmak: geri kalmak

¹⁰⁵⁶ ızmar: saklama

¹⁰⁵⁷ merhemsaz olmak: çare olmak

¹⁰⁵⁸ mevki-i garabet ve müstahkâr: aşağılık ve garip durum

¹⁰⁵⁹ velvelengiz olma: gürültü koparma

hallin üstündeki sofanın ortasına büyük bir masa ve bunun üzerine hîn-i sukutlarında çok gürültü çıkaracak birtakım eşya vazettirdi. Dadısının kızı Rasiha'yı talimat-ı mahsusayla üst kata nöbetçi dikti.

Aşağıdan elektrik düğmesine dokunur dokunmaz Rasiha bu masayı üstündeki tecemmülâtıyla¹⁰⁶⁰ bir büyük patırtıyla devirecekti. Konferans mahallinin bahçeye olan pencerelerini açtırdı. Bahçeden içeriye bellisiz bir surette nâkil teller¹⁰⁶¹ vazıyla bu tellere kestane¹⁰⁶², arayıcı¹⁰⁶³ kabilinden birtakım patırtıcı fişenkler raptetti. İşaret-i mahsusa verilir verilmez bunları tutuşturması hususunu genç uşağı Rüstem'e havale etti.

Pasta, kurabiye, gevrek, şeker, limonatadan mürettep¹⁰⁶⁴ bir de büfe ihzarından¹⁰⁶⁵ sonra samialarını kabul etti. Yine o koca sofa doldu. Tuvaletine¹⁰⁶⁶ de her zamandan ziyade itina ile makam-ı mahsusuna geçti. Mektup gönderen kızın huzuruna¹⁰⁶⁷ delâlet eder bir emareciğe tesadüf edebilmek için etrafa bir müddet göz gezdirdi. Fakat hiçbir şey keşfe muvaffak olamadı. Konferansa başladı:

— Geçenki konferansımızda Müthiş Bilâ'nın arza sukutuna 9 saat kala bir sandal satın alması için Bekir'i iskeleye göndermiştik. Muhabbetimiz de oralarda kesildi. Odadan Bekir çıktı. Validem girdi. Biraz sonra yengemle dadım da geldiler. Hepsinin de benzi kaçık. Fakat yekdiğerini korkutmamak için ketm-i helecana uğraşıyorlardı. Bilâtekellüm pencereden dışarı bakıyorduk. Kuyruklu yıldız¹⁰⁶⁸ o kadar uzamış, o kadar büyümüş, semaları o derece kaplamıştı ki onu o heybet ve dehşetiyle rüyetten düşar-ı hiras ol-

¹⁰⁶⁰ tecemmülât: süs eşyaları

¹⁰⁶¹ nâkil tel: iletken tel

¹⁰⁶² kestane: bir çeşit fişek

¹⁰⁶³ arayıcı: bir çeşit fişek

¹⁰⁶⁴ mürettep: oluşan

¹⁰⁶⁵ ihzar: hazırlama

¹⁰⁶⁶ tuvalet: kişisel bakım

¹⁰⁶⁷ huzur: varlık

¹⁰⁶⁸ orijinal 1 numaralı dipnot: Haley'in vakt-i rüyetin hilâfı anlarda görünmesi vakanın rüya olmasından ileri geliyor.

mamak¹⁰⁶⁹ kabil değildi. Hepimizin rengi daha ziyade uçtu. Hele-
canımız arttı. Nakabil-i tehir¹⁰⁷⁰ bir musibetin an-ı hulûluna intizar
edenlerde görülecek bir tevekkül-i nevmidaneyle¹⁰⁷¹ validem sordu:

— Felâket zamanına ne kadar var?

Saatime baktıktan sonra:

— 18 saat kadar var. Yarın gece sabaha karşı, dedim.

Hep birden sükût ettik. Nihayet validem cebinden mendilini
çıkardı. Gözlerinden hazin hazin nebean eden¹⁰⁷² yaşları silerek:

— Kaç akşamdır bir sıraya¹⁰⁷³ rüyamda babanı görüyorum. Hep
ölülerle uğraşıyorum. İşte çok sürmeyecek, on sekiz saat sonra ka-
vuşacağız. Onlarla beraber olacağız. Bu kadar acelesi yoktu ama
işte alnımızın yazısı böyleymiş. Birer birer değil de meğer hep bir-
den kavuşacakmışız.

Dadım — Ben de anama babama kavuşacak mıyım?

Validem — Öyle ya kavuşacaksın.

Dadım — A hanımefendi o kalabalıkta ben onları nasıl bulaca-
ğım? Hem tanıyamam ki suretleri ne türlü olduğunu çoktan unu-
tum gitti.

Validem — A Şemsinur ne kadar alıksın... Çocuk gibi lakırdı
söylersin.

Yengem — Bakınız yine bizim bey meydanda yok. Yıldız
çarpsın, dünya batsın, ne olursa olsun o yine Beyoğlu'ndaki eğlen-
cesinden geri kalmaz. (Başını biraz pencereye çevirerek yavaşça)
Kocamı zapt eden tek o kaltak karı gebersin de âlemin yandığına da
kendi ölümüne de gam yemem...

Bu söze bilâihtiyar¹⁰⁷⁴ gülerek:

¹⁰⁶⁹ düçar-ı hiras olmamak: korkuya kapılmamak

¹⁰⁷⁰ nakabil-i tehir: atlatılması imkânsız

¹⁰⁷¹ tevekkül-i nevmidane: ümitsizce bir kabulleniş

¹⁰⁷² nebean etme: fişkıрма

¹⁰⁷³ bir sıraya: üst üste

¹⁰⁷⁴ bilâihtiyar: istemsizce

— Yengem rakibinden intikam almak için sekine-i arzın bütün âlemin canını fedada semahat¹⁰⁷⁵ gösteriyor, dedim.

O aralık dışarda bir gürültü oldu. Sofaya, pencerelere koşuştuk. Bekir öküz arabasıyla koskoca bir sandal getirmişti. Bunu kızağıyla birlikte yere indiriyorlardı. Bekir bizi görünce meyasane çırpınarak eliyle şark cihetini işaret etti. Bir de baktık ki ne görelim... Bir anda dehşetten hepimizin gözleri büyüdü. Ufuk üzerinde alevlerle dumanlardan müteşekkil mahuf bir kavis peyda olmuştu. Kara dumanlar arasında alevler birer mar-ı mütehevvir¹⁰⁷⁶ gibi birbirine sarıla sarıla semaya atılıyorlardı. Sordum:

— Bu ne Bekir?

— Ne olacak efendim, demin okumuş olduğunuz yangın Karadeniz’e sirayet etmiş. İskeleye biraz daha inmemiş olaydım satılık sandal bulamayacaktım. Frenk’in biri sahilde kayık, sandal ne bulursa çürük çarık demeyip yüksek fiyatla satın alıyor. Bir iki saat sonra herkesin aklı başına geldiği zaman bunları yüksek fiyatla galiba ahaliye satacak. Adeta piyasadan mal toplar gibi ne bulursa alıyor. Şirketin, İdare-i Mahsusa’nın¹⁰⁷⁷ en köhne vapurları bile satılmış...

Bekir’in açığözlülüğü sayesinde elimize bir sandal geçirebilmiş olduğumuza şükürler edip dururken yine sokaklarda bir velvedir koptu. “İlâve, ilâve şimdiki çıkan ilâve...” sedaları her tarafı çınlatıyordu. Bekir hemen koştu. Bir tane alıp getirdi. Cehren okumaya başladı:

İlâve-i Sabah

‘Avrupa ajanslarından son telgraflar:

Haley’in kuyruğuna girmemize pek az bir müddet kaldı. Fakat bu hadisenin vukuundan evvel küre-i arzın hemen bir sülüsüne¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁵ semahat: cömertlik

¹⁰⁷⁶ mar-ı mütehevvir: kızgın yılan

¹⁰⁷⁷ İdare-i Mahsusa: Türkiye Denizcilik İşletmeleri

¹⁰⁷⁸ sülüs: üçte bir

karip bir sahasında külliye muntafî olacaktır¹⁰⁷⁹. Şarkta vuku bulan bir iştiâl birkaç saat sonra garpta başlayacak bir tuğyanla¹⁰⁸⁰ kavuşarak yekdiğerini derağuş¹⁰⁸¹ edecektir. Suyun ateşi söndüre-
ceği tahmin olunuyor. Fakat Bahr-i Muhit-i Atlasî'nin o savlet-i müthişesine¹⁰⁸² uğrayan kıtattan hayır kalmayacaktır. Bu felâkete maruz bulunan memleketler ahalisi suya mı atılacaklar, ateşe mi saldıracaklar? Hangi tarafa kaçacaklar? Yoksa bulundukları nukattan¹⁰⁸³ ayrılmayarak bu iki dahiye'nin¹⁰⁸⁴ an-ı muvassilesinde¹⁰⁸⁵ boğulmakla kebab olmak gibi iki zıt ölümün pençe-i müşterekinde mi terk-i hayat eyleyecekler?

Erbab-ı fennin tahminatına nazaran suyla ateş Viyana hizala-
rında yekdiğerine mülâkî olacak¹⁰⁸⁶, bu iki unsur-ı mühlikin kavuş-
maları anında hatt-ı telâkinin¹⁰⁸⁷ garbında bulunan memalik suyla mahv ve şarkında kalanlar tuğme-i ateş olup bitmiş bulunacaktır. Nasibe-i mevti¹⁰⁸⁸ suyla ateşten hangisi kestirilemeyen memleketler Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan'la Avusturya'nın bir kısmıdır.'

Samiler içinde mektepten çıkma bir hanım telâşla:

— Beyefendi İstanbul ne olacak?

İrfan Bey hazin bir tebessümle:

— İstanbul hatt-ı telâkinin hayli şarkında kalıyor...

— Demek kavrulacağız?..

— Mateessüf...

Genç hanımın biri etrafa işittirecek surette:

— Ehl-i nâr olmadansa suyu tercih ederim...

¹⁰⁷⁹ muntafî olmak: sönmek

¹⁰⁸⁰ tuğyan: taşkın

¹⁰⁸¹ derağuş: kucaklama, sarma

¹⁰⁸² savlet-i müthişe: dehşetli saldırı

¹⁰⁸³ nukat: noktalar

¹⁰⁸⁴ dahiye: felâket

¹⁰⁸⁵ an-ı muvassile: kavuşma anı

¹⁰⁸⁶ mülâkî olmak: karşılaşmak

¹⁰⁸⁷ hatt-ı telâki: karşılaşma çizgisi

¹⁰⁸⁸ nasibe-i mevt: ölüm nasibi

Emeti Hanım haykırmaya başlayarak:

— Ne haltlar edip duruyorsunuz? Kim kavrulacak? Üstümüze yorduğunuz şeylere bakınız! O fena lakırdıları ağzınızdan yel götürsün.

Mektepli genç hanım:

— Telâş etmeyiniz Emeti Hanımcığım, beyefendinin bu anlatığı hep rüya.

Emeti Hanım çehresini çatıp birkaç defa geçirerek:

— Nasıl rüya? Hiç böyle anhasıyla minhasıyla¹⁰⁸⁹ rüya mı olur? Bizi korkutmamak için rüya diyor. Hep bunlar takvimlerin zayıçelerinde¹⁰⁹⁰ okunmuş şeyler. Keşke gelip de dinlemeyeydim. İçim fena oldu. Mangaldan çıkarıp da cazzzzzzadak suya attığımız alevli marsık¹⁰⁹¹ gibi mi olacağız?

İrfan Bey devamla:

— Avrupa ajanslarından lâyenkat¹⁰⁹² gelen telgraflar dersaadet gazetelerinin çıkardıkları ilâvelerle an-ı felâketin takarrübü şehrin her tarafına şayi oldu. Sokaklardan gelen galgala-i matem¹⁰⁹³, istimaina¹⁰⁹⁴ tahammül edilemez bir dereceyi buldu. Artık yekdiğेरimize teselliamiz¹⁰⁹⁵ sözler söylemenin bihükm olduğunu anladık. Ne yapacağımızı bilmez bir şaşkınlıkla odadan sofaya, sofadan pencereye, oradan bahçeye koşuyorduk. Biz bu nevmidane telâş içindeyken birdenbire hava kararmaya başladı. Dehşetimiz arttı. Saat henüz alaturka dokuz yoktu. Bu vakitsiz zulmete¹⁰⁹⁶ ne mana vereceğimizi bilemiyorduk. Bu karaltı etrafı garp cihetinden istilâ ediyordu.

¹⁰⁸⁹ anhasıyla minhasıyla: bütün ayrıntılarıyla

¹⁰⁹⁰ zayıçe: yıldız haritası

¹⁰⁹¹ marsık: kömür

¹⁰⁹² lâyenkat: aralıksız

¹⁰⁹³ galgala-i matem: matem sesleri

¹⁰⁹⁴ istima: duyma

¹⁰⁹⁵ teselliamiz: teselli edici

¹⁰⁹⁶ zulmet: karanlık

Yine sokaklar ilâvecilerin sesleriyle doldu. Bir tane aldık. Şunları okuduk:

‘Muhasebin¹⁰⁹⁷ Karadeniz harikıyla Müthiş Bilâ’nın sukutundan husûle gelecek tuğyanın hatt-ı telâkisi olmak üzere tayin ettikleri mevakide hata etmişlerdir. Muahharen¹⁰⁹⁸ icra edilen en dakik hisabata¹⁰⁹⁹ nazaran harikın vusûlünden çok zaman evvel İstanbul’un savlet-i bahre¹¹⁰⁰ uğrayacağı sabit olmuştur. Suların hücumuyla yangının kâmil muntafî olacağı temin ediliyor.’

Bu haber üzerine hepimizde bir sevinç hasıl oldu. Çünkü ateşten, sudan ziyade korkuyorduk. Fakat bu sevincimiz çok sürmedi. Bir ikinci ilâve sebep-i zulmeti şu suretle izah ediyordu:

‘An be an derecesi artan bu zulmetin sebep-i husûlü gittikçe takarrüp eden Müthiş Bilâ’nın şems ile arz beynine tamamıyla hayluletiyle¹¹⁰¹ mani-i istinaremiz olmasından¹¹⁰² neşet etmektedir¹¹⁰³. Semamızı kaplayan bir kurs-ı muzlim¹¹⁰⁴ her dakika ittisaıyla¹¹⁰⁵ dairenmadar¹¹⁰⁶ ufk-ı merimize¹¹⁰⁷ doğru uzanıyor.

Tevhid-i anasır ve hissiyatta¹¹⁰⁸ asırlardan beri uyuşamayarak bu tezatla kendi zararımıza ecanibe¹¹⁰⁹ türlü fırsatlar, menfaatler temin etmek hamakatından¹¹¹⁰ ayrılamayan memleket kardeşleri, aynı vatan evlâtları, bu dakika-i kübera-yı kün fe yekünde¹¹¹¹ yekdiğeri-

¹⁰⁹⁷ muhasebin: hesap edenler

¹⁰⁹⁸ muahharen: sonradan

¹⁰⁹⁹ hisabat: hesaplar

¹¹⁰⁰ savlet-i bahr: deniz saldırısı

¹¹⁰¹ haylulet: girme

¹¹⁰² mani-i istinare olmak: aydınlığa engel olmak

¹¹⁰³ neşet etmek: kaynaklanmak

¹¹⁰⁴ kurs-ı muzlim: simsiyah disk

¹¹⁰⁵ ittisa: genişleme

¹¹⁰⁶ dairenmadar: çepeçevre

¹¹⁰⁷ ufk-ı meri: gözün görebileceği uzaklık

¹¹⁰⁸ tevhid-i anasır ve hissiyat: unsurları ve duyguları birleştirme

¹¹⁰⁹ ecanip: yabancılar

¹¹¹⁰ hamakat: ahmaklık, budalalık

¹¹¹¹ dakika-i kübera-yı kün fe yekün: en büyük felâket dakikası

mizi samimî der-aguşla huzur-ı Rabbü'l-âlemine¹¹¹² barışık gidelim. Küre-i arz üzerinde tenevvü-i iklim¹¹¹³, bereket-i türab¹¹¹⁴, letafet-i ab u havasıyla¹¹¹⁵, mehasin-i müstesnasıyla¹¹¹⁶ teferrüt eden¹¹¹⁷ vatanımız kucak kucak servet, saadet bahşetmek için bize her lahza¹¹¹⁸ küşadesineyken¹¹¹⁹ biz onun bu mütemadi şefkat-i azimesine¹¹²⁰ lâ-yık evladı olmak hasletini gösteremedik. Daima cehaletle, taassupla¹¹²¹, en çirkin hislerle, husumetlerle birbirimizi yedik, boğuştuk... Vatanımız bizi bahtiyarî-i beşeriyetin¹¹²² evc-i muvaffakiyet ve zafetine¹¹²³ ila¹¹²⁴ için bütün menabi-i tabiye¹¹²⁵ ve esbab-ı teşvikiyesini¹¹²⁶ daima gözlerimizin önünde bulundurduğu hâlde biz onun bu enamat-ı mevudesine¹¹²⁷ adem-i istihkakla¹¹²⁸ adeta küfranla¹¹²⁹ mukabele ettik. Aynı refah-ı meşrunun, aynı makasid-ı insaniyenin¹¹³⁰, bilâistisna¹¹³¹ uhuvvetperverliğin, asırlardan beri hodbinînin insanlar arasına koyduğu cahilâne, hainane farkları kal edecek¹¹³² musavat-ı adilânenin¹¹³³ cümleten hadimleri¹¹³⁴ olmak faziletini gös-

¹¹¹² huzur-ı Rabb'ül-âlemin: Allah'ın huzuru

¹¹¹³ tenevvü-i iklim: iklim çeşitliliği

¹¹¹⁴ bereket-i türab: toprak bereketi

¹¹¹⁵ letafet-i ab u hava: hava ve suyun güzelliği

¹¹¹⁶ mehasin-i müstesna: müstesna güzellikler

¹¹¹⁷ teferrüt etmek: bir tanecik olma

¹¹¹⁸ lahza: an

¹¹¹⁹ küşadesine: kucak açmış

¹¹²⁰ mütemadi şefkat-i azime: sürekli ve büyük şefkat

¹¹²¹ taassup: bağnazlık

¹¹²² bahtiyarî-i beşeriyet: insan bahtiyarlığı

¹¹²³ evc-i muvaffakiyet ve zafer: en başarılı ve yüksek noktası

¹¹²⁴ ila: yükseltmek

¹¹²⁵ menabi-i tabiye: tabiat kaynakları

¹¹²⁶ esbab-ı teşvikiye: teşvik sebepleri

¹¹²⁷ enamat-ı mevude: vaat dolu nimetler

¹¹²⁸ adem-i istihkak: haksızlık

¹¹²⁹ küfran: nankörlük

¹¹³⁰ makasid-ı insaniye: insanca maksatlar

¹¹³¹ bilâistisna: istisnasız

¹¹³² kal etmek: yok etmek

¹¹³³ musavat-ı adilâne: adilce eşitlik

¹¹³⁴ hadim: yardımcı

teremedik. Anlayamadık. İnsanlık, kardeşlik muhabbetinin lezzet-i samimiyesini tadamadık. Bugüne kadar husumetkâr ve dirliksiz yaşadık şimdi uhuvvet-i hakikiye lezzetiyle şiringam olarak¹¹³⁵ ölelim. Hep kusurlarımızı itirafla yekdiğerimizden af talep edelim. Son an-ı hayatımızda olsun bu zevk-i insanîden nasibedar ettiği için Cenab-ı Hakk'a arz-ı şükran eyleyelim. Evvelki tehalüf-i amâlimiz¹¹³⁶, tezad-ı hissiyatımız¹¹³⁷, mütekabil-i bedhahlığımız¹¹³⁸ seyyiatıyla¹¹³⁹ memleketimizi ecnebî istilâsı felâketi altında görmektense Allah'ın nâr u ab gazabıyla mülkümüzle beraber böyle mahvolmayı büyük bir nimet add ve bunu da bir nev lutf-ı Bârî¹¹⁴⁰ olarak telâkki eylemeliyiz. Haydi kucaklaşalım, öpüşelim. Çünkü bir saatten ziyade ömrümüz yoktur.'

Evin içinde bir musafaha-i samimiye¹¹⁴¹, bir ateşli sarmaş do-laştır başladı. Herkes birbiri aleyhinde gizliden gizliye reva gördü-ğü bedhahlığı, yalancılıkları, su-i muamelâtı¹¹⁴², fena tasminatı¹¹⁴³ yekdiğerine itirafla af talep ediyordu. İşittiğim sözlerden tüylerim üperdi. Validem hizmetçimiz Peruz Dudu'ya sarılmıştı. Dadım di-ğer hizmetçimiz Anesto'yla kucak kucağaydılar. O ana kadar bir-birine kinayesiz, serzenişsiz muamele etmeyen bu Ermeni Rum iki kadın hizmetçimizin de ağlayarak birbirinin ağuş-ı muhabbetine atıldıklarını kemâl-i hayretle gördüm.

Sokak kapısı çalındı. Esnaf birer birer helâlleşmeye geliyordu. Pencereden baktım. Bulgar sütçü Yuvan'la Bekir'i birbirine sarılmış buldum. Yuvan ağlayarak:

— Sevgili Türk kardeşim beş senedir devam eden alışverişimiz-de size su katmadan süt verdiğimi hiç bilmiyorum. Evde hastanız

¹¹³⁵ şiringam olmak: tadını almak

¹¹³⁶ tehalüf-i amâl: istek farkları

¹¹³⁷ tezad-ı hissiyat: his karşıtlıkları

¹¹³⁸ mütekabil-i bedhahlık: karşılıklı kötülük

¹¹³⁹ seyyiat: suçlar

¹¹⁴⁰ lutf-ı Bârî: Allah'ın lütfu

¹¹⁴¹ musafaha-i samimiye: samimî bir kucaklaşma

¹¹⁴² su-i muamelât: kötü muameleler

¹¹⁴³ tasminat: niyetler

bulunup da okkasına kırk para fazla vererek halis süt talep ettiğiniz zaman bile bu fena âdetimden vazgeçemez, daima su katardım. Yoğurtlarım da hep nişastalı, ilaçlı, hileliydi. Beni affediniz, diyordu.

Bekir de ağlayarak:

— Ben de hep silik paraları seçip sana getirirdim. Beyefendi her ay senin muntazaman hesabını gördüğü hâlde ben bu tediye¹¹⁴⁴ tehir ederek¹¹⁴⁵ aylarla parayı vermeyip sana eziyet eder ve daima beş on kuruşunu içine oynatmak¹¹⁴⁶ için türlü hileler düşünürdüm.

Sonra kasap, bakkal da geldi. Kıvırcık¹¹⁴⁷ namına ne kadar keçi eti yediğimizi, halis niyetine ne kadar mağşuş¹¹⁴⁸ boyalı yağlara para verdiğimizi, tartıda ve her şeyde daima yarı yarıya aldatıldığımızı öğrendim. Bu uhuvvet-i umumiyenin tesisinden sonra devam-ı hayat kabil olsa esnaf için hilesiz ticaretin pek müşkül olacağını anladım. Herkesin birbirine karşı olan itirafatında ne çirkin hodbinlikler, ne kötü maksatlar meydana çıkıyordu. Uruk-ı muhtelif¹¹⁴⁹ arasında değil, aynı millet içinde hatta aynı aile efradı dahilinde bile ne derece ihtilaf-ı amâl¹¹⁵⁰, ne kadar menafi-i hasise¹¹⁵¹ hüküm sürdüğü tezahür etti. Meğerse Âdemoğlu hileden ibaretmiş. Dost vasfına müstehak iki fert bulmak hemen muhal görünüyor, bu kelime bimana bir söz gibi kalıyordu. Bu kadar adavetkâr insanların nasıl olup da birbirini mahvetmeyerek asırlardan beri bir arada yaşayabilmiş olduklarına taaccüp ettim¹¹⁵².

8

Bu itirafat-ı müthişeden sonra herkeste bir istirahat-ı vicdaniye hasıl oldu. Selâmet ve saadet-i beşeriyenin böyle uhuvvet ve mü-

¹¹⁴⁴ tediye: ödeme

¹¹⁴⁵ tehir etmek: ertelemek

¹¹⁴⁶ içine oynatmak: cebe indirmek

¹¹⁴⁷ kıvırcık: bir koyun türü

¹¹⁴⁸ mağşuş: hileli

¹¹⁴⁹ uruk-ı muhtelif: farklı ırklar

¹¹⁵⁰ ihtilaf-ı amâl: değişik amaçlar

¹¹⁵¹ menafi-i hasise: küçük menfaat hesapları

¹¹⁵² taaccüp etmek: şaşırarak

savat-ı mahzada¹¹⁵³ olduğunu temin etti. İnsanlar neden şimdiye kadar bu büyük hakikati derk¹¹⁵⁴ etmeyerek temin-i mevcudiyetlerini birbirine karşı husumette, muharebede, kan dökmekte görmek gibi yanlış bir yola gitmişler? Medeniyetin, tekemmül fikrinin gayesi birbirini öldürmeye uğraşmak mıdır? Yoksa uhuvvet-i umumiyenin tesisine çare aramak mı? Neden insan öldürmek feninde en mahir olan, alât-ı harbiyesi¹¹⁵⁵ en mükemmel bulunan milletler en medenî, en müterakkî addolunuyor? Şimdiki milletlerin hiçbirisi meğerse medenî vasfına lâıyk değilmiş. Düşünülse hunharlık cihetiyle bugünkü müterakkî insanların mağaralarda, taş kovuklarında adeta inlerde mekân tutup da üzerlerine saldırdıkları avlarını tırnaklarıyla, dişleriyle paralayarak yiyen vahşi cetlerinden çok farkları yok...

Aman Yarabbi bu müsavat ve uhuvvet-i umumiyedeki lezzeti sen bize şimdiye kadar niçin tattırmadın? Zevk ü saadet-i hakikiye ne olduğunu biz şimdi öğrendik. Fakat bundan tezevvuka¹¹⁵⁶ artık vaktimiz yok. Bunu evvelden tadaydık senin yarattıklarını öldürmek için icat ettiğimiz toplara tüfeklere bedel kim ne müfit ihtiraatla¹¹⁵⁷ meşgul olurduk.

Zulmet artıyordu. Müthiş Bilâ'nın sukut-ı mahufuna¹¹⁵⁸ ne kadar müddet kaldığını anlamak için saate baktım. Aman Yarabbi üç çeyrek kalmış. Üç çeyrek, ziyade değil:

— Haydin bakalım. Sandala yerleşelim. Muhasipler hesaplarında yine beş on dakika yanılmış olabilirler, dedim.

Validem, yengem, dadım çarşaflandılar. Derhâl meydana birçok bohça çıkardılar.

— Bu kadar eşyayı sandal almaz, yolunda ettiğim itirazata karşı:

¹¹⁵³ müsavat-ı mahza: mutlak eşitlik

¹¹⁵⁴ derk: anlamak

¹¹⁵⁵ alât-ı harbiye: savaş aletleri

¹¹⁵⁶ tezevvuk: zevk alma

¹¹⁵⁷ ihtiraat: icatlar

¹¹⁵⁸ sukut-ı mahuf: korkunç düşüş

— Sağ kalırsak hepsi lâzım. Sonra üşürüz, diyorlardı.

Biraderzadelerim¹¹⁵⁹, hizmetçiler hep bindik. Kedimiz Arslan ile köpeğimiz Joli’yi bırakmaya razı olmadılar. Onları da aldık. Yengem birdenbire haykırdı:

— Zavallı kanarya, zavallı kanarya... Bize o kadar tatlı şarkılar söyleyen bu sarı bu mini mini mahlûku nasıl bırakacağız?

Anesto hemen sandaldan atladı:

— Oh aman ben kanaryayı bırakamayacağım. Bu sabah ne güzel söylüyordu, dedi.

Fırladı, gitti, kafesi getirdi. Onu da bir tarafa yerleştirdik. Fakat uhuvvet-i umumiye ilânından bihaber olan bizim Arslan, hain kedi, kanaryaya pek fena bir nazarla bakıyordu.

Seyre gidiyor gibi sepetlerle yiyecek aldık. Valide telâşla sordu:

— Kahve ispiroto takımını aldınız mı? Nereye gidersek gidelim kahvesiz duramam başım tutar...

Durup durup kadınların akıllarına lüzumlu addettikleri eşyadan biri geliyordu. Sandal o kadar doldu ki kıpırdayacak yer kalmadı. Sular bastığı vakit batmayacağımız adeta meşkûtku.

Birdenbire dehşetli bir fırtına koptu. Toz dumana karıştı. Bekir’le ben küreklere oturduk. Garpdan zulmet bastırdıkça şark yangınının alevleri her tarafı kızılık, korkunç bir aydınlık içinde bırakıyordu. Kopan kasırgalar yangını fevk-el-tasavvur teşdit etti¹¹⁶⁰. Harareten, dumanlardan artık bunalıyorduk. Validem sordu:

— Oğlum saatine bak. Yine âlimler hesaplarında yanılmış olmasınlar... Galiba bizi yangın sudan evvel bastıracak.

Saate baktım ki vakt-i felâkete on dakika var. Dudaklarım titreyerek “On dakika kalmış.” diyebildim. O alevler, o dumanlar, boralar arasından muhip¹¹⁶¹, müessir sedalar gelmeye başladı. Sokak-

¹¹⁵⁹ biraderzade: yeğen

¹¹⁶⁰ teşdit etme: şiddetlendirme

¹¹⁶¹ muhip: heybetli

larda tekbirler getiriliyor, minarelerde salâlar veriliyor, kiliselerden çanlar çalınıyordu. Hep okumaya başladık. İftar topu bekler gibi kulaklarımız o tıraka-i mühlikeye¹¹⁶² muntazırdı. Yengemin okuduğu şeylerin içine hep ağabeyimin ismini karıştırdığını işitiyordum. Şu memat anında bile yine o kocasıyla meşguldü.

Validem baş işaretiyle kaç dakika kalmış olduğunu yine sordu. Parmaklarımı açıp göstermek suretiyle beş kaldığını anlattım.

O esnada sandalda seri ve ufak sarsıntılar vücutlarımızdan elektrikler çarpan ediyor gibi hepimizde şedit irtiaşlar¹¹⁶³ başladı. Hepsinin gözleri bendeydi. Lisan-ı hâllerleriyle¹¹⁶⁴ saati soruyorlardı. Ben artık gözlerimi yumdum. Ne saate ne de başka tarafa bakmaya cesaretim daha doğrusu hâlim, kuvvetim kalmamıştı. Zelzele mi oluyordu? Arz niçin öyle titriyordu? Biz neden hep öyle pürreşe¹¹⁶⁵ kesildik? Bu ihtizaz¹¹⁶⁶ adeta topraktan sandala, sandaldan bize si-rayet ediyordu.

Küre-i arz kendine inecek darbe-i biamanı¹¹⁶⁷ hissedip de mi titriyordu? Yangın o kadar yaklaşmıştı ki artık bunalıyor, kavruluyorduk. Sabredemedim. Gözlerimi açtım. Validem, yengem, dadım hep baygın birer nazar-ı istirhamla¹¹⁶⁸ saati soruyorlardı. Baktım. Sen sakla Rabb'im. Bir dakika kalmıştı, bir dakika... Zelzele arttı. İki çenemiz zangır zangır birbirine vuruyordu. Kasırgalar tarifi im-kân haricinde bir şiddet-i hevlengizi¹¹⁶⁹ buldu.

Saniyeden saniyeye garp kararıyor, şark parlıyordu. Bir gümbürtü başladı. Aman Allah'ım bir gümbürtü. Gözümün ucuyla saate baktım ki yedi sekiz saniye var. Of Rabb'im. Bitiyorduk. Yine

¹¹⁶² tıraka-i mühlike: tehlikeli gürültü

¹¹⁶³ irtiaş: titreme

¹¹⁶⁴ lisan-ı hâllerleriyle: söylemeden, davranışlarıyla

¹¹⁶⁵ pürreşe: ürpermiş

¹¹⁶⁶ ihtizaz: titreşim

¹¹⁶⁷ darbe-i biaman: amansız darbe

¹¹⁶⁸ nazar-ı istirham: yalvaran bakış

¹¹⁶⁹ şiddet-i hevlengiz: korkunç şiddet

gözlerimi yumdum. Ecele teslim-i nefis ettim. İşte bittik. Kıyamet-nüma¹¹⁷⁰ bir gürleyiş, bir gümbürdeyiştir koptu. Yer gök birbirine giriyor. İşte bommmmmmm...'

Bu esnada samiin şiddet-i havf ve tessüründen birbirinin el-lerine sarılıp nefes bile almaya korkarak bir samt u beht-i sırfa¹¹⁷¹ içinde dinlemekteyken İrfan, elektrik düğmesine dokunuverdi. Rasiha'nın yukarki sofadan koca masayı matecmilât¹¹⁷² azim bir gü-rültüyle devirmesi akabinde kestane ve arayıcı fişekleri pat küt fişşş pısss cızırırır vızırırırır hanımların arasında patlamaya, dolaşmaya başlayınca her tarafı bir çığlıktır sardı. Neye uğradığını bilemeye-rek avaz avaz haykıranların şaşkınlıktan kahkahalarla gülenlerin türlü ahvâl-i asabiye¹¹⁷³ geçirenlerin arasında korkudan bayılanlar da vardı. İrfan Bey eğlenceli olacağını tahmin eylediği bu lâtifenin bu kadar telâş ve havf u hirasa¹¹⁷⁴ sebebiyet verdiğine şaşırdı. Yap-tığına nadim¹¹⁷⁵ oldu.

Ayık kalanlar bayılanların imdadına koşuyorlar, su, limon, sir-ke yetiştirmeye uğraşıyorlardı. Gittikçe şaşıran İrfan şöyle bağırı-yordu:

— Hanımlar size anlattığım bu uzun hadise bir rüyaydı. Bir de uyandım baktım ki kedi karyolamın yanında duran etejerin üstüne çıkarak paldır küldür bütün kitapları üzerime devirmiş. Sıkıntıdan ter içinde kalmışım. Bu fişekler de eğlenceden başka bir şey değil. Bu kadar tabansızlık¹¹⁷⁶ olur mu? Haley'in kuyruğundan hakikaten geçerse ne yapacaksınız?

Emeti Hanım eliyle kendi korku damarına¹¹⁷⁷ bastıra bastıra:

¹¹⁷⁰ kıyametnüma: kıyameti andıran

¹¹⁷¹ samt u beht-i sırfa: mutlak sessizlik

¹¹⁷² matecmilât: üstündekilerle birlikte

¹¹⁷³ ahvâl-i asabiye: sinir krizi

¹¹⁷⁴ havf u hirasa: şiddetli korku

¹¹⁷⁵ nadim: pişman

¹¹⁷⁶ tabansızlık: korkaklık

¹¹⁷⁷ korku damarı: baskı uygulandığında korkuyu geçirdiğine inanılan bir kasık damarı

— Nasıl rüya? Baksanıza hâlâ evin çerçeveleri zangırdıyor. Ah neyse çok şükür geçiştirdik. Mübarek çarptı gitti değil mi? Allah bir daha göstermesin. (Komşusu Bedriye Hanım’a seslenerek) Kızım Bedriye koş pencereden bak. Bizim ev yerinde duruyor mu?

Bedriye Hanım bakarak:

— Merak etme Emeti Hanımcığım, duruyor, duruyor...

— Hiçbir eksikliği yok mu?

— Bir eksikliği yok. Takımıyla duruyor.

— A baksana pencerenin kenarına astığın gül sirkesi şişesi bile yerinden kımıldamamış...

— Oh, elhamdülillah, Yarabbi şükür, yurdumuz yıkılırsa bir daha nerden yaptırıcağız? Kolay mı yavrum? Kolay mı?

*

İrfan ertesi günü muhibbe-i gaibesinden şu mufassal¹¹⁷⁸ ve nevama¹¹⁷⁹ tevbihkârane¹¹⁸⁰ mektubu aldı:

‘Beyefendi

Aldığım mektubunuza cevaben şu satırları yazmak için bir hayli düşündüm. Çünkü size kemâl-i safvetle¹¹⁸¹ yazdığım ilk varakparemi aklımdan geçmeyen bir suretle tefsire kalkmışsınız. Maksadım o değildir. Sizin için bir şahs-ı gaipten, meçhul bir hüviyetten başka bir şey değilim. Ne olursam olayım ilk hamlede aleyhimde peyda olan su-i zehabınızı¹¹⁸² tashih etmek isterim. Sizinle bir muhabere-i hissiye¹¹⁸³ kapısı açmak niyetiyle yazmadım. Buna emin olunuz. Fennî, edebî, ahlakî ve hususıyla kadınlar aleyhindeki makalâtınızdan metanet-i fikriyenize¹¹⁸⁴ hükümle ve su-i telâkkiye¹¹⁸⁵

¹¹⁷⁸ mufassal: ayrıntılı

¹¹⁷⁹ nevama: adeta

¹¹⁸⁰ tevbihkârane: azarlayıcı

¹¹⁸¹ kemâl-i safvet: açık yüreklilikle

¹¹⁸² su-i zehab: kötü fikir, kötü zannediş

¹¹⁸³ muhabere-i hissiye: duygusal ilişki

¹¹⁸⁴ metanet-i fikriye: düşünce sağlamlığı

¹¹⁸⁵ su-i telâkki: yanlış anlaşılma

uğramayacağım zannıyla yazdım, yanılmışım. Bu hatamdan dolayı mahcup ve sizi tasavvur ettiğim mertebede metin bulamadığıma da pek meyusum.

Memleketimizde biraz serbest davranan kızlar aleyhinde derhâl âlemin su-en-nazarı¹¹⁸⁶ açılıyor. Asarınızdaki ciddiyet delâletiy-le sizi bu zaaf-ı umumî fevkinde¹¹⁸⁷ bir sahib-i fikir olarak tasavvur etmiştim. Bizde bir maraz-ı umumî¹¹⁸⁸ şeklinde olan bu fena hastalığın sirayetinden meğer siz de masun kalamamışsınız¹¹⁸⁹. Sokakta kemâl-i edeple giden mestur¹¹⁹⁰ bir kadına uşak makulesinden¹¹⁹¹ birtakım pespayelerin bile ne kadar cüretkârane harfendazlıkta bulunduklarını¹¹⁹² bilirsiniz. Bu neden? Memleketimizde kadının her tasalluta¹¹⁹³ hazımla mukabeleye mecbur, dîn¹¹⁹⁴ bir hilkatte adde-dilmesinden. Sırf erkeklere eğlence olmak için yaratılmış zannolun-masından...

Milel-i saire¹¹⁹⁵ nezdinde bir kadının efal-i tabiiyeden¹¹⁹⁶ görülecek serbestane en ufak bir hareketi burada aşüfteliğine atfolunuyor. İşte buna misâl de size yazdığım mektuba gördüğüm muka-beledir. Küre-i arzın Haley'in kuyruğundan geçeceği haberi şayi olunca garabet-i tab'im¹¹⁹⁷, sabırsızlığım hasebiyle herkesten ziya-de meraka düştüm. Gazetelerde, risalelerde gördüğüm malûmatı bu merakımı teskine kâfi bulamadım. Bir ehline müracaat etmek istedim. Asarınız, konferanslarınız delâletiy-le en evvel zihnime siz geldiniz. Kemâl-i safvetle müracaat ettim. Bu o kadar büyük bir

¹¹⁸⁶ su-en-nazar: kötü görüş

¹¹⁸⁷ zaaf-ı umumî fevkinde: genel kusurun üstünde

¹¹⁸⁸ maraz-ı umumî: genel sorun

¹¹⁸⁹ masun kalmak: korunmak

¹¹⁹⁰ mestur: örtülü

¹¹⁹¹ uşak makulesi: uşak takımı

¹¹⁹² harfendazlıkta bulunmak: laf atmak

¹¹⁹³ tasallut: saldırış

¹¹⁹⁴ dîn: basit

¹¹⁹⁵ milel-i saire: başka milletler

¹¹⁹⁶ efal-i tabiiye: doğal hâl

¹¹⁹⁷ garabet-i tab: yaradılıştaki tuhafılık

kabahat midir? Bu müracaatıma taaccüp etmemeniz için bazı çalgınlıklarım, çocukluklarımdan da bahsetmek istedim. Cidden ihtiyatsızlık, delilik etmişim. Merhamet buyurunuz beyefendi! Bu nevi bir müracaatla iffetsizlik beyninde uzun bir mesafe vardır değil mi? O mektubumdan maksadım hilâfına bu kadar manayı nereden bulup çıkardınız?

“Bu coşan ben değilim. Aşktır, tabiattır.” buyuruyorsunuz. İnsan ediniz, bu bir mazeret midir? İnsan bir kabahati isnat etmekle ondan müteberri¹¹⁹⁸ mi addolunur? Hüviyeti meşkûk, ahvâli tamamıyla meçhul bir kızın ilk yazdığı birkaç satıra kapılarak bu kadar coşmak, kızışmak adeta alev almak sizin meslek-i ciddiyetperestanenizle¹¹⁹⁹ kabil-i tevfik¹²⁰⁰ bir hareket midir? Benim aradığım şey affedersiniz bir âşık değil, adeta mert bir kardeşti. O kardeşi bulaydım kadının bu memlekette gördüğü suret-i telâkkiden¹²⁰¹, bütün dertlerimden, her şeyden bahsedecektim. Fakat şimdi ne yazabilirim? İlk hatvede siz makamı değiştirdiniz. Tasavvurunuzla muvafık bir kız çıkaydım nazarınızdaki kıymet-i nisvîyemi¹²⁰² kesretmiş olmayacak mıydım? Çünkü sizin arzu ettiğiniz gibi kız çoktur. Benim olmak istediğim gibisi ender belki madumdur¹²⁰³.

Mektubunuzda pek gülünç şeyler de var. Birtakım dîlîfirip eşkâl sayıp dökerek beni o surette tahayyül ettiğinizi ve tıpkı bu tasavvuratınıza muvafık zuhur ederek sizi aldatmamamı rica eyliyorsunuz. Bu temenniniz tuhaf, pek tuhaf ama ne kadar tuhaf... Buna tuhaf-lıkların ekstrası diyeceğim. Bu temenniyatınız suretinde yaratılmayı hemen her kadın ister. Fakat kabil mi? Ya bu tasavvuratınızın külliyyen zıttı bir hilkatte isem sözlerinizin beni ne kadar müteessir edeceğini düşününüz. Teveccühünüze mazhariyetimi benim sun¹²⁰⁴

¹¹⁹⁸ müteberri: sıyrılmış

¹¹⁹⁹ meslek-i ciddiyetperestane: ciddiyet isteyen meslek

¹²⁰⁰ kabil-i tevfik: bağdaşabilecek

¹²⁰¹ suret-i telâkki: anlaşılma şekli

¹²⁰² kısmet-i nisvîye: kadınlık değeri

¹²⁰³ madum: yok

¹²⁰⁴ sun: etki

ve kudretim eremeyeceği bir hususa talik eyliyorsunuz¹²⁰⁵. İnsan birçok şeyden mesul olabilir. Fakat çirkinliğinden asla... Çünkü bu felâketin en büyük mağduru yine onun musabinidir¹²⁰⁶. Başkası değil... Dosta en büyük ihtiyacı olan çirkinlerdir. Onlar bu mahrumiyetlerini bildiklerinden setr-i sekâlet¹²⁰⁷ için ekseriya hünerler, faziletler iktisabına¹²⁰⁸ uğraşırlar. İşte ben bu çirkinlerden biriyim. Binaenaleyh dost olabilmek için tadat buyurduğunuz¹²⁰⁹ şerait-i halkiyeden¹²¹⁰ külliye mahrum bir tali'zedeyim¹²¹¹. Ne kadar tasavvur edebilirsiniz işte o kadar çirkinim. Bu yüzden zayi ettiğim¹²¹² saadeti diğer suretle tazmin edebilmeye¹²¹³ çalışıyorum. Adeta bir erkek derecesinde iktisab-ı hüner ve malûmata uğraşıyorum. Evlerde vakit geçirmek için icat edilmiş kadın eğlenceleri sıklet-i derunumu tamamıyla defe artık kifayet etmiyor. İsporculuğa, bizde erkeklere mahsus addedilen eğlencelere kalkışıyorum. Bir Türk kadını için böyle şeylerin icrası değil, belki akla getirilmesi bile cürettir. Fakat ne yapalım? Bizi âdet birçok şeylerden istisna ve mahrum ediyor ama tabiat etmiyor. Tabiat bize de muhtac-ı faaliyet bir dimağ¹²¹⁴, asap¹²¹⁵, adalât¹²¹⁶ vermiş. Bunlar işlemek ister. Bir vücudun mahkûm-ı atalet¹²¹⁷ kalmasından tevellüt edecek fenalıklar tadada hacet yok. Hıfzıssıha-i umumiyyeden¹²¹⁸, hıfzıssıhha-i etfâlden¹²¹⁹ bahsolunduğunu belki işitmişsinizdir. Lâkin tafsilât-ı

¹²⁰⁵ talik eylemek: bağlamak

¹²⁰⁶ musabi: felâketi yaşayan

¹²⁰⁷ setr-i sekâlet: çirkinliği gizlemek

¹²⁰⁸ iktisab: edinme

¹²⁰⁹ tadat buyurma: sayma

¹²¹⁰ şerait-i halkiye: doğal şartlar

¹²¹¹ tali'zede: talih fakiri

¹²¹² zayi etmek: kaybetmek

¹²¹³ tazmin etme: giderme

¹²¹⁴ muhtac-ı faaliyet bir dimağ: çalışmaya ihtiyacı olan bir beyin

¹²¹⁵ asap: damar

¹²¹⁶ adalât: kaslar

¹²¹⁷ mahkûm-ı atalet: tembelliğe mahkûm

¹²¹⁸ hıfzıssıha-i umumiye: koruyucu halk sağlığı

¹²¹⁹ hıfzıssıha-i etfâl: koruyucu çocuk sağlığı

memleketimizde hıfzıssıhha-i nisvana¹²²⁰ dair söz olduğunu hiç duy-
dunuz mu? Yoktur. Bunu kimse düşünmez. Böyle şey akla bile gel-
mez. Elsine-i saireden¹²²¹ Türkçeye tercüme edilen hıfzıssıhhalarda
kadınlara taalluk edebilecek aksam Avrupa nisvanına aittir. Bunlar
adatımız¹²²², maişetimiz¹²²³ itibarıyla bize, Şark kadınlarına uymaz...

Beyefendi hemşireniz, valideniz akşama kadar evde nasıl vakit
geçiriyorlar, hiçbir gün bunu düşünmek zahmetine katlandınız mı?
Hayır... Hayır... Bin kere hayır. Kanun-ı tekâmüle dair kafa yordu-
nuz. Darwinizmi tetkik ettiniz. İrade-i cüziye¹²²⁴ meselesi için yorul-
dunuz. Cazibe Kanunu'nu¹²²⁵, fizikte Karno Prensibi'ni düşündünüz.
Size bu kadar uzak olan şeylere hasr-ı zaman eylediniz. Fakat size
o kadar yakın bulunan valide ve hemşirenizin evdeki tarz-ı maişet-
lerinin sıhhatleri üzerine olacak tesirâtı hiç aklınıza getirmediniz.
Çünkü onlar âdeten o tarzda imrar-ı hayata¹²²⁶ mahkûmdur dediniz.
Artık ötesini düşünmediniz. Niçin? Bu husus-ı mühimmede Avru-
pa'dan buraya Poinkareler, Tardiyolar, İspensırlar filanlar mı gelip
de düşünecekler? Bugün şehrimizde emraz-ı asabiye'nin¹²²⁷ nispet
kabul etmez bir mertebede erkeklerden ziyade kadınlar arasında
hüküm sürmesinin hikmeti işte budur. İnsaf ediniz. Hizmetçisi, aş-
çısı bulunan müreffehe bir aile kızı, genç vücudunu ataletten mü-
tevellit fenalıklara karşı neyle müdafaa edecektir? Ya çalgı çalacak,
ya el işi işleyecek, ya bir şey okuyacak, ya köşe penceresine oturup
sokaktan geleni geçeni sayacak... Bunlar iyi kötü neyse zihnî meş-
guliyetler. Fakat vücudun faaliyet-i lâzimesi ne yolda verilecek? Er-
kekler için kanun-ı hazıranın¹²²⁸ lâzım addettiği şeylerin kadınlarca
da lüzumunu düşünmek neden kabahat, neden günah olsun?

¹²²⁰ hıfzıssıhha-i nisvan: koruyucu kadın sağlığı

¹²²¹ elsine-i saire: yabancı diller

¹²²² adat: âdetler

¹²²³ maişet: yaşayış

¹²²⁴ irade-i cüziye: cüzi irade

¹²²⁵ Cazibe Kanunu: Yerçekimi Kanunu

¹²²⁶ imrar-ı hayat: hayatı sürdürme

¹²²⁷ emraz-ı asabiye: sinir hastalıkları

¹²²⁸ kanun-ı hazıra: günümüzdeki kurallar

Zavallı Türk kadını için hane derununda hareket-i bedene iki büyük vesile vardır. Ya ortalık süpürmek namıyla hasır süpürgeyi alıp iki kat olarak evin tekmil mikroplu tozlarını yutmak yahut çamaşır namıyla leğen başında akşama kadar bütün mülevvesatının¹²²⁹ sıcak su derununda hasıl olan zehirli tebahhuratı¹²³⁰ teneffüs etmek. İşte bizim en büyük egzersizimiz, isporumuz bundan ibarettir.

Kadına hadd-i şer'iyi¹²³¹ tecavüz derecesinde birçok emirlerde bulunuyorsunuz. Biçare her dediğinizi kabul ediyor. Her sözünüze eyvallah diyor. Şu suretle yetiştirdiğiniz kadını şimdi ne salâhiyetle¹²³² beğenmiyorsunuz?

Kadınlar aleyhindeki makalâtınızda haklı noktalar var. Fakat muhtac-ı tetkik¹²³³ ve lâzımı'l-red¹²³⁴ cihetler de pek çok. İşte ben size bunlardan bahsetmek niyetindeydim. Lâkin siz selamu aleyküm der demez vadi-i sevdaya sapıttınız. Çünkü nazarınızda kadın ancak o itibarla şayan-ı muhatabadır. Ehemmiyeti bundan ibarettir. Umumî zannettiğiniz bu kaidede hiç olmazsa bir şaz¹²³⁵ göstermek isterim. Bir kadın ne kadar güzel olursa olsun onun sahibi olan erkek tatmin-i hissiyat ettikten sonra çarçabuk hariçte çeşm-i cezir geçinmeye¹²³⁶ başlar. Yağma yok kuzum... İşte ben cins-i lâtifimi müdafaa için bu tehlikeli noktada bir nazariye vazetmek maksadını takip edeceğim. Nasıl? Bir kadından tasavvurunuz haricinde müstefit olmak¹²³⁷ da kabilmış değil mi? Hep kadınlar benim gibi düşünselerdi erkekleri çabuk yola getirirdik. Sizi böyle şımartan benat-ı Havva'nın¹²³⁸ cehaleti, zaafıdır. İşte bu şeraitle sizinle dost olabilirim. İşinize gelir mi?

¹²²⁹ mülevvesat: kirliler

¹²³⁰ tebahhurat: buharlar

¹²³¹ hadd-i şer': şeriat sınırı

¹²³² salâhiyet: yetki

¹²³³ muhtac-ı tetkik: incelenmesi gereken

¹²³⁴ lâzımı'l-red: reddedilmesi gereken

¹²³⁵ şaz: kuraldışılık

¹²³⁶ çeşm-i cezir geçinmek: zamparalık yapmak

¹²³⁷ müstefit olmak: istifade etmek, faydalanmak

¹²³⁸ benat-ı Havva: Havva'nın kızları

Beni çirkin bir kadın olarak tasavvur ediniz. Aşkın, şebabın, sema-yı hülyanızda¹²³⁹ bana dair icat ettiği o cazip, o rengîn¹²⁴⁰ eş-kâlî zihninizden çıkarınız. Sırf eşkâle taalluk eden dostluklar çabuk zail olur. Payidar olanlar batını¹²⁴¹ münasebetler, samimî sevgilerdir ki onlar da yek nazarda husûl bulamaz...

O ateşli mektubunuza aynı ateşle mukabele edeydim pek hoşunuza gidecekti ama bu memnuniyet devamlı bir bahtiyarlık olamazdı.

Neyse biraz da başka şeyden bahsedeyim. Kadınlara verdiğiniz konferansta biçareleri fena hâlde korkutmuşsunuz. Evet, evet onların cehaletlerinden kendinize daima bir hisse-i zevk ü istihza¹²⁴² çıkarmak istersiniz. Eğlencesi kaht¹²⁴³ olan böyle bir memlekette en müterakkî ve yeni fikirli gençlerin bile onları hedef-i muaheze¹²⁴⁴ ve istihza etmedikçe vakit geçirecek bir vasıta bulamaması nisvanımızın noksan-ı ırfan ve zaaflarının da bazen işe yaradığına bir delil değil midir?

Rüyanızı biraz kısa buldum. Kedi etejerdeki kitapları üzerinize o kadar çabuk devirmemiş olaydı uğrayacağınız tufan hakkında da tafsilât-ı lâzıma almış olacaktık. Müthiş Bilâ'nın Bahr-i Muhit-i Atlasî'deki havza-i muayyeneye¹²⁴⁵ sukutundan sonra semalara fışkıran suların nasıl tasavvur-ı berendaz¹²⁴⁶ bir heybet ve azamette şelaleler teşkil ederek aşağıya döküleceğini, adeta gökten arza nehirler akacağını işitmek isterdik. Hele İstanbul'u sular örtüp de rüyanızdaki dehşete nazaran Bahr-i Muhit-i Atlasî, Bahr-i Muhit-i Hindî¹²⁴⁷ ve Kebir¹²⁴⁸ ile birleşip bu kadar karalarla beraber Bahr-i

¹²³⁹ sema-yı hülya: hayâl âlemi

¹²⁴⁰ rengîn: renkli

¹²⁴¹ batını: içten

¹²⁴² hisse-i zevk ü istihza: alay ve zevk payı

¹²⁴³ kaht: kıt

¹²⁴⁴ hedef-i muaheze etmek: tenkit konusu

¹²⁴⁵ havza-i muayyene: belirli bölge

¹²⁴⁶ tasavvur-ı berendaz: akla hayâl sığmaz

¹²⁴⁷ Bahr-i Muhit-i Hindî: Hint Okyanusu

¹²⁴⁸ Bahr-i Kebir: Pasifik Okyanusu

*Sefid, Marmara, Karadeniz, Bahr-i Hazar da kaybolarak ortada yalnız Bahr-i Muhit-i Umumî denecek yekpare bir umman hasıl olduğu zaman siz, valideniz, yengeniz, dadınız, hizmetçileriniz, kediniz, köpeğiniz, kanaryanız birkaç günlük kumanyanızla bindiğiniz o sandalda cümlenizin pusulasız, ümitsiz ne kadar müddet seyahatle nihayet hangi Ararat Dağı'na nüzul ettiğinizi haber vermeniz rüyanızın en muhayyeç ve eğlenceli aksamını teşkil edecekti. Fakat merak buyurmayınız. Kuvvet-i muhayyilesi vâsi¹²⁴⁹ ve şiddet ve garabet-i tahayyül¹²⁵⁰ cihetiyle adeta hasta, mecnun denilebilecek bir kıyım. Sizin rüyanızın bittiği noktada benimki başlıyor. Konferansı-
nızın zihinlere verdiği dehşetler içinde uykuya daldığım gece bütün İstanbul'u tarif ettiğiniz telâş, velvele içinde buldum. Haley'in kuyruğundan evvel Müthiş Bilâ'nın nısf-ı küre-i arzı¹²⁵¹ bitireceği haber-i meşumuyla¹²⁵² ortalığın inlediği, titrediği esnada herkes can kaygısına düşmüştü. Yarım saatte bir bütün matbaalardan matbuat nizamnamesi¹²⁵³ ahkâm-ı hilâfına¹²⁵⁴ ilâveler çıkarılıyor, sokaklardan müvezzî¹²⁵⁵ gürültüsünden geçilmiyordu. Ekserisi teheyyüç-i umumîden istifade maksadıyla neşredilen bu mübalağalı, yanlış haberleri tekzip¹²⁵⁶ için İstihbarat Kalemi kadro harici kalan ketebe-
nin kâffesini¹²⁵⁷ istihdam¹²⁵⁸ suretiyle uğraştığı hâlde yetişemiyordu. Halkın eracife¹²⁵⁹ olan meyl ve rağbet-i fevkalâdesinden hükûmet pek bizar kalmıştı.*

*Bu ilâveler Müthiş Bilâ'nın dakika-i sukutunu katiyet-i riyazi-
yeyle¹²⁶⁰ haber veriyorlardı. Hadise-i sukuta yarım saat kala hane-*

¹²⁴⁹ kuvvet-i muhayyilesi vâsi: hayâl gücü geniş

¹²⁵⁰ garabet-i tahayyül: hayâl dünyasının garipliği

¹²⁵¹ nısf-ı küre-i arz: dünyanın yarısı

¹²⁵² haber-i meşum: uğursuz haber

¹²⁵³ matbuat nizamnamesi: basın yönetmeliği

¹²⁵⁴ ahkâm-ı hilâf: kurallara aykırı

¹²⁵⁵ müvezzî: gazete satıcısı

¹²⁵⁶ tekzip: yalanlama

¹²⁵⁷ kâffe: tümü

¹²⁵⁸ istihdam: bir işte kullanma, işe alma

¹²⁵⁹ eracif: uydurma, yalan sözler

¹²⁶⁰ katiyet-i riyaziye: matematiksel kesinlik

mizin damına çıktım. Bu şairane, bu ulvî fakat hepimiz için hatime-i hayat¹²⁶¹ olacak bu büyük manzarayı saniye-i mevtime¹²⁶² kadar temaşa etmek istiyordum. Havada bulut yoktu ama ortalığı gurubdan¹²⁶³ sonra sular kararmak esnasında olduğu gibi derece derece zulmetle beraber bir de müziç¹²⁶⁴ bir ağırlık kaplıyordu.

Dürbün-i tarassutumu¹²⁶⁵ garba tevcih ettim¹²⁶⁶. Bekliyordum. Bazı feylesofların ölümü inkâr ettiklerini kitaplarda okumuştum. Bunların “Bir ziruh için hayattan mevte geçmek bir hadisedir. Fakat bade’l- hulûl¹²⁶⁷ ölüm ölü için mahsus olamaz. Binaenaleyh aksini iddia hiç yoktan varlık çıkarmak kabilinden olur.” kavillerini tahatturla cüzi müddet sonra uyanıklıktan hissetmeksizin uykuya geçmek nevinden varlıktan ademe nasıl intikal edeceğimi düşünüyordum. Böyle düşünürken beynimin içinde binlerce toplar patlar gibi fevk-el-tabiiye¹²⁶⁸ bir darbe-i âniyeye¹²⁶⁹ uğradım. İşte o zaman sukut vaki olmuş. Ötesini bilmiyorum. Kendimi kaybettim. Bihuş¹²⁷⁰ kaldığım müddeti de tayin edemiyorum. Sonra yavaş yavaş gözlerimi açtığım zaman ortalığı aydınlık, güneşli buldum. Fakat etrafımı ihata eden manzara-i müelleme¹²⁷¹ beni bitirdi. Bizim damın saçağına kadar her taraf deniz kesilmişti. Yangın kulesinin kısm-ı ulyasıyla¹²⁷² bazı minare alemlerinden başka zavallı İstanbul’un mevcudiyet-i kadimesine¹²⁷³ delâlet edecek bir nişane kalmamıştı. Hanemiz minarelerden ziyade bir irtifayı mı kesbetmişti? Sevgili

¹²⁶¹ hatime-i hayat: hayatın sonu

¹²⁶² saniye-i mevtime: ölüm saniyesi

¹²⁶³ gurub: günbatımı

¹²⁶⁴ müziç: bunalıcı

¹²⁶⁵ dürbün-i tarassut: gözlem dürbünü

¹²⁶⁶ tevcih etme: çevirme

¹²⁶⁷ bade’l-hulûl: geldikten sonra

¹²⁶⁸ fevk-el-tabii: tabiatüstü

¹²⁶⁹ darbe-i âni: âni darbe

¹²⁷⁰ bihuş: kendinden geçmiş

¹²⁷¹ manzara-i müelleme: üzücü manzara

¹²⁷² kısm-ı ulya: üst kısım

¹²⁷³ mevcudiyet-i kadime: eski varlık

validem, pederim, kardeşlerim, zavallı dadım lebalep¹²⁷⁴ dolu birer su sarnıcına dönen odaların içinde kim bilir ne canhıraş feryatlarla boğulmuşlardı? Dünyada kimsesiz kalmıştım. Yalnız mahrum-ı aile bir bikes¹²⁷⁵ değil ihtimâl ki ben ruy-i arzda o anda nesl-i beşer namına kalmış ferd-i vahit¹²⁷⁶ bulunuyordum. Ailemin, memleketimin zıyına¹²⁷⁷ uzun müddet teessüfe vakit olmadı. Suların yavaş yavaş saçağı örterek damın mürtefi¹²⁷⁸ kısmına, bana doğru yükseldiğini gördüm. Çok geçmedi. Bastığım yer havuzlanmaya başladı. Gide gide ayaklarım gömüldü. Ne müthiş an! Akdamından¹²⁷⁹ istilâ-yı mevt¹²⁸⁰ başlayan bir mahkûm hâlindeydim. Su diz kapaklarıma çıktı.

Bende her zaman istihkâr-ı hayat maluliyeti¹²⁸¹ vardı. Meğerse o yiğitlik, gençliğim hasebiyle ölümü kendimden pek uzak görmekten mütevellit bir cesaret-i muğfileymiş¹²⁸². Şimdi mevt ile şakasız karşı karşıya gelince korkudan titriyorum. Ah sevgili anacığım neredesin? Artık nazlanacak, ağlanacak kimsem yoktu. Sular belimi buldu. Biraz sonra göğsüme, çeneme kadar çıktı. Hayata veda ediyor, arkamdan bir Fatıha okuyacak kimse bırakmayarak ölüyordum. Deniz ağzımı örtmek derecesine geldi. Etrafıma kulaç atarak çabalamaya, debelenmeye başladım.

O aralık insan sesine müşabih gürültüler işittim. Sular vücudumu kâh kaldırıyor kâh içine çekiyordu. Yüzmek bilirim fakat bulunduğum oda sibahate¹²⁸³ müsait değildi. Tıpkı su dolu bir turşu şişesine atılmış bir kurbağaya benziyordum. Ellerim, ayaklarım oy-

¹²⁷⁴ lebalep: ağzına kadar

¹²⁷⁵ bikes: kimsesiz

¹²⁷⁶ ferd-i vahit: tek kişi

¹²⁷⁷ zıya: kaybolma

¹²⁷⁸ mürtefi: yüksek

¹²⁷⁹ akdam: ayaklar

¹²⁸⁰ istilâ-yı mevt: ölümün yayılması

¹²⁸¹ maluliyet: hastalık

¹²⁸² cesaret-i muğfile: aldatici cesaret

¹²⁸³ sibahat: yüzmek

nadıkça odanın cedarlarına¹²⁸⁴ çarpıyordu. Sular sakfa kadar yükselince hâlîm ne olacaktı? Şüphesiz tavanla su arasında sıkışarak boğulacaktım.

Vuku-ı mevt ne kadar muhakkak olsa insan yine bir çare-i halas taharrisinden kendini alamıyor. Meğerse can pek tatlı şeymiş. Hayata irtibat-ı hayvanîmizin¹²⁸⁵ derece-i şiddeti böyle ümitsizlik zamanlarında belli oluyor. Korku ve helecandan gözlerim büyüdü. Darban-ı kalbim¹²⁸⁶ zannederim yüz yirmiyi, yüz otuzu buldu. Birkaç dakika sonra sular tavana çıkınca boğulacaktım. O çaresizlik içinde yine bin çare düşünüyordum. Suların tavana kadar tereffuunu¹²⁸⁷ beklemenin kâr-ı akıl olmadığını anladım. Kendimi hemen yarı yarıya mağruk¹²⁸⁸ penceremden dışarı attım. Havl-i canla saçağa sarıldım. Fırladım. Cihannümanın damına çıktım. Oturdum. Oh oh geniş geniş birkaç nefes aldım. Atladığım dam hayli yüksekti. Suların miktar-ı tereffuuna nazaran hayatıma yarım saat daha ilâve edebildiğimi hesaplıyordum. Dünyada kendimden başka kimse kalmamış olduğu zannında bulunduğum esnadaki bu hayat müddeti benim için çok mühimdi. Adeta bir asırlık bir ömre bedeldi.

Etrafıma bakındım. Nihayetsiz bir umman. Yalnız bazen yanan vapurların deniz üstünde direk tepeleri meşhut olması kabilinden mağruk İstanbul'un oradan buradan minare uçları gözüküyordu. Şehrin velvele-i hayatıyla beraber gavgave-i kilâp¹²⁸⁹ da kesilmişti. Sevgili vatanıma acıdım. Namurat¹²⁹⁰ vefat eden bir şahıs gibi İstanbul da servet-i tabiiyesine, sit-i iklimine¹²⁹¹ rağmen sefalet içinde puşide-i kefen-i ab olup¹²⁹² gitmiş, zavallı şehir sokaklarının düzeldiğini, elektrikli tramvaylar işlediğini ve daha birçok mea-

¹²⁸⁴ cedar: duvar

¹²⁸⁵ irtibat-ı hayvanî: hayvanca bağlı oluş

¹²⁸⁶ darban-ı kalp: nabız

¹²⁸⁷ tereffu: yükselme

¹²⁸⁸ mağruk: suya batmış

¹²⁸⁹ gavgave-i kilâp: köpek havlamaları

¹²⁹⁰ namurat: muradını gerçekleştiremeden

¹²⁹¹ sit-i iklim: iklimin şöhreti

¹²⁹² puşide-i kefen-i ab olmak: sudan kefene sarılmış olmak

sir-i medeniyeden hemen hiçbirini görmeden, o nama lâyük temiz bir şehremanete¹²⁹³ bile malik olmadan garik-i bahr-i müebbed¹²⁹⁴ olmuştı.

O anda yine kulağıma insan sedasına müşabih sesler geldi. Uzaklara, ufuklara doğru nasb-ı nazar-ı dikkat¹²⁹⁵ ettim. Mera-kib-i bahriye¹²⁹⁶ benzer bir şeyler gördüm. Havadan da sedalar geliyordu. Bir de baktım ki ne göreyim! Pek yükseklerde balonlar, tayyareler uçuşuyor. Aman Yarabbi... Bulunduğum dama suların istilâsından evvel şunlardan biri takarrüp etse benim için halas imkânı var demektir. Hemen damın saçak yel kovanını¹²⁹⁷ söktüm. Arkamdaki beyaz entarinin bir kısmını yırttım. Buna rapt¹²⁹⁸ ile im-dat bayrağı şeklinde havaya uzattım. Çektiğim bayrağın davet-i müstercemanesine¹²⁹⁹ icabeten mi yoksa sevk-i rüzgârla mı bilemi-yorum bu merakib-i havaiyeden biri bulunduğum noktaya inmeye başladı. Artık sevincimin derecesini sormayınız. Tayyare takarrüp etti, etti, baktım içinde madamlar var. Mutarazziane¹³⁰⁰ ellerimi ha-vaya kaldırdım. Yukardan bana bir çıma¹³⁰¹ attılar. Hemen sarıldım. Havalandık. Şiddetli bir rüzgâr bizi şarka doğru ekspres süratiyle atmaya başladı.

İpin ucunda bir su kovası gibi sallanıyordum. Bir müddet te-yerandan¹³⁰² sonra aşağıya sath-ı bahre¹³⁰³ baktım ki aman Yarabbi ne kalabalık! Ana baba günü, ma-halakallah¹³⁰⁴ bir mahşer. Ça-maşır teknesinden tutunuz da balyaya, sandığa varıncaya kadar

¹²⁹³ şehremanet: belediye

¹²⁹⁴ garik-i bahr-i müebbed: sonsuzluk denizinde boğulma

¹²⁹⁵ nasb-ı nazar-ı dikkat: dikkatlice bakmak

¹²⁹⁶ merakib-i bahriye: deniz taşıtları

¹²⁹⁷ yel kovanı: damın kenarına konan uzun ensiz tahta

¹²⁹⁸ rapt: bağlama

¹²⁹⁹ davet-i müstercemane: yalvarış dolu çağrı

¹³⁰⁰ mutarazziane: yalvarıncasına

¹³⁰¹ çıma: halat

¹³⁰² teyeran: uçmak

¹³⁰³ sath-ı bahr: su yüzeyi

¹³⁰⁴ ma-halakallah: cümbür cemaat

merakib-i bahriyenin envayı görüliüyordu. Herkes eline ne geçtiyse kapmış tahlis-i can¹³⁰⁵ için denize çıkmıştı. Sökülmüş, koparılmış sokak ve oda kapıları, dam kapakları, Kırmızı Horoz'un, İştayn'ın, Tiring'in o koca koca ilân tahtaları hep birer sal ittihaz edilmişti.

Sandalların içinde gazete müvezzileri gördüm. Koltuklarında yığın yığın gazete, ilân tomarları. Şöyle bağrışıyorlardı:

— *Kıyamet kopmazdan evvel bunların hepsini satamadık. Elimizde kaldı. Artık kimse almıyor. Matbaalara iade de kabil değil.*

Bu her nevi merakib-i bahriye içinde en ziyade hoşuma gidenler cisreyn-i Dersaadet¹³⁰⁶ oldu. Galata ve Unkapanı köprüleri üzerlerine çıkmış binlerce halkla cesim iki sal gibi sath-ı bahirde yüziüyordu. Kendi kendime “Her şeyde bir hikmet var. Şu köprüler sağlam olaydı, yerlerinden böyle suhuletle koparak şu an-ı tehlikede bu kadar insana tahsingâh¹³⁰⁷ hizmetini göremezdi.” dedim.

Birdenbire müthiş bir fırtına çıktı. Hep o tekneler, sandıklar, balyalar altüst oluyordu. Aşağıda bir çığlık, bir feryat kıyamettir koptu. Rüzgâr bizim tayyareyi mahuf ıslıklar ve baş döndürücü bir süratle bir semt-i meçhule doğru uçuruyordu. Kollarımda artık ipi tutacak kuvvet kalmadı. Fena hâlde kesildim. Tayyaredeki madamlara “Beni yukarı çekiniz, Allah aşkına kurtarınız.” niyazında bulunuyordum. Biçareler var kuvvetleriyle ipi çekmeye uğraşıyorlar fakat muvaffak olamıyorlardı. İçlerinden biri “İpi koltuk altlarından sıkı sıkıya vücuduna rapt et!” diye haykırdı. Bu ihtara tevfik¹³⁰⁸ harekete uğraşırken birdenbire ip elimden kurtuldu. Bir gülle süratiyle gidiyordum. Nihayet gümmmm diye vücudum katı bir şeye çarptı. Bir de gözlerimi açıp baktım ki karyolamdan yuvarlanıp yanımda yerde yatan dadımın üzerine düşmüşüm. Kadıncağız birdenbire uyanarak şiddetli bir çığlık kopardı. Haley'in leyle-i teması¹³⁰⁹

¹³⁰⁵ tahlis-i can: canını kurtarmak

¹³⁰⁶ cisreyn-i Dersaadet: İstanbul köprüleri

¹³⁰⁷ tahsingâh: sığınak

¹³⁰⁸ tevfik: uygun

¹³⁰⁹ leyle-i temas: çarpma gecesi

yakın bulunduğu için herkes kuşkuda olduğundan bir gümbürtüyü müteakiben işitilen feryat üzerine hadise-i münteziye¹³¹⁰ vuku buldu zannıyla bütün hane halkı pürhelecan ayaklandı.

Bilmem bu rüyam sizinkini itmam edebilecek¹³¹¹ bir kuvvette midir? Haley kuyruğunun akşama sabaha vuku bulacak tehlike-i temasından dolayı halk alıp veriyor¹³¹². Bir helecan-ı umumî hü-kümferma¹³¹³... Herkes kendi ölümünün acısını düşünüyor. Nefsi nefsiye. Fakat münferiden¹³¹⁴ vefatla böyle umumî mevt arasında büyük bir fark var. Sevdiğim çehrelerin karşımda korkudan düçar-ı asferar¹³¹⁵ oluşlarına nefsimden ziyade acıyıp müteessir oluyorum. Dünyanın sonu olmak ihtimâli söylenilen böyle mühim bir günde kuvvetli bir dimağdan sudur¹³¹⁶ edecek teselliâmez sözlere ihtiyacım var. Bu metin beyni sizde bulurum ümidiyle müracaat ettim. Böyle nazik bir zamanda her şeye takdimen aşk u heva¹³¹⁷ terennüma-tına¹³¹⁸ başladınız. İşte yine tekrar ediyorum. Ben sevicecek güzel bir kız değilim. Büyük bir feylesof ağırbaşlılığıyla bendenize fikir arkadaşı olmak hayırhahlığında bulunursanız teşekkür ederim. Bu şartla cevabınıza muntazırım...'

Kadın Olduğuna Meyus Bir zavallı

9

Cevap

'Hanımefendi!

¹³¹⁰ hadise-i münteziye: beklenen olay

¹³¹¹ itmam etmek: tamamlamak

¹³¹² alıp vermek: endişeye kapılmak

¹³¹³ hükümferma: hüküm sürmekte

¹³¹⁴ münferiden: birer birer

¹³¹⁵ düçar-ı asferar: sapsarı kesilme

¹³¹⁶ sudur: ortaya çıkma

¹³¹⁷ heva: arzu

¹³¹⁸ terennümat: şarkılar

At alan Üsküdar'ı geçti. Serdettiğiniz¹³¹⁹ her türlü memnuiyet-i şedidenize¹³²⁰ rağmen ben sizi sevdim, seviyorum ve madam-el-hayat¹³²¹ seveceğim. Bu bir emr-i vaki. Gönlüm sizi mehasin-i maddiye ve maneviyenizce bir kere sema-yı şairiyyetin¹³²² evc-i alâsına¹³²³ ısad etti¹³²⁴. Tahtgâh-ı kalbimin melike-i musahhare¹³²⁵ oldunuz. Artık oradan sizi hiçbir şey, hiçbir kuvvet indiremez.

Size karşı gönlümde parlayan sevdayı dondurmamak, söndürmek için çirkin bir kız olduğunuzu söylüyorsunuz. Ben sizi görüp de hüsn ü anınıza¹³²⁶ meclup¹³²⁷ olmadım ki... Sizi görmeden sevk-i maneviyatınızla¹³²⁸ sevdim. Maddiyatınızın artık ehemmiyeti kalmadı. Siretinizi¹³²⁹ beğendim. Suretiniz her ne olsa makbulümdür. Siz bana maddeten değil fakat mektuplarınızla göründünüz. Cismen değil, ruhen mütecellî¹³³⁰ oldunuz. Ruh-ı nalanınızdaki¹³³¹ cerihaları okudum, gördüm. Aynı marazla malul olduğumuzu anladım. Niçin bu tevemmiyyet-i ruhiyeden¹³³² istifadeyle tevhid-i cismaniyete¹³³³ atılmayalım?

Hanımefendi dünyada saadet denilen şey külliyyen mevhum-el-mal¹³³⁴ bir lafız değilse işte onun en hüveyda¹³³⁵ sureti mutlak böyle

¹³¹⁹ serdetmek: ileri sürmek

¹³²⁰ memnuiyet-i şedide: şiddetli yasaklar

¹³²¹ madam-el-hayat: ömrüm yettiğince

¹³²² sema-yı şairiyyet: şairlik göğü

¹³²³ evc-i alâ: en yüksek kat

¹³²⁴ ısad etme: yükseltme

¹³²⁵ melike-i musahhare: fetheden sultan

¹³²⁶ hüsn ü an: güzellik

¹³²⁷ meclup: kapılmak, tutulmak

¹³²⁸ sevk-i maneviyat: manevi yön

¹³²⁹ siret: iç

¹³³⁰ mütecellî: belirme

¹³³¹ ruh-ı nalân: inleyen ruh

¹³³² tevemmiyyet-i ruhiye: ruh eşliği

¹³³³ tevhid-i cismaniyet: fiziken birleşme

¹³³⁴ mevhum-el mal: hayâl ürünü

¹³³⁵ hüveyda: açık

kabil-i imtizaç¹³³⁶ iki ruhun birleşmesinden tekevvün¹³³⁷ eden hâldir. Felâket-i dünyeviye'nin kesretine nispetle saadetin pek kalil olduğunu¹³³⁸ görüyoruz. Bize teveccüh eden bu mesutiyeti kaçırmayalım. Bu fırsat her zaman ele geçmez.

İnsanların ale'l-ekser¹³³⁹ mahrum-ı saadet kalmaları onun hangi kavanin-i tabiye¹³⁴⁰ üzerine tesis ettiğini bilememelerinden naşidir¹³⁴¹. Mehmaemken¹³⁴² felâketten masuniyet¹³⁴³ bir tabir-i vazih-ı saadet¹³⁴⁴ addolunabilir. Haddizatında saadet o kadar büyük ve o kadar küçük bir şeydir ki buna malik bazı kimseler kendilerinde bunun mevcudiyetinden haberdar bile değildirler. Onu mahsusatına zıt eşkâlde tasavvur ve taharri ile ihlâl edip dururlar.

Tasavvurat-ı âşıkane muvafık eşkâl ve evsaf-ı dîlîribane-de¹³⁴⁵ zuhur etmeniz hakkındaki teminat-ı tufulâneme gelince bu bir nevi feveran-ı kalple edilmiş bir küstahlıktır. Kariben bir büyük saadete nailiyet sevincinden mütehasıl¹³⁴⁶ bir sermestî-i garam¹³⁴⁷ eseridir. Bundan dolayı affınızı istirham ederim. Şimdi bana gündüzlerimde, gecelerimde, hülyalarım, rüyalarım, mütemadiyen mekşûf olan¹³⁴⁸ suretiniz her neyse mutlak siz osunuz. Yahut eşkâl-i tabiiyeniz her neden ibaretse gönlümdeki şekl-i mürtesem ve mutasavver¹³⁴⁹ de ondan başka bir şey değildir. Sözlerinizin bende hasıl ettiği tesire nazaran Cenab-ı Halik sizi öyle yaratmış ki bir nokta

¹³³⁶ kabil-i imtizaç: uyuşması mümkün

¹³³⁷ tekevvün: oluşma

¹³³⁸ kalil olmak: az olmak

¹³³⁹ ale'l-ekser: çoğunlukla

¹³⁴⁰ kavanin-i tabiye: doğa kanunları

¹³⁴¹ naşi: ileri gelme, kaynaklanma

¹³⁴² mehmaemken: imkân dahilince

¹³⁴³ masuniyet: korunma

¹³⁴⁴ tabir-i vazih-ı saadet: saadetin apaçık yorumu

¹³⁴⁵ evsaf-ı dîlîribane: cazibeli özellikler

¹³⁴⁶ mütehasıl: meydana gelen

¹³⁴⁷ sermestî-i garam: aşk sarhoşluğu

¹³⁴⁸ mekşûf olma: beliren

¹³⁴⁹ şekl-i mürtesem ve mutasavver: hayâl ve resmedilmiş şekil

ilâve veya nakisla¹³⁵⁰ tashih-i zatınıza kalkışmak Allah'ın size bahsettiği kemalât-ı halkiye¹³⁵¹ karşı bir küfran olur. Benim için siz o numune-i hüsnünüz¹³⁵² ki size muvafık olmayan diğer güzeller başkalarınca hayretbahş¹³⁵³ olsalar da bence makbul olamazlar. Of anlatamıyorum. Ben şimdi güzelliğin kavaid-i marufasından¹³⁵⁴ çıktım. Sanayi-i nefiseyi¹³⁵⁵, estetiği her bir şeyi inkâr ediyorum. Siz neyseniz güzellik işte odur. Sizi her ne şekil ve evsafa bulursam onu kendim için mahz-ı hüsn¹³⁵⁶ addedeceğim. Mikyas ve numune-i sanat ittihaz eyleyeceğim...

Bendenizi hevaperestlikle¹³⁵⁷, hiffet mizaçla, her rast geldiği kadına teraneperdazlıkta bulunmakla¹³⁵⁸ itham ediyorsunuz. Sıdk-ı beyanat¹³⁵⁹ ve samimiyet-i itirafatım nazarınızda sabit olduğu günü bu ithamatınızın vahîliğini¹³⁶⁰ anlayacağınız için şimdi müdafa-i nefse, redd-i isnada lüzum görmüyorum.

Ben adi bir sevdakâr, amiyâne bir kadın muğfili¹³⁶¹ değilim ve olamam. Ve olmamayı da azm-i hayat edindim¹³⁶². Size karşı gösterdiğim zaafa, tezellüle¹³⁶³ gelince işte bunun esbabını muktedir olabildiğim kadar izah etmek isterim.

Siz aramızda bir sayfa-yı sevda açmaktan beni katiyen mene uğraştırıyor ve bundan adeta tevahhuş gösteriyorsunuz¹³⁶⁴. Bu emrinizi itaat edemediğim ve edemeyeceğim için beni mazur görünüz. İti-

¹³⁵⁰ nakıs: eksiltme

¹³⁵¹ kemalât-ı halkiye: yaratılış mükemmelliği

¹³⁵² numune-i hüsn: güzellik timsali

¹³⁵³ hayretbahş: şaşırtıcı

¹³⁵⁴ kavaid-i marufa: bilinen kurallar

¹³⁵⁵ sanayi-i nefise: güzel sanatlar

¹³⁵⁶ mahz-ı hüsn: güzelliğin ta kendisi

¹³⁵⁷ hevaperest: nefisine düşkün

¹³⁵⁸ teraneperdazlıkta bulunmak: aşırı iltifat ile elde etmeye çalışmak

¹³⁵⁹ sıdk-ı beyanat: doğru sözler

¹³⁶⁰ vâhî: anlamsız

¹³⁶¹ kadın muğfili: kadın avcısı

¹³⁶² azm-i hayat edinmek: hayat amacı edinmek

¹³⁶³ tezellül: düşkünlük

¹³⁶⁴ tevahhuş gösterme: korkma

rafat-ı samimiyemi tamamıyla dinlemedikçe ithamatınızda acul¹³⁶⁵ olmayınız. Anlaşıp dinleştikten sonra vereceğiniz her hükme razıyım.

Aynı marazla malul bulunanlar yekdiğerinin tamamıyla hâl-i âşinası da olurlar¹³⁶⁶. İşte kıyas-ı nefis¹³⁶⁷ suretiyle sizdeki feveranların, sıkıntıların, ıttıratsızlıkların, ümitsizliklerin esbabını keşfediyorum.

Fenn-i tıpta Homepathie denilen bir nevi usûl-i tedavi vardır ki manası maraz-ı mütecanis ve müteşabih¹³⁶⁸ demektir. Bu usûl hükümünce bir maraz cinsiyle, misliyle tedavi edilir. Bizim birbirimize birer deva-yı müessir yerine geçeceğimizi işte bundan anlıyorum.

Raz-ı derununuzu¹³⁶⁹ keşfe uğraştığım ve bu cehdimde de biraz muvaffak olduğum için yine bendenize hiddet buyurmayınız. Sizin kadar ciddiyetbîn¹³⁷⁰ bir dimağ, hakikatperest bir vicdan sahibi olanlar bazı hakayık mahiyetini setr için hasb-el-ade¹³⁷¹ istimal edilen riya setreleriyle¹³⁷² evvelâ kendilerini sonra diğerlerini aldatmaya uğraşmak usûl-i acibe-i medeniyesinden¹³⁷³ elbette ibaderler¹³⁷⁴.

Âdetin tayin ettiği bu kuyud-ı beyhudedden¹³⁷⁵, bu açık riyalardan, yalanlardan tecerrutla¹³⁷⁶ insanlığın levazım-ı halkiyesinden

¹³⁶⁵ acul: aceleci

¹³⁶⁶ hâl-i aşına olmak: hâlinde anlamak

¹³⁶⁷ kıyas-ı nefis: kişilikleri kıyaslama

¹³⁶⁸ maraz-ı mütecanis ve müteşabih: aynı ve benzer hastalıklar

¹³⁶⁹ raz-ı derun: içteki sır

¹³⁷⁰ ciddiyetbîn: olaylara ciddiyetle bakan

¹³⁷¹ hasb-el-ade: adet olduğu üzere

¹³⁷² setre: örtü

¹³⁷³ usûl-i acibe-i medeniye: medeniyetin tuhaf usûlleri

¹³⁷⁴ iba etmek: el çekmek, bırakmak

¹³⁷⁵ kuyud-ı beyhude: gereksiz kurallar

¹³⁷⁶ tecerrut: sıyrılmak

olan bazı kabayihimizi¹³⁷⁷ gizleyerek bile bile aldatmak ve aldanmak garabetinden mümkün mertebe kurtulmaya uğraşalım. Madeten kabil olamıyorsa ruhen tanışmış bulunalım.

Âdet-i beldemize ittibaen sizi görmeden alacağım. Görücü göndermek usûlünden de sarf-ı nazar edeceğim¹³⁷⁸. Çünkü validemin zevk-i intihabı¹³⁷⁹ benim için bir miyar-ı sahih¹³⁸⁰ olamaz. Onun beğendiği bir şey bana hoş gelmeyebilir. Ve hatta öyle zannederim ki validemin beğendiğinden ben hoşlanmam. Benim hoşlandığımı da o beğenmez. Hangimizin zevkinde selâmet var orasını bilemem. Bu hususta aramızda bir tezat-ı tam hükümfermadır. Çünkü görgülerimiz, hükümlerimiz hep yekdiğerine mübayindir¹³⁸¹. Validemin metthettiği öyle şeyler vardır ki telâkkilerimizdeki tezattan dolayı onlar bende adeta birer nefret uyandırır. Onca fezailden¹³⁸² olan şeyler bence affolunmaz büyük nekaisten¹³⁸³ maduttur¹³⁸⁴.

Biz Zolaların, Mopasanların, Gonkorların tetkik-i kemâliyle uğraşıp validelerimiz Billur Köşk Hikâyesi'nin felsefesiyle amel bulundukça¹³⁸⁵, biz Bethofenlerin, Şopenlerin, Gonoların elhan-ı sanatıyla¹³⁸⁶ sermest kalıp da onlar "Arabî Fellâhî" kantosuyla münşerih oldukça bu tezat-ı his ve tefehhüm aramızdan hiçbir vakit zail olmaz.

Yazacağım şey pek çok. Fakat şimdi ne yazacağımı bilmiyorum. Tarif olunmaz bir iğtişâş-ı hissiyat¹³⁸⁷ içindeyim. Biraz daha yazsam set derken sepet demeye başlayacağım. Belki yine sizi kızdıracığım. Belki de kızdırdım, kim bilir? Bir kere cevab-ı muvafâ-

¹³⁷⁷ kabayih: kabahatler

¹³⁷⁸ sarf-ı nazar etme: vazgeçme

¹³⁷⁹ zevk-i intihab: seçim zevki

¹³⁸⁰ miyar-ı sahih: gerçek ölçü

¹³⁸¹ mübayin: zıt

¹³⁸² fezail: meziyetler

¹³⁸³ nekais: noksanlıklar

¹³⁸⁴ madut: ibaret

¹³⁸⁵ amel bulunmak: vakit geçirmek

¹³⁸⁶ elhan-ı sanat: sanatsal melodiler

¹³⁸⁷ iğtişâş-ı hissiyat: duygu karmaşası

katinizi¹³⁸⁸ alsam o zaman dünyalar benim olacak. Sakın ret cihetine gitmeyiniz. İkimizin de saadetini mahvetmiş olursunuz. Yine bir pot kırdım mı? Aman susayım. Susayım diyorum da hâlâ yazıyorum. Cevabınızın vüruduna kadar ne elim bir hayat geçireceğim! Rahat-ı nevm¹³⁸⁹, lezzet-i ekl ü şurb¹³⁹⁰ gibi ihtiyacat-ı hayatiyeyi zaten sizinle mükâtebeye¹³⁹¹ başladığım zamandan beri kaybettim. Çok sevinmek de insanı büyük bir kedere uğramak derecesinde müteessir ediyor. Bu kadar niçin seviniyorum bilmem. Korkuyla, merakla, endişeyle karışık tarif olunmaz bir sevinç. Hayatımızı o mertebe müşabih ve tevem¹³⁹² addediyorum ki kalbimdeki şeyleri aynen sizin gönlünüzde de mevcut zannıyla hep bu satırları fazla ve bisut¹³⁹³ görüyorum. Öyledir de aman Yarabbi hâlâ niçin yazıyorum? Tevemmiyet-i hayatımıza bu kadar katıyetle hüküm eylediğim hâlde yine alacağım cevabın makus-ı zuhuru tehlikesinden yüreğim gümbür gümbür atıyor. Artık susacağım. Fakat alacağım cevaba ne kadar şiddetle intizar ettiğimi tekrardan men-i hame edemiyorum¹³⁹⁴. “Bende takat kalmadı ferman senin” şarkısı bilmem neden birkaç zamandır vird-i zebanım oldu¹³⁹⁵? Bunu söylemek de bir terbiyesizlik midir acaba? Bu yazdığım şey bir istirhamname midir yoksa bir şukka-i itiraftıye¹³⁹⁶ mi? Yahut aman Allah nasıl söyleyeyim bir muhabbetname mi? Yine kızdınız mı? Hiddetlendinizse bu tesvidatımı¹³⁹⁷ baştan aşağıya şimdi yırtar, bir diğerini yazarım. Fakat bu varakpare henüz güzel parmaklarınıza temas etmezden evvel bu sualime sizden cevap bekleyişim bir nevi budalalık değil midir? Evet, biliyorum hep yazdıklarım birer betizden başka bir şey

¹³⁸⁸ cevab-ı muvafakat: olumlu cevap

¹³⁸⁹ rahat-ı nevm: rahat uyku

¹³⁹⁰ lezzet-i ekl ü şurb: yeme içmeden tat alma

¹³⁹¹ mükâtebe: yazışma

¹³⁹² tevem: ikiz

¹³⁹³ bisut: boş

¹³⁹⁴ men-i hame etmek: yazmayı bırakmak

¹³⁹⁵ vird-i zeban olmak: dile dolanmak

¹³⁹⁶ şukka-i itiraftıye: itiraf mektubu

¹³⁹⁷ tesvidat: karalamalar

değil. Lâkin ne yapayım? Hiddetinizi teskin için sizi güldürmeye uğraşıyorum. Tabiatımda komiklik yok. Tuhaflık etmesini de bilmiyorum. Sözlerim işte böyle ale'l-acayıp bir şeyler oluyor. Siz o kadar yaman bir münekkitsiniz¹³⁹⁸ ki şu satırlarda her kelimemle ayrı ayrı istihza edecek kim bilir ne kadar potlar, tenakuzlar¹³⁹⁹ bulup çıkarırsınız? Siz kendiniz “Ben çirkin bir kızım.” diye feryat edip dururken benim hâlâ “şu varakpare güzel parmaklarınıza temas etmezden evvel” nevinden ibarelerle tecahülden gelişime¹⁴⁰⁰ kim bilir ne kadar tutulursunuz? Rica ederim insaf buyurunuz efendim! Mademki sizi görmeden sevdim*, çirkinlik hususundaki itirafınız da beni bu sevdadan vazgeçiremedi. Yüzünüzü değilse bile elinizi olsun güzel tasavvur etmekte beni mazur görünüz. Tab-ı şairanemi¹⁴⁰¹ bu kadarcık bir salâhiyetten olsun menetmeyiniz.

Lakırdı yine uzadı. Ben de anlıyorum ki kırdığım ceviz artık bini aştı. Bu eblehane sözlerime siz değil ben kendim bile kızmaya başladım. İşte susuyorum. Fakat elmasım, cevabınız? İşte ona ne kadar helecanla intizar ettiğimi tekrardan mümkün değil kendimi alamıyorum. Cevabınız, cevabınız, cevabınız... Bunu çar-ı çeşm ile bekliyorum¹⁴⁰².

İrfan Galip

*Bu “Sevdim.” tabirine ne kadar gücenirseniz güceniniz. Artık bu kabahati bir defa işledim. Bu oldu, bitti.

İrfan bu mektuba ağırbaşlı bir feylesof tavrıyla başlamışken gide gide bir nevi mestî-i garama uğrayarak fikren ve üsluben bir hiffet-i beyana düşmekten kendini alamamıştı. Etmiş olduğu bu hafifliğe mektubu gönderdikten sonra nadim oldu. Fakat iş iştin

¹³⁹⁸ münekkit: eleştirmen

¹³⁹⁹ tenakuz: çelişki

¹⁴⁰⁰ tecahülden gelme: bilmezden gelme

¹⁴⁰¹ tab-ı şairane: şair tabiatlılık

¹⁴⁰² çar-ı çeşm ile beklemek: dört gözle beklemek

geçmişti. Bir pereste-i gaibini¹⁴⁰³ bu defa cidden gücendirip de mektubuna cevap alamazsa İrfan Galip'in hâli hakikaten şayan-ı merhamet bir devre-i buhrana girmiş olacaktı. O gece türlü hülyalarla döşğinde alaca bir uyku¹⁴⁰⁴ geçirdi. Mektubu getirecek kadının vüruduna intizar için sabahleyin vaktinden evvel kaleme gitmeye hazırlanırken validesi Ferdane Hanım beşuş¹⁴⁰⁵ bir çehreyle yanına gelerek dedi ki:

— Oğlum İrfan, konferans verdiğin günü burası adeta bir düğün evine döndü. Ortalık kirlendi ama zarar yok sen eğlendin ya yavrum bana o lâzım. Hizmetçiler varsınlar temizlesinler. Gelin bakmaya gelir gibi ne kadar kadın geldi, ne kadar kadın geldi. Bıldıktan çok hiç bilmediğim görmediğim kadınlar vardı. Bir konferans daha verirsene üzerine okunmuş kırk bir çörek otu dikeceğim. O kadar kadının içinde kem nazarlısı da bulunur. Belki sana nazar değiverir. Allah'a emanet evlâtçığım. Maşallah bülbül gibi söylüyorsun Rabb'im bağışlasın. Baban yok, bir daha senin gibisini ben nasıl doğurabilirim?

İrfan Galip validesinin kadınca bu münasebetsiz sözlerinden adeta sıkılarak hiç cevap vermiyordu. Fakat Ferdane Hanım lakırdılarına mukabele görmemekten asla fütur getirmeyerek¹⁴⁰⁶ devam ediyordu:

— Konferans günü bizim Emsâl, kalabalığın arasında bir kız görmüş, güzelliğini artık söyleye söyleye bitiremiyor. Artık onun dediğine bakarsan dünya güzeli gibi bir şey olacak...

Bu güzel kız tabiri İrfan'ın dalgın zihnini birdenbire ikaz etti. Hemen validesine dönerek gayr-ı iradî bir hâlde:

— Nasıl kız?, dedi.

Validesi oğlunun bu telâşından biraz şüpheye düşerek:

¹⁴⁰³ pereste-i gaib: gizli sevgili

¹⁴⁰⁴ alaca uyku: rahatsız, gerçek mi rüya mı olduğu belirsiz

¹⁴⁰⁵ beşuş: güler yüzlü

¹⁴⁰⁶ fütur getirmek: rahatsız olmak

— Nasıl olduğunu bilmem, ben görmedim. Ben de Emsâl’in yalancısıyım.

— İkinci konferansın ertesi günü tanımadığımız kadınların içinde böyle güzel bir kız bulunup bulunmadığını sizden sordum. Hepiniz bana “Öyle bir şey görmedik.” cevabını verdiniz. Şimdi bu dünya güzeli nerden çıktı?

— A evladım sen bizim Emsâl’in ne kadar alık bir karı olduğunu bilmez misin? Sersem musibet sorduğumuz zaman bir şey demedi. Şimdi aklına gelmiş de söylüyor.

— Nerde görmüş? Bu dünya güzeli ne şeklinde, ne kıyafette, ne kıbâlde¹⁴⁰⁷ bir seymiş?

Ferdane Hanım oğlunun bu mütehalikâne¹⁴⁰⁸ suallerinde bir tehlike-i sevda istişam¹⁴⁰⁹ ederek gafilâne böyle bir bahis açtığına nedamet getirir¹⁴¹⁰ gibi bir teessürle:

— Ben Emsâl’in ipe sapa gelmez sözlerini can kulağıyla bile dinlemedim. Senin bu kadar ehemmiyet vereceğini bileydin arkasını araştırırdım. Ne o, ne o? Ne oldun? Konferansa davet ettiğin böyle güzel bir kız mı vardı yoksa? Sen Emsâl’in güzel dediğine bakıp da sakın aldanma. Onun beğendiği kız kim bilir ne gudubet bir şeydir.

— Aman anne böyle benzetip yaraştırıp da söz söylemeyi bilirsin o kadar kızarım ki. Ben buraya güzel kız davet etmek için mi konferans verdim?

— Ne bileyim ben? Bu sözü işitir işitmez çehren evvelâ et bent oldu¹⁴¹¹. Sonra kızardı bozardı, birkaç türlü renge girdi de onun için söylüyorum.

İrfan biraz daha ileri varırsa foyayı meydana vermekten korkuyordu. Sözü orada kapamayı münasip gördü. Sustu. Fakat artık içi

¹⁴⁰⁷ kıbâl: hâl, tabiat

¹⁴⁰⁸ mütehalikâne: telâşlı

¹⁴⁰⁹ istişam: sezmek

¹⁴¹⁰ nedamet getirmek: pişman olmak

¹⁴¹¹ et bent olmak: rengi atmak

içine sığmıyordu. Afakî birkaç lakırdı bulup söyledikten sonra validesinin yanından çıktı. Aşağıda taşlıkta تنها bir mahalde Emsâl'i sıkıştırarak sordu:

— Emsâl sen konferans günü burada güzel bir kız görmüşsün. Nasıl şeydi o?

Emsâl mütehayyirane¹⁴¹² bir tavr-ı sitayişle¹⁴¹³ arkasını duvara dayayıp başını iki tarafa sallayarak:

— Aman beyim aman güzel mi güzel adeta bir içim suydı.

— Nerede gördün?

— Merdiven başında camekânlı kapının önünde.

— Niçin bunu senden başka kimse görmemiş?

— Nasıl görsün paşam? Yüzü sımsıkı kapalıydı.

— Yüzü kapalıydı da sen nasıl gördün? Anlat...

— Dur anlatayım. Bunlar siyah çarşafli iki kadındı. Peçeleri de pek kalındı. Konferansayı yüzlerini hiç açmadan öyle kapalı dinlediler. Nihayet bir tanesi hem sıcaktan bayıldı, sıkıldı hem de susadı. Ben yanından geçerken “Kuzum kalfam bana iki yudum su bulur musun?” dedi. Hemen bir bardak su koşturdum. Peçesini yukarı doğru biraz sıyırdı. Meydana ay parçası gibi bir çehre çıktı. Aman ne afet! Aman ne civan! Ben şimdiye kadar ömrümde böyle güzel görmedim. Ben kadınlığımla az daha âşık olacaktım. Boğazından aşağıya giderken içtiği suyun billur gerdanından geçtiği görülüyor zannettim. Bakmaya doyamadım. Öyle arsız gibi su da içmedi. Dört beş yudum içtikten sonra daha yarısı bitmemiş bardağı güler yüzle geri verdi. Hemen peçesini indirdi. Gayet nazik bir sesle “Teşekkür ederim.” dedi. O ne mahmur, o ne baygın, o ne şahane iri gözlerdi. Hiç gözümün önünden gitmiyor.

— Başka bir şey konuştunuz mu?

— Hiç... Pek edalıydı. Söz ağzından dirhemle çıkıyordu. Öyle bizim mahalle kızları gibi bir dakika içinde sekiz on lakırdının be-

¹⁴¹² mütehayyirane: şaşkın

¹⁴¹³ tavr-ı sitayiş: övgü dolu bir tavır

lini büken takımından değildi. Söyletmek için o kadar uğraştım. “Susadınız mı?” diye sonradan üç dört defa yanına gittim sordum. “Hayır.” dedi. Her sözüme tek lakırdıyla cevap verdi. Konferansayı pek dikkatle dinliyordu.

— Yanındaki kadın da genç miydi?

— O hiç yüzünü açmadı. Bilmiyorum. Onu göremedim. Fakat onun çarşafı, kıyafeti beriki kadar şık değildi. Ah öteki, ah öteki... İnşallah Rabb'im onu bize gelin kısmet eder.

Emsâl'in sözü bu neticeye getirmesinden mabad-ı bahsin¹⁴¹⁴ alacağı cereyanı İrfan anlayarak bu kadar isticvapla bi'l-iktifa¹⁴¹⁵ çekildi. Çekildi ama nihayetsiz bir merak içinde kaldı. Acaba Emsâl'den su isteyenle kendiyile mektuplaşan bu ikisi bir kız mıydı? Bunu müeyyit¹⁴¹⁶ ortada henüz bir emare-i katiye¹⁴¹⁷ yoktu. Fakat sanki bir seda-yı derunî¹⁴¹⁸ İrfan'a “Bu kız işte odur. Seninle mektuplaşandır. Görmeden âşık olduğun kızın ta kendisidir.” diyordu. Muhibbe-i gaibesı kendi çirkinliği hakkında İrfan'a ne kadar musir-rane¹⁴¹⁹ ve kati beyanatta bulunursa bulunsun delikanlı bu iddia-yı garibi daima bir suret-i makusede¹⁴²⁰ telâkkiye meyl gösteriyor yani kız çirkinlikte ne mertebe musir olursa bilakis o nispette güzel bulunduğuna kanaat getiriyordu. Bu hâl, İrfan için öyle bir his ve keşf-i acipti ki neden dolayı böyle düşündüğünün sebebini kendi de pek bilmiyordu. Emsâl'in şu tebeşşiri¹⁴²¹ bu kanaatini büsbütün takviye etti. Bir yerde duramaz oldu. Cevaben gelecek mektuba intizar için vakt-i muayyenden birkaç saat evvel kaleme gitti. İçi içine sığmıyor, siyah çarşafı kadının vüruduna intizaren dairenin loş koridorlarında bir aşağı bir yukarı mekik dokuyordu. Hemen dakikada

¹⁴¹⁴ mabad-ı bahs: sohbetin devamı

¹⁴¹⁵ bi'l-iktifa: yetinerek

¹⁴¹⁶ müeyyit: sağlamlaştıran

¹⁴¹⁷ emare-i katiye: kesin bir işaret

¹⁴¹⁸ seda-yı derunî: içinden bir ses

¹⁴¹⁹ musirrane: ısrarlı

¹⁴²⁰ suret-i makuse: ters biçimde

¹⁴²¹ tebeşşir: müjde

bir yeleğin cebinden saatini çıkarıyor. Seri bir nazar fırlatıyor fakat gösterdiği arzu-yı şedide rağmen ne vakit ilerliyor ne de kadın geliyordu. Diğer efendilerin saat-i devamı geldi. Herkes yazıhanesinin başında isbat-ı vücut etti¹⁴²². Daire her zamanki velvele-i mesalihi-ni¹⁴²³ ahz eyledi¹⁴²⁴. Gelen giden çoğaldı. Lâkin o kadın gelmiyordu. İrfan utanmasa bir tarafa çekilip ağlayacak kadar canfersa¹⁴²⁵ bir elem-i intizar¹⁴²⁶ içinde kaldı. Kadının bermutat¹⁴²⁷ vakt-i vürudu olan zamanın üstünden de iki saat kadar geçti.

Zavallı çocuk elinde saat, bet beniz uçuk, gayet muazzap¹⁴²⁸ bir hâlde saatlerce koridorlarda esir oldu kaldı. “Elintizar eşeddü minennar.”¹⁴²⁹ sözünün hükmünü ömründe işte o gün yanarak tecrübe etti. Ne bir işe bakabildi ne yemek yedi. Beş dakika oralardan ayrılrsa kadın gelecek, kendini göremeden gidecek zannediyordu. O günün meşgale-i kalemiyesi¹⁴³⁰ de sona erdi. Herkes birer ikişer çekilmeye başladı. Bir müddet sonra kimse kalmadı. Odacı odayı süpürmeye hazırlanıyordu. İrfan hâlâ oradaydı. Kaleminden ayrılrsa o günü kadının gelmesinden külliye kat-ı ümit¹⁴³¹ etmek lâzım geliyordu ki işte biçare delikanlı bir türlü buna tahammül getiremiyor, pek müziç olmakla beraber bu ümidin devamını yine bir nevi teselli addediyordu.

Saat on biri geçince bu beyhude teselliden feragat lüzumu katiyet kesbetti. Nihayet odacıların enzar-ı taaccüp ve iştibahları¹⁴³² altında bir mağmumiyet-i külliye¹⁴³³ ile çekildi gitti. Nereye gide-

¹⁴²² isbat-ı vücut etme: görünme

¹⁴²³ velvele-i mesalih: çalışma gürültüsü

¹⁴²⁴ ahz eyleme: alma

¹⁴²⁵ canfersa: canı tüketen

¹⁴²⁶ elem-i intizar: kederli bekleyiş

¹⁴²⁷ bermutat: her zamanki

¹⁴²⁸ muazzap: rahatsız

¹⁴²⁹ elintizar eşeddü minennar: beklemek ateşten şiddetlidir

¹⁴³⁰ meşgale-i kalemiye: dairedeki mesai

¹⁴³¹ kat-ı ümit: ümit kesmek

¹⁴³² enzar-ı taaccüp ve iştibah: şüpheli ve meraklı bakışlar

¹⁴³³ mağmumiyet-i külliye: tepeden tırnağa kedere bulanmış olarak

cekti? Bu elem-i müthişten rehasını temin edebilecek mahal neresi olabilirdi? Kaç zamandır gördüğü tatlı rüyalarından, kurduğu ruhefza¹⁴³⁴ hülyalardan bir gece içinde vazgeçivermek pek güç olacak, pek acı gelecekti. Fakat kadın nerede kaldı? Cevap niye gelmedi? Aşk denilen şey meğer ne şedit bir sarsar-ı ruh¹⁴³⁵ imiş! Görmeden sevilen bir afetin muhabbet-i gaibanesi böyle aklı çileden çıkaracak mertebeyi bulursa müteakiben ateş alanların hâli acaba ne derece sâmansuz¹⁴³⁶ olacak? Sevilen bir hayâl insanı bu hâle getiriyor, bir hakikatin suzişine¹⁴³⁷ nasıl yürek dayanacak?

İrfan bu tehirin bir maniaya tesadüfle vuku bulduğunu bilse her türlü elem-i intizara göğüs gerecekti. Fakat kat-ı rabita edildiyse¹⁴³⁸ ne yapacaktı? Bunu farz etmek bile kendisi için pek müthişti. Bu muhabbet daha ilk şulesinde neden böyle söndürüldü? Bunu mucip İrfan ne hatada bulundu?

Şimdi delikanlı olanca kuvve-i muhakemesiyle bu noktayı keşfe uğraşıyordu. Cevaben yazdığı son mektupta kızın kardeşçe taleb-i münasebet etmesine mukabil İrfan kendinin hâlâ terane-i sevdada ısrar göstermiş olmasından başka bu inkıtaya¹⁴³⁹ bir sebep bulamıyordu. Delikanlı şimdi bu muhibbe-i meçhulesinin haherane¹⁴⁴⁰ dostluğuna da razıydı. Fakat bu rızasını, bu ricasını isma¹⁴⁴¹ için hangi vasıtaya müracaat edebilecekti? Belki yalvara yakara kızın yine gönlünü edebilirdi. Ama kime yalvarsın? Karşısında bir hayâl-i aşktan başka kimse yoktu.

Böyle meçhul bir hüviyete, böyle bir sanem-i muhayyele¹⁴⁴² gönül verilir mi? Bu saffetine kendi kendine hem güldü hem ağladı. Ne yapsa nafileydi. İş işten geçmişti. Seviyordu. Bu hayâle perestiş

¹⁴³⁴ ruhefza: ruh okşayıcı

¹⁴³⁵ sarsar-ı ruh: ruh fırtınası

¹⁴³⁶ sâmansuz: rahat ve huzur bozucu

¹⁴³⁷ suziş: ızdırıp, acı

¹⁴³⁸ kat-ı rabita etme: ilgiyi kesme

¹⁴³⁹ inkıta: kesinti

¹⁴⁴⁰ haherane: kardeşçe

¹⁴⁴¹ isma: duyurmak

¹⁴⁴² sanem-i muhayyel: hayâlî put

ediyordu. Bu muhakemat-ı medidesi¹⁴⁴³ esnasında aklına tuhaf şeyler de geldi. Rüfekasından¹⁴⁴⁴ muzibin biri İrfan'la eğlenmek için bir kız ağzından o mektupları tasni¹⁴⁴⁵ ile göndermiş olmasın? Böyle de olsa, bu hakikat nazarında katiyen tebeyyün eylemiş¹⁴⁴⁶ bile bulunsa bir muhibbe-i gaibe namına İrfan hayâlhanesinde vücut verdiği o kıza, o pereste-i ruhuna şiddetle rapt-ı kalp eylemişti. Bundan artık vazgeçemeyecekti. Bu hatıraya müebbeden sadık kalacağı zannındaydı.

İrfan ertesi günü aynı elem-i intizarla geçirdi. Kendini bir bitabî-i tefekküre¹⁴⁴⁷ düşüren acı bir ümitsizlik başladı. Delikanlı ne kazanmış yahut ne gaip eylemişti? Mefkûresini¹⁴⁴⁸ tezyin eden o dildirip hayâl yine hep gönlündeydi. Onu hiçbir kuvvet oradan nez edemeyecek¹⁴⁴⁹, artık onunla yaşayacaktı.

Biçarenin aşktan talihi yoktu. Şimdiye kadar şekl-i hakikatte mütecellî bir maşukadan yüzü gülmemişti. Artık bu hayâlde, bu mevhum cananla iktifaya, bununla mesut olmaya uğraşacaktı.

10

İrfan böyle bir hâlet-i ruhiye ve ümitsizlik içindeyken üç günden beridir muntazır-ı kudümü olduğu¹⁴⁵⁰ kadın nihayet zuhur etti. Zavallı sevdazede bu siyah çarşafli muhib yarini görünce üç gündür geçirdiği o cangüdâz¹⁴⁵¹ tecrübe-i intizardan mütevellit bir infial ile az kaldı ki kadına: “Yürü Leyla yürü, ben Mevla'yı buldum.” diye bağıracaktı. Kendine uzatılan mektubu aldı. Zarfın neşrettiği hafif bir leylak kokusu asabındaki buhranı biraz teskin etti. Muhib-

¹⁴⁴³ muhakemat-ı medide: uzun düşünme

¹⁴⁴⁴ rüfeka: arkadaşlar

¹⁴⁴⁵ tasni: uydurma

¹⁴⁴⁶ tebeyyün eyleme: meydana gelme

¹⁴⁴⁷ bitabî-i tefekkür: düşünce yorgunluğu

¹⁴⁴⁸ mefkure: ideal

¹⁴⁴⁹ nez etmek: çekip çıkarmak

¹⁴⁵⁰ muntazır-ı kudümü olmak: gelmesini beklemek

¹⁴⁵¹ cangüdâz: can yakan

be-i gaibesinin İrfan için nişane-i mevcudiyeti işte bu rayihadan¹⁴⁵² ibaretti. Her mektup alışında bu buy-i meşamnüvaz¹⁴⁵³ ile sanki onunla bir lezzet-i temasta bulunuyordu.

Nutku tutuldu. Kadına bir şey diyemedi. O da emanetini teslimden sonra hemen bir şey söylemeksizin vedaen bir temennayla çıktı gitti. Acaba mektupta ne serzenişler, ne tekdirler, belki de ne hakaretler vardı. Kat-ı rabıtayı mübelliğ¹⁴⁵⁴ söz olmasın da İrfan her şeye razıydı. Raşedar parmaklarıyla zarfı açtı. Şu mektup çıktı:

‘Ah aman anneciğim o neydi? Ne müfritti¹⁴⁵⁵. Dün sabah gördüm. Anlayınız, keşfediniz bakalım beyefendi, ne gördüğümü söyleyiniz. Bildiniz değil mi? Evet, evet işte onu, ta kendisini, kuyrukhuyu gördüm. Korkmamaya bu kadar azm etmişken hâlâ dehşetimden titriyorum.

Gazeteler şehrimizde Haley’in sabahleyin alafranga saat üçü çeyrek geçeden dörde on kalıncaya kadar rüyet edilebildiğini haber verdiler. Münebbihli saatimi¹⁴⁵⁶ tamam bu suretle kurdum. Karyolamın baş ucuna koydum. Döşeğime girdim. Her türlü kuruntularına rağmen çok sürmeden uyuyakalmışım. Tepemde bir gürültüdür koptu. Gözlerimi açıp baktım ki ortalık alaca karanlık. Saat mütehevvir¹⁴⁵⁷ bir canavar gibi hâlâ hırıldıyor, gürültü ediyordu. Siniri-me dokundu. Döşekten kendimi aşağıya attım. Pencereye koştum. Birkaç gündür sayfiyeye naklettik¹⁴⁵⁸.

Evimizin arkasında koca bir dağ var. İşte oraya doğru baktım. Zühre ağaçların fevkinde semaya talik edilmiş bir lüks lambası parlaklığıyla neşr-i envar ediyor¹⁴⁵⁹. Ufak tefek başka yıldızlar da var.

¹⁴⁵² rayiha: koku

¹⁴⁵³ buy-i meşamnüvaz: burun okşayan koku

¹⁴⁵⁴ mübelliğ: belirten

¹⁴⁵⁵ müfrit: devasa

¹⁴⁵⁶ münebbihli saat: çalar saat

¹⁴⁵⁷ mütehevvir: kızgın

¹⁴⁵⁸ sayfiyeye nakletmek: yazlık eve geçmek

¹⁴⁵⁹ neşr-i envar etme: ışık saçma

Güneş taht-el-ufuktan¹⁴⁶⁰ yerini henüz ağartıyor. Şemsin beliren bu matlasıyla¹⁴⁶¹ Zühre'nin arasına münevver, hafif, sis şeklinde cesim pala gibi bir şey uzanmış. Aman ne cesamet, ne halavet¹⁴⁶² beyefendi, görüp de titrememek kabil değil. Hemen diz çökerek Cenab-ı Hakk'a tazarruya¹⁴⁶³ başladım. Bu azim palanın kabzası yani başı şimale, gerisi cenuba müteveccih¹⁴⁶⁴. Bu kabza hemen kamer cesametinde vardı. Lâkin merkezinde kesif, muhitine doğru azalan, sönen münevveriyeti kamerden dündü. Birkaç güne kadar zehirli damenini¹⁴⁶⁵ bus¹⁴⁶⁶ için küre-i arzımızın tevazuyla yaklaşacağı Haley yıldızı işte buydu. Saatin münebbihi¹⁴⁶⁷ hâlâ arkamdan hırlıyordu. Seher vaktinin ruhaniyeti içindeki bu manzara-i mehibe¹⁴⁶⁸, münebbihin elân devam eden harhara-i ikazı¹⁴⁶⁹ bana o kadar tesir etti ki hirasbahş¹⁴⁷⁰ bir ulviyet ihsas eden bu levha-ı nadire¹⁴⁷¹ karşısında insanların küçüklüğünü, aczini, tabiatın büyüklüğünü işte o zaman tamamiyle anladım.

Şimdi her gece münebbihi kurarak yatıyorum. Helecanlı rüyalar içinde çırpınırken samiahıraş¹⁴⁷² bir gürültü sabaha karşı beni uyandırıyor. Hemen pencereye koşuyorum. Havalar yağmurlu gidiyor, her sabah gökyüzünü sehapla¹⁴⁷³ mestur buluyor, bir şey göremiyorum. Fakat dest-i kudretin¹⁴⁷⁴ bizi, arzileri tehdit için balâ-

¹⁴⁶⁰ taht-el-ufuk: ufkun altı

¹⁴⁶¹ matla: doğduğu yer

¹⁴⁶² halavet: güzellik

¹⁴⁶³ tazarru: yalvarma

¹⁴⁶⁴ müteveccih: dönük

¹⁴⁶⁵ damen: etek

¹⁴⁶⁶ bus: öpmek

¹⁴⁶⁷ münebbih: alarm

¹⁴⁶⁸ manzara-i mehibe: gösterişli manzara

¹⁴⁶⁹ harhara-i ikaz: uyarıcı gürültü

¹⁴⁷⁰ hirasbahş: korku veren

¹⁴⁷¹ levha-ı nadire: eşsiz tablo

¹⁴⁷² samiahıraş: kulak tırmalayan

¹⁴⁷³ sehap: bulut

¹⁴⁷⁴ dest-i kudret: kudret eli

yı asumanımızdan¹⁴⁷⁵ üzerimize uzattığı o müthiş pala yine orada duruyor. Her gün küremize milyonlarca kilometre daha takarrüp etmiş bulunuyor. An-ı temasa çok bir şey kalmadı. Yedi sekiz gün var. Temas mı müsademe mi edeceğiz? Yoksa küre-i arz şihap-ı sakıp¹⁴⁷⁶ taneleriyle, siham-ı kaza¹⁴⁷⁷ ile pürceriha mı kesilecek¹⁴⁷⁸? Yahut bu iki cirm-i semavî¹⁴⁷⁹ birbirinin aguş-ı iştihakına¹⁴⁸⁰ atılarak yekpare bir kütle-i nâriye hâline mi gelecek? Ne olacağız beyefendi? Ne olacağız? Hatime-i ömr-i dünya olması muhtemel böyle bir yevm-i endişe ve buhranda siz ne kadar dünyevî ve hevaperestane hissiyatla meşgulsünüz! Şimdi başka şey düşünülecek zaman mı? Bahsettiğiniz hevaiyana¹⁴⁸¹ sarf-ı zihin etmenin hiç mevsimi değil... Bana Haley'den, Halamın Yıldızı'ndan haber veriniz. Dünya mı batacak, kıyamet mi kopacak, tesemmüm-i umumî mi vuku bulacak? İşte ondan bahsediniz. Çabuk, çabuk, çabuk...

Kıymet-i Hayatı Onu Kaybedeceğine Yakın Takdir Eden Çirkin Bir Kız'

O anda Haley arza çarpıp da İrfan'la beraber bütün âlem mahv u nabut olaydı¹⁴⁸² delikanlı bu mektubu kıraatten hissettiği acı derecesinde müteallim olmazdı. Küçük hanım İrfan'ın kaç gündür geçirdiği hayat-ı duzahîye¹⁴⁸³ karşı o kadar bifütür¹⁴⁸⁴ bulunuyordu ki zamanıyla cevap itası¹⁴⁸⁵ hususunda gösterdiği adem-i tenezzülün¹⁴⁸⁶ esbabını olsun lütfen izaha bile yanaşmıyordu. Bu kız hissen İrfan'a münkarip¹⁴⁸⁷ olaydı bu ızdırabatını onun da duyması anla-

¹⁴⁷⁵ balâ-yı asuman: gökyüzünün yukarısı

¹⁴⁷⁶ şihap-ı sakıp: karanlığı delercesine kayan yıldız

¹⁴⁷⁷ siham-ı kaza: kader oku

¹⁴⁷⁸ pürceriha kesilmek: yaralar içinde kalmak

¹⁴⁷⁹ cirm-i semavî: gökcismi

¹⁴⁸⁰ aguş-ı iştihak: arzulu kucak

¹⁴⁸¹ hevaiyan: önemsiz şeyler

¹⁴⁸² mahv u nabut: yok olma

¹⁴⁸³ hayat-ı duzahî: cehennem hayatı

¹⁴⁸⁴ bifütür: aldırışsız

¹⁴⁸⁵ ita: verme

¹⁴⁸⁶ adem-i tenezzül: tenezzül yoksunluğu, kibirlilik

¹⁴⁸⁷ münkarip: yakın

ması lâzım gelirdi. Muhabbeten aralarında çok fark vardı. İrfan'ın kızı sevdiğinin onda biri nispetinde bile demek ki o kendini sevmiyordu. Sevgice bu adem-i tesavî ve tevazuna¹⁴⁸⁸ biçare pek meysus oldu. Kızın hissen gösterdiği bu biganelik¹⁴⁸⁹ acaba calî¹⁴⁹⁰ miydi?

Haley'in takarrübüne karşı izhar eylediği¹⁴⁹¹ telâşlar, tevahhuşlar, korkular da hep yapma, bütün bunlar da birer cilve miydi? Bu kız zavallı İrfan'ın nazarında öyle muğlak bir muamma şeklini aldı ki bunun halline zaferyab olabilmek¹⁴⁹² müspet, vazih bir noktasını yakalayabilmek hemen gayr-ı mümkün görünüyordu.

İrfan saatlerce bedbinane ve adeta nevmidane düşündü, düşündü. Sade bir ciheti garip ve şayan-ı teellüm¹⁴⁹³ buldu. Muhibbesinin bu mektubunda tazir¹⁴⁹⁴, takdir yoktu. İrfan'ın son mektubundan hemen bahis olunmuyor, yalnız böyle bir yevm-i kıyametnişanda hevaperestane hissiyatla iştigalinden biraz şikâyet ediliyordu. Bu sözüyle küçük hanım sevda ile iştigali Haley patırtısı soğuduktan sonraya bırakmak münasip olacağını anlatıyor demek değil miydi? O hâlde bundan esas matlabın¹⁴⁹⁵ kabul fakat yalnız yevm-i mübahase¹⁴⁹⁶ daha doğrusu muaşakanın¹⁴⁹⁷ vakt-i ahara taliki lüzumu ihsas olunduğu anlaşılmaz mı?

Hepsi âlâ lâkin hanımefendi bu muhabbetten ne kadar ehemmiyetsizce dem vuruyor. Bunun tehir bahsi emrinde¹⁴⁹⁸ ne derece biteessür bulunuyordu. İrfan kendisi Haley'in vürudu değil ya, vakt-i

¹⁴⁸⁸ adem-i tesavî ve tevazun: eşit ve denk olmama durumu

¹⁴⁸⁹ biganelik: ilgisizlik

¹⁴⁹⁰ calî: yapmacık, sahte

¹⁴⁹¹ izhar eylemek: göstermek

¹⁴⁹² zaferyab olmak: başarmak

¹⁴⁹³ şayan-ı teellüm: üzölmeye değer

¹⁴⁹⁴ tazir: azarlama

¹⁴⁹⁵ matlap: istek

¹⁴⁹⁶ yevm-i mübahase: görüşme

¹⁴⁹⁷ muaşaka: sevişme

¹⁴⁹⁸ emr: husus

kıyamete iki saat bile kalmış olsa o her şeye karşı bifütur bulunarak yalnız bu yeni, bu ateşli muhabbetine hasr-ı eşgal etmek¹⁴⁹⁹ istiyordu.

Demek kuyruklu gelip geçinceye kadar aşktan, sevdadan bahis olunmayacak. Münhasıran bu hadise-i semaviyenin ahz edebileceği suver-i mehlike¹⁵⁰⁰ ihtimâlâtına dair konuşulacak...

Biçare delikanlı kendi kendine “Peki öyleyse...” dedi. Bu hüsrân-ı sevda ile yerleri gökleri birbirine geçirmek niyet-i müthişe ve bedbinanesiyle tahrir-i nameye¹⁵⁰¹ başladı:

‘Hanımefendi!

Haley’i semada azim bir pala şeklinde görmüşsünüz. İşte bu muhavvifi’l-muntazar-ı alet-i kâta¹⁵⁰² birkaç güne kadar artık saat-i felâkete intizardan başka bir çaresi kalmayan insaniyetin res-i mazlumanesine¹⁵⁰³ inecektir. Kadınsınız. Ricale nispeten asapça zayıfsınız malûm. Evvelki mektuplarımda sizi korkutmamak bu hadiseyi dehşet-i hakikiyesinden pek hafif göstermeye uğraşmışım. Fakat kadınlığınızla beraber büyük bir metanet-i feylesofaneye malik bulunduğunuzu da görüyorum. Mademki arkadaşça teati-yi efkâr edeceğiz¹⁵⁰⁴ düşündüklerimi artık dosdoğru söylemek icap ediyor.

Ufk-ı şarkımızı baştan başa istilâ eden bir afet-i gisudarı temaşa için halk fevç fevç¹⁵⁰⁵ namaz vakti meydanlara, rıhtımlara yığılıyor. Bunu görür görmez kalpler meşhun-ı hiras oluyor¹⁵⁰⁶. Eller semaya kalkıyor. Herkes kendi dinince halıkına yalvarıyor. Gazeteler havf ve helecan-ı umumîyi tezyit etmemek için bundan pek bah-

¹⁴⁹⁹ hasr-ı eşgal etmek: bütün meşguliyetini vermek

¹⁵⁰⁰ suver-i mehlike: tehlikeli şekiller

¹⁵⁰¹ tahrir-i name: mektup yazma

¹⁵⁰² muhavvifi’l-muntazar-ı alet-i kâta: korkunç görünüşlü kesici alet

¹⁵⁰³ res-i mazlumane: mazlum baş

¹⁵⁰⁴ teati-yi efkâr etmek: fikir alışverişi yapmak

¹⁵⁰⁵ fevç fevç: akın akın

¹⁵⁰⁶ meşhun-ı hiras olmak: korkuyla dolmak

setmiyorlar. Her hastadan marazın derece-i vehametini gizlemek âdettir. Lâkin çisud!¹⁵⁰⁷ Bu afetin arza her gün daha ziyade yaklaşıp büyüdüğünü âlem görmüyor mu?

Değil Haley’i mağlubiyet-i zaaf¹⁵⁰⁸ bazen ölümü inkâr derecesine varan erbab-ı cebanet¹⁵⁰⁹ gibi düşünecek değiliz ya! Beşeriyetin en büyük hastalığı kendini kemiren emrazın cidden tedavisine tevessül¹⁵¹⁰den ziyade daima vehameti derece-i hakikiyesinden dūn göstermeye çalışmak maluliyetidir. Bu yaraların deva-napezir mahiyetini bir lisan-ı vuzuh ve katiyetle teşrihe¹⁵¹¹ uğraşanlar daima tan-ı enama¹⁵¹² dūçar olurlar. Yaranmak için halkı aldatan riyagüyan¹⁵¹³ temin-i teveccüh ve itibar ederler.

Geçen sabah sayfiyenizin penceresinden gördüğünüz ve her saniye bir gazab-ı mütezayitle üzerimize inen o seyf-i kaza¹⁵¹⁴ birkaç zamandır balâ-yı asumanımızda sadedilan¹⁵¹⁵ sekine-i arzı eğlendirmek için peyda olmadı. Bütün heyetiyyun, bütün müneccimin muhakkakiyet-i tehlikede müttefikunaleyh¹⁵¹⁶ ve ehali-i memleket bir afet-i semaviyeyi sabahları boylu boyunca rüyet edip dururken gazeteler o riyapişegân¹⁵¹⁷ -besbelli Cenab-ı Alim doğru sözü bunlara müyesser kılmayacağı için- yine seyyie-i menfaatle¹⁵¹⁸ son nefeslerinde bile olacağı söylemek mertliğini gösteremiyorlar.’

İrfan bu mukaddimeyle mektuba girişerek kâffe-i mahlûkat-ı arzı Haley’in kuyruğuyla evvelâ biinsafane tesmim ettikten sonra

¹⁵⁰⁷ çisud: ne fayda

¹⁵⁰⁸ mağlubiyet-i zaaf: zaaflarına yenik düşmek

¹⁵⁰⁹ erbab-ı cebanet: korkaklar

¹⁵¹⁰ tevessül: başvurma

¹⁵¹¹ teşrih: açıklama

¹⁵¹² tan-ı enam: halkın kınaması

¹⁵¹³ riyagüyan: ikiyezlülür

¹⁵¹⁴ seyf-i kaza: kader kılıcı

¹⁵¹⁵ sadedilan: temiz yürekli

¹⁵¹⁶ müttefikunaleyh: üzerinde anlaşılan

¹⁵¹⁷ riyapişegân: riyaya alışmış

¹⁵¹⁸ seyyie-i menfaat: çıkar için

eccad-ı müterakibeyi¹⁵¹⁹ alevlere verdi. Remadını göklere savurdu. Ne kadar kuvva-yı mantikiye¹⁵²⁰ ve iknaiyesi varsa sarfetti. Sayfalar doldurdu. Bu külfet-i tahriri¹⁵²¹ ihtiyardan¹⁵²² maksat, o muhibbe-yi gaibeye olan aşkıydı. Fakat bu kelimeyi istimal memnuydu. Kalbini yakan, kavuran bu esastan bahsetmemesi adeta emrolunmuştu. Lâkin bu emre itaat edebilecek miydi? Umk-ı kalbinde¹⁵²³ her türlü azim ve iradatından daha kuvvetli bir şey, bu elem, bu ateş, derununu izaha tefsire kendini icbar ediyordu¹⁵²⁴. Bu kuvvetin taht-ı tazyik ve icbarında¹⁵²⁵ o kadar bunalıyordu ki mümkün değil, mümkün değil sabır edemeyecekti. Çünkü sabır denilen şey bazı mertebe ihtiyara malikiyetle¹⁵²⁶ olur. Zavallı İrfan'da bu haslet hemen insilâb-ı küllî¹⁵²⁷ hâlindeydi. Dayanamadı, hatime-i mektuba şu sözleri sıraladı:

'Hanımefendi!

Emrinize tamamıyla itaat gösteremediğim için ulüvv-i aff u merhametinize¹⁵²⁸ iltica ederim¹⁵²⁹. Emir ona inkıyada¹⁵³⁰ ibraz-ı kudret edebilecekler¹⁵³¹ içindir. Vüsu¹⁵³², iktidarı fevkinde bir emr-i müşkilde ihraz-ı muvaffakiyet edemediği¹⁵³³ için hiç kimse tecrim olunamaz. Adalet-i beşeriye yanında bir de adalet-i vicdaniye vardır. Adalet-i umumiyenin kâfili¹⁵³⁴ mahakim, adalet-i vicdaniyenin

¹⁵¹⁹ eccad-ı müterakibe: birikmiş cesetler

¹⁵²⁰ kuvva-yı mantikiye: akıl gücü

¹⁵²¹ Külfet-i tahrir: yazı zahmeti

¹⁵²² ihtiyar: seçme

¹⁵²³ umk-ı kalp: yüreğin derinleri

¹⁵²⁴ icbar etmek: zorlamak

¹⁵²⁵ taht-ı tazyik ve icbar: zorlama ve baskısı altında

¹⁵²⁶ ihtiyara malikiyet: kendine sahip olma

¹⁵²⁷ insilâb-ı küllî: hiç olmama

¹⁵²⁸ ulüvv-i aff u merhamet: yüce affedicilik

¹⁵²⁹ iltica etme: sığınma

¹⁵³⁰ inkıyat: boyun eğme

¹⁵³¹ ibraz-ı kudret etmek: güç gösterme

¹⁵³² vüs: güç

¹⁵³³ ihraz-ı muvaffakiyet etmek: başarı göstermek

¹⁵³⁴ kâfil: kefil

hâkimleri ise herkesin kendisidir. Hakikati vüsumun yetebildiği bir vuzuhla ifhama¹⁵³⁵ uğraştıktan sonra sadir olacak her türlü hükmünüze razıyım.

Sizi seviyorum. O kadar büyük bir muhabbetle seviyorum ki bu sevda-yı müfrit gönlüme, kalbime sığmıyor. Bunu size bu kadarcık olsun izhar etmedikçe istiaptan¹⁵³⁶ acizim. Fakat şimdi size karşı o kadar nazik, müşkil bir vaz ü zeminde¹⁵³⁷ bulunuyorum ki her hatve-i itirafatımda gözüken tehlike-i sukut, şiddetle beyan-ı hissiyat etmek istediğim bu vadide beni yine ebkem¹⁵³⁸ bırakıyor. Nasıl söyleyeyim! Bu bahs-i memnua nereden gireyim? Allah aşkına gücenmeyiniz, işte söylüyorum! Kabul-i sevdam cihetini yani saadet-i izdivacımız emr-i mühimmini siz Haley tehlikesi zail olduktan sonraya talik ediyorsunuz. A iki gözüm efendim! Ya bu hadise-i azime hitam-ı hayat-ı arzla neticelenecekse namurat olarak mı rehrevan-ı adem¹⁵³⁹ olayım? Doğru söz hoş görülme de sahibi için mucib-i ikap¹⁵⁴⁰ olmamalıdır. Hodbinliğime gülmeyiniz. İşte doğru söylüyorum. Tasavvur ettiğim o gaye-yi saadete nailiyetten sonra ne kendi mematıma acırım ne de zıya-ı âleme¹⁵⁴¹ ...

Hatvezen-i cüret olduğum¹⁵⁴² şu vadi-i tazallüm ve istirhamda bütün cerihalarımı teşrih etmeden susmak, emin olunuz bana Haley'in müsademe-i mehlikesinden beter geliyor. Fakat emrinize muhalefette ileri varmaktan korktuğum ve bahusus tek sözden bütün alâm-ı kalbiyemi anlamak emrindeki ferasetinizden¹⁵⁴³ emin bulunduğum için işte susuyorum ... Bakî af, merhamet ...'

¹⁵³⁵ ifham: anlatma

¹⁵³⁶ istiap: taşımak

¹⁵³⁷ vaz ü zemin: durum

¹⁵³⁸ ebkem: dilsiz

¹⁵³⁹ rehrevan-ı adem: ölüm yolcusu

¹⁵⁴⁰ mucib-i ikap: eziyet sebebi

¹⁵⁴¹ zıya-ı âlem: dünyanın yok oluşu

¹⁵⁴² hatvezen-i cüret olmak: cüret edip adım atmak

¹⁵⁴³ feraset: anlayış

İrfan Galip bu mektubu, almak için ertesi günü gelen kadına teslim etti. Fakat bu ne tuhaf bir mükâtebeydi¹⁵⁴⁴. Gıyaben âşık olduğu bu kız delikanlının kalemini, hanesini, ailesini, her şeyini biliyordu. Lâkin İrfan kendisi bu küçük hanımın hüviyet-i hakikiyesine dair bir noktacık bile tanıımıyordu. Şimdi mektubu alıp götürən bu kadın bir daha İrfan'ın semtine uğramayıverse delikanlı artık bunları nerede bulacak? İmkân-ı mükâtebeyi ne suretle temin edebilecekti? İrfan muhibbe-i gaibesinin tahkik-i hüviyetine girişmeyeceği hakkında söz vermişti. Lâkin bu garip meşrepli kız, giden mektupta hilâf-ı rızasına¹⁵⁴⁵ aşktan bahis olunduğuna hiddet edip de muhabereyi kesiverirse İrfan'ın o zaman cidden pürmelâl kesilecek hâli neye varacaktı? Geçenki cevabın birkaç gün teahhurundan¹⁵⁴⁶ dolayı zavallı çocuk mecnuna dönmüş, ne acılar çekmişti, ne acılar...

Böyle bir hâl-i elimin tekerrürüne meydan vermemek için muvafık bir tedbir ittihazı lâzım geliyordu. Nasıl? Ne suretle? Hem bunu düşünüyor hem de kalem odasının penceresinden dalgın dalgın sokağa bakıyordu. O esnada sokağın kalabalığı içinde mahut¹⁵⁴⁷ siyah çarşafılı kadını gördü. Kadın etrafına muhteriz nazarlar fırlatarak adeta hızlı denecek hatavatla¹⁵⁴⁸ Divan Yolu'na doğru gidiyordu. İşte İrfan'ı maşuka-i gaibesine kadar isâl edebilecek¹⁵⁴⁹ bir vasıta. Bu kadını gizlice takip etse küçük hanımın zatı, hiç olmazsa ikâmetgâhı hakkında bi'l-müşahede¹⁵⁵⁰ bazı malûmat edinebilirdi. Lâkin düşünmeye vakit yoktu. Bir dakika, belki yarım dakika sonra kadını gözden kaybedecekti. İrfan pardösüsünü giymeden merdivenleri hemen ikişer atlayarak kendini sokağa attı. Kadının takip etmekte olduğu istikamete doğru yürüdü. Sağa, sola, ileriye baktı.

¹⁵⁴⁴ mükâtebe: mektuplaşma

¹⁵⁴⁵ hilâf-ı rıza: isteği dışında

¹⁵⁴⁶ teahhur: gecikme

¹⁵⁴⁷ mahut: adı geçen

¹⁵⁴⁸ hatavat: adımlar

¹⁵⁴⁹ isâl etmek: ulaştırmak

¹⁵⁵⁰ bi'l-müşahede: görerek

Kadını gördü. Mesele pek nazikti. Kendinin onu görmesi âlâ fakat kadının bu takibi sezmesi pek tehlikeliydi. Çünkü küçük hanıma hikâye-i keyfiyet edilir edilmez¹⁵⁵¹ herşeyin düçar-ı inkıta olması¹⁵⁵² muhtemeldi.

İrfan kendini göstermemek için mesafe-i takibi hayli uzun bulundurarak, mümkün mertebe kalabalığa karışıp yürüyerek bir polis hafiyesi ihtimamı ve bir âşık helecanyla gidiyordu.

Kadın, İrfan'ın dairesinden uzaklaştıktan sonra hayli yavaşladı. Artık sağına, soluna bakıyor, adeta ağır ağır gidiyordu. Bir müddet sonra yüzünden peçeyi de kaldırdı. Kitapçı ve kâğıtçı dükkânlarının camlarına eğiliyor, bir şey almak ister gibi tetkikatta bulunuyordu.

Bu kadının yüzünü görüp bellemek, tanımak İrfan için, içine düştüğü bu meçhuliyet-i maceranın bir köşeciğini olsun tenvire¹⁵⁵³ medar olacak¹⁵⁵⁴ müspet bir cihet elde etmiş bulunmak demekti.

Kadın camekânların önünde bakındıkça İrfan bunun çehresini yandan biraz görebiliyordu. Zannı gibi değil, bu kadın gençti. Hem de pek genç... Sokaktaki o serbest serbest yürüyüşlerine, duruşlarına, oraya, buraya göz atışlarına bakılırsa öyle nadiren dışarı çıkar takımdan olmadığını, daireye İrfan'ı görmeye geldiği zaman gösterdiği mahcubiyet-i külliye'nin tamamıyla calî bulunduğu anlaşıyordu. Delikanlı daha ilk hatve-i takipte mühim şeyler sezmeye başlamıştı.

Kadın arada bir elini arkadan çarşafın beline doğru götürüp büzmelerini düzelte düzelte yürüyerek birkaç camekân daha seyr ettikten sonra nihayet mostraları¹⁵⁵⁵ güzel tertip edilmiş bir kâğıtçı dükkânından içeri girdi.

¹⁵⁵¹ hikâye-i keyfiyet etmek: meseleyi anlatmak

¹⁵⁵² düçar-ı inkıta olmak: kesintiye uğramak

¹⁵⁵³ tenvir: aydınlanma

¹⁵⁵⁴ medar olmak: yardımcı olmak

¹⁵⁵⁵ mostra: vitrindeki ürünler

Kâğıtçıyla bu kadın arasında teati edilecek evza-ı ahz u ita-
nın¹⁵⁵⁶ hiçbirini gözden kaybetmemek için İrfan da sokağın mukabil
cihetindeki bir mücellit¹⁵⁵⁷ dükkânına girdi. Güya teclit edilecek¹⁵⁵⁸
birçok kitapları bulunduğundan bahisle mücellidi söze tuttuğu es-
nada camekânın arkasından kemâl-i ihtiyatla karşiki kâğıtçı dük-
kânının derununu mehmaemken tarassuda uğraşıyordu. Dükkânın
kapısı açıktı. Fakat içerisi pek loş kaldığından matlubu¹⁵⁵⁹ derecede
tetkikatta bulunamıyorsa da kadının hemen büsbütün yüzünü aç-
arak saçlarını döke döke tezgâha dayanıp da genç kâğıtçı çırağıyla
cilveleşircesine konuşa konuşa ortaya birçok kutular çıkarttığını
fark edebiliyordu.

Nihayet alacağını intihap etti. Mavi kurdelâyla ortasına Frenk
bağı yapılmış samanî¹⁵⁶⁰ bir kutuyla sokağa çıktı. Kâğıtçıyla hîn-i
vedada elini çökerterek aktrisvarî yaptığı bir reverans İrfan'ın adeta
hayretini mucip oldu. Ne usta şeydi, ne usta...

Azıcık ilerleyecek kadar bir zaman bıraktıktan sonra bunun ar-
kasından İrfan da çıktı. Kadın caddeden aşağıya indi. Yeni Posta-
hane cihetine saptı. Birkaç adım yürüdükten sonra karşısına çıkan
yakışıklı bir delikanlıya bir baş işareti etti. İki Moderen Apart-
man'ın arkasındaki pis sokağa saptılar. Kadın -gelip geçenler ta-
rafından tanınmamak ihtiyatına riayeten olmalı- peçesini indirdi.
Duvar kenarına çekilip baş başa hayli müddet konuştular. Esna-yı
mükâlemede¹⁵⁶¹ kadın, elindeki kâğıt kutusunu genç muhatabın ba-
şına vuracakmış gibi ara sıra asâr-ı hiddet ve infial gösteriyor bazen
de sabırsızlığından yerinde adım sayan bir talim neferi gibi adeta
tepiniyordu.

¹⁵⁵⁶ teati edilecek evza-ı ahz u ita: alışveriş sırasında karşılıklı tavırlar

¹⁵⁵⁷ mücellit: ciltçi

¹⁵⁵⁸ teclit etmek: ciltlemek

¹⁵⁵⁹ matlup: istenilen

¹⁵⁶⁰ samanî: açık sarı renk

¹⁵⁶¹ esna-yı mükâleme: sohbet esnası

Teati edilen şu sözlerden bir ufak cümlesini olsun işitebilmek için İrfan, nakden, bedenlen her fedakârlığı göze aldırmaya hazırды. Fakat buna imkân yoktu.

Nihayet söz bitti. Ayrıldılar. Birkaç adım açıldıktan sonra kadın tekrar muhatabına dönerek makam-ı tehditte yumruğunu gösterdi. Delikanlı da o cihetten gelecek her belâya razı olduğunu imânen birkaç defa mütevekkilen başını eğip yürüdü. İrfan bu hararetili pandomimanın karşısında ne düşüneceğini şaşırды, donakaldı. Biçare çocuk giriftar olmuş¹⁵⁶² bulunduğu belânın umkunu¹⁵⁶³ bundan ziyade görmek istemiyormuş gibi artık ileri gidemedi. Niçin bu kadar meyus oluyordu? O, bu maşuka-i meçhulesinin maddiyetini değil, maneviyetini sevmemiş miydi? Gaibane perestiş eylediği maneviyet bu derece bozuk çıktıktan sonra artık kederlenmeye, düşünmeye mahal var mıydı? Fakat mahiyetini teşrih edemediği bir his beynini sarsıyordu. Ne olduğu bellisiz bir kıza, hayır bir kadına, bir karıya, bir aşufteye aldanmış bulunmak hubb-ı nefesine dokunuyordu. Aldığı muğfîlâne, adeta eblehfiribane¹⁵⁶⁴ mektuplara karşı gösterdiği mukabele-i safiyane ve tufulâneye kim bilir bu karılar ne kadar gülüp eğlenmişlerdi. Evet, böyle ahlaksız mahlûklara günlerle mükemmel bir eğlence olmak, aylarla gülünecek bir vesile-i istihza tehiyye etmiş¹⁵⁶⁵ bulunmak şimdi İrfan'a o kadar ağır geliyordu ki yeisinden zavallının gözleri yaşıyor, düşündükçe gafletinin derecesini bütün bütün anlayarak daha ziyade meyus oluyordu.

Maddiyeti, maneviyeti namalûm öyle bir hüsn-i meçhul ve şahs-ı mevhumaya karşı ezbere bu kadar şiddetle muhabbet bağlamak bu ne gülünç hâl, bu ne çocukluk, aman Yarabbi ne divanelikti! Bu macera ağlamadan ziyade gülünecek bir şeydi...

¹⁵⁶² giriftar olmak: yakalanmak

¹⁵⁶³ umk: derinlik

¹⁵⁶⁴ eblehfiribane: ahmakları kandırıcısına

¹⁵⁶⁵ tehiyye etmek: hediye etmek

İrfan'ın muhabbette ne manen ne maddeten talihi yoktu. Artık bu kendisi için mücerrep¹⁵⁶⁶ bir keyfiyetti. Sevmemeliydi. Fakat bu bir kere oldu. Bundan sonra gökten melek de inse artık aldanmayacaktı.

Zavallı delikanlı bu düşüncelere dalıp gittiği esnada bulunduğu sokağı, gelip geçenleri, adeta kendi mevcudiyetini hep kaybetmişti. Yavaş yavaş biraz kendine geldi. Nerde bulunduğunu anlamak için bir rüyadan uyanır gibi oraya buraya göz gezdirmeye başladı. Bu dalgınlığının ne kadar müddet sürdüğünü bilmiyordu. Etrafına bakındığı zaman sebep-i teellümü olan o siyah çarşafli kadını artık hiçbir yerde göremedi. Tamamıyla kaybolmuş, kim bilir hangi tarafa savuşup gitmişti. Bir düşünce eseri değil, adeta sevk-i tabiiyle¹⁵⁶⁷ denecek bir hâlde bulunduğu noktadan biraz yürüdü. Sokak başlarından ilerlere doğru birkaç nazar fırlattı. Kadını hiçbir yerde göremedi. Bab-ı Ali yokuşundan yukarı ağır ağır yürümeye, avdete başladı. Gitti, gitti biraz evvel kadının alışveriş ettiği kâğıtçı dükkânının önüne gelince gayr-ı iradî orada durdu. Bu bilâ rüyet¹⁵⁶⁸ parlayan ateş-i sevdâyı orada söndürmek, bu tuhaf sayfa-yı mace-rayı artık o günü kapamak isterken sanki zihninde vehleten peyda oluvermiş zannolunan nakâbil-i teskin bir merak sevkıyla yahut bütün kuva-yı mevcudesine¹⁵⁶⁹ hâkim fevk-el-tabiiye bir kuvvete itaat eden bir manyetizmalı hâliyle dükkândan içeri yürüdü. Ortada durdu. Genç kâğıtçı müşteriye, müşteri ona bir müddet bakıştılar. İrfan oraya ne almaya girmişti? Duhulüne bir sebep göstermek lâzımdı. Nazarını ağır ağır bütün camekânların üzerinde dolaştırdıktan sonra hâlâ kayıp bir manyetizmacıdan aldığı emri ifa eder gibi bir dalgınlıkla nihayet:

— Üzerleri kurdelayla bağlı kutular var. Onlardan bir tane isterim, dedi.

Kâğıtçı hafif bir tebessüm-i istiğrapla:

¹⁵⁶⁶ mücerrep: denenmiş, tecrübe edilmiş

¹⁵⁶⁷ sevk-i tabii: doğal bir yönlendirme

¹⁵⁶⁸ bilâ rüyet: göze görünmeden

¹⁵⁶⁹ kuva-yı mevcude: var olan kuvvetler

— Üzerleri kurdelâlı birkaç türlü kutu var. Ne kutusu olduğunu lütfen söyler misiniz?

— Kutusu samanî, kurdelâsı mavi. İçinde ne varsa işte ondan isterim...

Bu tarz-ı talep biraz müstehzi mizaç olan genç dükkâncının tuhafına gittiğinden o da “kutusu samanî, kurdelâsı mavi” tabirâtını hemen aynı telaffuzla tekrar etti. Durdu. Alacağı kutunun içinde ne bulunduğunu bilmeyen bu garip müşterinin bir müddet yüzüne baktı. Bu bataet-i intikale¹⁵⁷⁰ birdenbire hiddet etmiş gibi İrfan:

— Ne bakıyorsun a birader? Siyah çarşafı kadının deminden buradan aldığı kutudan isterim.

Kâğıtçı bu acip hakikate erdikten sonra şimdi uzun uzun gülerek bozuk telaffuz bir Fransızcayla:

— Demek ki papier a lettre parfuma (kokulu mektup kâğıdı) yani namelik istiyorsunuz?

Dükkâncı kakhahaların ardını kesmez. Bir hayli daha güler. İrfan sorar:

— Neye bu kadar gülüyorsunuz?

— Bu kâğıtların müşterileri şimdiye kadar hemen umumiyetle kadınlardı. Erkekler de almaya başladı da ona gülüyorum...

— O deminki kadını tanıyor musunuz?

— Her gün bunların türlü geliri. Hangisini tanıyayım?

— Hele o deminki pek sağlam ayakkabıya benzemiyordu.

— Sağlamlığını çürüklüğünü bilmem. Çünkü o fabrika mamlâtından ayakkabı hiç kullanmadım.

— O kadın size her zaman gelir mi? Kendini biraz olsun tanıyor musunuz?

Kâğıtçı İrfan’ı yukarıdan aşağıya dikkatli dikkatli bir iki defa süzdükten sonra:

¹⁵⁷⁰ betaet-i intikal: geç anlama

— Hayır, tanımıyorum. Biz burada mal ticareti ederiz. Müşteri-den müşteriye haber, malûmat satmayız...

— Yani biraz göz aşinalığınız var mı diye sordum...

Kâğıtçı tezyid-i iğbirarla¹⁵⁷¹:

— Beyefendi, burası kâğıtçı dükkânıdır. İstihbarat-ı nisaiye idaresi¹⁵⁷² değildir.

Ticaretle meşgul namuskâr bir dükkâncıyı beyn-en-nâs¹⁵⁷³ hasis¹⁵⁷⁴ addedilen böyle bir kârda¹⁵⁷⁵ istihdama kalkışmanın cidden yolsuz bir hareket olduğunu İrfan da anladı. Parasını verip kutuyu aldı. Başka bir şey söylemeksizin dükkândan çıktı.

11

İrfan Galip büyük bir teşettüt-i efkâr¹⁵⁷⁶ içinde ve münkesirü'l-emel¹⁵⁷⁷ bir hâl-i muztaribanedeyken¹⁵⁷⁸ ertesi günü kalemde yine odacı gelerek mahut çarşafli kadının vürudunu haber verdi.

Bu kadınlar İrfan'dan ne istiyorlardı? Biçareyi çıldırtmak mı? Kadını görüp görmemek şikkından hangisi evlâ¹⁵⁷⁹ olacağı düşündü. Evvelâ görmeden savmak istedi. Fakat kendi ihtiyarı haricindeki o kuvvet, o müessir-i meçhul manyetizma yine galebe etti. Duramadı. Çarşafının yanına gitti. Kadın o kadar kapanmış, o derece edibane mahcubane bir tavır almıştı ki bir gün evvel bel kırarak sokaklarda fingerdeyen mahlûkun bu kadın olabileceğine bir türlü ihtimâl vermiyor, kendinin aldanmış olduğuna hükmetmek istiyordu.

Emaneti teslim etti. Yine bilâtekellüm çekildi, gitti. İrfan bir iki lakırdı söylemeye niyet etmişken o da bir kelime telaffuzuna

¹⁵⁷¹ tezyid-i iğbirar: artan gücenme

¹⁵⁷² istihbarat-ı nisaiye idare: kadınlardan haber alma idaresi

¹⁵⁷³ beyn-en-nas: halk arasında

¹⁵⁷⁴ hasis: kötü

¹⁵⁷⁵ kâr: iş

¹⁵⁷⁶ teşettüt-i efkâr: fikir dağınıklığı

¹⁵⁷⁷ münkesirü'l-emel: hayâl kırıklığına uğramış

¹⁵⁷⁸ hâl-i muztaribane: acılı durum

¹⁵⁷⁹ evlâ: daha iyi

muktedir olamadı. Delikanlıyı meyas eden, bitiren şey nekbet-i sevdaya¹⁵⁸⁰ uğramakla beraber o nevi kadınların hedef-i istihzaları olmaktı. İrfan onların istihzalarını müessir bir surette iade edemeyecek kadar aptal bir kimse miydi? Ahz-ı sar etmek¹⁵⁸¹ için evvelâ bu kadınların kim olduklarını bilmek mukteziydi¹⁵⁸². Gelen mektubu hemen cebine soktu. Bunu ne zaman istese okuyabilirdi. Şimdi kadını takip lâzımdı. Yine sokağa fırladı. Avını ürkütmemek için olanca ihtimamını sarf eden bir avcı kurnazlığıyla çarşafının peşine düştü. Fakat kadın bu defa ne yüzünü açtı ne bir dükkâna girdi. Takip olduğunu hissetmiş gibi bir ihtiyatla gidiyordu. O gitti, İrfan takip etti. Bahçekapısı'nı buldular. Kadın köprüye yürüdü, delikanlı da arkasından.

Hani ya İrfan'a mektup gönderen Küçük Hanım'ın evi İstanbul'un sur dahilindeki demiryol güzergâhı boyunda olmayacak mıydı? Bu kadın böyle köprüden öteye nereye gidiyordu? Evet, evet İrfan bu macerada pek iğfâl edilmiş¹⁵⁸³, çok aldatılmıştı. Bakalım işin sonu nereye varacaktı?

Kadın köprüyü geçti. İlk kısa caddeyi yürüdükten sonra sağa döndü. Beyoğlu tramvayları mevkiğine kadar gitti. Duran tramvay müşterilerle lebalep dolu bulunduğu için diğerinin vüruduna intizaren bir kenara çekildi. Fakat şimdi İrfan ne yapacaktı? Aynı tramvaya o da binse kendini kadına göstermiş olacaktı. Ondaki sonrakini intihab etse iki tramvayın arası pek ziyade açılmak ihtimâlîne mebnî avını gözden kaybetmek korkusu vardı.

İrfan, Galata Caddesi'nde börekçinin üst tarafındaki dükkânların önlerinde dolaşıp oraya buraya sokularak nazarını kadından ayırmıyordu.

İkinci gelen tramvaya kadın hemen atıldı. İrfan da orada duran bir kupa¹⁵⁸⁴ arabacısıyla tramvayı takip etmek üzere pazarlık etti.

¹⁵⁸⁰ nekbet-i sevda: aşk felâketi

¹⁵⁸¹ ahz-ı sâr etmek: öğ almak

¹⁵⁸² muktezi: gerekli

¹⁵⁸³ iğfâl edilmek: kandırılmak

¹⁵⁸⁴ kupa: bir tür fayton

Yola düzüldüler. İrfan tramvayın her tevakkufunda çıkanları dikkatle nazar-ı muayeneden geçiriyordu. Galatasaray'nda kadın indi. Alargadan¹⁵⁸⁵ İrfan da indi. Kadın Ağa Camii'ne doğru biraz yürüdü. Sağ cihet sokaklarından birine saptı. Bir iki sokağa girip çıktıktan sonra arzı¹⁵⁸⁶ az, irtifai ziyade bir hanenin çingırağını çekti. Hemen yarım dakika sonra kapı açıldı. İçeri girdi.

Takibe burada nihayet vermek mi lâzım geliyordu? Sokak tenha olduğundan İrfan oralarda gezinse şüphesiz görülüp tanınacaktı. Oraya amut¹⁵⁸⁷ diğer bir sokağın köşesine çekildi. Gözünü haneye dikti. Burası hangi nevi süknâlardandı?¹⁵⁸⁸ Kimin ikâmetgâhı yahut ticarethanesiydi? Binanın ortasında dört kat cumba vardı. İrfan biraz ilerlese bu cumbalardan birinin yan penceresinden görülmek tehlikesine maruz kalacaktı. Mahaza¹⁵⁸⁹ hanenin keşf-i nevi merakına bir türlü galebe edemeyerek tanınmamak için sıkıca fesini bastırdı. Güya üşüyormuş gibi ceketinin yakasını kulaklarına doğru çekti. Duvar diplerinden hanenin kapısına yaklaştı. Numeroya baktı: 151. Kapının üzerinde *Birinci Katta Doktor xxx* ibareli bir plak¹⁵⁹⁰ gördü. Yan tarafta diğer plaklar da vardı. Onları da birer birer okudu: *İkinci Katta Diş Tabibi Mösyö xxx*, *Üçüncü Katta Birinci Sınıf Modistrarlardan*¹⁵⁹¹ *Madam xxx*. Acaba mahut kadın bu üç nevi ehl-i sanattan hangisine gelmişti?

Delikanlı şaşkın şaşkın bunu düşünürken pek fark edemediği, hemen orada yanı başında siyah çarşafı diğer bir kadın peyda oldu. Yürüdü, yürüdü. Aynı hanenin hızlı hızlı iki defa çingırağını çekti. Hemen peçesini sıyrıp İrfan'a hitaben:

— Birader beyefendi rica ederim buradan bir yere kaybolmayınız. Size söyleyecek bir iki mühim lafım var, dedi.

¹⁵⁸⁵ alargadan: uzakta

¹⁵⁸⁶ arz: en

¹⁵⁸⁷ amut: dikey gelen

¹⁵⁸⁸ süknâ: ev, mesken

¹⁵⁸⁹ mahaza: bununla birlikte

¹⁵⁹⁰ plak: plaka

¹⁵⁹¹ modistra: terzi

Kapı açıldı. İçeri girdi. Biçare İrfan Bey fena alıklaştı. Neye uğradığını bilemedi. Çünkü o siyah peçe açılır açılmaz karşısına kız simasında öyle cazip bir melek, öyle ruhefza bir nur doğmuştu ki artık ömrü oldukça o taravet-i çehreyi, o letafet-i izarı¹⁵⁹², o sarı ela iri gözleri, kalem-i hilkatın en mutena¹⁵⁹³ darbe-i tersimiyle¹⁵⁹⁴ çekilmiş o ince kaşları, açık kumral saçları, iki lâl çizgiye benzeyen o mini mini dudakları artık mümkün değil unutamayacaktı. Bu kız, daha doğrusu bu peri, bu hayâl piş-i nazarından kaybolduktan sonra bunun bir rüyet-i hakikiye değil, fevk-el-tabiiye tecelliyattan¹⁵⁹⁵ bir şey olduğuna zahip olmak¹⁵⁹⁶ istiyordu. Fakat işittiği o birkaç sözün ukus-i billurîsi¹⁵⁹⁷ henüz kulaklarından zail olmamıştı. Her hakika-tin üfûlünden¹⁵⁹⁸ sonra meydanda hayâlden başka ne kalır? İşte bu da öyle olmuştu.

İrfan’a “Bey Birader buradan bir yere ayrılmayınız.” ihtarında bulunmaya ne lüzum vardı? Biçare çocuk mafevk-el-hayâl¹⁵⁹⁹ denecek böyle bir rüyetle tenvir-i nazar ettikten¹⁶⁰⁰ sonra oradan kovulmuş da olsa acaba bu muammayı halletmeksizin bir yere gidebilecek miydi?

Zavallı ilk müşkülü halledeyim derken şimdi daha beterine çattı. Öyle güzel bir kızın tek başına o evde ne işi vardı? İrfan’a söyleyeceği ne olabilirdi? Acaba kendini tanıyor muydu? Galip Efendizade düşündü, düşündü. Düşündükçe biraz aklını başına toplamaya uğraşarak kendinin adeta bir tuzağa düşürülmekte olduğunu hissetmeye başladı. Eslem-i tarik¹⁶⁰¹ hemen oradan savuşuvermekti. Fakat bu kabil mi? İhtiyarı fevkindeki o kuvvet, o zayıf-ı daimîsi

¹⁵⁹² letafet-i izar: güzel yanaklar

¹⁵⁹³ mutena: özenli

¹⁵⁹⁴ darbe-i tersim: fırça darbesi

¹⁵⁹⁵ tecelliyat: görüntüler

¹⁵⁹⁶ zahip olmak: inanmak

¹⁵⁹⁷ ukus-i billurî: billur akisler

¹⁵⁹⁸ üfûl: batma, kaybolma

¹⁵⁹⁹ mafevk-el-hayâl: hayâl bile edilemeyecek

¹⁶⁰⁰ tenvir-i nazar etmek: gözleri nurlanmak

¹⁶⁰¹ eslem-i tarik: en doğru yol

kendini iyiliğe sevk etmek isteyen diğer bir kuvvetle mücadeleye başladı. Böyle bir cidal-i derunîdeyken¹⁶⁰² hanenin kapısı açıldı. Kız bir eda-yı infialle dışarı çıktı. Yüzü hemen kâmilan açıktı. İnce kaşlarını çatarak sordu:

— Beyefendi siz de buralarda aynı maksatla dolaşıyorsunuz zannederim?

Delikanlı şaşırarak:

— Hangi maksatla?

— Feriha aşüftesinin derd-i aşkıyla...

İrfan daha ziyade şaşırarak:

— Hangi Feriha?

— Tecahülден gelmeyiniz canım... Davut Efendi'nin kızı Feriha!

— Feri... Feri Feriha mı?

— Evet, yaşı yerlerde sayılsın... Feriha, işte o kahpe!

İrfan mütehayyirane:

— Hanımefendi benim zaten aklım başımda yoktu. Onu siz şimdi bütün bütün aldınız...

Kız ufak bir kahkahadan sonra:

— Evet doğrudur. Feriha Hanımefendi kime mektup yazarsa bişuur eder bırakır.

— Feriha Hanım bendenize mektup mu yazmış?

— Öyle ya! Evvelâ bir erkeğin ruhunu gıcıklayacak, sevda ümitleri uyandıracak. Bin manalı, kırık dökük cümlelerle dolu mektuplar...

İrfan istiğrabından muhatabesine doğru bir adım yaklaşarak:

— Evet?

¹⁶⁰² cidal-i derunî: iç savaş

— Biçare gafil, bu ilk tatlı yemlemelerle ağa düşerse hanımefendi o zaman biraz makamı değiştirerek iffetfűrüşane¹⁶⁰³ tekdirmeler irsâline¹⁶⁰⁴ başlar.

— Hakikaten!

— Demek keşfim doğru...

— Tamamıyla.

— Ah bilirim yezit kahpeyi bilirim... Kaç aydır canıma okudu.

— İstiğrabımı affediniz. Siz kadın olduğunuz hâlde, nasıl oluyor da?

— Benim de zevcimi ayarttı.

— Tuhaf şey...

— Tuhaf değil bey, feci. Size anlatsam kendi derdinizi bırakıp benim için ağlarsınız.

— Fakat siz nasıl evli olabilirsiniz?

— Neden?

— Çünkü sizde meleklerle reşkâver¹⁶⁰⁵ olabilecek bir bakir siması var...

— Siz öyle söylüyorsunuz. Fakat zevcim kıymetimi biliyor mu? Bir erkeğin zevcesi melek de olsa yine mutlak gözü dışardadır. Bu da Rabb'immin bir hikmeti.

— Evet, evet Allah'ın akıl ermez böyle hikmetleri çoktur.

— Teehhül ederseniz siz de böyle olursunuz...

— Benim müteehhil¹⁶⁰⁶ olmadığımı nerden biliyorsunuz?

— Biliyorum.

— Rica ederim...

¹⁶⁰³ iffetfűrüşane: namusluymuşçasına

¹⁶⁰⁴ irsâl: gönderme

¹⁶⁰⁵ reşkâver: kıskandıran, hasede düşüren

¹⁶⁰⁶ müteehhil: evli

— Verdiğiniz konferanslardan sonra sizi İstanbul’da tanımayan kadın kaldı mı?

İrfan tatlı bir tebessüm-i şükürgüzaraneyle¹⁶⁰⁷:

— Sizin gibi hanımlara tanınmış bulunmak şerefi bendeniz için cidden büyük bir bahtiyarlıktır.

— Feriha ile olan muhasebe-i sevdanızı kat etmedikçe siz bah-tiyar olamazsınız.

— Belki!

— Niçin bu kadar tereddüt gösteriyorsunuz? Onunla kat-ı mü-nasebetten bu derece naümit misiniz?

— Bilemiyorum...

— Aman Yarabbi henüz yüzünü görmediğiniz bir kızı bu kadar sevmek garip şey. Dünyada neler oluyor?

İrfan bir hayret-i mütezayideyle güzel muhatabasına biraz daha yaklaşıyor:

— Fakat hanımefendi bütün esrar-ı kalbiyeme böyle inceden inceye vukufunuz doğrusu bendenizi hayretten hayrete düşürüyor.

— Bu vukufum müşabehet-i felâketimizden dolayıdır.

— Fakat söylediğiniz bu son sırrıma affedersiniz validem, bira-derim bile vâkıf değildir.

— Onların bivukuf kaldıkları bir şeyi tesadüf bendenize bildir-miş olamaz mı?

— Of ne suretle? İşte bunu öğrenmek isterim.

Küçük hanım şiddet-i teessüre kapılarak göstermiş olduğu ih-tiyatsızlığa, böyle gafil avlandığına nedamet eder bir isticâl¹⁶⁰⁸ ile hemen peçesini indirerek:

— Beyefendi affediniz. Şimdi geçirdiğim her dakika benim için büyük bir tehlike tevellüt ediyor. Sizinle bugünkü tesadüfünden pek memnunum. Bu hüsn-i tesadüften istifade hususunda gaflet

¹⁶⁰⁷ tebessüm-i şükürgüzarane: şükran duyan bir gülümseme

¹⁶⁰⁸ isticâl: acele

göstermeyelim. Lüzumlu ve acil şeylerden bahsedelim. Şimdi bu haneye benden evvel giren siyah çarşafı kadını takiben buraya geldiniz değil mi?

— Evet fakat nasıl keşf...

— Susunuz. Şimdi o cihet lâzım değil. Ben de o sefileyi takiben buraya kadar geldim. O kadın kimdir biliyorsunuz ya?

— Biliyor, bilmiyor gibiyim.

— O karı Feriha Hanımefendi'nin postacısıdır. Beylere mektup tevzi eder.

— Aman Yarabbi!

— O kadar tecahüle, hayrete lüzum yok. Kaç zamandır size de mahcup mahcup etvar-ı muğfilâneyle name taşıyıp duruyordu.

— Bu da doğru...

— Kaltak bu sabah size karşı olan vazife-i isâliyesini ifa etti. Şimdi üzerinde bir mektup daha var. Onu da götürüp zevcime verecek.

— Beni istiğraptan, hayretten öldüreceksiniz.

— Allah'a emanet. Niye?

— Pek genç bir hanım olduğunuz hâlde mahir bir polis memuru kiyasetiyle¹⁶⁰⁹ bu kadar esrarı nasıl tahkik edebiliyorsunuz?

— Ah beyim ah! Bir insanın cidden canı yanınca her hususu göze aldırıyor, her şeyi öğreniyor. Buna hiç taaccüp etmeyiniz. Aşüfte beni zevcimden boşatıp kendi varacak.

— Feriha Hanım sizden güzel mi ki zevciniz bu küfranda bulunacak?

— Bunu itiraf bir kadın için pek müşküldür ama yezit kahpe güzel. Benden güzel, herkesten güzel, pek güzel. Doğrusunu söylemekten çekinmem. Siz onun mektuplarına “çirkin kız” diye imza attığına bakmayınız. Efsun-ı hüsnüne güvendiği için işte böyle âlemi birbirine katıyor...

¹⁶⁰⁹ kiyaset: uyanıklık

— Bendenize gönderdiği mektuplardaki imzaya kadar her şeyi biliyorsunuz. Fakat en ziyade taaccüp ettiğim şey sizden güzel bir kadın nasıl olabilir? İşte bu...

— Beyefendi beni dinleyiniz. Bu evin diğer sokağa bir kapısı daha varmış. Karı bu kapıdan girmiş ötekenden çıkmış. Melun elimizden kaçtı. Şu nazik ve kıymettar dakikalarımızı boşa geçirmeyelim. Kadın zevcimi bulmadan ben onu yakalayayım. Cenab-ı Hak size de bana da imdat etsin. İcabında benden muavenetinizi diriğ etmezsiniz değil mi? Çünkü pek zavallı bir kadını. Zevcimi elimden kaptırırsam onsuz yaşayamam.

Bu latif mahlûk son sözünü bitirdi. İrfan’a süzük bir nazar-ı veda atfiyla hemen fırladı, gitti.

*

Bu veda-i işvebazaneye İrfan da fevkalâde bir süzüklük, adeta baygınlıkla mukabele etti. Bu genç kadının simaca, İrfan’ın muhibbe-i gaibesine tahayyülen verdiği surete tamamıyla muvafık bulunması delikanlıyı bütün bütün şaşırtmış, teshir edip bırakmıştı. Evet, evet sevmek istediği, perestişe en ziyade seza gördüğü kadın sureti, en samimî tasavvurat-ı âşıkane, ideali aynen işte böyleydi, hemen buydu.

Maşuka-i gaibesinin ismi Feriha Davut’muş. Bu ismi şimdi genç kadının pembe dudaklarından işitti. Bu güzel raviye¹⁶¹⁰, Feriha’nın hüsnen kendine tefevvukunu hasetinden kızara bozara itiraf ediyor fakat bu maddî güzelliğine mukabil manevî çirkinliğini de zihinlere dehşet verecek bir teessürle anlatıyordu. Feriha Davut’un bu kadar şiddetle aleyhinde bulunan bu körpe, bu güzel kadın kimdi? Bu isnadat ve ithamatında tamamıyla haklı mıydı?

Mektup getiren siyah çarşafli kadının bir gün evvel sokaklarda gösterdiği namuvafık¹⁶¹¹ evzayla, hele bugün 151 numarolu haneye girip kaybolması bu isnadatın biasas¹⁶¹² olmadığını gösteriyordu.

¹⁶¹⁰ raviye: nakledici

¹⁶¹¹ namuvafık: uygunsuz

¹⁶¹² biasas: temelsiz

İrfan meseleyi birkaç cihetten şayan-ı tetkik buluyor, Feriha Davut'un aleyhtarı bu genç hanımın da samimiyet-i beyanatına pek kâni olamıyor, bu işin içinde birtakım dubaralar, entrikalar seziyordu. Bir dolaba düşmemek için delikanlı düşündü düşündü. Fakat düşündükçe zihni bütün bütün karıştı.

Feriha Davut'tan o gün gelen mektubu henüz okumamıştı. Bunun dikkatle mütalaasından bazı hakikatlere ermek ihtimâlini tefekkürle hemen oralarda تنها gördüğü gazinolardan birinin loşça bir köşesine çekildi. Garsona bir kahve ısmarladıktan sonra cebinden çıkardığı mektubu büyük bir merakla okumaya başladı:

'Beyefendi

Bendenize göndermiş olduğunuz mektubu yazdığınız günü galiba sabahleyin döşekten sol tarafınızdan kalkmışsınız. O ne anudane¹⁶¹³ beyanat! O ne zulmet-i efkâr! O ne bedbinlik! Kalem-i çalâkiniz¹⁶¹⁴ bir şiddet-i sarir¹⁶¹⁵ ile Hallac-ı Mansur gibi dünyaları didik didik atmış bitirmemiş. Bu zavallı arzın sekine-i alâm-ı didesi¹⁶¹⁶ içinde hilâfgiriniz bir kız var diye mi böyle biinsafane tahrib-i âleme¹⁶¹⁷ yürüdünüz? O kıza karşı bu kadar şiddetle izhar-ı husumette haksızsınız. O biçarenin kabahati ne? Kendine müstacilen izhar edilen bir muhabbeti kabulde teenni göstermesi¹⁶¹⁸ mi? Beyefendi bu kadar acele akt edilen¹⁶¹⁹ revabıt-ı hissiye¹⁶²⁰ yine o kadar tez ve suhuletle inhilâlpezir olur¹⁶²¹.

Görmeden beni nasıl sevdiniz? Nemi beğendiniz? Bu hayat bir roman değildir. Bekârlığın, gençliğin zihninize verdiği güşayış¹⁶²² ve arzu-yı hülya ile muhayyileniz senelerden beri bir genç kız sureti

¹⁶¹³ anudane: dikkafalıca

¹⁶¹⁴ kalem-i çalak: işlek kalem

¹⁶¹⁵ şiddet-i sarir: şiddetli gıcırta

¹⁶¹⁶ sekine-i alâm-ı dide: gözleri kederli sakinler

¹⁶¹⁷ tahrib-i âlem: dünyayı harap etme

¹⁶¹⁸ teenni göstermek: ağır davranmak

¹⁶¹⁹ akt etme: bağlama

¹⁶²⁰ revabıt-ı hissiye: duygusal bağlar

¹⁶²¹ inhilâlpezir olmak: dağılıp bozulmak

¹⁶²² güşayış: açıklık

icat etmiş. Beni derhâl gönlünüzdeki bu hayâl yerine ikameyle bah-tiyarlık tasavvur ediyorsunuz. Aman efendim her hayâlin bu derece suhuletle hakikate inkılabına imkân olaydı dünyada hiç bedbaht kalmazdı. Yahut o zaman herkes bedbaht olurdu. Çünkü insanlara hakikat kadar da hayâlin lâzım olduğunu henüz yirmisini bulmayan sinn-i hayatımda¹⁶²³ tecrübe ettim. Hayâlin lezzeti hakikate inkıla-bında değil o şekl-i ibtidaiesini¹⁶²⁴ daima muhafaza etmesindeymiş.

Siz beni şahsen tanıımıyorsunuz fakat ben sizi gördüm. Tanı-yorum. Beğendiğimi de ilâve edersem büyük bir kabahat işlemiş sayılmam değil mi? Fakat sevişmek hususuna gelince bundan o derece sıkılıyorum, bu cihet nefsim o kadar ağır geliyor ki tarif edemem. Garip belki de mecnunane bir his ilcasıyla¹⁶²⁵ hiçbir erke-ği sevmeden, gelin olmadan ölmeyi hayat-ı umumiyenin diğer su-retle vadettiği lezaiz ve bahtiyarlığa müreccah buluyorum¹⁶²⁶. Beni kendi hâlime bırakınız. Bu itikadıma¹⁶²⁷ dokunmayınız. Bu tehlikeli vadide bir erkeğe muhabbet kızıştırmak istemem. Şimdi bu anda gayr-ı ihtiyarî her darbe-i kalemimden sıçrayan şu kelimeler adeta dimağımı yakıyor. Sıkılıyor, mahvoluyorum. Kızılığın ifafet-i sami-miyesindeki¹⁶²⁸ cehalete hürmet göstermenizi istirham ederim.

Mademki maddiyet ve hakikatimi değil, hayâlimi seviyorsunuz, bu muhabbet kalbinizde daima bu şekl-i manevî ve esirîde¹⁶²⁹ kalsın. Onu lezaiz-i amiyâneye¹⁶³⁰ takrip edecek adiliklerden daima kaçı-nız. Bu şartla hatıranızı gönlümde müebbeden hürmetle muhafaza edeceğime söz veriyorum. Bana müellem gelen bu bahsi artık ka-payalım.

¹⁶²³ sinn-i hayat: yaş

¹⁶²⁴ şekl-i iptidaie: başlangıçtaki şekil

¹⁶²⁵ ilca: dürtü

¹⁶²⁶ müreccah bulma: yeğ tutma

¹⁶²⁷ itikat: inanç

¹⁶²⁸ ifafet-i samimiye: samimi temizlik

¹⁶²⁹ şekl-i manevî ve esirî: manevî ve uçucu şekil

¹⁶³⁰ lezaiz-i amiyâne: basit zevkler

Haley tehlikesine dair dehşetaver beyanat ve iddialarınıza gelince, bunlara meyus olmak şöyle dursun güle güle bayıldım. Hayatın atisi hakkında genç kızlara yes ve kasvet verecek çok şeyler işitiyorum. Ömrün bu zulüm ve taaddi¹⁶³¹ ve sefaletlerini görmeden-se şebabın muğfil ilk neşe ve lezzetleri içinde şu dünyadan çekilip gitmek daha bahtiyarlık değil midir?

Evet beyefendi ölümünden korkarım. Onun pek mahuf bir şekli-avamiyesi vardır. İşte ondan ödüm kopar. O can çekişmeler, o son nefes, meyyitin¹⁶³² rahat döşeğindeki baştan ayaklarına kadar örtülü o vaziyet-i camdanesi¹⁶³³ sonra o hazırlıklar... Camiden gelen o koca kazan, sacayak... O bahçenin ortasına çatılarak tüten ocak. Şekillerindeki kasveti hiçbir şeye benzetemediğim o teneşir, tabut. O toprak kaplar, lifler, pamuklar, aselbent¹⁶³⁴, öd ağacı kokuları, ölü yıkayıcılar. O cemaat-i hüzn-i intima¹⁶³⁵, o tezkiyeler¹⁶³⁶, dualar, o feryatlar, o ahlâlar. Bu gamefza¹⁶³⁷ hazırlıklardan sonra sekiz on adımda bir değişen dört kişinin dūş-i dindaranesine¹⁶³⁸ binerek taze kazılmış o siyah çukurun başına kadar isâl edilmek. Daha sonra o cemaatin inzar-ı hüzn ve ibreti önünde iplerle bu hufre-i ahirete¹⁶³⁹ indirilerek bütün seni sevenler tarafından çürümeye terk olunmak...

Haley'in kefen-i gisusunu bütün bu mahlûkat-ı faniyenin üzerine çekivermek lütufkârlığında bulunursa hepimizi bu haşiyetlerden¹⁶⁴⁰, dehşetlerden, mezarıcı kazma küreğiyle gömülmek zillet-i mahufesinden kurtarmış olacak. Ben fikir ve muhakemedeki insanlar, korkmak değil, belki bundan memnun olurlar. Bir cürm-i

¹⁶³¹ taaddi: saldırı

¹⁶³² meyyit: ölü

¹⁶³³ vaziyet-i camdane: donmuş vaziyet

¹⁶³⁴ aselbent: hekimlikte ve koku yapımında kullanılan bir tür reçine

¹⁶³⁵ cemaat-i hüzn-i intima: hüznü cemaat

¹⁶³⁶ tezkiye: imamın, cenâzede hazır bulunanlardan ölünün hayatta iken hâlinin nasıl olduğunu sorması

¹⁶³⁷ gamefza: üzüntü verici

¹⁶³⁸ dūş-ı dindarane: dindar omuz

¹⁶³⁹ hufre-i ahiret: ahiret çukuru, mezar

¹⁶⁴⁰ haşiyet: korku

semavînin damen-i nuranisiyle nevm-i ebedîye davet olunmak saadetine, bu melekâne ölüme sevinirler. Fakat miyanemizde¹⁶⁴¹ böyle ulvî bir mevtle sevinmek ihtiramına şayan bir sevapkâr göremiyorum. Hep mevt-i adi¹⁶⁴² ile bitip hendekmakar olmak¹⁶⁴³ tıynetinde, cümleten bu arzuda bir alay humekadan¹⁶⁴⁴ başka bir şey değiliz...

İşte görüyorsunuz ki beni Haley'in tesadüf-i dünbalesinden melhuz tehlikeyle korkutmak beyhudedir. Bu tehlike heyetşinasanın¹⁶⁴⁵ ihtimâl suretinde bahsettikleri bir latife-i fenniye addolunabilir. Kudret-i tefekküre malik bulunsaydık ne ciddî tehlikelerin taht-ı tehdidinde olduğumuzu bilerek onları düşünmeyip de Haley'den tehaşinin¹⁶⁴⁶ ne kadar manasız olduğunu anlardık...

İlk mektuplarımda size Haley'den korkuyorum dedimse kadınlık zaafımı suiistimal ederek olanca şiddet-i kaleminizle beni böyle tehlide yürüyünüz demedim ya! Azizim bendeniz bana karşı serdedilen her iddianın zıttını iltizama¹⁶⁴⁷ mail¹⁶⁴⁸ garip tabiatlı bir kızım. Bu hakikati biliniz de ona göre idare-i kalem ediniz¹⁶⁴⁹. Çünkü sonra beyhude yorulmuş olursunuz. Bakî istirham-ı teveccühünüz.

İmza:

Yine O Deli Kız'

Bu satırlar, İrfan'a biraz evvel rezail-i aşüftegisi¹⁶⁵⁰ haber verilen Feriha Davut'un kalem-i ihtiyalinden¹⁶⁵¹ mi çıkmıştı? O yaşta bir kızda bu kadar ustalık tasavvura, akla sığar bir keyfiyet değildi.

¹⁶⁴¹ miyane: ara

¹⁶⁴² mevt-i adi: sıradan ölüm

¹⁶⁴³ hendekmakar olmak: mezarı boylamak

¹⁶⁴⁴ humeka: ahmak

¹⁶⁴⁵ heyetşinasa: astronomi bilgini

¹⁶⁴⁶ tehaşi: korkma

¹⁶⁴⁷ iltizam: tercih etme

¹⁶⁴⁸ mail: meyilli

¹⁶⁴⁹ idare-i kalem etmek: kalem kullanmak

¹⁶⁵⁰ rezail-i aşüftegi: iffetsizce rezillikler

¹⁶⁵¹ kalem-i ihtiyal: aldatıcı kalem

Delikanlının bu işte anlayamadığı bu muamma ciheti vardı. Feriha Hanım mademki zevcesini boşatıp diğer bir erkeğe varmak teşebbüsündeymiş de kendine bu mektupları niçin yazıyordu? İrfan bu muammayı hayatı pahasına halletmeye karar verdi. Yazdığı mektuplardan istidlâlen¹⁶⁵² İrfan'ın zihnen vücut verdiği kız mümkün değil böyle bir bedtynet¹⁶⁵³ olamazdı. Zavallı çocuğun kalbini işgâl eden körü körüne bir muhabbet bu dilpesendini¹⁶⁵⁴ daima müdafaa ediyor, her bedahet¹⁶⁵⁵ karşı gözlerini perdeliyordu. Her ne denilse, ne olsa imkân müsaade ettiği takdirde Feriha'yı taht-ı nikâhına almak cinnetinden feragat edemeyecekti.

Kız bu son mektubunda aşk, sevgi kelimelerine karşı eskisi kadar huşunet¹⁶⁵⁶ göstermeyerek hatta İrfan'ı beğenmiş olduğuna kadar zımnî¹⁶⁵⁷ bir itiraf ve kabulde bile bulunmuştu. Terbiyeli bir kız da bundan ziyadesini yazamazdı. Bu fırsatı kaçırmamak için İrfan hemen şu mektubu karaladı.

'Hanımefendi

Sabırşiken¹⁶⁵⁸ bir muhabbet bütün şedaidiyle¹⁶⁵⁹ zihnimi kamçılıyıp duruyor. Binaenaleyh dür ü diraz¹⁶⁶⁰ efkâr-ı feylesofane serdine tahammülüm yok. Bu defa kısaca beyan-ı maksata uğraşacağım. Hürriyet-i tammenize¹⁶⁶¹ malikiyet için erkek yaratılmak hususundaki arzu-yı şedidinize rağmen kadın doğmuşsunuz. Bunda ne sizin ve ne de benim derece kabahatimiz yok. Mademki bahtsızlık addettiğiniz bu hâl bir kere vaki olmuş şimdi kadın yaratılmaktan mütevellit ve buna tali¹⁶⁶² olan bütün fenalıkları, felâketleri birer

¹⁶⁵² istidlâlen: çıkardığı kadarıyla

¹⁶⁵³ bedtynet: kötü huylu

¹⁶⁵⁴ dilpesent: sevgili

¹⁶⁵⁵ bedahet: kusurlu taraf

¹⁶⁵⁶ huşunet: sertlik

¹⁶⁵⁷ zımnî: üstü kapalı

¹⁶⁵⁸ sabırşiken: sabır tüketen

¹⁶⁵⁹ şedâit: sıkıntılar

¹⁶⁶⁰ dür ü diraz: uzun uzadıya

¹⁶⁶¹ hürriyet-i tamme: tam bağımsızlık

¹⁶⁶² tali: bağlı

birer çekmeye mahkûmsunuz... Ne kadar istemeseniz evvel-i felâket olarak sizi bir erkeğe verecekler... Nasıl bir erkeğe? İhtimal ki huyunu, tabiatını tanımadığınız bir erkeğe. Birkaç mektupla biz biraz manen ve ruhen olsun tanıştık. Yüzümü de görmüş, pek sevimsiz bulmamış olduğunuzu da lütfen söylüyorsunuz. O hâlde hanımefendi müsaade buyurunuz. Sizi Allah'ın emri, Peygamber'in kavliyle zevceliğe talep ediyorum. Muvafakat buyurulduğu takdirde şeraitinizin dermiyanıyla¹⁶⁶³ serian¹⁶⁶⁴ cevap-ı irsalini rica ederim.

İrfan Galip

Hamiş¹⁶⁶⁵:

Birkaç güne kadar Haley'in temasıyla ruy-i arzda hayat-ı umumiye'nin ihtimâl-i inkıtai da mütevatiren¹⁶⁶⁶ söyleniyor. Yakında inhidama¹⁶⁶⁷ mahkûm o nefis bina-i ilâhî, mabed-i vücudunuzu sizin için çırpınan bu ruh-ı nalâna nezretmiş¹⁶⁶⁸ olsanız dünyadan giderayak nail-i mesubat-ı ebedî olacak¹⁶⁶⁹ bir hayr-ı azîm işlemiş olursunuz.'

Bu mektubun yevm-i irsalinin ertesi günü şu cevap geldi:

'Beyefendi

Benim tezevvücü¹⁶⁷⁰ bir felâket ve esaret addettiğimi bildiğiniz hâlde mademki bu azabıma siz müekkil olmak¹⁶⁷¹ istiyorsunuz şu büyük cesaretinizden dolayı bendeniz de sizi bu işkenceye lâyık görüyorum. Başka dermiyan edecek şeraitim yoktur. Hanemiz xxx semtindedir. Validenizi gönderiniz. Beni görsün, âdet yerini bulsun.

Feriha Davut

¹⁶⁶³ dermiyan: ileri sürme

¹⁶⁶⁴ serian: çarçabuk

¹⁶⁶⁵ hamış: not

¹⁶⁶⁶ mütevatiren: ağızdan ağıza

¹⁶⁶⁷ inhidam: çöküş

¹⁶⁶⁸ nezretmek: adamak

¹⁶⁶⁹ nail-i mesubat-ı ebedî olmak: sonsuz sevaplar kazanacak olmak

¹⁶⁷⁰ tezevvüç: evlilik

¹⁶⁷¹ müekkil olmak: üstlenmek, katlanmak

Hamiş:

Az daha unutacaktım. Affediniz. Bir şartım var. Kabulünü rica ederim. Onu da her şey tamamıyla takarrür ettikten¹⁶⁷² sonra söyleyeceğim...

İrfan bu mektubu okuduktan sonra sevinçten etekleri zil çalarak kaleminden hemen Aksaray'daki hanesine koştu. Mübeşşir-i saadet¹⁶⁷³ addettiği bu varakpareyi mübalağasız belki kırk defa okudu. Fakat her defa-i kıraatinde nazarı Feriha Davut imzasına müsadif oldukça¹⁶⁷⁴ beyninden aşağıya sanki kaynar bir şey boşatılarak bu sıcaklık sivri bir bıçak ucu vecarıyla¹⁶⁷⁵, kalbine kadar nüfuz ediyor, yüzü gözü ateş kesilerek büyük bir helecana uğruyordu.

Beyoğlu'nda 151 numarolu hanenin kapısı önünde meşkûk-el-ahvâl¹⁶⁷⁶ o çarşafly güzel kadının birçok rezail isnadıyla kemâl-i nefretle telaffuz ettiği şu Feriha Davut ismini şimdi bu mektubun zirinde¹⁶⁷⁷ işte aynen muharrer¹⁶⁷⁸ görüyordu. Kadının ihbarat-ı sairesi¹⁶⁷⁹ de böyle aynı aynına zuhur ederse?

Feriha Hanım'ın mektubundaki “Şu büyük cesaretinizden -yani beni almak hususundaki cesaretinizden- dolayı bendeniz de sizi işkenceye lâıyk görüyorum.” cümle-i manıdarı su-i tefsire¹⁶⁸⁰ ne kadar elverişliydi? Bu izdivaç hususundaki her şey takarrür ettikten sonra dermiyan edilecek bir de şart bırakılmıştı. Bu ne demek olacak? Her şeyin takarrüründen sonra bildirilecek bu şart nakabil-i hazm ü kabul¹⁶⁸¹ ağır bir şeyse? Bunun kabl-el-karar¹⁶⁸² bildirilme-

¹⁶⁷² takarrür etme: kararlaştırılma

¹⁶⁷³ mübeşşir-i saadet: saadet müjdecisi

¹⁶⁷⁴ müsadif olmak: rastlama

¹⁶⁷⁵ veca: acı

¹⁶⁷⁶ meşkûk-el-ahvâl: hâlleri şüpheli

¹⁶⁷⁷ zir: alt

¹⁶⁷⁸ muharrer: yazılmış

¹⁶⁷⁹ ihbarat-ı saire: diğer söyledikleri

¹⁶⁸⁰ su-i tefsir: kötüye yorma

¹⁶⁸¹ nakabil-i hazm ü kabul: içe sindirilmesi ve kabul edilmesi imkânsız

¹⁶⁸² kabl-el-karar: karardan önce

si daha muvafık değil miydi? Feriha'ya malikiyet için İrfan kabul edilemeyecek bir şart tasavvur etmiyordu. O her şeye razıydı. Fakat validesi, ailesi... Kim bilir ne şiddetli muahezelere, itirazlara kalkışacaklardı? Bu düğün olup bitinceye kadar pek büyük gürültüler kopacak, çok üzüntüler çekilecekti. Feriha'nın hiçbir kabahati olmasa bile bunun Ferdane Hanım'ın kendine gelinlik için tasavvur ettiği bir kız olmadığını ve olamayacağını İrfan biliyordu. Validesinin tasavvur ettiği evsafta bir kızı da kendi zevceliğe kabul edemezdi.

Bin tehalük¹⁶⁸³ ve helecane içinde İrfan validesini görücü gönderdi. Avdetinde kadının ilk sözü "Büyük sözüme tövbe, ben öyle kız hekimi tavırlı çokbilmiş kızı oğluma alamam." cümle-i reddiyesi olmuştur. İrfan karşısında helecandan titreyip ölererek soruyordu:

— Anne nesi var? Pek mi çirkin?

— İki elim yanıma gelecek ne yalan söyleyeyim çirkin değil fakat alımı yok, soğuk, çiğ güzel...

— Çiğ güzel ne demek?

— Ne demek olduğunu bilmem. İşte öyle derler, ben de söylüyorum.

— Öyle söylüyorumla olmaz. Kusuru neresindeyse haber ver...

— Allah öğmüş yaratmış, kusuru yok. Boyu posu, kaşı gözü, rengi, gümrah¹⁶⁸⁴ saçları Allah için sevimli, hepsi yerinde...

— Ee öyleyse?

— Oğlum o kız bize gelmez. İşte o kadar. Daha ziyade söyletme beni...

— Anne beni meraktan öldüreceksin. Ne gördün ne duyduysa mutlak söylemelisin. Başka türlü olmaz.

— Yavrum, İrfancığım... O terbiyede, o serbestlikte bir kız bize yaramaz.

— Nesi var? Ne yaptı canım? Niçin söylemiyorsun?

¹⁶⁸³ tehalük: sabırsızlık

¹⁶⁸⁴ gümrah: gür

— Ne yapacak? Dur sana bir bir anlatayım. Tarif ettiğin haneye gittik. Konak yavrusu, temiz pak bir ev. Küçük hanımı görmeye geldiğimizi anlattık. Bizi gayet alafranga güzel döşenmiş bir odaya aldılar. Biraz sonra yanımıza ev kıyafetiyle bir taze kız geldi. Ev kıyafeti ama yine şık. Giydiğini vücuduna yaraştırmış. “Genç bir mürebbiye, bir matmazel olmalı.” dedim. Sonra başladı bizimle konuşmaya. Bir de baktım ki dili hiç çalmıyor¹⁶⁸⁵. Erkek gibi usturuplu, gayet güzel lakırdı söylüyor. O zaman Frenk kızı olmadığını anladım. “Besbelli bize çıkacak kızın kardeşi olmalı.” dedim. Çok geçmedi kendisi kim olduğunu bize haber verdi. Ne dese beğenirsin? “Efendim görmeye geldiğiniz kız bendenizim. Validem de şimdi gelecek.” demesin mi? A şaşırarak kaldık. Hay esirge Rabb’im! Hiç böyle anasından evvel görücülerin yanına çıkan kız görmedim. Dünyada işitilmiş şey değil. Sonra anası da geldi. Görüştük. Terbiyeli, ağır kadın, natıkali¹⁶⁸⁶ bir hanım. Ne yalan söyleyeyim anasından hoşlandım. Fakat kızından hazzetmedim. Âdettir. Hani ya orta yere bir sandalye konur. Kahveyle beraber kız içeriye girer oturur. Fincanlar verilince kız da çıkar. Bizim gördüğümüz, bildiğimiz görücülük işte bu. Bize neden sonra kahve getirdiler. Fincanları verdik. Kız kalkıp gitmedi. Bizimle annesinden daha serbest konuştu. Kuyruklu yıldızdan korkan kadınlarla eğlendi. Nihayet gitmek için kalktık. Bizi orta kapıya kadar teşyi etti¹⁶⁸⁷. O kadar serbest, o kadar serbest ki ayrılırken bize “Beni alacak beyefendiye çok çok selam ederim.” diyecek zannettim. Hele şükür yalnız bu haltı etmedi.

Ailece birçok dırıltılar, dedikodular, patırtılar, hayhuylar, ağlamalar, sızlamalar vukuundan sonra İrfan’ın gösterdiği ısrar ve inata galebe kabil olamadı. Nihayet Feriha Davut’la izdivaçlarına karar verildi. Şimdi delikanlı için bir son üzüntü kalmıştı. Karar-ı izdi-

¹⁶⁸⁵ dili çalmak: şiveli konuşmak

¹⁶⁸⁶ natıkali: düzgün ve güzel konuşan

¹⁶⁸⁷ teşyi etmek: uğurlamak

vaçdan sonra Feriha Hanım'ın dermiyan edeceği şart nedir? İşte bunu anlamak, bu şartı istizahen¹⁶⁸⁸ gönderdiği tezkireye İrfan şu cevabı aldı:

'Beyefendi

Sizi büyük bir meraka düşüren bu şart, müsterih olunuz, zan-nettiğiniz kadar müşkül-el-icra¹⁶⁸⁹ bir şey değildir. Biz kuyruklu yıldız münasebetiyle tanıştık. Fakat şimdiye kadar birbirimize Haley hakkında mukin¹⁶⁹⁰, müdellel¹⁶⁹¹ bir şey yazamadık. Erbab-ı fennin bu baptaki izahat-i indiyeleri¹⁶⁹² de sadre şifa verecek¹⁶⁹³ mertebede değil. Mektuplarımda gösterdiğim cesaretlere pek aldanmayınız. Onlar kurusıkı sözlerdir. Demek hakikat pek iyi bilinmiyor. Keyfiyetin sıdka kizbe ihtimâli var. Mektubunuzun hamîşesinde kari-ben felâket-i inhidama uğrayacak mabed-i vücudumun kabl-el-âfet ruh-ı nalânınıza nezrini talep ediyorsunuz. Teklif-i izdivacınızı kabul ettim. Fakat bu nezir hususunu affınıza ıktiraren¹⁶⁹⁴ reddederim. Mademki birkaç günlük ömrümüz kalmıştır levs-i nefsanîye¹⁶⁹⁵ bulaşmadan huzur-ı Bârî'ye¹⁶⁹⁶ ismet ü saffet-i bakiranemle çıkmak isterim. O lezzet-i süfliyeyi¹⁶⁹⁷ tanımayan bir bakir, nezahat-i ruhiyece¹⁶⁹⁸ bir melek demektir. Melek kalmak ulviyetini hatrınız için feda edemem. Dermiyan edecek şartım zıfafımızın kuyruklu yıldızın tehlike-i teması muntazır olan gecede -eğer felâketi savuşturmak kabil olursa ondan sonra- icrasını istirhamdır. Saat-i âfet tamamıyla mürur etmedikçe duvağımı açamamanız bu şart muktezasın-

¹⁶⁸⁸ istizahen: açıklama istemek için

¹⁶⁸⁹ müşkül-el-icra: yapılması zor

¹⁶⁹⁰ mukin: inandırıcı

¹⁶⁹¹ müdellel: kanıtlanmış

¹⁶⁹² izahat-i indiye: kendilerince yorumlar

¹⁶⁹³ sadre şifa vermek: içi rahatlatmak

¹⁶⁹⁴ ıktiraren: sığınarak

¹⁶⁹⁵ levs-i nefsanî: nefsin kirleri

¹⁶⁹⁶ huzur-ı Bârî: Allah'ın huzuru

¹⁶⁹⁷ lezzet-i süfliye: basit zevk

¹⁶⁹⁸ nezahat-i ruhiyece: ruh temizliği bakımından

dan¹⁶⁹⁹ addedilecektir. O anda bizim için mahv mukadderse sizinle dest be dest¹⁷⁰⁰ meşruiyyet ve pak olarak azimdar-ı beka olmak¹⁷⁰¹ emelindeyim. Halas müyesser¹⁷⁰² olursa o zaman izdivaç namıyla bütün dünyanın bakirlerine tayin edilen bir cezaya ben de hah nahah¹⁷⁰³ teslimiyet gösteririm.

Feriha'

Arzu-yı melekiet¹⁷⁰⁴ natık¹⁷⁰⁵ bu satırlar Feriha Davud'un 151 numarolu evin önünde evsaf-ı zelilânesi¹⁷⁰⁶ tadat edilen o ifritin kaleminden mi çıkmıştı? Havsalaya sığar şey değil. Bu kız melekse pek melek, ifritse pek ifrit olmak lâzım geliyordu. İrfan pek şedit isnadatla Feriha'nın aleyhinde bulunan o kadının müthiş bir müfteri¹⁷⁰⁷, melun bir husumetkâr olduğuna hiç tereddüt etmeyecekti. Fakat hep işte o mektup getiren kadının, göz önünde ceryan eden pek uygunsuz harekâtını tevile imkân göremiyordu.

İzdivaçlarından sonra İrfan bu macerayı görüp işittiği gibi öyle aynen zevcesine anlatacak mıydı? Anlatmak belâ, anlatmamak daha belâydı. Anlatsa kadın "Bu kadar büyük bir rezaletime vukuf-tan sonra beni ne cesaretle taht-ı nikâhına aldın?" demiş olsa buna ne cevap verecekti?

Hem böyle bir mayubiyeti¹⁷⁰⁸ hazmeden bir insanın, bir zevcin artık ondan sonra tahammül getiremeyeceği hangi rezalet kalır? Feriha harekât-ı iffetşikenanede¹⁷⁰⁹ tuğyan ettikçe vuku bulacak tev-

¹⁶⁹⁹ mukteza: gereği

¹⁷⁰⁰ dest be dest: el ele

¹⁷⁰¹ azimdar-ı beka olmak: sonsuzluğa gitmek

¹⁷⁰² müyesser: nasip

¹⁷⁰³ hah nahah: ister istemez

¹⁷⁰⁴ arzu-yı melekiet: melek olma arzusu

¹⁷⁰⁵ natık: bildiren

¹⁷⁰⁶ evsaf-ı zelilâne: aşağılık vasıflar

¹⁷⁰⁷ müfteri: iftiracı

¹⁷⁰⁸ mayubiyet: ayıp

¹⁷⁰⁹ harekât-ı iffetşikenane: iffetsizce hareketler

bihata¹⁷¹⁰ karşı “Kuzum! Sen benim böyle olduğumu bile bile aldın. İşine gelirse...” demez mi? Bu mülevves vakadan hiç bahsetmese bir zevcin kalbi böyle bir şek¹⁷¹¹ ile mesmum kaldıkça istirahat-ı bâl¹⁷¹², hüsn-i imtizaç¹⁷¹³ nasıl kabil olur? Bu sadette varit olacak¹⁷¹⁴ suale alınacak cevapla ya iş yoluna girecek yahut bütün bütün berbat olacaktı. Kızın tavrından ve müsadif olunacak birçok ahvâlden hakikat daha ilk geceden meydana çıkacaktı. İrfan’ın bunda şüphesi yoktu ama keyfiyetin ötesi ne olacaktı?

Zavallı delikanlı işin vehametini tamamladı müdrikti. Fakat başka türlü harekete kendinde kudret göremiyordu. Bu sevda hususunda cinnet derecesine varan zaafına tamamıyla mağlup kalmıştı. Gaye-i muhakematı¹⁷¹⁵ olarak kendi kendine “Almak da meşru bırakmak da. Bu işin sonunda çapanoğlu çıkarsa terk ediveririm vesselâm. Bana şu mektupları yazan kızla birkaç gece hembezm olayım¹⁷¹⁶ da isterse sonra kıyametler kopsun.” diyordu.

İrfan Galip teklif-i vakîyi kabul etti. Düğün tedarikâtına başlandı.

12

İrfan iç güveysi gidiyordu. Feriha’nın ailesi sayfiyeye nakil etmişken düğün için İstanbul’da xxx semtindeki konaklarına avdet ettiler.

Pazartesi günü nikâh kıyıldı. Zifafın Haley’in leyle-i temasına müsadif olması matlup olduğu için çarşamba günü yüz yazısı¹⁷¹⁷ addedilecek, perşembe gecesi güvey girilecekti. Feriha Hanım’ın arzusu böyleydi.

¹⁷¹⁰ tevbihat: uyarılar

¹⁷¹¹ şek: şüphe

¹⁷¹² istirahat-ı bâl: gönül rahatlığı

¹⁷¹³ hüsn-i imtizaç: uyum güzelliği

¹⁷¹⁴ varit olmak: akla gelmek

¹⁷¹⁵ gaye-i muhakemat: son karar olarak

¹⁷¹⁶ hembezm olmak: birlikte olmak

¹⁷¹⁷ yüz yazısı: eskiden düğünlerde gelinin yüzünü pul, elmas, tel vb. malzemelerle süslenme töreni

Komşu Emeti Hanım kız tarafını da tanıdık çıktığı için yenge tayin edildi. Gelin Hanım'ın ısrarı üzerine koltuğa girmek¹⁷¹⁸ âdetinden de sarf-ı nazar olundu. Yenge Emeti Hanım kendisine düğünlük yapılan ipekli neftî¹⁷¹⁹ elbiselerini giyip başına da oyalı papaziden babayani¹⁷²⁰ hotozunu¹⁷²¹ oturtmuştu. Fakat tebdil-i yevm¹⁷²² ile yapılan düğünün şu uygunsuzluğuna bir türlü tahammül getiremiyerek kalabalık içinde tanıdığı kadınlara tesadüf ettikçe birer birer köşeye çekip evvelâ şu “Hanım ağzın sıkıdır ya sana bir şey söyleyeceğim?” sualini irad ile nezaket-i ifşaatını¹⁷²³ anlatarak ketumiyet¹⁷²⁴ hakkında teminat-ı lâzıma aldıktan sonra başlıyordu:

— Bir şey söylemeyeyim diyorum ama sanki bir kurt durmayıp içimi yiyor gibi geliyor. Bir türlü sabredemiyorum. Hiç çarşamba günü yüz yazısı olur mu? Şimdiye kadar bu ne görülmüş, ne işitilmiş şey! Karagöz'ün Ters Evlenmesi'ne benziyor. Ne Yahudi ne Frenk hiçbir millet çarşamba günü düğün yapmaz. Merak edip çingene karısına “Siz ne günü düğün yaparsınız?” diye sordum. “Müslüman düğünü yaparsak cuma gecesi yaparız. Çingene düğünü edersek onun vakti yoktur. Ne vakit güvey girildiğini oğlanla kız bilir. Bizim ondan haberimiz olmaz... Ekserî bizim gelin güveyler acelecidirler. Düğün olmadan onlar işi pişirirler. Çarşambayı, perşembeyi beklemezler... Bu işte hamarattır hinoğulları. Çoğu düğünden evvel doğururlar.” Lâteşbih¹⁷²⁵ bu düğün de işte öyle... Bu kadar gün bekletildi. Bir gece daha sabretselerdi ne olurdu? Hep bu ters işler kızın tertibiymiş... Şımarık mı şımarık. Rabb'im esirgesin. Zavallı Ferdane Hanım'ın başı ateşlere yandı. Şimdiki kızlar bin senelik âdetleri bozup güvey gecesini bile kendileri tayin ediyorlar. Kocasına yuları şimdiden taktı. Kız ne teklif etse o İrfan oğlan

¹⁷¹⁸ koltuğa girmek: eskiden gelin damadın kol kola girip misafirleri selamlaması

¹⁷¹⁹ neftî: koyu yeşille kahve arasındaki renk

¹⁷²⁰ babayani: özensiz

¹⁷²¹ hotoz: kadınların süs için saçlarının üstüne taktıkları küçük başlık

¹⁷²² tebdil-i yevm: gün değiştirme

¹⁷²³ nezaket-i ifşaat: söyleneceklerin hassaslığı

¹⁷²⁴ ketumiyet: sır tutma

¹⁷²⁵ lâteşbih: benzetmek gibi olmasın

razı oluyor... Zavallı çocuk kıza gönül çekmeden alık gibi bir şey olmuş. Kardeş kulağını ver bana, kimse duymasın. Meğerse kaç zamandır sevişiyorlarmış. Mektuplar, nameler... Kıyamet kopmuş. Sersem karı, oğlan anasının hâlâ bir şeyden haberi yok. Gelin Hanım öyle ahdetmiş. Kuyruklu yıldızla beraber zifaf olacakmış. Allah'ın kuyrukusunun zifafla ne münasebeti olur! Bu işin içinde bir bit yeniği var. Sonra anlaşılır. Aman benim neme lâzım... Mademki çarşambaya karar vermişler meşhur hikâyede olduğu gibi sen de söylenen makama uyarak "Çarşambadır Çarşamba." der geçersin, perşembe diye inat etmezsin...

Muhatabası — (muhterizane etrafına bakarak) Bu düğün için ben de çok şeyler duydum ama ne üstüme lâzım, dedikodu sevmem de...

Emeti Hanım — Ne duydun Allah aşkına?

— Ne duyacağım! Çarşambanın, perşembenin hiç ehemmiyeti yok. Onlar çoktan güvey girmişler. Bu şimdi sureta¹⁷²⁶ bir düğün...

İşte bu yolda bir dedikodu cihanı sarmıştı.

*

Yatsı zamanı İrfan Bey'i al-el-usûl¹⁷²⁷ gerdeğe koydular. Güvey namazı eda edildi. Gelinin ince duvağı altında beyaz canfesten¹⁷²⁸ kalın bir peçe vardı. Aza-yı vechiyesinden¹⁷²⁹ hiçbirini seçmek kabîl değildi.

Emeti Hanım sırtarak gelin güveye:

— Aha da benim çifte kumrularım, maşallah... İkiniz bir yastıkta kocayınız inşallah. Şom ağızlılar bu gece yıldız çarpacak diyorlar. Böyle söyleye söyleye bu dünyayı bir hâle yola koyacaklar. Biz epey gün gördük. Kendi ölümüne acımam. Fakat siz civanlarım murat alıp murat vermeden bu cihana bir şey olursa işte ona yanarım. Haydi bakayım. Göreyim sizi sıkılmayınız." diyordu. Yenge-

¹⁷²⁶ sureta: göstermelik

¹⁷²⁷ al-el-usûl: usûle göre

¹⁷²⁸ canfes: parlak, ipekli bir kumaş türü

¹⁷²⁹ aza-yı vechiye: yüzün uzuvları

nin bu tavsiyesi hilâfına gelin hanım, güvey beyin önüne küçücük bir kâğıt bırakarak odadan çekildi. İrfan Bey kâğıdı okurken yenge hiddetinden dudaklarını ısırıyordu.

Meal-i varak şuydu:

‘Şart-ı malûma binaen ve aff-ı âlinize igtiraren çekiliyorum. Birkaç saat sonra Haley semdar-ı damen-i münevverini¹⁷³⁰ ruy-i arza sererken şerefyab-ı huzurunuz olacağım¹⁷³¹.’

Yapma portakal çiçekleriyle araste¹⁷³² beyaz bürümcük libas içinde Feriha Hanım öyle bir eda-yı cazip ve reftar-ı diltirip¹⁷³³ ile çekilip gitti ki bir ebyaziyet-i bakirane¹⁷³⁴ arz eden o müteveccih uzun damen-i arusun¹⁷³⁵ hafif bir feşafeşle¹⁷³⁶ etrafa neşrettiği sevdâvî bir buy-ı lâtif¹⁷³⁷ İrfan’da adeta bir mestî-i garam husûle getirdi. Bir kadın ne kadar kapalı olsa mehasınaşına¹⁷³⁸ bir erkek fevk-et-tabiye denecek bir maharetle yine birçok hakayık keşfedebilir.

Gelinin ortadan biraz uzunca narin kameti¹⁷³⁹, mevzun hatevatındaki¹⁷⁴⁰ letafeti, o mesturiyet altında yine İrfan’a bişek bin türlü mehasin vadediyordu.

Gelin çekildi. Fakat damenin samianüvaz¹⁷⁴¹ fışırtısı İrfan’ın kulaklarında hâlâ tekerrür ediyor, odaya münteşir¹⁷⁴² ıtr-ı arus¹⁷⁴³ elân şammesini¹⁷⁴⁴ okşuyordu. Şimdi gözünün önünden sürtünüp

¹⁷³⁰ semdar-ı damen-i münevver: parlak zehirli etek

¹⁷³¹ şerefyab-ı huzur olmak: huzura çıkma şerefine erişmek

¹⁷³² araste: süslenmiş

¹⁷³³ reftar-ı diltirip: gönülçelen yürüyüş

¹⁷³⁴ ebyaziyet-i bakirane: bakire beyazlığı

¹⁷³⁵ damen-i arus: gelinlik eteği

¹⁷³⁶ feşafeş: hışırtı

¹⁷³⁷ buy-ı lâtif: güzel koku

¹⁷³⁸ mehasınaşına: güzellikten anlayan

¹⁷³⁹ kamet: endam

¹⁷⁴⁰ hatevat: adımlar

¹⁷⁴¹ samianüvaz: kulak okşayan

¹⁷⁴² münteşir: yayılan

¹⁷⁴³ ıtr-ı arus: gelin kokusu

¹⁷⁴⁴ şamme: burun

giden beyaz eteğin orasında burasında seyrek bir iki pırlanta parlıyordu. Bu pırıltı İrfan’a Haley’i birkaç gün evvel şehrimizin ufk-ı şarkisinde sabaha karşı boylu boyuna seyrettiği vakit bu zeyl-i ah-ter¹⁷⁴⁵ arasından seçtiği bir iki yıldızı ihtar etti¹⁷⁴⁶. Bu etek hemen o etekti. Bu ipek, bu şeffaf, bu yer yer lemadar¹⁷⁴⁷ damen-i arûs Haley’in küçük bir timsâliydi. Feriha özenerek o şekle girmişti. Aman Yarabbi bu etek de mümasili gibi semdar mıydı? Birkaç zamandır hayâl-i vasl ve rüyetiyle¹⁷⁴⁸ helecanlı leyâl-i iştîyak¹⁷⁴⁹ geçirdiği o necm-i sevda¹⁷⁵⁰ işte İrfan’ın ufk-ı şîir ve şebabında¹⁷⁵¹ lemapaş oluyordu¹⁷⁵².

Zavallı çocuk münecciminin bi’l-hesap tehlike-i temasını haber verdikleri necm-i gisudar-ı semavîyi artık unuttu. O şimdi garip bir tesadüf-i tali’le¹⁷⁵³ pazede-i hevesatı olmak¹⁷⁵⁴ için teslimiyet-i tamme ile güzergâhına uzanarak müruruna intizar ettiği bu ah-ter-i aşkını¹⁷⁵⁵ bekliyordu. Acaba bu leyle-i temasta biçare İrfan cidden hurdahaş olacak mıydı?

Bütün sekine-i arz Haley’in mazhar-ı âmânı olsalar¹⁷⁵⁶ da kendisi bu gelin şeklindeki necm-i zibanın¹⁷⁵⁷ galiba hışmından kurtulamayacaktı. İrfan’a öyle geliyordu.

Gelin odasının tertibatında bir fikr-i selimin¹⁷⁵⁸ rehber-i zarifanesi meşhuttu. Burada Yorgancı Çarşısı’nın birkaç türlü kumaş ve

¹⁷⁴⁵ zeyl-i ah-ter: kuyruklu yıldızın alt kısmı

¹⁷⁴⁶ ihtar etme: hatırlama

¹⁷⁴⁷ lemadar: ısıltılı

¹⁷⁴⁸ hayâl-i vusûl ve rüyet: kavuşma ve görüşme hayâli

¹⁷⁴⁹ leyâl-i iştîyak: hasretli geceler

¹⁷⁵⁰ necm-i sevda: sevda yıldızı

¹⁷⁵¹ ufk-ı şîir ve şebap: şîir ve gençlik ufkı

¹⁷⁵² lemapaş olma: parlama

¹⁷⁵³ tesadüf-i tali’: talihin tesadüfû

¹⁷⁵⁴ pazede-i hevesatı olmak: hevesleri altında çiğnenmek

¹⁷⁵⁵ ah-ter-i aşk: aşk yıldızı

¹⁷⁵⁶ mazhar-ı âmân olmak: affına erişmek

¹⁷⁵⁷ necm-i zibâ: süslü yıldız

¹⁷⁵⁸ fikr-i selim: eksiksiz düşünüş

peluşun enmuzec-i elvanından¹⁷⁵⁹ müterekkip avamfiribane¹⁷⁶⁰ acayip mamulatı¹⁷⁶¹ görülmediği gibi bizde alelekser¹⁷⁶² gaye-i hüsn-i tab ve servet¹⁷⁶³ delil addedilen yaldızlı kanepeler, konsollar, kornişler de yoktu. Burası gelin odası olmak için alelacele beş on gün içinde ele geçen şeylerle tefriş edilmemiş, belki bir tabiat-ı sanat-ı aşinanın¹⁷⁶⁴ usanmak bilmeyen ve seneler süren hurde-i intihabatıyla¹⁷⁶⁵ vücut bulmuştu. Takımların ekserisi mahun¹⁷⁶⁶, kumaşlar He-reke'nin en sade elvanından¹⁷⁶⁷ müntahaptı¹⁷⁶⁸. Hava gazları odayı musaffa¹⁷⁶⁹ bir nurla doldurmuştu.

Bu müddet-i intizar nısf-el-leylden iki buçuk saat sonraya kadar sürecek miydi? İrfan bu saatleri nasıl geçirecekti? Bu alelade bir intizar da değildi. Neticenin kesbedeceği sureti merak hususu da zavallı delikanlıyı öldürüyordu.

Arada bir Emeti Hanım kenarı işlemeli namaz beziyle örtülü başını oda kapısından uzatarak:

— Vay İrfan'ım!.. Vah yavrum! Kendi kendine için sıkılıyor galiba. Kocasının yanına gelmek için böyle eşref saati bekleyen gelin de hiç görmedim. Zararı yok. Bekle evladım bekle... Çarşambadan güvey girilir mi ya? O kız bu işi seni üzme için yapıyor. Asıl gerdek yarın gecedir. Fakat merak etme nasıl olsa artık onu nikâhın altına aldın. Bundan sonra o ne densizlik ederse etsin yine senin elinde demektir. Bir kere kapana girdi. O iş bitti. Fakat evladım ortalıkta bir kuyruklu telâşdır gidiyor. Birtakım halk parayla Binbirdirek'e girmişler. Evlerinde mahzenleri, hamamları bulunanlar

¹⁷⁵⁹ enmuzec-i elvan: renklerin karışımı

¹⁷⁶⁰ avamfiribane: sıradan insanların beğeneceği şekilde

¹⁷⁶¹ mamulat: ürünler

¹⁷⁶² alelekser: çoğunlukla

¹⁷⁶³ gaye-i hüsn-i tab ve servet: zenginlik ve zevkte en üst nokta

¹⁷⁶⁴ tabiat-ı sanat-ı aşına: sanatın doğasına aşına

¹⁷⁶⁵ hurde-i intihabat: titiz seçimler

¹⁷⁶⁶ mahun: sert kereste elde edilen bir ağaç, maun

¹⁷⁶⁷ elvan: renk

¹⁷⁶⁸ müntahap: seçilmiş

¹⁷⁶⁹ musaffa: arınmış, duru

saklanmışlar. Galata Tüneli'ne bile dolmuşlar diyorlar. Bu konağın da hamamı var. Kayınvaliden Hanım karar verdi. Çarpma zamanı gelince hepimiz oraya gireceğiz.

— Biz de mi hamama gireceğiz? Zifamız orada mı olacak?

— Hayır... Senin şımarık hanımın “Ben hamama girmem. Bizim beyle beraber yıldız bakacağız.” diyormuş.

Yenge Hanım arada bir oda kapısından görünerek böyle biser ü bün¹⁷⁷⁰ söylenip söylenip gidiyordu.

Saatler geçmiyordu. İrfan iç sıkıntısıyla oraya buraya bakmaktayken tunç işlemeli küçücük bir abanoz masa üzerinde açık bırakılmış bir kitap gördü. Bunun nevini anlamak için hasıl olan bir merak saikasıyla¹⁷⁷¹ kitabı aldı. Sernameye¹⁷⁷² baktı. Bu eser Morris Doney'in *La Donlourense* isimli komedisiydi. Kadın hukukunu müdafaen Elen'in Filip'e karşı söylediği o acı sözler, tamam o hararetle sahne açık bırakılmıştı. İrfan bu komediyi okumuş bulundugundan mevzusunu birdenbire tahattürle fena bozuldu. Adeta benzi sarardı ve kendi kendine “Feriha Hanım, daha yüzünü bana göstermeden temin-i galebe etmek¹⁷⁷³ istiyorsun. Kadınlar aleyhindeki o makalâtımdan dolayı bana pek müellim bir nedamet çektireceksin. Bunu anlıyorum. Bizim hayat-ı zevciyemiz bütün medit bir cidal suretinde geçecek. Fakat senin bu komedideki Elen'e benzediğini istemem. Çünkü buna katiyen tahammül edemem.” dedi ve pek acı acı düşündü, düşündü... Gezinmeye başladı. Pek canı sıkıldıkça önünde küşade¹⁷⁷⁴ sahaif duran komedinin bazı satırlarını okuyor, kâh melâlaver¹⁷⁷⁵ dakikalar geçiriyor kâh gülüyordu.

Bir müddet de böyle geçti. Sofadan ihtizazat-ı darbiatı¹⁷⁷⁶ geniş ve mesafeli bir saatin ağır ağır vurmaya başladığı işitildi. Adeta bir

¹⁷⁷⁰ biser ü bün: başı sonu belirsiz

¹⁷⁷¹ saika: sebep

¹⁷⁷² sername: başlık

¹⁷⁷³ temin-i galebe etmek: kazanmak

¹⁷⁷⁴ küşade: açılmış

¹⁷⁷⁵ melâlaver: hüzünlü

¹⁷⁷⁶ ihtizazat-ı darbiat: vuruşların titreşimi

çan gibi inleyen bu darbeler tekerrür etti, etti. Nihayet yedide durdu. Vakit nısf-el-leyli hayli geçmişti. Haley'in vakt-i teması artık hemen gelmiş demektir. Bulunduğu oda şarka nazırdı. İrfan istorun¹⁷⁷⁷ birini aralık ederek dışarı baktı. Hava pürsükün, yaprak kımıldamıyor, her tarafı hafif bir sis bürümüştü. On gecelik kamer hanenin garb cihetine devretmiş olduğundan kendi görünmüyor fakat şarka da hazin bir nur salıyordu. Bu sis Haley dameninin pişdarı mıydı? Yirmi dakika, yarım saate kadar mevcudat-ı arz için mukaddime-i tesemmüm başlayacak mıydı? İrfan'ın artık on dakikacık ömrü mü kalmıştı? Bu inatçı gelin yüzünü göstermeden o pırıl pırıl esvabıyla âzim-i adem¹⁷⁷⁸ mi olacaktı? İrfan öldüğüne o kadar gam yemiyor, sevgili zevcesinin rüyet-i cemaline muvaffak olamamak mahrumiyet-i elemiyesine meyus oluyordu.

O aralık yine oda kapısından yenge hanımın örtülü başı gözüktü. Bir hayıflanmış tebessümle:

— Vah vah evladım. Sen hâlâ burada yalnız duruyorsun. Ne yapalım? Senin çilen de böyleymiş. (Azıcık sesini yavaşlatarak) Bu deli kızı kendi arzunla aldın. Arkasında gelinlik esvabıyla ta evin üstüne Cehennem Ağa'ya çıkmış. Elinde dürbün göklere bakınıp duruyor. (Sedasını daha alçaltarak) Bir patırtı var galiba o... İşte geliyor.

Yenge çekilir. Biraz sonra gelin hanım kapıdan bütün endamıyla gözükererek hâlâ yüzü seçilemeyecek surette kapalı olduğu hâlde kendini takip etmesi için İrfan'a eliyle nazikâne bir işaret eder. Güvey yürür. Sofayı geçip dar bir merdivenden etrafı minare şerefesi gibi firdolayı¹⁷⁷⁹ balkonlu bir kuleye çıkarlar. Bilâtekellüm bu balkonda dolaşmaya başlarlar.

İrfan yine semanın şark cihetini hafifçe sisli, garp tarafını atılmış pamuk gibi ufak ufak bulutlarla mestur gördü. Henüz kursu

¹⁷⁷⁷ istor: stor perde

¹⁷⁷⁸ âzim-i adem: yokluk yolcusu

¹⁷⁷⁹ firdolayı: çepeçevre

natamam kamer¹⁷⁸⁰, sehappareler¹⁷⁸¹ arasında bata çıka inhisafa¹⁷⁸² uğraşıyordu. O esnada aşağı kattaki saatin ağır, dolgun bir darbesi işitildi. Vakit yedi buçuktu. Tehlike zamanı hulûl etmiş demekti. Hani ya? Niye bir şey olmuyordu? Belki bir çeyrek belki on, ihtimâl birkaç dakika sonra hadise-i tesemmüm başlayacak bütün zev-i-ervah¹⁷⁸³ hep birden hâl-i ihtizara girecekti¹⁷⁸⁴.

İki vücudu yekdiğeriyle deraguşa davet eden mukavemetsiz bir kuvvetle, tehlike-i müthişenin takarrübünden mütevellit büyük bir korku helecanı arasında kalan gelin güvey sanki havf-ı kıyametle lezzet-i vuslatı mukayese eder gibi bir müddet öyle kaldılar. Sema da sis biraz daha arttı. Etraf bulandı. Sokaklarda görülen hava gazı ziyaları kesif birer hâle içinde yavaş yavaş donuklaşıyorlar, boğuluyorlardı.

İrfan şiddet-i helecandan inkıta-i teneffüse uğrar¹⁷⁸⁵ gibi bir hâle geldi. Aynı hâl, yüz örtüsü altında bunalan geline de vaki oldu. Güvey hemen gelinin önünde mutazarriane¹⁷⁸⁶ diz çökerek:

— Efendim an-ı tesemmüm hulûl etti. İşte usret-i teneffüs¹⁷⁸⁷ başladı. Ruhumun bütün damarlarımdan veda elemiyle çekildiğini hissediyorum. Bu semaların, bu âlemlerin, bu yıldızların Halık-ı zülcelâli¹⁷⁸⁸ muhabbetin müessir-i bihemâli¹⁷⁸⁹ aşkına, artık yüzünüzü açınız. Şüphesiz hep şehit oluyoruz. İlk huriyi cennete vusûlünden evvel dünyada göreyim. Nur-ı cemalinizin inşirahıyla¹⁷⁹⁰ ölüm acısı duymadan can vereyim... dedi. Bu sözleri o kadar mü-

¹⁷⁸⁰ kursu natamam kamer: dolunay hâlini almamış ay

¹⁷⁸¹ sehappare: bulut parçası

¹⁷⁸² inhisaf: sönükleşme

¹⁷⁸³ zev-i-ervah: canlılar

¹⁷⁸⁴ hâl-i ihtizara girmek: can çekişme hâline girmek

¹⁷⁸⁵ inkıta-i teneffüse uğramak: nefesi kesilmek

¹⁷⁸⁶ mutazarriane: yalvarırcasına

¹⁷⁸⁷ usret-i teneffüs: nefes alma güçlüğü

¹⁷⁸⁸ Halık-ı Zülcelâl: celal sahibi yaratıcı, Allah

¹⁷⁸⁹ müessir-i bihemal: eşsiz yaratıcı

¹⁷⁹⁰ inşirah: ferahlık

htez¹⁷⁹¹ bir lisan-ı teessürle söyledi ki o an-ı hevlnak¹⁷⁹² ve haşıye-
tin tesiriyle gelin de pürraşe kesildi. O saniyede kamer bulutlardan
tamamıyla kurtulmuştu. Feriha envar-ı maha¹⁷⁹³ döndü. Yüzünden
duvağı kaldırıverdi. İlk initaf-ı nazarda¹⁷⁹⁴ İrfan sayha-i tecennün¹⁷⁹⁵
denecek bir şiddet ve hayretle haykırarak bir iki hatve geriye atıldı.
Karşısında kamerin tabdar ettiği¹⁷⁹⁶ çehre Beyoğlu'nda 151 nume-
rolu hanenin kapısı önünde gördüğü o genç güzel kadının simasıydı.
Evet, evet tamamıyla işte oydu, ta kendisi. Feriha'yı türlü rezaletle
itham eden o kadın nasıl olup da şimdi bu nam altına böyle gelinlik
kisvesine girerek teliyle duvağıyla şu dakikada zevce sıfatıyla İrfan'
ın karşısında bulunuyordu. Yoksa bu güzel gelin evvelce gördü-
ğü o kadının çift yaratılmış bir naziri¹⁷⁹⁷ veya hayâli, perisi miydi?
Bu ne garip sır, ne anlaşılmas desise¹⁷⁹⁸, ne tahammül olunmaz bir
saniyeydi¹⁷⁹⁹!

İrfan bu ilk hayretin tesirat-ı şedidesinden kendini kurtarmak
için vehle-i nazarda¹⁸⁰⁰ aldanmış bulunmak ihtimâline mebni bir iki
adım geline takarrüple kamerin ziya-yı hazinine¹⁸⁰¹ tamamıyla ma-
ruz duran bu çehreyi dikkatle muayeneye başlayınca Feriha hafif
bir tebessüm-i izah ve gayet nazik bir sesle:

— Aldanmıyorsunuz. O çehre ta kendisi. 151 numarolu hane-
nin önünde gördüğünüz kadın... dedi.

İrfan ikrara büsbütün şaşırarak:

— Aldanmış bulunmayı bütün kuvvet-i kalbiyemle arzu eder-
dim, cevabını verdi.

¹⁷⁹¹ mühteze: titrete

¹⁷⁹² an-ı hevlnak: korku anı

¹⁷⁹³ envar-ı mah: ayın ışıkları

¹⁷⁹⁴ initaf-ı nazar: görme anı

¹⁷⁹⁵ sayha-i tecennün: cinnet çılgılığı

¹⁷⁹⁶ tabdar etmek: aydınlatmak

¹⁷⁹⁷ nazir: benzer

¹⁷⁹⁸ desise: hile

¹⁷⁹⁹ sania: aldatmaca

¹⁸⁰⁰ vehle-i nazar: ilk bakış

¹⁸⁰¹ ziya-yı hazin: kederli ışık

Gelin hanım tatlı bir süzöklökle:

— Hakikate vukuf, herhâlde aldanmadan evlâdır.

— Fakat efendim komediler tiyatro sahnelerine yaraşır. Gelin odalarının kutsiyetine riayet lâzımdır.

— Yüzünü görmeden almaya razı olduğunuz bir kız her ne şekil ve hüviyette zuhur etse itiraza hakkınız olamaz zannederim.

— İzdivaca sania sığmaz. Ben Davut Efendi kerimesi Feriha Hanım'la izdivaç etmişim.

— Bunda sania yok. Karşınızdaki kadın ismini söylediğiniz zatın kerimesinden başka birisi değildir. Siz şimdi değil, evveli aldatılmışınız. Şu saatte hakikati öğreniyorsunuz.

— Affedersiniz efendim hakikati hâlâ öğrenemedim. Şu bulduğum hâl zıfaf mı, rüya mı, sania mı? Bir türlü anlayamıyorum.

— Müsaade buyurunuz anlatayım...

— Dinliyorum efendim.

— Taraf-ı acizanemden zat-ı âlinize mektup getiren siyah çarşafı kadının harekâtını ve nereye gideceğini tarassut fikriyle arkasından sokağa çıktığınız günü sizi aleyhimde su-i zehaba düşürecek birçok emarata¹⁸⁰² müsadif oldunuz zannederim.

— Evet.

— Kadının kâğıtçı dükkânına girip bir kutu kâğıt alması sonra Modern binasının arka sokağında bir delikanlıyla pek serbazane¹⁸⁰³ ve aşüftece görüşmesi hep bunlar benim hüsn-i hâlime¹⁸⁰⁴ şahadet eder şeyler değildi değil mi?

— Evet. Fakat siz benim o kadını takiple bu gibi ahvâle tesadüf eylediğimi nereden biliyorsunuz?

— İnayet¹⁸⁰⁵ buyurunuz, hep anlatacağım...

¹⁸⁰² emarat: belirtiler

¹⁸⁰³ serbazane: korkusuzca

¹⁸⁰⁴ hüsn-i hâl: iyi biri olma

¹⁸⁰⁵ inayet: müsaade

İrfan şimdi büyük bir merak ve dikkatle dinliyordu. Gelin devam etti:

— Sonra o kadın Beyoğlu'nda 151 numarolu haneye girdi. Siz hanenin nevini anlamak için tanınmamak üzere fesinizi bastırıp ceketinizin yakasını kaldırarak kemâl-i ihtiyatla orada dolaşırken siyah çarşafı diğer bir kadın peyda oldu. Bu kadın size Feriha Davut'un şuna buna name yazan, âlemin zevcini baştan çıkaran adı bir aşüfte olduğunu pek kötü bir lisanla anlattı. Masebakı¹⁸⁰⁶ size bu suretle inkişaf eden bir kızı ne cesaretle taht-ı nikâhınıza aldınız?

İrfan durdu. Cevap bulamıyordu. Gelin yine devam etti:

— Bu kızı kimden tezkiyeyle¹⁸⁰⁷ emniyet hasıl edip¹⁸⁰⁸ bu derde girdiniz?

— Kimseden tezkiye etmedim.

— O hâlde anlaşılamayan şey, benim bu hareketimden ziyade sizin bu karar-ı izdivacınızda görülüyor. Bu garabet-i hareketinizi lütfen biraz izah eder misiniz?

— Bunda izah edecek bir garabet yok. Mektuplarınızı kıraatle ahvâl-i ruhiyenizi keşfedebildiğime kanaat hasıl etmiştim. Sizden böyle bir fenalığın süduruna ihtimâl vermiyordum. Gördüğüm hep o şeyleri birer su-i tesadüften ve o kadının yani sizin yine kendi aleyhinizdeki isnadatınızı birer iftiradan başka suretle telâkki etmedim. Kalbimden gelen bir seda-yı samimî bu kadar bedahetlere rağmen daima, daima sizin lehinize şehadet ediyordu.

Feriha mehtaba karşı elmasları parıldayan başını bu sözleri tamamıyla kabul edemeyeceğini imaen geriye doğru latif latif bir iki defa salladıktan sonra:

— Hayır, bu ifadenizi hissiyat-ı samimenizin bir tercüman-ı sadıkı olarak kabul edemem. Bu bapta kendi istidlâlâtımı söyleyeyim de nefs-el-emre¹⁸⁰⁹ muvafık değilse reddediniz.

¹⁸⁰⁶ masebak: geçmiş

¹⁸⁰⁷ tezkiye: sorup soruşturma

¹⁸⁰⁸ emniyet hasıl etme: emin olma

¹⁸⁰⁹ nefs-el-emr: işin aslı

Gelin bir müddet sustu. İstidlâlâtını söylemekle burhan-ı zekâ-sını¹⁸¹⁰ meydana koyacaktı. Müheyya-yı musaraa¹⁸¹¹ birer pehlivan gibi yekdiğerinin derece-i kuvvetini, hilesini keşif için iki genç birbirini dikkatli dikkatli süzüyorlardı. İrfan baktıkça daha güzel görünen bu kıza meclup olmaya, mektupları gibi sözlerinin de meshuru kalmaya başlamıştı. Söyledikçe letafeti artarak iddiasında temin-i hak ve galebe edecek¹⁸¹² gibi bu avukat gelin, kabl-el-izdivac kendi kendinin şiddetle aleyhinde bulunmak gibi bir hareket-i garibeyi ne suretle izah edecekti? İrfan bu hususu merakla muntazır-ı iza-hat dalgın bir nazarla duruyordu. Gelin bir mülahaza-i dakikaya¹⁸¹³ delâlet eder surette ince kaşlarını yukarı kaldırarak başladı:

— Anlayışına göre siz iyi bir psikologsunuz. Bendeniz mektuplarımda çirkin bir kız olduğumu musirrane iddia edip durduğum hâlde mümkün değil siz bu iddiama inanmıyordunuz. Çünkü cidden çirkin olanlar bu nakısa-i halkıyelerini¹⁸¹⁴ âleme değil, kendi nefislerine karşı bile itiraf etmezler, edemezler. Herkes kendinin mutlak beğenilecek bir tarafını bulur. Zekâlarıyla temeyyüz etmiş¹⁸¹⁵ erbab-ı ızan¹⁸¹⁶ bile bu mağluliyetten azade kalamıyor. Bahusus kadınlar, hele kızlar ne kadar çehre düşkün¹⁸¹⁷ olsalar kendilerine çirkin dedirtmemek için her külfeti, her türlü fedakârlığı göze aldirmaktan çekinmezler. Hakikat-i hilkatimiz böyleyken hiçbir kadın kendine çirkin der mi? Bi'l-husus kendini görmeden beğenmeye uğraşan bir erkeğe karşı bu iddiada bulunur mu? Kendine böyle isnatta bulunacak kadın mutlak bir suret-i caliyetle¹⁸¹⁸ bulunur. Bu iddiasını her kime karşı tekrar etse bir kahkaha-i tekziple mukabele göreceğinden emin olduğu için böyle söyler... İşte siz bu

¹⁸¹⁰ burhan-ı zekâ: zekanın ispatı

¹⁸¹¹ müheyya-yı musaraa: güreşe hazır

¹⁸¹² temin-i hak ve galebe etmek: hak ve üstünlük kazanmak

¹⁸¹³ mülahaza-i dakika: derin ve ince düşünme

¹⁸¹⁴ nakısa-i halkıye: yaratılış eksikliği

¹⁸¹⁵ temeyyüz etmek: öne çıkmak

¹⁸¹⁶ erbab-ı ızan: anlayış sahipleri

¹⁸¹⁷ çehre düşkün: çirkin

¹⁸¹⁸ suret-i caliyet: sahte biçim

mülâhazat üzerine bina-i muhakeme ederek bu iddiamın vahîliğine hükmettiniz. Hem pek çirkin kız benim kadar inşirah-ı beyanla yazamaz. Bütün mektuplarımda bir nevi itminan-ı zafer¹⁸¹⁹, gurur-ı tefevvuk¹⁸²⁰ gördünüz. Hakikaten çirkin, miskin bir kızın bu kadar serbest ve tok sözlü olamayacağına hükmettiniz. Hanenizde verdiğiniz konferansların birinde Emsâl Kalfa'dan su istedim. O kadın yüzümü biraz gördü. Çirkinlik veya güzelliğim hakkında ondan da mutlak malûmat almış bulunacaksınız. Tahkik-i hüviyetime uğraştığınız esnada müsadif olduğunuz 151 numarolu hane macerası sizi şaşırttı. Meyus etti. Fakat bu vaka neticesinde de benim çirkin değil, güzel bir kız olduğum size temin edilmişti. Bir zayıf-ı şairaneye düşerek bu muhabir-i gaibinizle bir kere izdivaca azmetmiş bulundunuz. Mağlup olduğunuz bu zayıftan size ne mazarrat tevellüt edebilirdi? Büyük bir şey değil. Biraz masraf... Geçinebilirim ne âlâ, geçinemediğim surette “İraden elinde olsun.”¹⁸²¹ deyiveririm vesselam. “Almak da hak, bırakmak da.” dediniz.

İrfan işi bu surette muhakeme etmiş ve aynen böyle demişti. Sözlerinin göreceği suret-i telâkkiye intizaren gelin sustu. Güvey ma-fi-z-zamirinin¹⁸²² bu kadar inceden inceye keşfedilmiş bulunmasından mütevellit bir şaşkınlıkla acilen bir cevap bulamadı. Arada geçen bu sükût Feriha'nın iddiasını tasdik demekti. Gelin devam etti:

— Evet, böyle dediniz. İzdivacımızı birkaç sebep tevellüt etti. Bunların başlıcası evlenmek hususunda adat-ı beldemizin bazı nikatını tenkit cihetiyle hemen müttehit-el-efkâr bulunmamızdır¹⁸²³. Siz mektuplarımı okur okumaz “İşte, biraz söz anlatılabilecek bir kız.” dediniz. Mezarlıklarda kâğıt helvası yemeği tenezzüh addeden takımdan olmadığımı sevindiniz. Bendeniz de sizin konferanslarınızda bulununca “İşte, fikrime yakın bir bey. Gördüğü gibi yaşamakla

¹⁸¹⁹ itminan-ı zafer: zafer inancı

¹⁸²⁰ gurur-ı tefevvuk: üstünlük gururu

¹⁸²¹ iraden elinde olsun: erkeğin karısını boşama sözü, boş ol

¹⁸²² ma-fi-z-zamir: kalpte ve gönülde olan, sevgili

¹⁸²³ müttehit-el-efkâr bulunmak: fikir birliği içinde olmak

iktifa etmeyip hayat-ı umumiye-i milel tetkike¹⁸²⁴ tenezzül eden bir Türk.” dedim. Ve sizin sabahleyin kalkınca tabakasıyla ağızlığını entarisinin ön cebine koyarak çapaklarını mahalle kahvesinde ovalayan güruhtan olmadığınızın sevindim. Peder, validesinin şefkat-i mütemadiyeleri altında naz ile perverişyab olan¹⁸²⁵ bir kız, izdivaç edince kadınlık hayatına ve ağır bir vazife altına girmiş olur. Artık kızlık zamanındaki hoppalıklara, çılgınlıklara, kayıtsızlıklara veda etmek lâzım gelir. Ben bu hayat-ı tufulânemi temdit¹⁸²⁶ için izdivacı mümkün mertebe tehir etmek istiyordum. Bunu birkaç sene daha tehir edebilirdim. Fakat bundan külliye kurtulmak kabil değildi. Mahiyet-i hayatı muhakeme cihetiyle nikat-ı nazarları¹⁸²⁷ benimkiler pek tevafuk edemeyen velilerim beni kendilerince müntahip¹⁸²⁸ bir zevce vereceklerdi. İhtimal ki bundan müddet-i ömrümce bizar kalacaktım. Bu cihet-i mühimmeyi siz de mektuplarınızda ihtar ettiniz. Bunda haklıydınız. Sizinle izdivaç -affedersiniz- benim için ehven-i felâket¹⁸²⁹ görünüyordu. Bunu kabule karar verdim. Fakat kabl-el-izdivaç tasmin ettiğim bir deliliği icradan bir türlü kendimi alamadım. Keyfini kanun ittihaz eden, pek sert, pek müstebit¹⁸³⁰ bir zevce ile geçinemeyeceğimi biliyordum. Bu hususta sizi tecrübe etmek istedim. Tecrübem pek münasebetsiz oldu. Bunu itiraf ederim. Kadınlar aleyhinde tuğyan eden makalâtınızdan dolayı size hoşuntu koymuştum¹⁸³¹. Bunun da tesiri var. Doğru söylediğimden dolayı nazarınızda mafûv¹⁸³² görüleceğimden eminim. Sizi büyük bir meraka düşüren o maceranın esası nedir? Bakınız size izah edeyim. Tarafımdan size mektup getiren o siyah çarşafli kadın mektep ar-

¹⁸²⁴ hayat-ı umumiye-i milel tetkik: milletlerin yaşayışını inceleme

¹⁸²⁵ perverişyab olmak: yetiştirilmek

¹⁸²⁶ temdit: sürdürmek, uzatmak

¹⁸²⁷ nikat-ı nazar: bakış açısı

¹⁸²⁸ müntahip: seçilmiş

¹⁸²⁹ ehven-i felâket: kötünün iyisi

¹⁸³⁰ müstebit: zorba

¹⁸³¹ hoşuntu koymak: hınç duymak

¹⁸³² mafûv: affedilmiş

kadaşlarımdan afif¹⁸³³ bir kızdır. Bu hizmeti benim hatırım için pek büyük rica ve minnetlerle ifa etti. Hayatın pek tuhaf cilveleri vardır. En namuskâr adamlar bazen tutmamak için söz verirler. Sizin benim tahkik-i hüviyetime kalkışmamak hususunda vermiş olduğunuz söz de işte bu kabildendi. Benim kim olduğumu anlamadıkça rahat-ı zihin ve kalp sizin için kabil olamayacağını biliyordum. Size mektup getiren kadının nereye gittiğini anlamak için günün birinde bunu takip edeceğiniz bence muhakkaktı. Kendisine ona göre talimat verdim. Arkasından geldiğinizi görünce bu kızın kâğıtçı dükkânına girip size gösterecek surette bir kutu namelik kâğıt alarak çıkması işte bu talimat muktezayatından idi. Sonra Moderen binasının önünde tesadüf ettiği delikanlı kendi biraderidir. Bu kız size karşı icrasını deruhte eylediği¹⁸³⁴ rolü kemâl-i muvaffakiyetle oynadı. Sizi benim aleyhimde su-i zehaba düşürdü. Beyoğlu'ndaki 151 numarolu hanede bizim modistramızın terzihanesi vardır. O günü dadımla lâlâmla hep oradaydık. Sizin siyah çarşafı kızın arkasından geldiğinizi pencereden görünce dadımla lâlâmın ellerine birer fincan kahveyle birer iri kalıp sigarası sundurdum. Onlar keyif çatmak üzereyken bendeniz başka bir odada hemen çarşafı hânenin diğer kapısından sokağa fırladım. Malûm olan surette sizinle görüştüm. Size karşı o kadar mütecavizane kendi aleyhimde bulunmaktan maksadım bendenize peyda ettiğiniz muhabbet adi derecede bir şeyse sizi bu izdivaçtan vazgeçirmektir. Bu bedahetler karşısında yine ilk fikrinizden dönmeyerek bu izdivaçta ısrar gösterdiğiniz surette tamam aradığım romanesk tabiatlı zevci bulmuş olacaktım. İlk hatve-i ezvacınızda¹⁸³⁵ düçar olduğunuz şu mağlubiyetle aleyhlerinde bulunduğunuz kadınların intikamları da sizden alınmış oluyordu. Bendeniz aklına geleni yapmaya alışmış bir kıyım. Bu hareketimin pek münasebetsiz olduğunu itiraf ediyorum. Fakat su-i ahvâli size şu suretle temin edilen bir kıyı almak cesaretinde bulunmanız da benimkinden daha münasebetli bir hareket değildi. Zannederim ki

¹⁸³³ afif: iffetli

¹⁸³⁴ deruhte eylemek: üzerine almak

¹⁸³⁵ hatve-i ezvac: evlilik adımı

cinnet-i efalce¹⁸³⁶ ödeşdik. Tamam birbirimize lâyük zevc zevce olduğumuzu isbat ettik. Rabb'im encamını¹⁸³⁷ hayır eyleye. İşte hakikat-i hâl bundan ibarettir.

Gelin güveyin bu hararetli muhavereleri esnasında yenge Emeti Hanım birkaç defa kuleye çıkmış, kapıdan dinlemiş ve aşağıya inerek kaşlarını oynatıp ağzını yaya yaya:

— Aman Yarabbi hiç böyle balkonda, dam üstünde gerdek görmedim. Hep gelin söylüyor, oğlan dinliyor. Zavallıya hiç ağız açtırmıyor. Ne söylese çabuk mat ediyor. Dünya tersine döndü. Evvelden güveyler gelinleri söyletmek için saatlerle yalvarırlardı da yine ağız açtırtamazlardı. Ben hacıbabanıza üç gün lakırdı söylemeye utandım. Adımı sordu da nutkum tutuldu. Bir türlü Emeti diyemedim. Biz evvel zaman kızları meğerse ne alık şeylermişiz...” vadisinde tutturdu. Bir hayli söylendi. Tekrar yukarı çıktı. Bu defa yanlarına girerek:

— Yosmalarım ortalık ağardı. Siz hâlâ birbirinizle lakırdı imtihanı oluyorsunuz. Haydi aşağıya ininiz. Soyununuz, dökününüz âdet yerini bulsun. Yangın kulesindeki köşk bekçileri bile yatıp uyudular. Dedikoducuların çom ağızları artık kapansın. Elhamdülillah ne kuyruklu gördük ne sorguçlu...

Bu kuyruklu sözünü işitince gelin güvey epeyce şaşaladılar. Onlar kendi dertlerine dalıp Haley'i tamamıyla unutmuşlardı. İkisi de birer seda-yı istiğrapla:

— Ha sahih tamamıyla sabah olmuş da haberimiz yok. Hani ya Haley'in kuyruğundan geçecektik, tesemmüm-i umumî vuku bulacaktı? istifhamatında bulunarak¹⁸³⁸ etrafa baktılar.

Güneş maşrıktan¹⁸³⁹ altın kargılarını saçmaya başlamıştı. Semanın şetareti, ağaçların taraveti içinde kuşların sürudu işitiliyor, bütün mevcudat pürneşe görünüyordu. Kaç aydır tetebbuat-ı fen-

¹⁸³⁶ cinnet-i efal: delice eylem

¹⁸³⁷ encam: son

¹⁸³⁸ istifhamatta bulunmak: soru sormak

¹⁸³⁹ maşrik: doğu

niyelerine, imzalarının marufiyetine, sözlerinin hükm ü nüfuzuna güvenerek Mayıs'ın bu sabahı için tesemmüm-i umumî ilân edip duran bedbinan o tasavvur-ı müthiş, o intizarı mecnunanelerine bedel şimdi kâinattaki bu sürur-ı baharı, bu tebessüm-i hayatı görünce acaba ne düşünmüşlerdir? Keşfiyat-ı mahufelerinin adem-i husûlüne belki canları sıkılmıştır.

Yenge çekilince İrfan sabah yıldızları kadar bir hüsn-i dırâhşana¹⁸⁴⁰ malik görülen zevcesinin önünde zanu ber-zemin-i taabbüt¹⁸⁴¹ olarak:

— Bana senin gibi bir hüsn-i bibaha, bir melek bahşettiği için Haley'i takdis ederim¹⁸⁴², dedi.

Sonra baygın bir nazar-ı perestişle Feriha'yı süze süze doğruldu. Mühteş dudaklarını biçin¹⁸⁴³, saf o cephe-i pakizeye¹⁸⁴⁴ temas ettirdi.

Hatime

Şu hikâyeyi tahrir e başladığım zaman bütün cihan-ı medeniyet, Haley'in tehlike-i temasına karşı pürhelecan titreyip duruyordu. Bu korkunun pek nabemahal olduğunu, bu işaat-i bedhahaneye¹⁸⁴⁵ rağmen kimsenin başı bile ağrımayacağını mukaddimede temin etmiştim. Keyfiyet dediğim gibi oldu. Tehdidkâran Haley'in sekine-i arza bir şey hissettirmeksizin kemâl-i nezaketle geçip gittiğini görünce kaç zamandır bir maraz-ı sarî¹⁸⁴⁶ hükmüne giren havf-ı umumîyi nüksettirmek için arza çatmak üzere yıldızın geri döneceğini iddia garabetine kadar varmaktan çekinmediler...

¹⁸⁴⁰ hüsn-i dırâhşan: parlayan güzellik

¹⁸⁴¹ zanu ber-zemin-i taabbüt: ibadet eder gibi çökerek

¹⁸⁴² takdis etmek: kutsamak

¹⁸⁴³ biçin: pürüzsüz

¹⁸⁴⁴ cephe-i pakize: lekesiz, temiz yüz

¹⁸⁴⁵ işaat-i bedhahane: kötülük istercesine haber yayma

¹⁸⁴⁶ maraz-ı sarî: bulaşıcı hastalık

İnsanların yalancılıktaki cüretlerine bundan büyük misâl mi olur! Haley geri dönecektir. Fakat yetmiş beş sene sonra! Şu satırlara initaf eden enzar ashabı içinde 1401 sene-yi rumiyesine kadar berhayat kalacak bahtiyaran bulunursa geçirdikleri şu tecrübeye istinaden evlâd-ı müstakbelimize istihkâr-ı eracıf¹⁸⁴⁷ lüzumunu tekrar etsinler.

Her hazanda birbiri üzerine evrak-ı eşcar¹⁸⁴⁸ gibi insanlar da yekdiğerini takiben toprağa yatarak fenayab oluyor. Bu lâyetegây-
yer¹⁸⁴⁹, umumî bir kanun. Niçin endişe etmeli? Şu dünyada erilen başka ne var? Hayat yalan, ölüm hakikat...

Yakacık, 26 Mayıs 1326

Bitti

¹⁸⁴⁷ istihkâr-ı eracıf: yalanlara itibar etmeme

¹⁸⁴⁸ evrak-ı eşcar: ağaç yaprakları

¹⁸⁴⁹ lâyetegây-
yer: değişmez